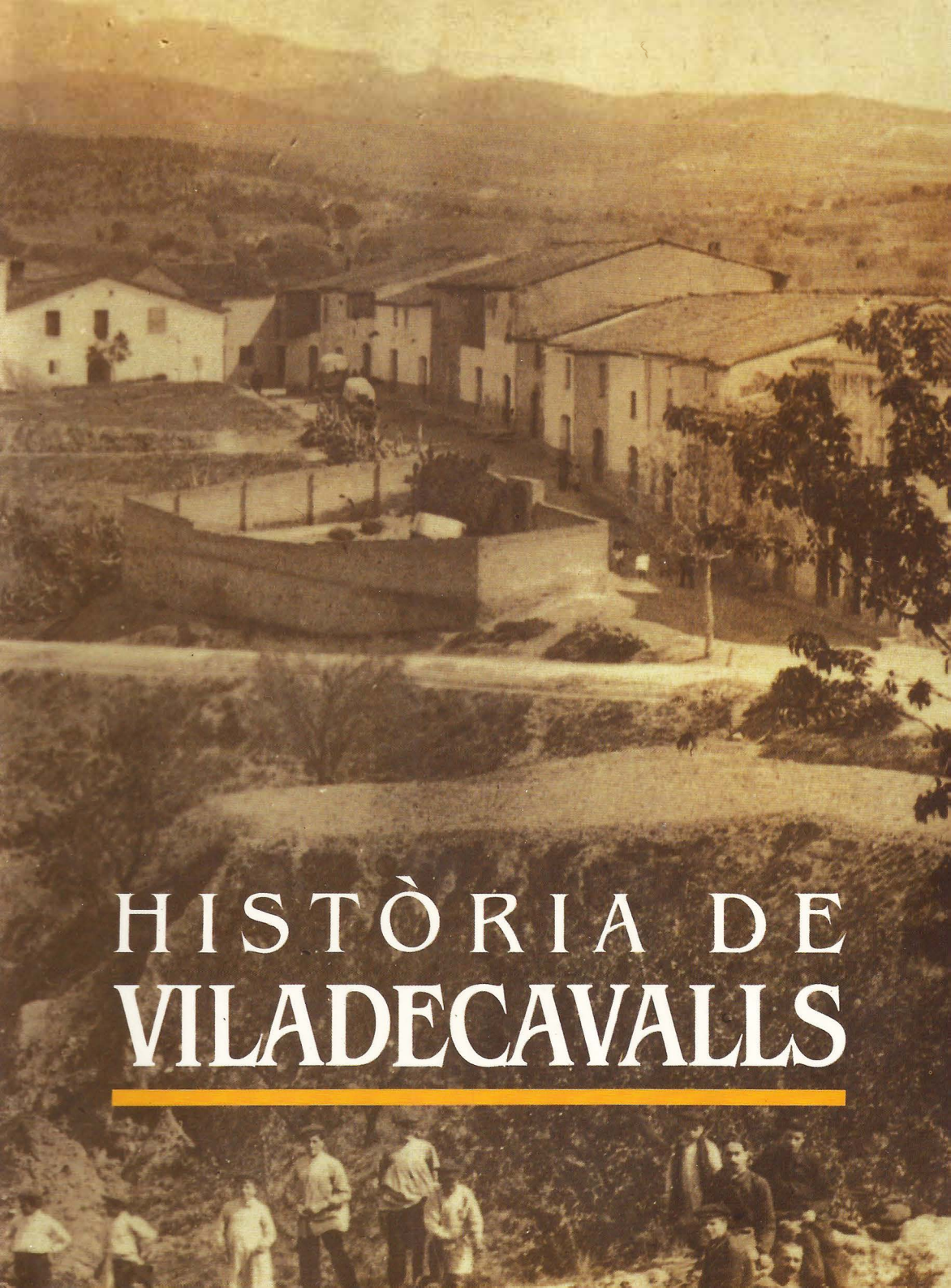

HISTÒRIA DE VILADECAVALLS

Història de Viladecavalls és un primer intent seriós per interpretar i conèixer l'evolució i transformacions d'un terme i d'una població. L'extensió del territori i la dispersió del seu poblament són, entre d'altres, alguns dels elements que incentiven l'anàlisi i procés d'aquesta recerca.

Les transformacions del paisatge, econòmiques i socials defineixen, d'igual manera, la importància d'un estudi que no pretén res més que endegar tot un projecte per conèixer i saber dels orígens i identitat d'aquesta localitat vallesana.

Història de Viladecavalls ha de ser una primera aproximació en aquest objectiu d'interpretar el passat i entendre el present.

L'equip de redacció i de col·laboradors han posat il·lusions i esforços en una tasca indispensable que el poble de Viladecavalls necessitava i mereixia. Aquest mateix equip agraeix l'encoratjament i atencions, rebuts al llarg de tot aquest temps.

COL·LABORADORS:

Josep Garcia
Jordi Ibañez Nolla
Miquel Margarit
Josep Mª Masaguer
Jaume Miró
Antoni Soler i Hospital
Salut Turu i Pla

AGRAÏMENTS:

Arxiu Diocesà de Barcelona
Museo de Terrassa-IMCET
Mercè Ballester Sanchez
Pere Baños González
Mercè Borràs
Mn. Joan Busquets
Maria Codina
Eulàlia Corbera
Mª Dolors Estrada Gutierrez
Josep Mª Fontàs Corona
Mn. Joaquim Gallinat
Josep Garcia Gonzalez
Nuria Garcia Turu
Xavier Garcia Turu
Miquel Marcet Bigordà
Montserrat Margarit Domingo
Miquel Massip Pascual
Agustí Parera Turu
Pere Puig i Ustrell
Rafael Puig Rusiñol
Joaquim Ristol
Pablo Sainz Cantero
Josep Turu Corbera
Antoni Villaró Guitart

HISTÒRIA DE VILADECALLS

HISTÒRIA DE VILADECALLS

DOMÈNEC FERRAN
ESPERANÇA IGLESIS
M.ª TERESA NOLLA
MONTSERRAT PEREGRINA
JOSEP PUY

AJUNTAMENT DE VILADECALLS

Autors: Domènec Ferran: *Art i Arquitectura*
Esperança Iglésis: *Època Moderna - s. XVI-XVIII*
Mª Teresa Nolla: *Medi geogràfic, paleontologia, prehistòria i món antic*
Montserrat Peregrina: *Viladecavalls a l'època medieval*
Josep Puy: *Època contemporània i temps present*
(Coordinador general de l'obra)

Disseny de la portada: Jaume Miró.

Fotografia de la portada: propietat de la Sra. Conxita Mañosa.
Vista parcial del poble, de finals del segle passat.

Procedència de les il·lustracions i fotografies:

Ajuntament de Viladecavalls, Arxiu Històric Comarcal de
Terrassa, Arxiu Parroquial de Sorbet, Arxiu Tobella,
Biblioteca Soler i Palet, Institut Cartogràfic de Catalunya,
Rafael Aróztegui, Mercè Borràs, Domènec Ferran, Josep Garcia,
Josep Mª Masaguer, Jaume Miró, Antoni Moro, Mª Teresa Nolla,
Conxita Purull, Maria Purull, Josep Puy, Joaquim Ristol,
Antoni Soler i Hospital, Rosa Turu i Salut Turu.

Correcció de l'obra: Rosario Cano.

© 1991 per els autors

Edita: Ajuntament de Viladecavalls

Dipòsit Legal: B. 1477-1991
ISBN 84-501-9952-0

Imprès als Tallers Gràfics de la M.C.E. Horeb
E.R. n. 265 S.G. Pol. Ind. Can Trias, c/Ramon Llull, s/n.
08232 VILADECALLS (Barcelona)

ÍNDEX

PRÒLEG	...	5
INTRODUCCIÓ	...	7
Cap. 1	Medi geogràfic, Paleontologia, Prehistòria i Mòn Antic (M ^a Teresa Nolla i Panadés) ...	13
Cap. 2	Viladecavalls a l'Època Medieval (Montserrat Peregrina i Pedrola) ...	59
Cap. 3	Art i Arquitectura (Domènec Ferran i Gómez) ...	103
Cap. 4	Viladecavalls a l'Època Moderna Segles XVI - XVII - XVIII (Esperança Iglesias i Montserrat) ...	155
Cap. 5	Època Contemporània i Temps Present (Josep Puy i Juanico) ...	215
Annexos	...	297

PRÒLEG

Deia Manuel Ibàñez Escofet en un dels seus escrits, que un llibre com aquest és *el nostre civilitzat triomf sobre l'oblit*. I és cert, extraordinària definició, perquè no hi ha millor manera d'explicar i definir el propòsit del llibre que teniu a les mans. Lluitar contra l'oblit és afirmar la memòria. En aquesta memòria-crònica de la gent del nostre poble i dels nostres avantpassats hi trobarem doncs les raons individuals i col·lectives que expliquen el nostre tarannà i la nostra cultura. És com la visió d'un rellotge gegantí i obert on trobarem el pols, el temps i el ritme del nostre viure quotidià.

Els textos que llegireu dels diversos especialistes i col·laboradors que han participat en l'obra us aconduiran per aquest plecs i replecs que configuren el teixit del temps. Grans i petits esdeveniments i també grans i petits personatges emmarquen la nostra Història. Ells han fet un difícil i sempre impossible esforç de síntesi.

«**Història de Viladecavalls**» neix en un moment idoni. El poble està submergit en una dinàmica de transformació i desenvolupament i, evidentment, fa del tot necessària la lluita contra l'oblit. Cal tenir ben afermades les nostres arrels per caminar endavant.

«**Història de Viladecavalls**» és, també, un pòsit de lliçons, un compendi del temps, que ens ajuda a conèixer el passat per poder construir el futur. Molts són els elements que conformen el nostre patrimoni col·lectiu, cognoms de famílies arrelades, les nostres masies, aquelles cases dels primers carrers que ens van veure néixer i créixer, el paper de l'església, o les relacions que ens vinculen amb la veïna Terrassa.

És un motiu de gran satisfacció per a mi el presentar-vos aquesta obra inèdita, la «**Història de Viladecavalls**», la del nostre poble. Una obra feta amb entusiasme, que quedà definida des del seu inici pel propòsit de contribuir a la promoció de la nostra cultura, del nostre «fer» i del nostre «viure».

Aquest és el nostre patrimoni, un patrimoni de tots, i del que tots en són partíceps. Heretat a través del temps i del treball d'homes

i dones que han deixat llur suor i esforç en els camps i les vinyes, que varen establir vies comercials i industrials amb les rodalies i, fins i tot, promocionaren l'art i la cultura de generació en generació, tot transferint-nos aquells costums, tradicions i llegendes que potser ens explicaven els avis i que són, en definitiva, els trets de la nostra autèntica singularitat.

Calia donar el pas i fer aparèixer una crònica local, narrada pels propis «actors» que han conegut o viscut aquells aconteixements, que conserven els trets i la identitat d'un poble que ha lluitat i lluita per millorar el seu nivell de qualitat humana i de vida.

A tots ells, als autors excel·lents especialistes i a tots els vilatans que hi han col·laborat engrescats i plens d'entusiasme que han fet possible aquest *triomf vers l'oblit*, el meu més profund agraïment i cordial felicitació.

Per últim, m'agradaria recomanar-vos la lectura d'aquesta obra i molt especialment a les noves generacions que van eixint entre nosaltres, una obra amb la qual l'Ajuntament de Viladecavalls vol contribuir per una millor coneixença del nostre passat i per a un venturós esdevenir.

ANTONI PARERA I GUSI
Alcalde de Viladecavalls

INTRODUCCIÓ

El fet de recuperar els orígens i la història d'un poble és quelcom enaltidor i necessari. Des de fa uns quants anys, el nostre país ha viscut de manera intensa i seriosa aquest retrobament amb el passat, que moltes viles i ciutats han portat a terme.

L'objectiu d'escriure unes pàgines i fer-ne una publicació, una festa i/o una exposició pot haver estat motivat pel corresponent mil·lenari, una gesta èpica que es commemora o la data d'aquell primer document on s'enregistrava l'antic topònim. Qualsevol pretext, o sense necessitat del mateix, ha donat impuls a una història local que vol esbrinar el temps passat per comprendre molt millor el temps present.

Viladecavalls no podia ser una excepció en aquesta recerca de la història local i comarcal. Calia escriure la seva història, no feien falta justificacions, i fer-ho amb unes mínimes garanties de rigorositat i mètode. Hom coincideix en que era necessari resoldre una manca de referències i propostes per explicar i desmitificar algunes dades i conceptes que han acompanyat el propi coneixement del poble.

Ens preocupava, pràcticament, tot: des de la datació de les primeres troballes arqueològiques fins l'origen, utilització i explicació del nom de Viladecavalls (Viladecavalls del Vallès-1933). Ens calia saber el paper de les parròquies, dels castells, dels senyors, de la influència de la vila de Terrassa, qui eren els propietaris i qui eren els camperols, com van néixer les masies i com va néixer el poble. Era del tot necessari entendre l'arqueologia medieval en el seu origen o la dispersió del poblament, les característiques de la terra i els elements integradors d'una collectivitat.

Ara ja tenim una primera aproximació a la història de Viladecavalls. Mai hauria de ser la darrera ni considerar que ja hem complert amb la comunitat, amb el destí i amb la cultura. Fóra un veritable error. Història de Viladecavalls és un primer pas per a conèixer i descobrir les característiques d'un terme i d'un poble. Aquesta publicació ha de ser la base d'altres treballs que volguin aprofundir en algun període o aspecte. Les propostes i suggerències són nombroses i a tots nivells.

Hem de considerar aquest treball com un esglaó més en el coneixement d'un poble i del seu entorn. Això significa que l'obra ha fet recopilació de tot allò que s'havia escrit o d'aquells materials que feien referència a Viladecavalls. La tasca de conjuntar elements de tota mena ha representat, en si, un procés que convida a la reflexió present i futura.

De Viladecavalls no ha havia quasi bé res escrit. Algunes dades i explicacions, amb errors inclosos, es repeteixen en algunes enciclopèdies i volums de geografia. (Sant Miquel de Tauladell, Gonerres,...) S'han localitzat alguns treballs fets per alumnes de batxillerat i dels primers cursos d'universitat, en qualsevol cas segueixen inèdits i en alguns falten dades per fer-ne una referència exacta. La base de moltes hipòtesis era realment feble per aquest fet de repetir o transcriure, literalment, una informació escrita on hi havia algun defecte inicial.

L'origen i utilització del propi topònim, la nomenclatura popular, la correcta grafia d'algunes manifestacions arquitectòniques i, àdhuc, la situació exacta de certs elements geogràfics han estat objecte de confusió i, en alguns moments, d'agosarades interpretacions. En aquests punts hem intentat posar ordre i admetre dubtes i possibilitats davant la manca d'informació adient.

El treball ha significat fer una revisió exhaustiva del que hi havia fet i, sobretot, escorcollar en tots aquells arxius que ens poguessin ajudar en la recerca. Entre d'altres, hem d'esmentar l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa, l'Arxiu Parroquial de Sorbet i l'Arxiu Municipal de Viladecavalls.

Del material utilitzat i del treball arxivístic en surt la necessitat de tenir localitzats tots els documents que facin referència a aquesta població i, en la mesura que es pogui, organitzar i enriquir un arxiu propi de Viladecavalls. Quan escric aquestes pàgines encara surten documents, papers, fotocòpies, escrits i fotografies que no es poden desaprofitar.

Recuperar la història i activar la memòria popular origina un sentiment de comunitat que engresca els seus protagonistes amb aportacions, comentaris i suggerències. Hem localitzat fotografies de tota mena i de tots els temps. Comencem a saber d'estris i aparells agrícoles dels que, indirectament o directa, ens han fet arribar informació en aquests darrers temps. S'han remenat calaixos i carpetes en un veritable sentiment d'identificació i col·laboració.

Potser més que un arxiu ens cal parlar d'un arxiu-museu on es preservi la història i el record col·lectiu de tot un poble que ha sabut

vèncer obstacles i ha sabut afrontar els reptes de les transformacions. El llibre té, també, aquesta altra lectura; la d'obrir el camí per reivindicar i protegir el passat que es concreta en un escrit, una imatge, un estri del camp o un element artístic. Aquesta és la veritable utilitat del llibre, no solament la d'explicar sinó, també, la de proposar.

Uns capítols i una documentació annexa poden representar una primera conclusió, sempre imperfecta, respecte al treball realitzat i a la gent que hi ha intervingut. La conclusió escrita és la que es pot valorar i criticar però no podem descuidar l'ambient de participació

Escenificació d'una història de Viladecavalls, 1966. (Guió de Mn. Joan Busquets, idea d'en Josep Purull i Leandre Comas i guió artístic de Pere Font).

i col·laboració que aquest humil projecte, avui realitat, va despertar des d'un principi. Engrescar un sentiment col·lectiu d'estima i reconeixement per les pròpies arrels i vicissituds és tant o més important que el propi volum.

No oblidem que el llibre vol ser esglaó, recull de propostes i, sobretot, homenatge per a tots i cadascú dels qui han col·laborat, pensat, suggerit i reflexionat envers el mateix. L'obra vol retre homenatge als protagonistes que en ella s'hi relacionen, és a dir, tota la gent que ha fet i fa la història de Viladecavalls, des del seu treball, des de la seva pròpia experiència, des de la mateixa quotidianitat.

I la quotidianitat no és un concepte gratuït. És, en aquest cas, retornar el protagonisme a tots els membres de la població, on tothom es coneix i sap qui és cadascú. Perquè el flagell de l'anonimat i la despersonalització de les grans ciutats encara no ha arribat i el poble actua com a tal, gaudint i patint de les seves pròpies decisions i circumstàncies.

El llibre és un sincer agraïment per tota la participació i predisposició que s'ha produït al seu voltant. Però, sobretot, per d'altres iniciatives que han existit per a recuperar la història i el passat d'aquest indret. L'interès per saber i descobrir no comença fa un parell d'anys car ja existien inquietuds i reunions molt abans.

Que ningú vegi en aquest llibre i en el seus autors i col·laboradors cap actitud de menyspreu per d'altres intents que no hagin pogut cuallar en la seva resolució. En molts moments i circumstàncies, tothom ha fet possible que s'arribés a aquesta situació. Ningú s'ha de sentir arraconat ni oblidat. És una història de tothom i per a tothom.

Seria injust i erroni valorar només el resultat i minimitzar l'autenticitat d'aquell masover i les seves explicacions, de tots els amics que ens han explicat el poble, de la gent que ens ha rebut a la vinya i ha permès fer fotografies encara que després no han pogut sortir, del Mossèn que ha donat tota mena de facilitats en el treballs de recerca o del personal de l'Ajuntament que no ha perdut, en cap moment, la paciència per atendre'ns.

El 22 de desembre de 1988, la Comissió de Govern de l'Ajuntament de Viladecavalls aprovava l'avantprojecte que explicava i detallava com es podia dur a terme una història de Viladecavalls. Un any després, el 4 de novembre de 1989, es presentava la memòria explicativa sobre l'estructuració de l'obra i perfil professional dels seus autors.

El treball es divideix en cinc capítols on de forma cronològica se'ns explica el món antic, l'època medieval, l'art i l'arquitectura, l'època moderna corresponent als segles *xvi*, *xvii* i *xviii* i com a cinquè capítol es tracta l'època contemporània fins quasi bé els nostres dies.

Des del primer moment es va pensar que era molt necessària la incorporació d'elements originals, identificadors i tradicionals del poble i, per tant, l'obra compta amb un apèndix documental on es relacionen entre d'altres: els motius de les cases del poble, el món de la verema i el seu vocabulari específic, la transcripció de l'Acta de Consagració de Sant Martí de Sorbet, un element tradicional i folklòric com és una «esquellotada» o l'himne del Casal Familiar.

Autors i col·laboradors som conscients de les deficiències que hi ha o de la polèmica que algun aspecte pogui presentar. El llibre com a primera aproximació té en alguns moments l'aparença d'obra inacabada però hem d'entendre que ni es pot inventar, ni jugar amb la imaginació ni molt menys caure en el parany d'un treball poc homogeni i que descansi en un sol període o aspecte.

Calia compaginar la recerca amb la divulgació i fer entendre que el treball metodològic tampoc està renyit amb un esperit il·lustratiu i col·loquial. Benvinguda sigui aquesta obra si l'interès continua després de la seva edició i convida la gent, vilatans i amics de Viladecavalls, a una reflexió sobre el seu passat, el present i el futur. Solament es tractava de mantenir i enriquir la consciència col·lectiva per una història i una realitat ben properes.

JOSEP PUY I JUANICO
Historiador

*MEDI GEOGRÀFIC,
PALEONTOLOGIA,
PREHISTÒRIA
I MÓN ANTIC*

Maria Teresa Nolla i Panadès

MEDI GEOGRÀFIC

Viladecavalls, població situada a la Serra del Sorbet, té una altitud de 275 metres sobre el nivell del mar. Pertany al Vallès occidental i està dins la depressió Prelitoral.

El terme municipal és força extens i limita al nord amb el terme de Vacarisses per la serra del Coll Cardús, que té els turons del Ros amb una alçària de 628 m., el Mimó de 623 m., i el turó de les Guixeres de 564 m.; a l'est limita amb Terrassa a través del torrent de Salt i el camí ral; al sud amb el terme d'Ullastrell i a l'oest amb Olesa de Montserrat pel torrent de Sant Jaume i també, en aquest indret, amb Abrera.

Viladecavalls ha tingut sempre nombrosos torrents i rieres, entre les quals hi ha la riera de Gaià i el torrent de Salt a l'est, per l'oest la riera de Sant Jaume i al nord el torrent del Llor.

També hi havia al terme nombroses fonts. Moltes d'elles han desaparegut o s'han contaminat, entre totes elles cal recordar la font de Can Turu, la font del Prat, la font del Capellà, la font dels Rosers a Can Sanahuja, la font del Molinot i tantes d'altres.

Las elevacions del terreny que podem destacar són les següents: la serra de Sorbet, en la qual hi ha la població de Viladecavalls, al sud-est les serres del Turó i Colomines, al nord oest la serra de Can Trullàs i al nord el turó de la Barrumbina, situat sobre el Molinot.

La població de Viladecavalls consta de dos nuclis, que corresponen a les elevacions del Cavall Sobirà y el Cavall Jussà. Al Cavall Sobirà hi ha l'església Parroquial dedicada a Sant Martí.

El municipi té una extensió d'uns 20,12 Km². Els cultius més importants són vinya, blat, olivera, sense oblidar els nombrosos horts, és a dir la trilogia mediterrània, però les terres han estat últimament molt abandonades i el bosc, especialment el pi, ha cobert molta superfície abans cultivada.

A part de la població de Viladecavalls hi ha al terme les esglésies de Santa Maria i Sant Miquel de Toudell, i les urbanitzacions de Can Guanteres, Can Trias, una part de la qual és coneguda amb el nom de Tiursa (el tros que hi ha entre l'autovia i la carretera), la urbanització de La Planassa i la de Les Carenes de Can Turu, la del Casal

i de Can Corbera, a més de nombroses masies com Can Purull, Can Trullàs, Can Corbera, Can Colomines, Can Margarit, Can Boada, Can Sanahuja, Ca n'Oleguer, Can Baiona, Can Mitjans, Can Cabassa, Can Garriga, Can Marcet, Can Trias, Can Mir, Can Turu, Can Buixeres i Can Guanteres.

Cap a la zona de Llevant hi ha el Polígon industrial de Can Mir i Can Trias i actualment s'ha aplanant un extens terreny en el sector de Can Mitjans entre l'Autopista i la Carretera BP-1213 per la instal·lació d'una empresa multinacional (japonesa).

Tres carreteres la uneixen a d'altres poblacions: la Carretera Nacional 120, que va de Terrassa a la Puda, la Carretera BP-1213, que uneix Terrassa i la Bauma, i l'Autopista A-18-europea 009, que enllaça Barcelona amb Manresa i que va pel túnel del Cadí fins a França.

Té també comunicació amb Barcelona i Manresa amb tren (Renfe). Hi ha també un autobús que va a Terrassa i Olesa. El poble i el seu terme han sofert en uns anys un canvi molt gran. Degut a l'abocador, El Molinot s'ha degradat i el torrent del Llor, que tenia una aigua fresca i molt neta, s'ha convertit en un lloc d'aigua bruta i contaminada. A més al fer-se les urbanitzacions de Can Trias i especialment de La Planassa s'ha modificat l'estructura del terreny al desaparèixer torrents i barrancs i també fonts.

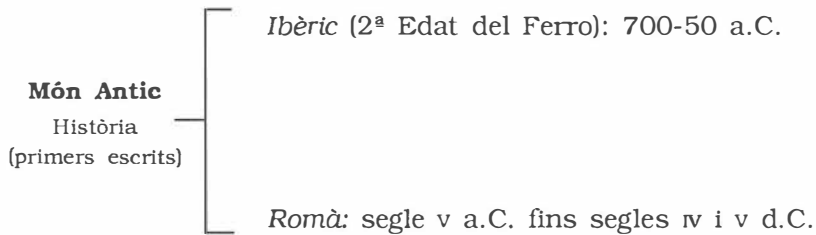
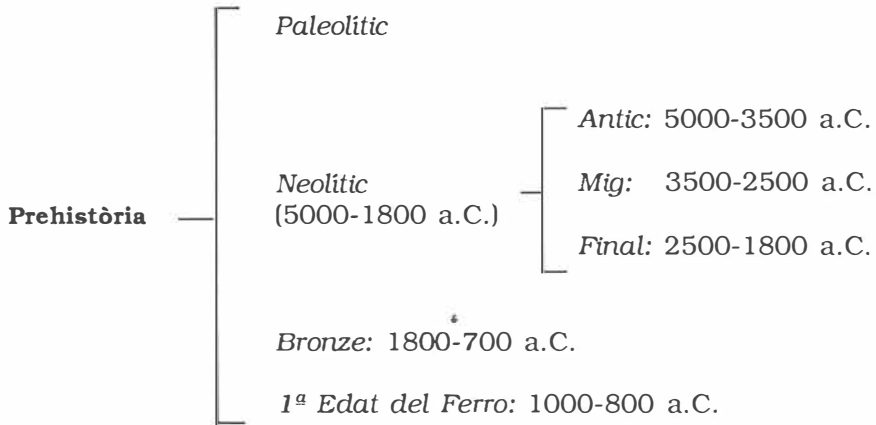
La construcció de la Carretera BP-1213 i de l'Autopista amb la consegüent tala de bosc ha contribuït a modificar la flora i la fauna, cosa que es farà més evident al llarg del propers anys.

Mapa aeri

CRONOLOGIA DEL CAPÍTOL

Paleontologia → Uns deu milions d'anys

Edat Mitjana

INTRODUCCIÓ

El que pretenem en aquest capítol és donar una visió de com fou el nostre poble, la seva rogalia, la flora i la fauna, des d'una època molt antiga, més o menys des d'uns deu milions d'anys a.C. fins al segle III d.C. que s'acaba la dominació romana, passant pels pobles neolítics i pels ibers, que foren els que van començar la història al fer servir una escriptura que ells mateixos varen inventar.

Per a fer aquest treball ens hem basat en restes paleontològiques, les més antigues, i en restes arqueològiques, quan n'hem trobat. Aquestes restes arqueològiques són: ceràmica, ossos d'animals i humans, elements arquitectònics, com restes d'habitatge –la vil·la romana i el mur ibèric de Sant Miquel de Toudell–, i tots els altres materials que han estat trobats.

També ens hem basat en comparacions amb d'altres zones properes amb característiques semblants i que tenen una arqueologia més rica i coneguda.

Us fixareu també que no hem fet esment de les invasions gregues. El poble grec, que va venir a la nostra península en èpoques molt remotes, va poblar alguns llocs i va viure en colònies, dites factories, que eren especialment dedicades al comerç. Aquestes colònies gregues estaven situades en les zones costeres, com el litoral gironí –Roses i Empúries–. Així, pràcticament, no van arribar els seus productes als pobles allunyats, pobres i remots de la muntanya i de l'interior.

A Viladecavalls no hem trobat cap resta grec, ni de ceràmica, ni de monedes o altre material. És per aquesta raó que no en parlem, ja que creiem que poca influència grega directa va haver-hi, i, que si en tenim alguna influència és a través dels ibers i del poble romà.

En conjunt podem dir, doncs, que aquest capítol, d'una manera molt esquemàtica, abarca des de nou o deu milions d'anys abans de Crist fins els segles III-IV després de Crist, que és el moment de davallada de la dominació romana.

- 1- Jaciments de Tarumba I i Tarumba II –situats respectivament a la zona de la riera de Gaia i el poble de Viladecavalls.
- 2- Jaciment de Can Trullàs –situat prop de la bòbila i la riera de Can Trullàs.
3. Jaciment de Can Guanteres –situat vora l'estació de Can Guanteres.

PALEONTOLOGIA: FLORA I FAUNA DE VILADECAVALLS EN EL PERÍODE TERCIARI

El terreny de Viladecavalls pertany a una època anomenada període Eocè i es va acabar de formar en el Terciari Inferior. El seu sòl és de margues, argiles, gresos i conglomerats. El terme està emmarcat per dues muntanyes, que són els macissos de Montserrat i de Sant Llorenç, constituïts pels conglomerats dipositats prop de les desembocadures dels rius antics. De fet no van ser sols les pressions internes les que varen elevar aquests macissos, sinó que la meteorització, degut a l'aigua de la pluja, anà arrossegant cap al mar les roques metamòrfiques dissoltes i van quedar enlairades les roques més fortes, con són els conglomerats.

La depressió central, situada al mig de les dues serralades era mar, i, amb els segles, es retirà quedant terra ferma.

Fa uns deu milions d'anys⁽¹⁾ i en un període dit Miocè, que pertany al Terciari Superior, van viure al Vallès, i concretament a Viladecavalls, gran quantitat d'animals que han desaparegut d'aquesta terra fa segles. Aquests animals ens són coneguts gràcies als seus fòssils. Al terme de Viladecavalls i la carretera comarcal B-120, a l'alçada de Can Purull, es troben els jaciments anomenats Tarumba I i Tarumba II. A la part occidental del poble de Viladecavalls està localitzat el jaciment de Can Trullàs. Tots tres pertanyen a la mateixa època.

Per les característiques del terreny: fangs, sorres i graves, podem deduir que hi va haver una ràpida sedimentació de diversos orígens. Era una zona de muntanyes pròximes i bastant elevades, erosionades per rius i torrents cabalosos, que es van convertir en un terreny pantanós amb corrents d'aigua transparents. Tot això ho podem saber per les sorres fines i per les restes de vegetals. En aquests llocs han aparegut fòssils de castòrids.

Al llarg dels segles aquestes alternances –terrenys anegats i situació subpantànosa– es van repetir al menys dues vegades, cosa que podem saber pels fòssils. Podem dir, per tant, que el paleoambient⁽²⁾ fou el de la sabana, on les aigües tenen una circulació superficial sense obstacles.

I. Tarumba I i Tarumba II: Fauna

Les restes més importants trobades als jaciments anomenats Tarumba I i Tarumba II són les següents:

- Insectívors, com el talp.
- Perissodàctils, animals que tenen els dits en nombre imparell. Entre ells podem citar l'hippari, que era un èquid, d'una mida intermèdia entre l'ase i la zebra, amb el crani més petit que el del cavall actual.
- Ungulats, en aquest grup hi ha nombrosos rumiants.

Totes les restes d'animals que hem citat es troben al Museu Paleontològic de Sabadell.

II. Jaciment de Can Trullàs

Aquest jaciment està situat entre la masia de Can Trullàs i el poble de Viladecavalls. S'han trobat molts materials prop de la bòbila. La destrucció del ciment dels conglomerats, ocasionada per l'aigua dels antics torrents, va produir una acumulació de materials. Nombrosos torrents s'originaren en el terreny equivalent a l'actual Serra Prelitoral i sembla ser que els torrents actuals segueixen el mateix traçat.

Tenint en compte la naturalesa del sòl, compost en gran part de sorres fines, podem deduir que el terreny va sofrir molta erosió. Creiem que hi va haver alternança d'estacions seques i estacions humides, amb una riquesa de sabana en la seva transició cap al bosc.

Fauna

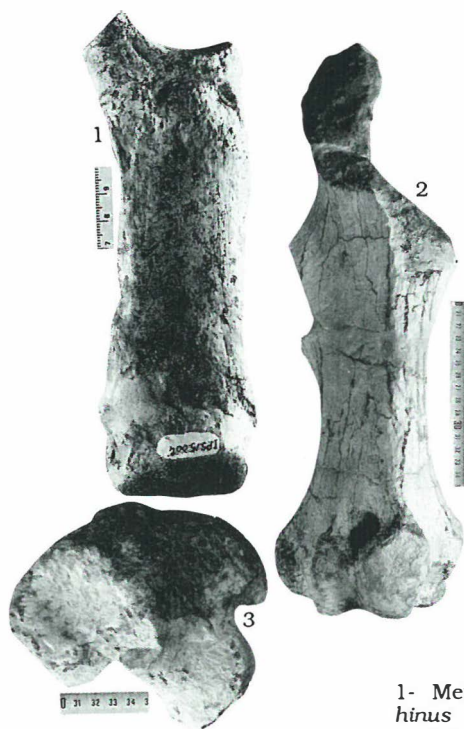
Hem trobat ací les restes d'animals següents:

Insectívors

Rosegadors

Carnívors

Perissodàctils -entre els quals hi ha l'hippari, abans citat.

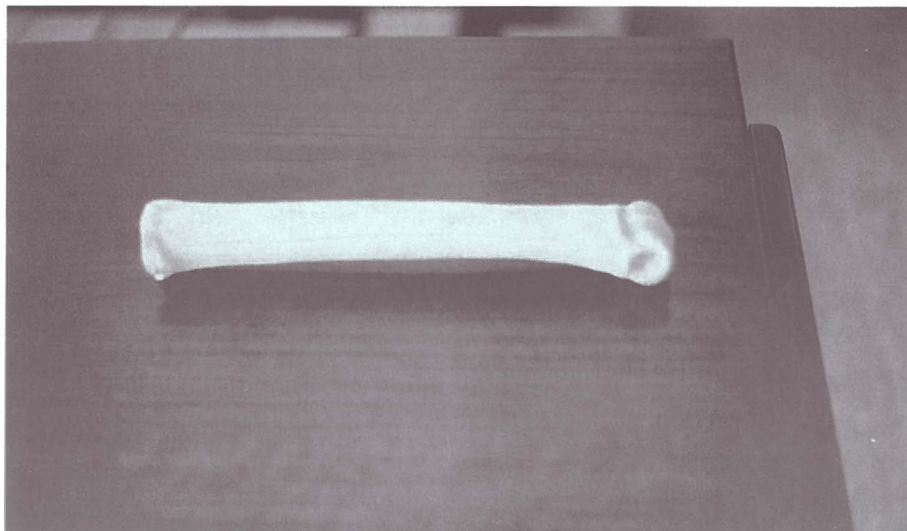
1- Metacarpià central dret de *Dicerorhinus Schleiermachi*. (El *Dicerorhinus Schleiermachi* és el rinoceròntid de major tamany trobat, tant al Vallès, com al Penedès. Possiblement tenia una espècie de trompa -allargament del llavi superior-

que li servia per a assolir les fulles tendres situades a les parts altes dels arbres. Va viure a Viladecavalls aproximadament fa uns nou milions d'anys.

2- Fèmur dret de *Dicerorhinus Schleiermachi*.

3- Part superior de la tibia dreta de *Dicerorhinus Schleiermachi*.

-Jaciment de Can Trullàs-

Jaciment de Can Trullàs

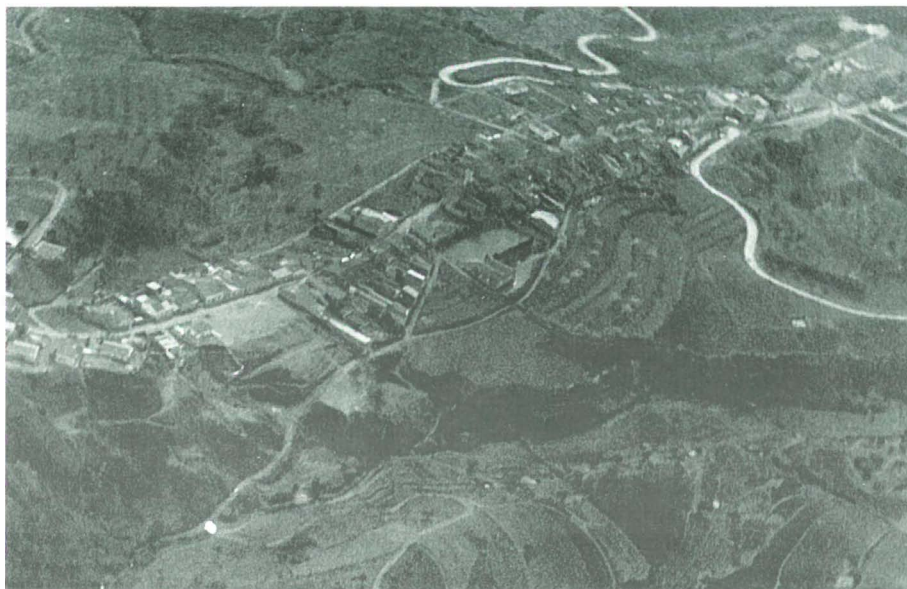
Metatarsià central d'hippari, es tractava d'un petit cavall, pertanyent a l'ordre del perissodàctils, amb un crani més petit i baix que el cavall actual i amb tres dits a les extremitats. Comprèn algunes espècies que van viure a Europa, Àsia i Àfrica en els períodes Miocè, Pliocè i Pleistocè. Fa, aproximadament, uns nou milions d'anys. Va ésser contemporani del *Dicerorhinus* abans citat.

III. Jaciment de Can Guanteres

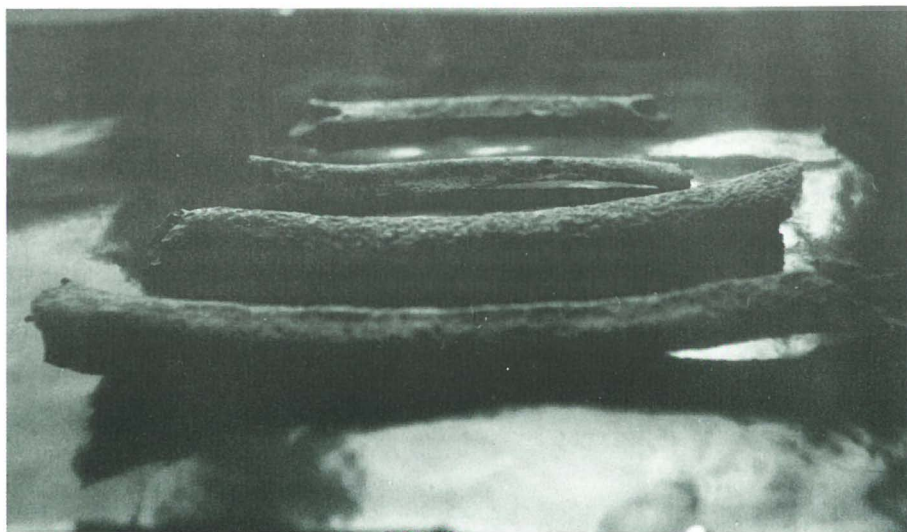
Aquest jaciment es troba prop del baixador de l'Estació de Can Guanteres. Aquí hi ha materials del període anomenat Miocè, que s'assemblen molt als materials del Quaternari. La gran falla que separa la depressió del Vallès està molt pròxima, a uns dos-cents metres, això fa que els estrats presentin una disposició dels seus sediments difícil de seguir.

Fauna

La fauna que hi ha ací és més pobre. S'ha trobat:
Perissodàctils i altres animals no especificats.

Fotografia aèria de Viladecavalls i La Planassa.

Ossos humans. Can Trias.

Sembla ser que el terreny d'aquesta zona va ser format per dipòsits torrencials que procedien de la degradació i l'arrossegament de sòls procedents de llocs càlids i oxidants. Situem l'àrea dels terrenys esmentats en la Serra Prelitoral actual formada per materials metamòrfics.⁽³⁾

MAPA II

1- Can Trias: Hi ha el sepulcre de Fossa; enterraments ibèrics destruïts; ceràmica ibèrica; ossos d'animals; dents i queixals de cervol, cavall, cànids, etc; cendra d'ordi; ceràmica ibèrica i romana.

1 bis- Can Missert: Jaciment de la Primera Edat del Ferro. La necròpolis Hallstättica més important de Catalunya. El poble anomena aquest jaciment amb el nom de Les Olles.

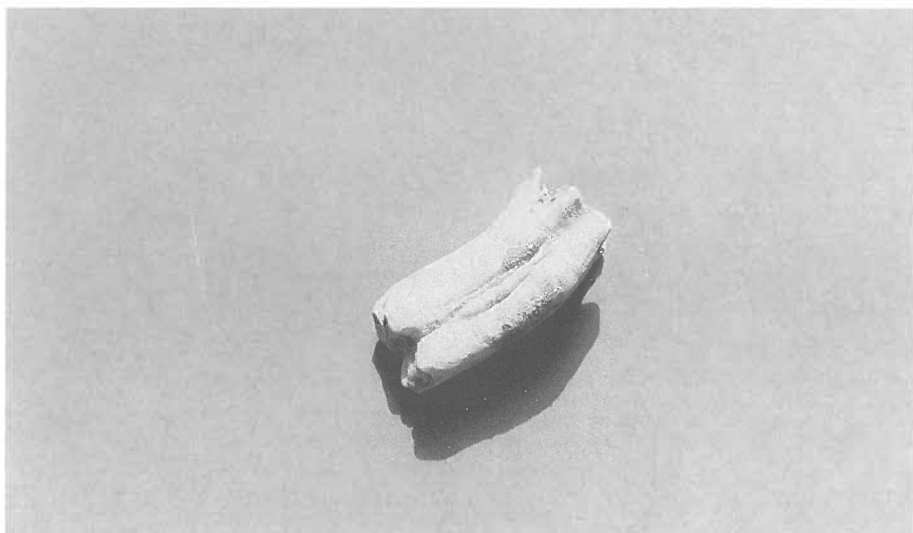
2- Jaciment de Sant Miquel de Toudell: Restes ibèrics i romans.

3- Vinya de la Salut: Sobre la riera de Gaià i també a la riera de Gaià es varen trobar restes ibèrics i romans, entre els quals hi ha un fragment de Sigillata.

4- La Planassa: El lloc on es van trobar fragments de ceràmica ibèrica i restes de materials de construcció; ha desaparegut al fer-se una urbanització.

5- Vil·la romana del Molinot i materials trobats en ella.

6- Camí del Molinot: En els dos costats del camí es van trobar molts materials ceràmics, el mateix que un dòlium –sitja que servia per a guardar els cereals-. El material trobat ací és en molta part ibèric i en molta part romà de tots tipus, tant de parets primes, com de parets gruixudes i també molta ceràmica d'importació.

Can Trias. Queixals de cèrvol.

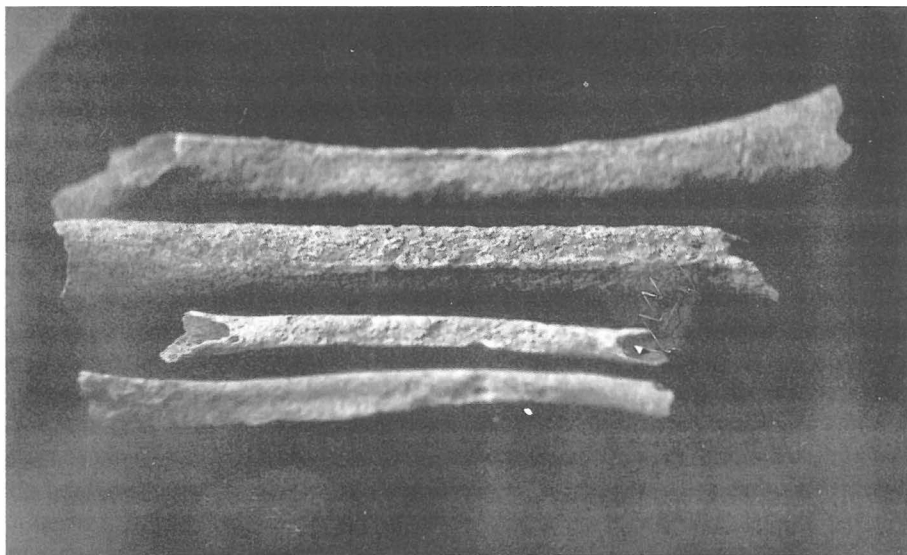
ELS PRIMITIUS POBLAMENTS DE CATALUNYA: EL PALEOLÍTIC

A Catalunya hi ha molt poques restes dels primers poblements de l'època anomenada Paleolítica. Sabem que les comunitats humanes primitives vivien de la cacera, de la pesca i de la recollecció dels fruits. Com a eines per aconseguir la seva subsistència utilitzaven la pedra tallada. En els primers temps la pedra era tallada molt toscament, però posteriorment, en l'època que anomenem Epipaleolítica, ja hi havia estris amb el tall més esmolat. En aquest moment hi va haver transformacions geològiques i climàtiques importants. Els darrers habitants del Mesolític o Epipaleolític visqueren les últimes glaciacions. Sabem, per exemple, que hi havia rurs a Serinyà, prop de Banyoles. Ara, en aquest període, la flora i la fauna arriben a ser com les actuals i les restes de les comunitats humanes que hem trobat estan situades en terres abruptes amb grans desnivells i torrents. A Viladecavalls no hem trobat cap resta de l'home Paleolític, però sí que se n'han trobat en zones pròximes, com és la riera de les Arenes, prop de Matadepera i prop de Rubí a ca N'Albareda.

El Neolític: Pastors i agricultors de les coves amb ceràmica decorada (5000-1800 a.C).

Cap al cinquè mil·lenni abans de Crist apareix a Catalunya una nova comunitat, la dels pagesos i pastors. Aquest canvi en la manera de viure no fou ràpid, sinó que fou un canvi lent i gradual. Va ser molt important, ja que els permeté passar de ser nòmades a sedentaris; en lloc de desplaçar-se per a poder seguir els ramats i poder caçar, tenien els animals a casa, per tant, llet, carn, pell i tots els altres productes derivats dels animals al seu abast. Al restar en els seus llocs d'habitatge van poder dedicar-se a l'agricultura i a altres tasques, com fou la terrissa per a coure i guardar aliments i l'aigua, etc. Gràcies a la ceràmica podem conèixer els diferents grups i datar-los.

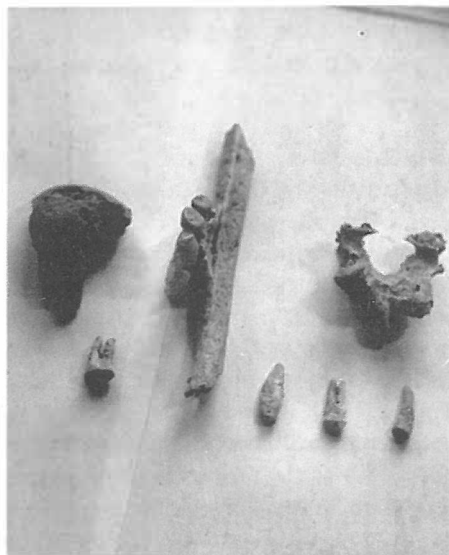
Per al treball del camp van elaborar tot l'utillatge necessari fet amb pedra polida.

Sepulcre de Fossa. Jaciment de Can Trias. Ossos i dents humanes trobades.

Aquests pagesos del Neolític són els primers avantpassats dels habitants de Viladecavalls. Si bé no en tenim restes certs dels seus habitatges, podem deduir la seva existència. Dins el Neolític podem distingir tres èpoques: Neolític Antic (5000-3500 a.C.) o dels habitants de les coves; Neolític Mig (3500-2500 a.C.), anomenada la civilització dels Pagesos del Pla que enterraven els seus morts en sepulcres de Fossa; Neolític Final (2500-1800 a.C.).

De la primera època no tenim a Viladecavalls cap resta, però sí que tenim restes de les dues altres etapes. Caldria fer excavacions a les coves que hi ha al terme, i, probablement, n'apareixerien.

Dents de cànids.

Els habitants de les coves de la primera fase del Neolític ens són coneguts gràcies a la ceràmica que feien. Aquesta terrissa la trobarem a les comarques del Vallès Occidental i també a Montserrat i al Penedès. És una ceràmica molt característica, cosa que ens permetrà identificar-la, encara que només en trobem petits trossos. Està feta amb fang groller, sense depurar i hi trobem petits fragments de mica. A més està decorada aplicant-hi les vores d'una petxina quan el fang encara estava tou. La petxina que utilitzaven més sovint és aquella anomenada *Cardium Edule*, per això aquesta ceràmica s'anomena ceràmica cardial.

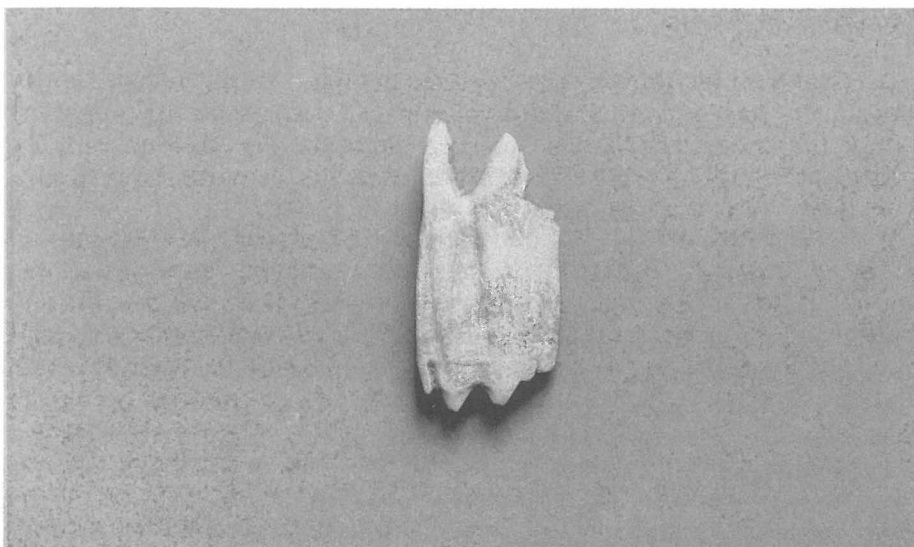
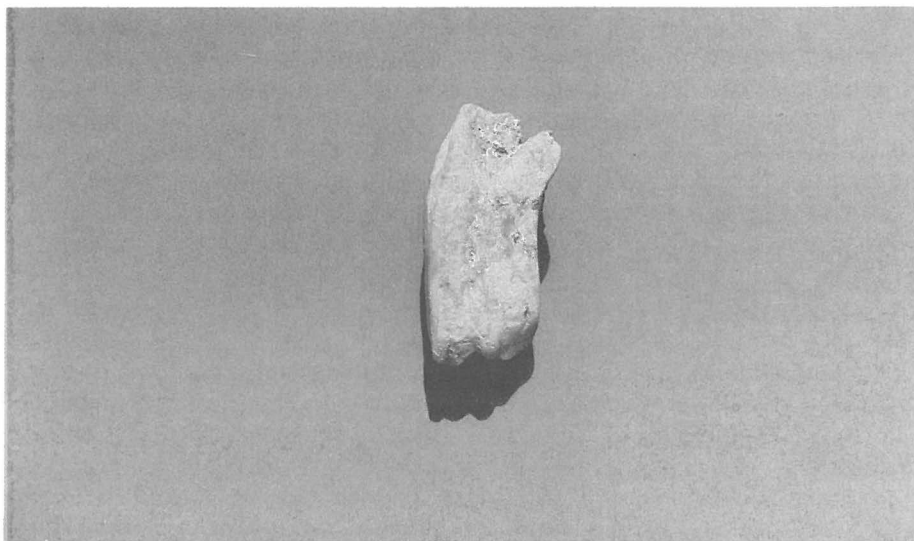
Com que tots els jaciments trobats són a les coves, també en direm d'aquesta cultura la dels habitants de les coves.

A Viladecavalls, com ja hem dit, no hem trobat coves habitades, malgrat que a la *Geografia de Catalunya*, vol. VI, quan es parla de Viladecavalls es diu que a les coves del Ros s'han trobat restes d'habitatges.⁽⁴⁾

Neolític Mig: Civilització dels Pagesos del Pla. Cultura dels sepulcres de Fossa

A Catalunya és molt difícil localitzar poblats. Hi ha moltes raons perquè això hagi passat. Catalunya és petita i les terres aptes per al conreu han estat treballades des de molt antic. Per aquesta raó, si hi havia restes d'habitatge al pla i en zones fèrtils, és normal que hagin estat destruïdes amb els segles.

A Viladecavalls no s'ha trobat cap habitatge, però sí que vàrem tenir la sort de trobar un enterrament del tipus anomenat de sepulcre de Fossa. Era l'any 68 quan vam llegir al *Diari de Terrassa* que, al fer les obres de la urbanització, anomenada la Tiursa a Can Trias, situada al terme de Viladecavalls, limitant amb el terme de Terrassa, les màquines excavadores van posar al descobert i van esventar nombroses restes arqueològiques i cendres. D'això se'n lamentava el Sr. Masdeu, arqueòleg, que era qui firmava l'article. El meu marit Enric Ibáñez i jo vam anar-hi, i, veient el desastre i la impossibilitat de fer altra cosa, vam recollir, guardar i classificar tot el que era possible salvar. Ens vam posar d'acord amb el Sr. Masdeu i, com que cap organisme se'n volia fer càrrec, ja que no es tractava d'un jaciment important, nosaltres ho vàrem guardar i conservar. A la paret del camí, que les màquines havien tallat, es veia un enterrament, es tractava d'un indi-

Dents i queixals de *Cervus Elaphus*. Jaciment de Can Trias.

Cèrvol que encara avui dia viu en nombrosos llocs del món, especialment en zones forestals de muntanya, però que des de l'Edat Mitja han desaparegut del Vallès. Sabem que el rei Jaume el Conqueridor, que va viure al segle XIII, anava als boscos de Montserrat a caçar el cèrvol i el senglar.

vidu posat en postura fetal, amb els braços doblegats. El que es conservava eren els ossos més llargs: el fèmur, el cúbit i el radi. També es conservaven algunes dents i queixals.

Al seu costat es veien restes de ceràmica amb ossos de cèrvol i dents del mateix animal. La ceràmica era de pasta grollera i amb una decoració de cordons.

Els estudis fets a Itàlia i a França indiquen que aquesta ceràmica és un exemple del Neolític més antic, d'un poble que vivia de la ramaderia i d'una agricultura molt primària. Malauradament a Viladecavalls no hem pogut localitzar els poblats, però sí que s'ha pogut situar el lloc dels seus enterraments, cosa de la qual parlarem després. Aquesta ceràmica trobada a Viladecavalls està emparentada amb la de les altres zones més o menys properes, com la de l'excavació procedent de la Cova del Frare –a la zona de Sant Llorenç i també a la Cova de les Ànimes, a prop de l'anterior i a d'altres llocs del Vallès Occidental, Conca de Barberà, etc.

Els sepulcres de Fossa, als quals pertany el trobat a Viladecavalls, tenen a Catalunya una situació molt determinada. Les zones abarquen una espècie de triangle que va des de l'Empordà i, per la costa, fins als voltants de Reus, des d'allí fins al nord del Solsonès i fins a Girona. Els llocs on hi ha més quantitat de sepulcres de Fossa és la zona del Penedès, Baix Llobregat, Anoia, Solsonès, Maresme i el Vallès, és a dir, a les proximitats de Barcelona. Això ens fa pensar que devien habitar aquestes terres, situades gairebé a la plana, en comarques amb possibilitats de fonts i regadius per a poder cultivar els seus camps i tenir una ramaderia.

El vas campaniforme

Cap als volts del 2000 a. C. apareix a Catalunya un nou poblament que ja coneix el coure, aquests habitants no sabem d'on van venir. Algunes teories els suposen procedents del centre d'Europa. Tenen una característica important, fan una ceràmica de forma especial, que s'anomena el vas campaniforme i que serà molt utilitzat i conegut tant a Espanya com a d'altres països. El vas campaniforme, que té forma de campana invertida, està molt bellament decorat amb dibuixos i incisions, sovint afegint-hi pasta blanca. Ací, a Catalunya, se n'ha trobat en llocs situats prop de Viladecavalls, com és la Cova del Frare abans esmentada.

Al costat d'aquestes cultures hi ha a Catalunya una de molt important, és la cultura anomenada dels megàlits, és a dir, dels constructors que utilitzaven grans pedres. A la comarca del Vallès hi ha pocs exemples de megàlits, la Cova del Turó de Mal Pas, a la serra de l'Obac, n'és un d'important, però al Pirineu n'hi ha molts, i, fa molt poc se n'han localitzat més de cinquanta després d'un gran incendi que va assolir una extensa zona.

L'Edat del Bronze (1800-700 a.C.)

Comença una nova època, que si bé va trigar molts anys a desenvolupar-se, té molt de pes a la història, es tracta de l'Edat del Bronze. Ja en moments anteriors ha començat a aparèixer l'ús d'un metall, el coure, amb el qual es fan decoracions en el vas campaniforme i també se'n farà un aliatge amb l'estany. L'estany no es troba a la península. Calia anar-lo a buscar molt lluny. A vegades calia desplaçar-se a les Illes Casitàrides, a Anglaterra. L'aliatge amb l'estany donarà lloc al bronze, que constituirà un material molt fort, i, per tant, una indústria de gran importància i serà un element de gran pes per al comerç. Els habitants d'aquest moment continuaran vivint tant en coves com al pla. Sembla ser que Catalunya va sofrir una invasió de pobles que procedien del nord d'Europa, i, sabem que van habitar les nostres terres entre el 1800 i el 700 a.C. Amb aquest nou material es van fer diferents objectes com destrals, punyals, elements de decoració, etc., però al mateix temps coincidien encara tècniques de l'època anterior, com puntes de sageta fetes amb sílex i també destrals fetes de pedra tallada.

Aquests nous invasors van introduir una ceràmica característica, que es reconeix perquè els atuells ceràmics tenen un agafador en forma de botó. Aquest element també es troba en terrissa del nord d'Itàlia i del sud de França, a la zona del Llenguadoc.

L'última etapa de l'Edat del Bronze coincidirà amb un moment molt important: l'Edat del Ferro. Aquest període és conegut amb diferents noms: Hallstattic (nom derivat de Hallstatt, una de les necròpolis⁽⁵⁾ més importants d'aquesta cultura, que es troba a Àustria), també s'anomena civilització dels camps d'urnes, per indicar la manera com enterraven els seus morts, i també s'anomena primera Edat del Ferro: els habitants que van venir a les nostres terres eren indoeuropeus o dits igualment celtes.

D'aquest nou període en tenim a Viladecavalls moltes restes. La necròpolis de Can Missert, dita pels habitants del poble «Les Olles», va ser descoberta l'any 1916 i va poder ser excavada amb total garantia per l'Institut d'Estudis Catalans. Es van poder estudiar 78 tombes. La major part del material és al Museu Arqueològic de Barcelona i al Museu de Terrassa. No tenim constància de la situació del poblat o poblats.

El ritus que feien servir per a enterrar els seus morts era la incineració. Posaven les cendres en un utensili de ceràmica i després ho tapaven amb un plat de terrissa o amb una pedra plana. Al costat d'aquesta urna hi havia una peça de ceràmica que contenia ofrenes. Aquestes consistien en restes d'animals o cereals. Algun cop –al Maresme– s'han trobat ofrenes d'ous.

La necròpolis de Can Missert, com ja hem dit abans, és un cementiri situat al terme de Viladecavalls, i, que pertany a la cultura de la Segona Edat del Ferro, dita també Hallstättica. El material que es va trobar és ric i abundant.

Les conclusions que podem treure sobre aquest jaciment són les següents: Hi ha quatre fases importants, que es corresponen amb els diferents tipus de ceràmica. A la primera corresponen els materials pertanyent a l'any 1000 a.C. i ens presenta urnes sense peu i decoració a base de zigzagues; la segona, que va des de l'any 1000 al 900 a.C. correspon una ceràmica plana amb decoracions de canal paral·lels; el tercer moment –900 a.C. ens mostra una ceràmica de peu alt i variada decoració, que omple tota la base amb motius geomètrics; la quarta fase, corresponent a l'any 800 a.C. té unes urnes sense coll, abombades i decorades a la base.

També són importants les tapadores o plats, fets amb ceràmica o també amb una pedra plana, que utilitzaven per a tapar les urnes. Algunes tapadores tenen una petita nansa. Aquests avantpassats dels pobladors de Viladecavalls devien viure de l'agricultura –vinya, cereals, oli–, també de la ramaderia –cabres, bous–, i també de la caça, molt abundant en aquesta zona de boscos, on es caçava el senglar i el cèrvol, a més d'altres animals com el conill, la llebre, la perdiu i d'altres aus. El mateix tipus de vida que han fet durant segles i fins fa molt poc els habitants de Viladecavalls. El canvi que hi ha hagut en costums i manera de viure ha estat degut a la industrialització d'aquests darrers anys.

EL MÓN IBÈRIC (700-50 a.C.)

Després de les tribus indoeuropees i l'entrada dels grecs a la nostra terra hi va haver uns canvis importants, que, lentament, van donar lloc a una civilització i una cultura important, que va ser la civilització ibèrica.

En els textos clàssics són abundants les referències sobre els pobles ibèrics. Així trobem testimonis en la literatura grega i llatina.⁽⁶⁾ De tota manera les referències que hi ha són molt poc clares. Els autors anomenen pobles ibers a tots aquells que estan situats des del Lluçanès fins a Andalusia, límit dels tartessos i dels fenicis.

Troblem els pobles ibèrics dividits en tribus diferents, entre aquestes tribus hi ha els laietans, que van poblar els voltants de Barcelona, el Vallès i el Maresme; els lacetans, que vivien cap al Bages i La Segarra; els bergitans, que habitaven la zona de Berga; els ausetans que van poblar la Plana de Vic, etc.

Els límits o fronteres que separaven els respectius territoris no ens són coneguts, malgrat les referències dels autors clàssics.

A Viladecavalls, si bé s'han trobat nombrosos testimonis de què la zona fou habitada pel poble iber, en canvi no hi ha cap resta de poblat. El que sabem és que en aquella època hi va haver molts conflictes i lluites, perquè els pobladors busquen llocs encimbellats i de difícil accés, tal és el cas de Puig Castellar, en les envistes de Barcelona, i, a més de les dificultats que representa poder arribar-hi, aquests llocs estaven protegits, tant per les condicions del terreny, com per unes inaccessibles muralles ciclòpies, coses que aconseguien una gran inexpugnabilitat.

El poble ibèric es caracteritza també, entre d'altres coses de les quals parlarem després, perquè va entrar a la història. Va crear una escriptura pròpia, que presenta moltes dificultats per a entendre. Aquesta escriptura és en part alfabètica, en part sil·làbica i en trobem en inscripcions en ceràmica, en monedes, en pedres commemoratives, dites esteles. A Alcoi s'ha trobat una inscripció grabada en una tauleta de plom. Són textos molt curts.

A Viladecavalls no hem trobat cap inscripció ibèrica, ni cap moneda.

És molt important en aquest període la ceràmica, el torn s'introduí cap a l'any 600. La ceràmica indígena coexistia amb la ceràmica d'importació grega i romana. Devia ser un signe de distinció el posseir-ne. Aquesta terrissa ens permetrà poder saber la data d'alguns jaciments o poblats. La ceràmica romana més conguda és la Campàniana, anomenada així per estar fabricada a la regió italiana de la Campània. A aquest tipus de terrissa se li designa una cronologia entre els anys 300 i 50 a.C. Gairebé tots els jaciments en tenen, Viladecavalls no és una excepció.

Els ibers vivien en una societat igualitària, en què hi havia en molts moments de la seva civilització un repartiment de riqueses i no hi havia cabdills amb gran poder. Qui manava era el que els romans en deien *primus inter pares*, és a dir, «primer entre els iguals». Es creu que no existia l'esclavitud. Els poblats que s'han trobat no tenen grans edificis.

Degut, probablement, a la influència grega es va difondre el treball del ferro i la perfecció en la seva fabricació, de manera que els ibers foren uns magnífics ferrers i la seva forja va ser molt estimada en l'antiguitat. Van ser un poble que vivia del treball del camp, de la ramaderia i d'una petita indústria: ferro, ceràmica.

S'abastien de tot allò que els era necessari (teixien la roba que els calia, etc.).

A Viladecavalls hem trobat restes ibèrics a molts indrets: al camí del Molinot, als camps que hi ha davant la vil·la romana, a La Planassa, a la riera de Gaià, a la Tiursa, prop de l'església de Sant Miquel de Toudell. A tot arreu hi ha ceràmica de tot tipus, apta per a tota classe d'usos. Tant tègules -teules-, com altre material per a la construcció, també terrissa de tres colors, pintada, de parets gruixudes i de parets primes, fons d'àmfores, nanses, etc.

A la Tiursa, en un lloc desaparegut al fer-se la urbanització i prop de la necròpolis de Can Missert, vam trobar enterraments ibèrics. És la zona on també hi havia el sepulcre de Fossa. Eren enterraments d'incineració amb ofrenes, com restes de cèrvol, fragments de cornaments de cèrvol, dents i queixals de dit animal i de canins, també queixals de cavall. Tot això es trobava moltes vegades en ceràmica trencada. Prop de l'ermita de Sant Miquel de Toudell es veuen les pedres d'un mur, que caldria estudiar i excavar.

Les principals restes ibèriques trobades a Viladecavalls són les següents:

- Ceràmica del segle v a.C -pre-romana.

- Molts fragments d'àmfores.
- Una sitja de gran tamany trobada al camí del Molinot.
- Fragments diversos de Kalathos⁽⁷⁾ –segles II-I a.C.
- Troços d'oleària Bètica –ceràmica pintada, típica ibèrica.
- Molt material per a la construcció.
- Gran quantitat de fragments de tot tipus.
- Sitges per a guardar oli, blat i d'altres cereals –en fragments diversos.

Tot això ens demostra que els pobles ibèrics van poblar la zona de Viladecavalls, des de la riera de Gaià fins al Molinot. Les mateixes contrades que també van ser molt poblades en temps dels romans.

En canvi no hem trobat cap resta en altres llocs del terme de Viladecavalls. Podem deduir, per tant, que van escollir els indrets que oferien més possibilitats tant pel seu clima, com per la seva caça, com per la fertilitat de les seves terres, com per la seva aigua abundant. Les terres més adequades per al conreu i pels seus sòls aptes per al pasturatge.

Per les restes d'animals trobats sabem que tenien gossos, senglars, cèrvols, cavalls, i que els seus cultius eren els cereals: blat, ordi, vinya i olivera.

L'arribada dels romans

En primer lloc caldrà fer una referència cronològica per a poder seguir bé el desenvolupament d'aquest període.

Pre-romà: Comprèn el moment històric situat abans del desembarc romà a Empúries. Els esdeveniments més importants tindran lloc durant els segles V-III a.C.

Baix Republicà: Correspon a la Baixa República. Abarca des del 218 a.C. fins al 31 (Batalla d'Actium).

Alt Imperi: Fou l'època d'August i correspon als segles I al III d.C.

Baix Imperi: Segles IV al V d.C.

Domini visigòtic: 472 al 717 d.C.⁽⁸⁾

Els romans van desembarcar a Empúries l'any 218 a.C. Era el moment de la Segona Guerra Púnica quan els romans, invaïts pel general cartaginès Aníbal, es trobaven en greu perill van cercar l'ajut dels seus aliats els grecs foceus que vivien a Empúries. Des d'allí van aconseguir reforços per a poder vèncer l'enemic que havia ocupat les seves terres.

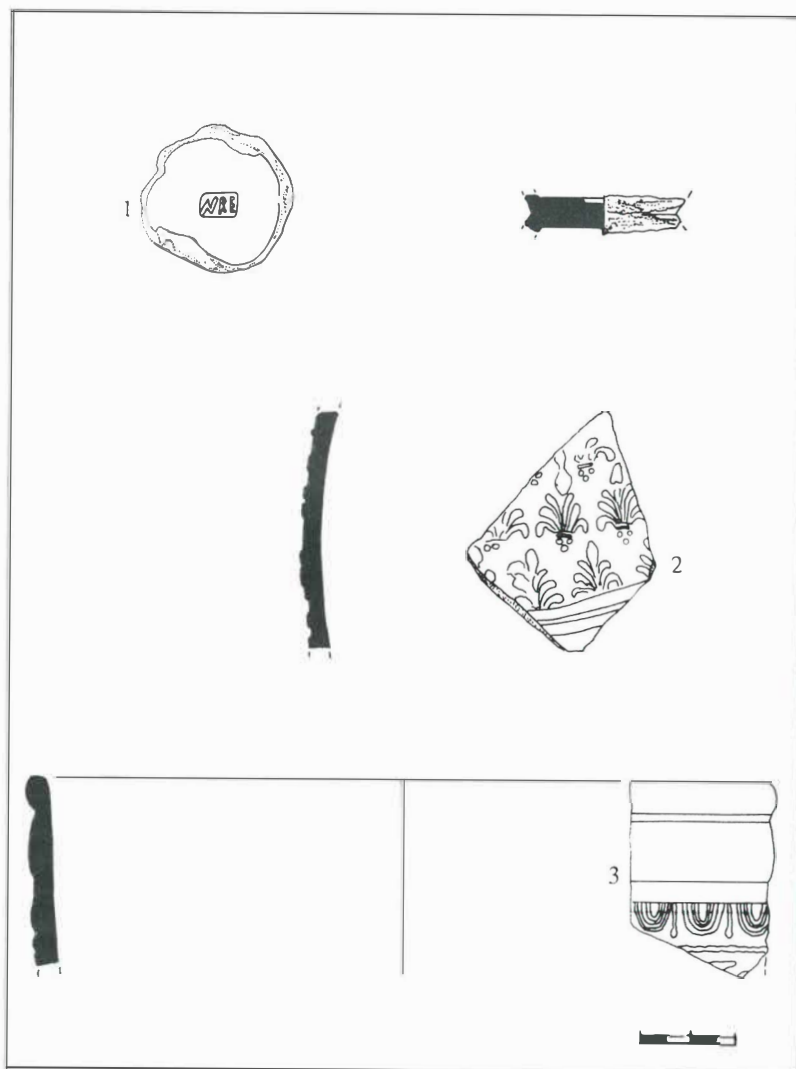

Fig. 1. Villa del Camí del Molinot. Fragment de base de terra Sigillata. Transformat en un disc, fitxa de joc o tap. La cartela del «Sigillum» és: N R E.

Fig. 2. Can Trias. Fragment de terra Sigillata.

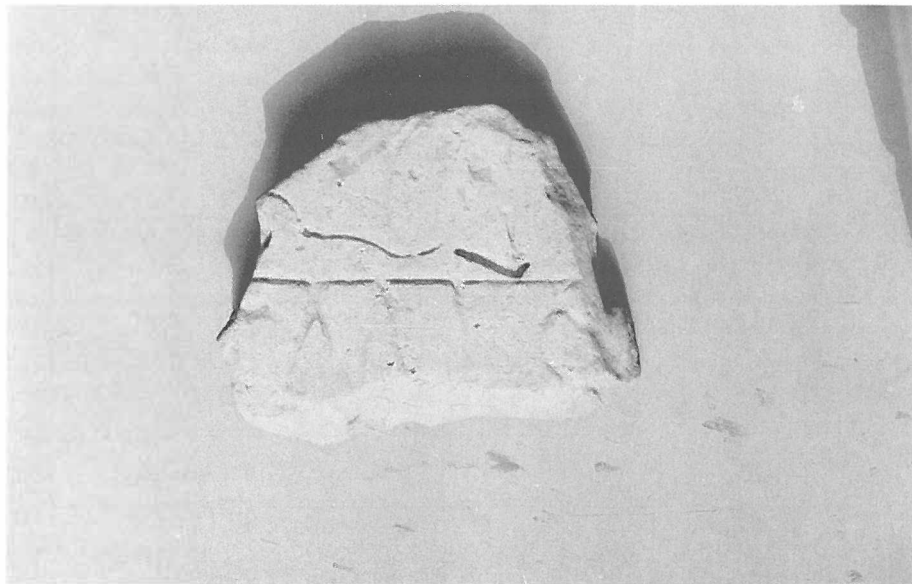
Fig. 3. Can Trias. Fragment de vora de terra Sigillata sudgàlica, forma Drag. 37. Anys 60-80 d.C.

(Dibuixos d'Antoni Moro).

Però, un cop van ser al nostre país, ja no se'n van moure. Cosa que va crear la suspicàcia primer, i després l'odi de nombroses tribus ibèriques. El procés de la conquesta dels romans, dita romanització, fou lent. Els romans eren molt pacients. L'única cosa que exigien, sense la qual cosa els habitants de les terres conquerides podien tenir molts i greus problemes, era no revoltar-se contra Roma i pagar impostos.

Amb el llarg període anomenat romanització, que vol dir acceptació de la llengua, costums i cultura dels vencedors, s'inicia un moment històric molt interessant. Els romans van ser un poble colonitzador i van aconseguir canviar completament la manera de viure dels indígenes i la seva qualitat de vida. En primer lloc, i d'una manera lenta, van fer per tot el país una gran xarxa de camins i comunicacions de tot tipus, dotant, a més, les rutes de ponts, mil·liaris, aqüeductes, monuments, i van introduir una llengua, el llatí, que donarà origen a totes les llengües romàniques, entre les quals hi ha el català.

Van dividir el país en dues grans províncies: la Citerior, que arribava des dels Pirineus, ocupant tota la part de Llevant, fins a Múrcia i Almeria. L'altra província era la Ulterior que comprenia tota la resta del territori.

Villa romana del camí del Molinot. Fragment de tègula amb inscripció. Es llegeix: MIL(S).

Al principi els romans van haver de vèncer la resistència dels ibers i hi va haver una època de lluites i aixecaments, després la pacificació fou general, llevat d'algunes zones de l'Ebre, la Meseta i d'algunes tribus del Pirineu.

Viladecavalls, no com a poble, ja que aquest no existia, sinó les seves vil·les que hi havia a tot el llarg del terme, pertanyia a la província Citerior, al municipi Flavi d'Ègara i al Conventus⁽⁹⁾ de Tarraco.

Al voltant de la urbs, que era la ciutat habitada i on s'agrupava la població, hi havia l'ager que circumdava la urbs. És ací on hi havia les masies anomenades *villae*, voltades de conreus que constituïen el lloc de producció dels aliments destinats a les ciutats. També a l'ager hi havia els centres de producció de ceràmica, les ferreres, les pedreres, les mines.

A Viladecavalls, al camí del Molinot, s'ha trobat una vil·la. Està situada al costat de camps de conreu i orientada a migdia, protegida dels vents, que a l'hivern bufen ací molt fort, per un petit turó.

Als camps de conreu, que encara avui en dia hi ha al seu entorn, hi hem trobat nombrosos fragments de restes de construcció, tant tègules, com ímbrex.

Vil·la romana del camí del Molinot. Base dels murs.

Netejant els murs de la villa romana.

La vil·la, que caldria excavar, sembla força gran. Els seus murs estan bastits amb pedra del país. Les restes de paviment conservat són d'opus signinum^[10], típic paviment romà. Al voltant de la vil·la s'ha trobat ceràmica de diferents tipus, tant de construcció, com ceràmica destinada al transport de vi –vinària, d'oli–, ceràmica oleària, sitges per a conservar i guardar els cereals. També hi ha ceràmica ibèrica de moltes classes, cosa que ens indica la coexistència de les dues cultures. De tots aquests tipus de terrissa en farem una enumeració.

El que és molt important de destacar és que aquesta vil·la va estar habitada des de la República fins al Baix Imperi, és a dir, des de finals del segle II abans de Crist fins als segles III–IV després de Crist.

Al lloc on ha passat la Carretera BP-12-13 que va de Terrassa a La Bauma hi havia clarament marcada al terra, la boca d'un forn, també una mica més enllà hi havia dues guixeres, que igualment han estat destruïdes.

Tot això ens assenyala el primer poblament clarament conegut de Viladecavalls. Els seus habitants vivien dels productes del camp, que venien a Ègara, del pasturatge, feien ceràmica, però també en compraven. Hem trobat fragments de diferents classes de ceràmica de

procedències molt diverses, des de ceràmica africana fins a ceràmica sudgàllica i també itàlica: Campaniana, negra, de vernís, classes diferents d'àmfores, etc.

També hem trobat fragments d'una terrissa molt especial, anomenada Sigil·lata, que estava feta al país, al sud de la Gàllia o a Roma. Era de pasta molt fina, d'un color vermellós i acabada amb un vernís d'una gran qualitat, en especial aquelles peces fetes a la Gàllia i a Roma. N'hem trobat fragments a rieres i, malgrat el desgast de l'aigua durant segles, encara conserven el vernís i la brillantor.

A aquesta vil·la vam trobar una rajola amb restes d'una inscripció, es veu escrit: MIL(S). Com hem dit, aquesta vil·la va tenir una llarga vida -700 anys- abastint-se i al mateix temps amb un comerç clarament detectat per les peces de ceràmica de llunyans països.

I Ací se'ns presenten moltes qüestions. Per què fou abandonada aquesta vil·la? Què se'n va fer i on van anar els seus habitants? La seva situació i el seu terreny són immillorables.

A més d'aquesta vil·la s'han trobat a Viladecavalls nombrosos indrets amb ceràmica romana. Són els següents:

- Camí del Molinot, tant a la dreta com a l'esquerra del camí, que van obrir per a enxampar-lo.

- Vinya de «Ca l'Avaro», situada a prop de la vil·la.

- La Planassa, on hi havia especialment restes ibèrics, terrissa comú ibèrica i romana. Jaciment totalment destruït al fer-se la urbanització.

- Riera de Gaià, a l'alçada de Can Purull.

- Vinya de la Salut -on existia la tradició que hi havia enterraments, que nosaltres no hem trobat. Ací hi havia ceràmica romana i ibèrica.

- Sant Miquel de Toudell - ceràmica romana en petites quantitats.

- Can Trias -lloc molt important en jaciments (sepulcre de Fossa, Can Missert en les proximitats, enterraments ibèrics i també petites mostres de terrissa romana).

- Can Guanteres.

Principals restes de ceràmica ibèrica i romana trobades a Viladecavalls

- Àmfora vinària -dedicada al transport del vi (àmfora Drèssel 2/4).

- Ceràmica del Baix Imperi -segles III-IV a.C.

- Àmfora ibèrica Baix Republicana.
- Kalathos ibèric –segles III-II a.C.
- Ceràmica època d'August –segles II-I, Baix Republicana i Alt Imperi.
- Ceràmica Clara D –segle V a.C.
- Àmfora que servia per al transport de gàrum.⁽¹¹⁾
- Àmfora Campaniana, fabricada a Itàlia o a Roses.
- Molts trossos d'àmfores ibèriques i romanes.
- Nansa d'àmfora vinària.⁽¹²⁾
- Àmfora Africana que contenia oli o bé gàrum.
- Àmfora d'oli Bètica (Drèssel 20).
- Ceràmica Campaniana⁽¹³⁾ (5a o B).
- Molta ceràmica clara D fabricada a Tunis.
- Hi ha molts fragments de Campaniana negra o de vernís, campaniana b, Baix Republicana (150-50 a.C.).
- Molts fragments d'oleària Bètica.
- Ceràmica Africana –segles III-IV d.C., Baix Imperi, destinada al transport d'oli o de gàrum.
- A més hi ha nombrosos fragments de tègules, imbrexs i altres materials destinats a la construcció.
- Fragments de ceràmica ibèrica pintada.
- A més fusaioles i un punxó d'os. Igualment a Can Trias vam trobar restes de cendra,⁽¹⁴⁾ que fetes analitzar van resultar que eren d'ordi.

Memòria de les troballes arqueològiques de Viladecavalls

L'any 68 vam llegir al *Diari de Terrassa* un escrit del Sr. Ramir Masdeu, delegat llavors del Servei Nacional d'Excavacions a Terrassa, en aquest article es lamentava del poc compte que s'havia tingut al fer el rebaixament de terres per a construir la urbanització de la Tiursa a Can Trias, ja que havien destruït un jaciment arqueològic.

Vem anar-hi el meu marit Enric Ibáñez i jo, i, realment el que veiem era un espectacle dantesca. Les màquines excavadores s'havien emportat per davant, esventat i destruït un jaciment. Per tot arreu es veien cendres, trossos de ceràmica, ossos d'animals, dents, i, a la paret que donava al camí, es veien encara més restes.

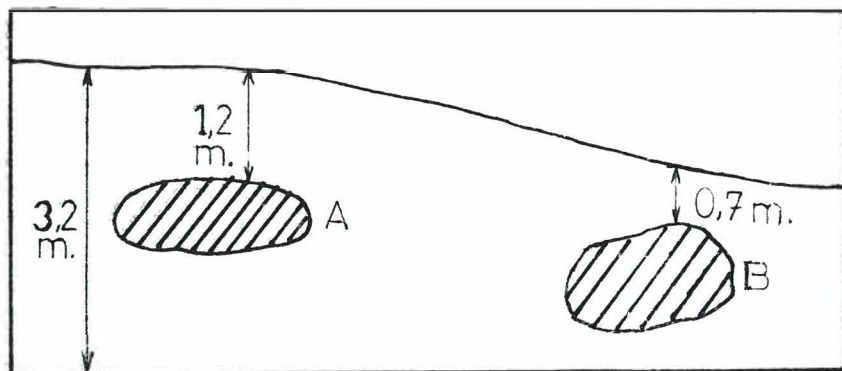
D'acord amb el Servei Arqueològic de Terrassa i el Servei Arqueològic de la Universitat de Barcelona, dirigit pel Dr. Joan Maluquer, vam recollir i guardar tot el material possible a fi d'evitar la seva dis-

persió, la seva destrucció i la seva pèrdua. Tot aquest material i el que vam trobar al llarg d'uns vint anys en altres indrets del terme, el guardem en espera de què algun dia es farà el Museu.

La situació del jaciment era interessant, en primer lloc per a conèixer la història del nostre poble, després perquè es trobava prop del més important cementiri hallstàtic de la península, Can Missert.

Les troballes que hi havia a la paret estaven a un nivell de 0,80 a 1,50 m. de la capa més superficial del terra i donava la impressió de ser un lloc molt treballat i erosionat. Esta situat el jaciment dalt d'un petit turó.

Tall esquemàtic del jaciment de Can Trias

A- Ossos humans sense ceràmica -Húmers, d'altres ossos no ben identificats, dents, queixals-. Sepulcre de Fossa.

B- Ossos de cèrvol i d'altres animals, terrissa, cendres d'ordi. Enterraments ibèrics. La riera de Gaià i el torrent de Sant Miquel, que passen prop d'ací han canviat a vegades el seu perfil.

A la zona A es trobaren les restes humanes. Les fotografies ens mostren quan començaren a sortir els dos húmers i la mandíbula. També desperdigats es trobaren dents i queixals humans.

Moment en que començaren a sortir els dos húmer i la mandíbula.

Tapa d'un possible recipient de ceràmica situat a la zona B. Aquest atuell era impossible de reconstruir. Dins hi havia cendres d'ordi.

Articulació d'animal prop de la tapa de pedra.

Vam ensenyar els materials trobats al Sr. Masdeu i també ho vam comunicar al Departament d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona. Tothom ens digué el mateix: es tractava d'un sepulcre de Fossa i també d'uns enterraments ibèrics d'incineració, que contenien molta ceràmica ibèrica d'ús comú, tant de més antiga, com de més moderna. També allí vam trobar un fragment de ceràmica Sigil·lata procedent de taller del país.

Al conèixer les troballes van tenir la col·laboració de molt jovent. Qui dirigíem els treballs érem el meu marit Enric Ibáñez i jo i els ajudants més assidus foren Mercè Borràs, estudiant llavors d'arqueologia, que fou qui va veure els fragments de Sigil·lata al camí del Molinot, que acabava de ser enxamplat.

Les germanes García Turu, Nuri i Maria Dolors; les germanes Segarra, Mercè i Conxita; Carme Pastor; Jordi Sebastià Galí.

També van col·laborar Artur Bolde, Antoni Parera, Enric i Jordi Ibáñez, Xavier García Turu, Josep Roer, Pere Jordi Fàbregas i també d'altres nois i noies de manera més esporàdica.

Vam continuar les recerques per Viladecavalls i el seu terme al llarg dels anys següents. Així, en diferents moments, vam recórrer el camí

del Molinot, on, a la paret oberta a fi d'engrandir el camí, vam trobar diferents fragments de ceràmica. Allí el Sr. Serra va excavar un dòlium, que no va sortir sencer.

Als camps situats prop de l'estació vam trobar la vil·la romana que el Sr. Masdeu ja coneixia i als camps del seu entorn vam aconseguir terrissa variada, material de construcció: tègules i maons. En una rajola hi havia la inscripció abans esmentada. Allí també vam trobar peses de teler.

A La Planassa i en diverses èpoques vam recollir ceràmica ibèrica en bastanta quantitat i també material de construcció.

A la vinya de la Salut i a la riera de Can Purull, a la zona situada sota la vinya, hi havia ceràmica ibèrica, i a la riera vam trobar ceràmica Sigil·lata i rajoles i teules ibèriques i romanes. No hem trobat cap resta a Can Guanteres.⁽¹⁵⁾

A l'ermita de Sant Miquel de Toudell: ceràmica ibèrica d'ús corrent, material de construcció i ceràmica romana. També un mur que recorre un talús i sembla bastant extens. Aquest és el material trobat al llarg de tots aquests anys. Ara cal continuar-ho amb excavacions acurades i fetes al més aviat possible, ja que les restes arqueològiques estan desapareixent molt ràpidament.

Per a donar a conèixer el que estàvem fent, vam fer dues conferències al Casal de Viladecavalls l'estiu del 74; en primer lloc, Enric Ibáñez va parlar de la paleontologia i geologia del terme de Viladecavalls; després jo vaig fer una altra conferència parlant de les troballes arqueològiques. De tot això en va donar fe el *Diari de Terrassa* del dia 2 de setembre de l'any 74.

Diversos arqueòlegs han visitat els llocs de les troballes, a més del Sr. Ramir Masdeu, el Dr. Tarradell, que va venir amb la seva muller també arqueòloga, Simon Kaey, professor de la Universitat de Bradford (Anglaterra, especialista en ceràmica romano-africana), i el Dr. Josep Maria Nolla, professor de la Universitat de Girona, insigne arqueòleg i especialista en ceràmica romana. A tots ells el nostre agraïment, ja que gràcies a la seva inestimable col·laboració ens ha estat possible el classificar els materials.

Han col·laborat també:

Enric Ibáñez i Negre: paleontologia,

Jordi Ibáñez i Nolla: classificació i neteja dels materials i

Salut Turu: flora i fauna de Viladecavalls.

Agraïments:

Pere Palol i Parramon: fotografies aèries,

Montserrat Ubach: anàlisi de cendres,

Dr. Vicent Santafè: la seva tesi doctoral sobre paleontologia de Viladecavalls i del Vallès ens ha estat de gran utilitat, el mateix que les fotografies que tan amablement ens va donar i

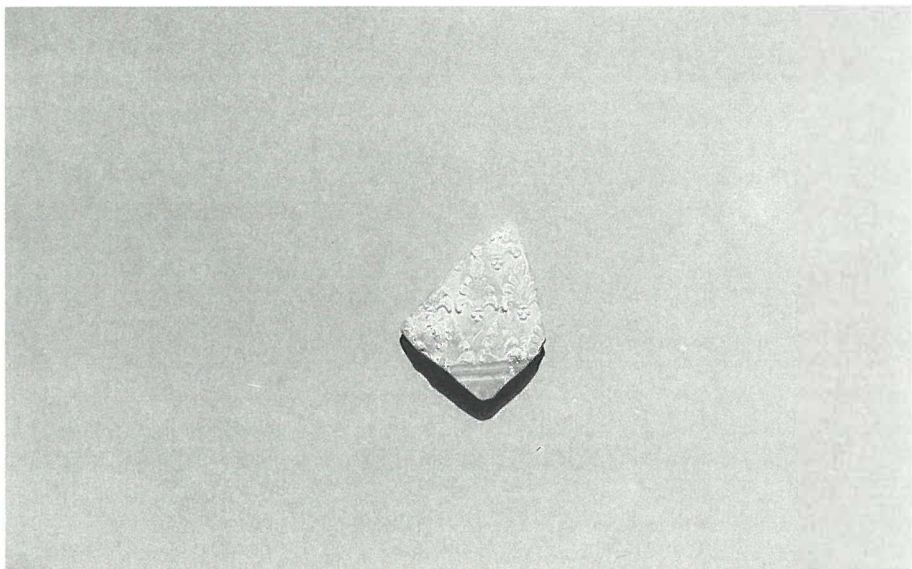
Josep Garcia: per la seva paciència i la seva dedicació.

El Dr. Tarradell i la seva muller visiten les excavacions.

Excavacions a la Planassa. Al fons vista general de Viladecavalls.

Fragment de ceràmica Sigillata.

CONCLUSIÓ

Viladecavalls ha estat sempre un lloc d'extrema bellesa. El que els romans deien de Barcelona «*locus amoenissimus*» (lloc molt agradable), podríem dir-ho de Viladecavalls. Va estar poblat d'animals de diversos tamany fa uns deu milions d'anys.

Ens podem imaginar l'ambient –paleoambient– d'aquell moment: Hi havia molta aigua per tot arreu –s'han trobat restes fòssils de talp i d'altres castòrids. Els torrents i rieres omplien grans zones, com Can Purull i Can Trullàs, on encara avui dia hi ha també rieres i fonts. Hi havia molta herba i vegetació amb arbres alts i molt verds. Això ho sabem perquè s'han trobat restes fòssils d'herbívors, com l'hippari –cavall del tamany d'un gos gran– i també d'un rinoceront –el *Dicerorhinus Schleiermacheri*–, animal molt gran, més gran que l'elefant actual, i, per tant, necessitava menjar molt. Aquest animal tenia una trompa que li servia per a abastir les fulles altes i tendres dels arbres. Els rinoceronts viuen en terrenys de sabana en transició al bosc. Necessiten herba i terres fangoses, en les quals es revolquen.

Passats molts anys, en els quals van haver-hi molts canvis climàtics i també va canviar la flora i la fauna: havien desaparegut els grans animals i l'aigua es retirà de moltes zones. Llavors viuen ací petites tribus humanes. El paisatge i el clima van esdevenir com els actuals, amb petites diferències. D'aquestes comunitats humanes no se'n conserva cap habitatge, però tenim d'ells cementiris o bé enterraments d'una o de dues persones. Aquests enterraments eren d'incineració o bé d'inhumació. És a dir, ja cremaven el cos, ibers i halls-tàtics –primera Edat del Ferro–, ja l'enterraven amb uns ritus determinats, posició fetal del cos –sepulcre de Fossa. Junt al cos apareixen: ceràmica, ossos d'animals –que servien d'ofrena funerària, cendres de cereals, petits objectes metàl·lics, que no podem identificar, ja que estan oxidats i a trossos.

Sabem també que el poble ibèric va habitar la zona; en tenim restes a molts llocs del terme: des de Can Trias fins al Molinot i La Planassa.

Amb els ibers comença la història: vivien d'una manera molt semblant als nostres pagesos fins fa poc. Cultivaven la terra utilitzant un

utilitatge senzill. Els cultius principals eren els cereals, entre els quals hi havia el blat i l'ordi, també varen cultivar la vinya i l'olivera, a més cultivaven els arbres fruiters i la mel. Caçaven el conill, la llebre –molt abundants llavors als nostros boscos–, també caçaven el senglar i el cèrvol de gran tamany –*cervus elaphus*–, que ara ja no existeix a les nostres contrades. Hem trobat restes d'aquests animals, especialment de cèrvol, fins i tot la base de la cornamenta, és a dir, el frontal i la base de les banyes.

Sembla ser que foren els ibers, potser per influència dels grecs, que varen introduir dins l'economia dels pagesos la utilització del porc. Fins no fa gaire a totes les cases de pagès es matava el porc un cop l'any i durant la resta de l'anyada s'anava menjant des dels pernills fins a la cansalada.

Després vingueren els romans. Els nostres avantpassats foren romans. Van habitar molts llocs de la nostra comarca. En conservem restes d'una vil·la. Està sobre l'Estació, en lloc privilegiat. Voltada de camps de conreu, amb aigua a la vora. Devia tenir nombroses dependències, sembla que era gran i rica. Hi hem trobat restes de ceràmica de llocs llunyans, des d'Itàlia (la Roma antiga) fins a ceràmica africana, passant per ceràmica Gàl·lica –francesa– i ceràmica Bètica, l'Andalusia actual. Això vol dir que tenia un comerç ben establert. Devia vendre els seus productes: vi, oli, mel, cereals, ceràmica d'ús comú que es fabricava als forns que hi ha prop de la vil·la, també devia vendre fusta, caça, etc., i, a canvi, compraven aquelles coses que els calia o els agradava posseir: gàrum (potser en envasos de ceràmica llunyana), utilitatge per al camp, terrissa de luxe que imitava el metall, com la ceràmica Sigil·lata i que té un vernís brillant i molt ben aconseguit.

Podem pensar que a l'igual que aquesta vil·la n'hi devia haver d'altres al terme que no s'han conservat o potser han tingut continuïtat en masies que han perdurat al llarg dels segles fins avui en dia.

Aquesta vil·la va tenir una llarga vida. Tenim constància de la seva existència 700 anys des de la República fins al Baix Imperi, és a dir, des del segle II a.C. fins als segles III-IV d.C.

Se'ns presenten, però, moltes qüestions. Per què va ser abandonada? On van anar els seus habitants?

No sembla que hagi sofert devastació, més aviat sembla que la seva ruïna obeeix a causes naturals: l'abandó i el pas dels segles.

Al segle III d.C. hi va haver un període d'inestabilitat, que correspon políticament a l'anarquia militar.

El nostre poble, ja plenament romanitzat, entrarà en l'Edat Mitjana.

Notes

- (1) Tesi doctoral del Dr. Santafè, Josep Vicens, *Rinoceròtids fòssils de España*, Sabadell, 1978.
- (2) Paleoambient: Ambient de l'època antiga.
- (3) Metamòrfics: Que han canviat de forma.
- (4) *Gran Geografia comarcal de Catalunya*, vol. VI, Barcelona, maig del 1982, pàg. 107: «Entre les restes prehistòriques es destaca a Viladecavalls la Cova de les Pedres, just al límit amb Vacarisses, sota el Mimó, a la serra de Can Trullars o serra del Ros. S'hi troba material arqueològic pertanyent al període Eneolític.»
- (5) Necròpolis: Ciutat dels morts -Cementiri.
- (6) Autors clàssics que parlen d'Espanya:
Aviè: autor llatí del segle IV d.C., que va escriure en vers, parlant d'un viatge per les costes mediterrànies «*Ora maritima*», basant-se en un text grec del segle VI a.C.
Estrabó: Geògraf grec de l'època d'August -segle I a.C.- Va escriure una geografia en XVII llibres, en el III parla només d'Espanya.
Mela: Espanyol, va escriure cap a mitjans del segle I d.C.
Plini: Va escriure una obra en XXXVII llibres sobre Història Natural. Home d'una gran curiositat científica. Va morir en l'erupció del Vesubi, que volgué veure de prop.
Ptolomeu: A mitjans del segle II d.C. visqué aquest historiador. És important el llistat de més de 8.000 ciutats que anomena.
- (7) *Kalathos*: Vas ibèric en forma de barret de copa.
- (8) Cronologia romana del llibre de Nolla, Josep Maria, *Girona Romana*, de la fundació a la fi del món antic, Girona, 1987.
- (9) *Conventus*: Ordenament jurídic romà. Tribunal de justícia presidit pel governador o pel seu delegat que es reunia a les capitals de província o dels districtes.
- (10) *Opus signinum*: Paviment de les parets i del terra. Estava compost de morter de calç, aigua i terrissa trencada, cosa que li dóna el color d'aquesta. A vegades s'hi afegien tesselles de marbre o de ceràmica fent-hi dibuixos.
- (11) *Gàrum*: Pasta de peix, que es feia amb diversos peixos, sal, oli i espècies.
- (12) Nansa: És molt important la nansa des del punt de vista arqueològic, ja que moltes vegades ens és possible saber la data i el lloc de fabricació gràcies a les inscripcions i signes que hi ha en ella.
- (13) Campaniana: La Campània és una regió d'Itàlia, situada al nord de Nàpols. És molt important la seva ceràmica, que es troba a la majoria de jaciments, perquè està molt estudiada i ens permetrà datar els nostros.

- (14) Cendra: Trobada entre la ceràmica ibèrica. La cendra era d'ordi, cereal molt estimat.
- (15) Al diari *La Comarca del Vallès*, del dia 18 de març de 1912, número 1.899, pàgina 3, hi ha la notícia següent: «Hallazgo de sepulturas anti-quísimas en la heredad Guanteres de Viladecavalls.»

Bibliografia

- BOSCH GIMPERA, P., *La necròpolis de Can Missert*. Anuari I.E.C. Vol. VI. Barcelona, 1915.
- BOSCH GIMPERA, P., *Espana*. Barcelona, 1978.
- GARCIA BELLIDO, A., *Espana y los españoles hace dos mil años*. Madrid, 1968.
- Idem. *La Espana del siglo I de nuestra era*. Buenos Aires, 1947.
- *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, vol. VI. Barcelona, 1982.
- LAMBERT, M., *Los fósiles*. Barcelona, 1979.
- MELIDA, J. R., *Arqueología Española*. Barcelona, 1942
- NOLLA, J.M., NIETO, F.J., *Els pobles pre-romans del Pirineu*. 2on. Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà.
- NOLLA, J.M., *Girona Romana*. Girona, 1987.
- PERICOT, L., MALUQUER, J., *La Humanidad prehistórica*. Barcelona, 1969.
- PETIT, M.A., *Contribución al estudio de la Edad de Bronce en Cataluña*. U.A.B. Facultat de Lletres, 1986 (tesi doctoral inèdita).
- SANTAFAE, J.V., *Rinoceròtids Fòsils de Espana*, tesi doctoral. Barcelona-Sabadell, 1978.
- SCHULTEN, A., *Tartessos*. Madrid, 1972.
- TARRADELL, M., *Les Arrels de Catalunya*. Barcelona, 1962.

*VILADECAVALLS A
L'ÈPOCA MEDIEVAL*

Montserrat Peregrina i Pedrola

INTRODUCCIÓ

La intenció d'aquest capítol és donar una visió de l'evolució de la història de Viladecavalls des del segle x fins al segle xv, dates entre les quals es desenvolupa el que anomenem l'Edat Mitjana. Es tracta d'un període prou ample com per què poguem assistir a canvis i evolucions en el marc de tot Catalunya i veure com se'n fa ressò el poble de Viladecavalls. La major part del capítol es basa, però, en l'etapa compresa entre els segles x i xiv, ja que d'aquesta hem trobat i estudiat una major documentació. Val a dir que no és la intenció d'aquest treball ésser definitiu, sinó servir com a punt de partida per a possibles i posteriors estudis sobre el tema, tal i com anteriors recerques han estat la base d'aquesta.

Cal remarcar que fins als segles ix-x no es coneix cap document escrit que faci referència al lloc; i pel que fa a l'arqueologia s'haurien de fer plans d'actuació i campanyes d'excavacions que ens poguessin aportar dades referents a l'evolució de Viladecavalls abans d'aquestes dates.

Com ja es veurà, Viladecavalls no existeix com el que nosaltres entenem com a poble al llarg de l'època medieval. La delimitació geogràfica del nostre estudi s'ha fet en base a les tres parròquies i als castells que existien en aquells temps, per la qual cosa no concorda exactament amb l'actual terme municipal. L'aparició en la documentació d'una toponímia que no hem pogut identificar, dificulta la concreció en aquest tema.

Els estudis que existeixen sobre Viladecavalls per a aquesta època són escassos i tracten sobre aspectes puntuals: els articles de Salvador Cardús i altres autors al *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa* sobre els castells, cases fortes i esglésies parroquials; les referències del mateix historiador en els seus llibres sobre la història de Terrassa i les darreres aportacions sobre la pertinença i relació amb la vila de Terrassa i el seu terme, on trobaríem Viladecavalls, fetes per Antoni Borfo i Pere Roca.

De la revisió i amalgama d'aquests estudis i el buidatge de fonts documentals hem fet aquest treball, tot intentant contrastar la

informació sobre Viladecavalls amb la que fa referència a la comarca del Vallès i a Catalunya en general per a la mateixa època.

Finalment, cal que en aquesta introducció fem esment de l'origen del nom de Viladecavalls. Diversos autors han sostingut que el topònim vindria donat per l'existència de la cria de cavalls en el lloc⁽¹⁾ o per la importància del bestiar cavallí en el treball al camp.⁽²⁾ També s'han buscat orígens islamitzants: al mot *villa* llatí se li afegiria *(al)-qabà'il*, de l'àrab clàssic, i que fa referència a les cabiles.⁽³⁾ Altres teories afirmen que l'existència de dos turons al lloc, turons que coincidirien amb l'emplaçament dels dos antics castells de Viladecavalls, el sobirà i el jussà, originaria el nom del poble.⁽⁴⁾

Al llarg d'aquest estudi no hem trobat cap indicatiu de confirmació d'aquestes teories. Creiem que la segona i la quarta són les més raonables i descartariem les altres dues, ja que en cap moment no es documenta la cria de cavalls al lloc ni una presència musulmana prou rellevant a tota la zona com per originar un topònim. Insistim que el material amb què hem treballat no ens permet treure conclusions pel que fa a aquest aspecte.

Val a dir que el mot Viladecavalls apareix al principi fent referència només a dues cases amb el seu terme i als seus propietaris i que al llarg de l'època medieval es mantindrà així, com ja veurem.

LA TRANSICIÓ DEL MÓN ANTIC AL MEDIEVAL AL VALLÈS

Com ja hem apuntat més amunt, l'escassetat de documentació escrita per a aquest període a la comarca, la seva inexistència a Viladecavalls i la manca de treballs arqueològics seriosos dificulta el seu estudi. Tot i així farem una síntesi de la situació general del Vallès, la qual cosa ens permetrà, si més no, donar un marc de referència.

Els visigots

L'any 415 els visigots van arribar a la Tarraconense i es van assentar per poc temps a Barcelona. No va ser, però, fins al 475 que van ocupar Tarraco i la seva província, tot això dins el reialme de Tolosa i en mig de pactes amb els emperadors romans, que fins a l'any següent no van deixar el poder, en desmembrar-se l'Imperi Romà d'Occident. A mitjan segle vi Barcelona va suplir com a capital Narbona, fins que a finals de la mateixa centúria Toledo va esdevenir el centre polític del regne fins a la seva fi, arrel de la presència musulmana a la península.

A Catalunya la immigració visigòtica va ésser protagonitzada per la classe noble, militar i funcionària (els *seniores*), que ostentava el poder polític, compartint l'econòmic i el social amb les classes altes d'hispano-romans (els *senatores*). *Seniores* i *senatores* eren els amos de les *villae*, grans propietats on treballaven pagesos, lliures o esclaus, i que anirien aglutinant la població dels *vici* (nuclis semiurbans). Pel que fa a l'economia, assistim a la continuïtat del caràcter preponderant de la vida agrícola amb el predomini de la petita propietat familiar, fruit de la forta romanització al Vallès, i al decaïment de la vida urbana i, per tant, del comerç.^[5] Podem considerar el període, doncs, com una continuïtat en l'estructura hispano-romana.

Referint-nos a la zona dels voltants de Viladecavalls, podem fer esment del Bisbat d'Ègara, de les controvertides restes de les esglésies de Sant Pere de Terrassa i de la troballa d'algunes necròpolis a la muntanya de Sant Llorenç del Munt.^[6]

En relació al Bisbat d'Ègara, cal que comentem que l'Església hispana va rebre el suport de la monarquia visigòtica sobretot a partir de finals del segle vi, la qual cosa li va permetre consolidar la seva estructura i incidir més en la cristianització de la pagesia, funcionant com una administració paral·lela a l'estatal.⁽⁷⁾ Abans d'aquesta data, però, la Seu d'Ègara ja existia: la primera cita documental correspon a l'any 465 i la darrera al 693, deixant les posteriors que l'esmenten només com a referència.⁽⁸⁾

Poc coneixem sobre el funcionament i l'abast del Bisbat, ni podem saber si Viladecavalls en rebria alguna influència. No seria desgavellat, però, pensar que en aquesta època podria existir en la zona que, actualment forma el terme de Viladecavalls, alguna *villa* que restés sota l'àmbit d'actuació de Nebridi, el primer bisbe d'Ègara conegut, i els seus successors, donat que el Bisbat d'Ègara podria funcionar com a centre d'atracció de poblament rural al seu voltant, i fins i tot alguna església rural sota la tutela del bisbe.

Els musulmans i els francs

L'ofensiva musulmana

Sotmesa la Septimània l'any 725, els musulmans van completar la conquesta del regne hispano-visigot, iniciada el 711. Tot i que per a alguns autors la zona del Vallès hauria estat assaltada pels exèrcits musulmans i concretament el castell de Terrassa, el nucli administratiu més proper a Viladecavalls, literalment destruït per l'«invasor»⁽⁹⁾ en fer front a l'«enemic», posteriors aportacions matitzen aquestes opinions. En efecte, els musulmans van envair la península en poc nombre, encara que es van anar produint onades successives d'assentament, de manera que la conquesta seria de base tribal i això fa més creïble la tècnica del pacte que no pas la de la violència. A més, el regne visigòtic era en crisi quan Tariq va desembarcar a Gibraltar.⁽¹⁰⁾

Pel que fa a l'esmentada Seu d'Ègara, és possible que la seva desaparició fos deguda no tant a un atac dels musulmans com a una «situació decadent que aquesta arrossegava feia uns quants anys».⁽¹¹⁾

Novament no podem parlar de l'existència o no de poblament a Viladecavalls durant l'ocupació musulmana. La inexistència de documentació escrita i de dades arqueològiques ho fan impossible. De tota manera, si durant el domini visigot n'hi havia, no tenia perquè

desaparèixer, donat que, per exemple, al voltant de la veïna i desapareguda Seu d'Ègara només restaria una petita guarnició de musulmans i els qui haurien fugit serien la noblesa i el clergat, però no pas la pagesia,⁽¹²⁾ que continuaria desenvolupant la feina al camp, base de l'economia del període.

La intervenció franca

Problemes fronterers amb els musulmans van portar Pipí el Breu, primer rei carolingi, a ocupar les terres de la Septimània a partir de mitjan segle VIII. Carlemany, el seu successor, es va plantejar estendre els seus dominis cap al sud per tal de crear una marca fronterera entre el Pirineu i l'Ebre. Després que Girona es lliurés als francs el 785 i amb ella els comtats del seu voltant, Carlemany va planejar l'atac a la ciutat de Barcelona, que es va rendir, pactant els hispano-gots amb els francs sense coneixement dels musulmans, l'abril de l'any 801.

Arrel d'aquesta rendició voluntària, Carlemany va redactar una capitular el mateix any (capitular desconeguda, però establerta per Ramon d'Abadal a partir de capitulars posteriors⁽¹³⁾) en què reconeixia el paper dels gots o hispans (pagesos que van marxar de l'Espanya islàmica cap a la Septimània al voltant de l'any 780 i que havien tornat a la Catalunya Vella al llarg del segle IX) de la ciutat de Barcelona o del castell de Terrassa, «defugint el jou cruel dels sarraïns»⁽¹⁴⁾ i per això els va atorgar protecció, pau i immunitat, a canvi de restar sota domini imperial.

Carles el Calb, nét de Carlemany, va confirmar el 844 el que s'establí en la primera capitular, però a més va estendre la immunitat a tots els habitants del comtat.

El respecte als usos de la població feia que s'acceptés el domini franc, que es va establir en base a unes divisions administratives anomenades comtats i *pagi*, d'origen visigot, amb un comte indígena al seu front, representat del monarca. I si hem parlat d'aquestes capitulars que fan referència a Terrassa és perquè el seu castell era un dels centres administratius de la comarca, centre que va servir per recolzar el poder carolingi per reorganitzar l'espai,⁽¹⁵⁾ i dins l'àmbit de l'esmentat castell hi hauria, dependent-ne, Viladecavalls.

Les incursions musulmanes

El Vallès es va veure molt afectat per les ràtzies musulmanes durant la primera meitat del segle IX, la qual cosa va ocasionar un despo-

blament, encara que relatiu,⁽¹⁶⁾ de la zona. Els habitants es van concentrar en indrets muntanyosos per protegir-se, i la comarca, arrel de l'expedició musulmana a Barcelona l'any 897, es va quedar sense organització administrativa.⁽¹⁷⁾

A partir del 935 es va reorganitzar la població del Vallès, arrel de l'onada repobladora que des del Pirineu i pre-Pirineu van portar a terme pagesos aloers, amb una acció aprisonadora que va ésser posteriorment legitimada pels monestirs i controlada pels comtes catalans.⁽¹⁸⁾

La presència musulmana al Vallès va tenir com a darrer capítol l'atac d'Al-Mansur l'any 985, atac que no va tenir més conseqüències a la nostra comarca que l'assalt al monestir de Sant Cugat i, segons Salvador Cardús, la destrucció del castell de Terrassa, encara que aquesta no queda gens clara en noves aportacions.⁽¹⁹⁾

L'alou de Toudell

El primer document en què hem trobat citat un topònim que encara es conserva avui a Viladecavalls és un precepte del rei Lotari confirmant al monestir de Sant Cugat del Vallès tots els seus béns, la seva immunitat i la lliure elecció de l'abat. Entre aquests béns s'esmenta l'*alodum del toldello*, que el monestir va rebre de Guntred, difunt. És el mes de gener-febrer de l'any 986.⁽²⁰⁾

Un alou és un bé immoble que algú posseeix amb ple domini, sense haver de pagar cap prestació a ningú per la seva propietat i explotació.

Doncs bé, posteriors preceptes reials van seguir confirmant aquest alou de Toudell com a pertanyent a Sant Cugat.⁽²¹⁾ Hi ha, però, un document perdut, datat entre els anys 875 i 877. Es tracta d'un precepte de Carles el Calb, antecessor de Lotari, en el qual es confirmen a l'abat Ostofred les possessions de l'esmentat monestir.⁽²²⁾

Ens preguntem si ja s'hi esmentaria l'alou de Toudell. En aquest cas es tractaria de la primera referència documental sobre l'existència d'algun tipus de poblament a Viladecavalls.

VILADECAVALLS DURANT ELS SEGLES X I XI

Dins el terme del castell de Terrassa

Ja a principis de segle Josep Soler i Palet establia la relació entre Viladecavalls i Terrassa en esmentar Santa Maria i Sant Miquel de Toudell i Sant Martí de Sorbet com a parròquies sufragànies de Sant Pere de Terrassa.^[23] Posteriorment, també Salvador Cardús va citar Toudell i Gaià com a «paratges que eren al terme del Castell de Terrassa»^[24] i va incloure com a pertanyents al dit terme les tres parròquies esmentades per Soler i Palet, ja a partir del segle ix.^[25]

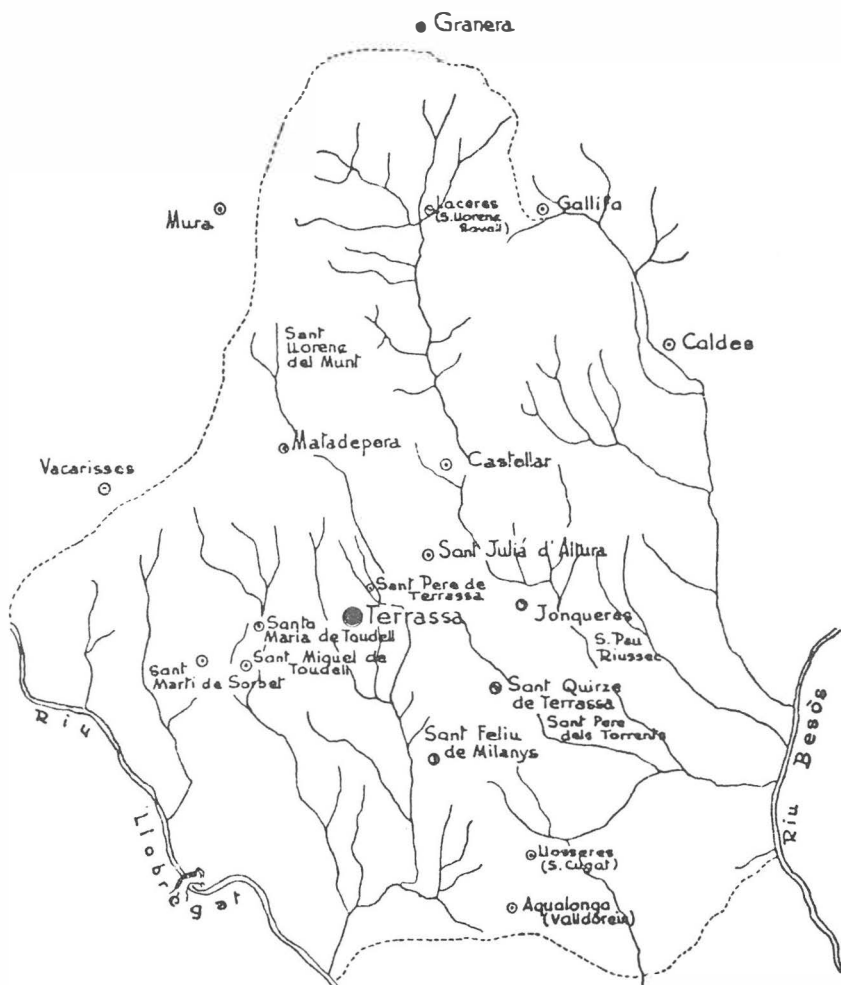
La primera referència documental que hem trobat citant algun lloc de Viladecavalls dins el terme de Terrassa és una venda que Ramon Baró, la seva muller i fills fan als germans Albert i Bernat Udolart, el 16 de juny de 1071, d'un alou amb cases i terres que posseeixen en el terme de Terrassa, en el lloc anomenat *Toldell* o *Medano*.^[26]

Anteriorment, el 8 de maig de 1064, un tal Bonfill dóna a la seva esposa Guisla un alou *quod habeo in loco qui dicitur toldel* i cita com a afrontacions d'aquest alou i d'altres que poseeix, el coll de Bonastre, la parròquia d'Ullastrell, la *villa de cavallis* i la *villa de gaiano*.^[27]

Constatem, doncs, el que deiem en la introducció d'aquest capítol i veurem més endavant: Viladecavalls no era, durant aquest període, un nucli cohesionat, sinó que el que avui forma el seu terme era ocupat per un poblament dispers que depenia administrativament del castell de Terrassa.

El marc en què hem de situar aquesta relació entre Viladecavalls i Terrassa és el de l'organització administrativa que a partir del domini franc es va establir a Catalunya: la divisió del territori en comtats i *pagi* (els darrers, disctrictes de menor extensió), en base a una anterior i natural organització espacial.^[28]

Els comtes, abans de la ruptura amb la monarquia carolíngia representants reials, eren qui governaven els comtats i *pagi* exercint sense control, fins a la feudalització, diferents funcions.^[29] Però també

El terme del castell de Terrassa
en els segles IXe - XIe.

S. Cardús
M. Avellaneda
1957

Reproducció del mapa elaborat per Salvador Cardús i Mateu Avellaneda l'any 1957, en el qual integren Viladecavalls dins el terme del castell de Terrassa (vegeu nota 25).

comptaven amb delegats locals: els veguers, que juraven fidelitat al comte i exercien les funcions corresponents en representació d'aquest al castell, paraula que significa tant l'edifici on residia el veguer, com la fortalesa, com tot el territori que al seu voltant en depenia administrativament.^[30] El castell de Terrassa era el que administrava, a través del seu veguer, tot el territori que pertanyia al seu terme, dins el qual hi havia Viladecavalls. I seria en l'hàbitat dispers que es basava el poblament i la producció, mentre que el poder organitzatiu s'exercia des del castell de Terrassa.^[31]

Els camperols aloers

Els camperols que des del pre-Pirineu van repoblar el Vallès i d'altres comarques centrals, litorals i prelitorals de Catalunya a mitjan segle x, ho van fer mitjançant l'aprisió: creació d'alous o petites propietats familiars en terres que no eren explotades per ningú i que pertanyien al comte, el qual permetia aquesta ocupació de terres per tal d'agilitzar la tasca repobladora. Aquestes famílies aprisonadores, d'homes i dones lliures, es convertien al cap del temps en propietàries d'aquestes terres que conreaven.^[32]

Tot i que al Vallès resta poca documentació sobre aquesta colonització^[33] sí que és clara la preponderància de l'alou pagès a la comarca durant els segles x i xi^[34] i concretament al terme del castell de Terrassa on, «entre el 951 i el 1100, els alous camperols són la forma de propietat dominant... i es mouen entre un 90% i un 65% del total de les afrontacions».^[35]

Malgrat que només hem trobat citat el lloc de Toudell en els dos documents anteriorment citats i en les confirmacions de les possessions del monestir de Sant Cugat, i la *villa de cavallis* i la *gaiano* per al període comprès entre els segles x i xi,^[36] creiem que això no exclou la possibilitat que existissin altres alous dins el territori de Viladecavalls, donat que, com ja hem dit, eren ben presents a tota la zona. A més, la proximitat dels torrents i cursos d'aigua i l'accessibilitat als boscos són la tònica de totes les viles documentades per al terme del castell de Terrassa durant aquesta època,^[37] ja que aquests dos elements eren els que permetien el desenvolupament de la vida de les famílies pageses, tant a les viles (petits nuclis d'assentament concentrat) com als alous (petites propietats pageses, terres de conreu; podien comptar amb casa, hort, graner i celler). La riera de Gaià, els

torrents de Salt i de Sant Jaume, i el bosc a l'oest de l'esmentada riera ens fan pensar en l'existència de poblament dedicat a activitats agrícoles i ramaderes i d'aprofitament del bosc en aquesta zona.

Com a homes i dones lliures que eren, els pagesos aloers podien fer amb les seves petites propietats el que més els convenia. Així el 1064 Bonfill fa donació a la seva esposa Guisla de l'alou que té al lloc que diuen Toudell i d'altres, els quals ell havia adquirit per compra;⁽³⁸⁾ i el 16 de juny del 1071 Ramon Baró, la seva muller i el seu fill, venen als germans Albert i Bernat Udolart un alou amb cases i terres que tenen al lloc anomenat Toudell.⁽³⁹⁾

Pel que fa a les activitats d'aquests camperols aloers, només podem remetre'ns, fent-ne una extrapolació, a les informacions que per al cas de Terrassa ens donen Antoni Borfo i Pere Roca: predomini del conreu del cereal en les terres altes, conreu de la vinya en els pendents dels torrents i treball de l'hort en els fons dels mateixos, pràctica de la ramaderia (principalment del porc), producció d'eines per al treball agrícola i realització d'intercanvis entre els pagesos.⁽⁴⁰⁾

Les fragmentacions per herència, la necessitat de vendre per raó de males collites, les confiscacions judicials i les donacions pietoses van anar desgastant el petit alou pagès, ja a partir del segle x, encara que va seguir essent predominant en aquest període.⁽⁴¹⁾ Començava així l'inici de la concentració del sòl en mans dels grans propietaris laics i eclesiàstics.

Les parròquies

Arran de la desaparició de la Seu d'Ègara, els béns eclesiàstics del terme del castell de Terrassa van passar a ésser dominats pel bisbat de Barcelona que, a partir de la ruptura amb la monarquia carolíngia, va restar sota el poder comtal i de l'arquebisbat de Narbona.⁽⁴²⁾ Bisbes i abats, a més de vetllar pels interessos de l'Església i del comte, anaven arrelant en la societat el seu poder ideològic, social i econòmic, exercint tant funcions pastorals com temporals.⁽⁴³⁾ Per la seva situació privilegiada, el clergat, posseïdor de dominis territorials i apropiant-se de l'excedent productiu dels pagesos, es va aliar amb la noblesa i el comte fins a mitjan segle xi quan, amb l'esclat de la violència feudal, va fer costat a la pagesia contra la noblesa laica, encara que mitjançant les assemblees de pau i la treva de Déu donarà un caire pacífic al moviment popular.⁽⁴⁴⁾

El terme del castell de Terrassa, que com ja hem vist acollia les terres de Viladecavalls, repartia els seus béns eclesiàstics entre els monestirs de Sant Llorenç del Munt i Sant Cugat del Vallès i el bisbat de Barcelona, representat per la casa de Sant Pere.⁽⁴⁵⁾ Tot seguit veurem com es distribuïen en aquest sentit les tres parròquies de Viladecavalls, exemples d'esglésies rurals com a organitzadores de l'espai, cohesionadores de la població i legitimadores dels poders comtal i eclesiàstic. Val a dir, però, que no és fins a partir de mitjan segle XII que Sant Martí de Sorbet, Santa Maria i Sant Miquel de Toudell, com les esglésies de la resta del terme del castell de Terrassa, no apareixen citades com a parròquies sinó simplement com a esglésies.

El priorat agustinià

Parlarem abans, però, sobre la fundació d'aquest monestir, malgrat depassi cronològicament els límits d'aquest apartat, per tal de donar un marc de referència a les tres parròquies, les quals van romandre sota l'adscripció al priorat fins a la desaparició d'aquest darrer.

La reforma romana, impulsada pel papa Gregori VII arrel del moviment que, des de Cluny, reclamava la independència de l'Església enfront del poder civil, es va concretar a Catalunya amb l'adscripció dels monestirs benedictins a les cases ultrapirinenques i en el seguiment de la regla de Sant Agustí per part dels clergues,⁽⁴⁶⁾ malgrat que l'aristocràcia eclesiàstica catalana s'integrés dins el moviment feudal a partir de la segona meitat del segle XI i no veiés amb bons ulls els monjos estrangers.⁽⁴⁷⁾

Però, de fet, a partir del 1084 es van iniciar les donacions a canonges seguidors del reformador Sant Ruf d'Avinyó.⁽⁴⁸⁾ I així tenim que el priorat agustinià de Sant Adrià del Besós, erigit cap el 1092, fou traslladat a Santa Maria de Terrassa per qüestions referents a la propietat de l'església.⁽⁴⁹⁾

Efectivament, el 18 d'octubre de l'any 1113 el bisbe Ramon de Barcelona fa donació de Santa Maria i Sant Pere de Terrassa als canonges de Sant Adrià del Besós, juntament amb totes les esglésies del seu terme, excepte les de Santa Eulàlia i Sant Sadurní.⁽⁵⁰⁾ Hem de suposar que les tres parròquies de Viladecavalls hi serien incloses, en pertànyer al terme del castell de Terrassa, com de fet ens ho confirmarà la posterior documentació generada pel priorat agustinià de Santa Maria de Terrassa.

La consagració de l'església de Sant Martí de Sorbet és ben documentada. Efectivament, se'n conserva l'acta a l'Arxiu Històric de Terrassa.⁽⁵¹⁾ En tractar-se d'un document prou representatiu, us l'oferim transcrit i traduït en els annexos d'aquest llibre.

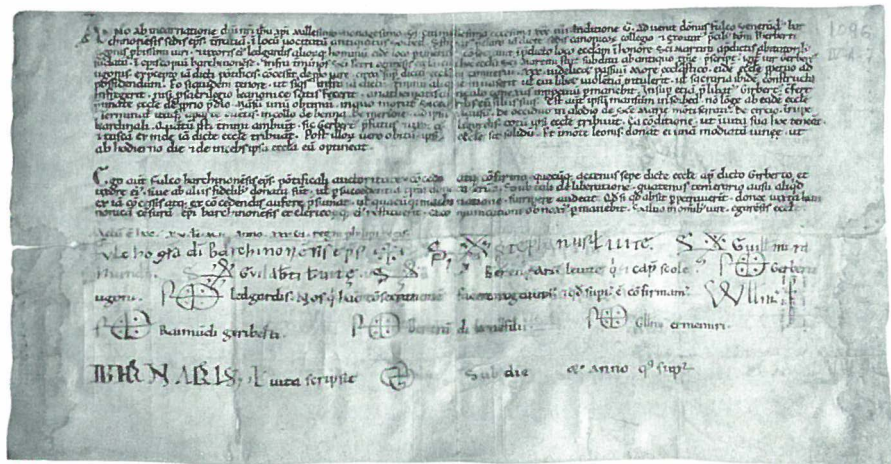
Abans de parlar d'aquest document, direm que un acta de consagració és un text formal que constata l'acció per la qual una persona o cosa passa de l'ús profà a l'ús sagrat. La informació que ens dóna, però, és molt més àmplia, com veurem.

Així tenim que el 17 d'abril de l'any 1096 Folc, bisbe de Barcelona, es va personar a Terrassa, concretament *in locum uocitatum antiquitus Sorbed*, per consagrar-hi una església en honor de Sant Martí, que fou fundada, diu el document, pels veïns del lloc. Per primera vegada trobem citat el topònim Sorbet, que a partir d'aquest moment es repetirà en tota la documentació posterior.

Gerbert Hugó, la seva esposa Ledgarda i altres veïns van demanar al bisbe la seva presència per tal que consagrés l'edifici que era *infra terminos Sancti Petri Egarensis ecclesia* des de temps antics. Hem de suposar, doncs, el que ja avançàvem en un apartat anterior: potser existia poblament i infraestructura eclesiàstica a Viladecavalls anteriorment al segle ix. De tota manera, l'arqueologia, com sempre, hauria de confirmar la possible data d'erecció de Sant Martí de Sorbet.

En el document s'esmenta la concessió, feta per Gerbert Hugó, d'una sagrera per a l'església. La sagrera, coneguda a Catalunya des del segle x i en relació a les assemblees de pau i el moviment de la treva de Déu, impulsats per l'Església per tal de fer front a la violència senyorial, era un espai que no es podia violar, sota pena d'excomunió. Si a la resta d'Occident l'espai sagrat era només l'edifici religiós, a Catalunya es va estendre en un radi de trenta passos, aproximadament, al voltant del mateix, com era el cas de Sant Martí de Sorbet.

El que en principi era el cementiri es va anar convertint en un refugi per als pagesos i els seus béns enfront dels atacs dels feudals. D'ésser el centre al voltant del qual es desenvolupava la solidaritat pobletana, les esglésies, amb la concessió de les sagreres sobretot a partir del 1030 a Catalunya, van esdevenir refugi per als parroquians.⁽⁵²⁾ La protecció, no sempre eficaç, que oferia l'Església enfront les violències feudals va estimular la concentració de pobladors al voltant de les esglésies parroquials,⁽⁵³⁾ teoria que podríem aplicar pel cas de Sant Martí de Sorbet i per a les terres de Viladecavalls.

Acta de consagració de l'església de Sant Martí de Sorbet, feta pel bisbe de Barcelona el 17 d'abril de l'any 1096 (vegeu nota 51 i Annex 2).

En l'acta de consagració veiem també com Gerbert Hugó i Ledgarda fan donació a Sant Martí d'un mas, els residents del qual hauran de pagar tasca a l'església, i d'una mojada de vinya. El bisbe Folc ratifica totes les concessions i les futures, sota pena d'excomunió.

Veiem, doncs, com el paper feudal de l'Església era manifest a Viladecavalls, en acumular propietats i apropiar-se de l'excedent pagès.

Santa Maria de Toudell

L'església unida a la masia de Can Tries la trobem documentada per primera vegada el 29 de gener de l'any 1085 quan Sicardis, dona, fa donació a Santa Maria de Toudell i al monestir de Sant Cugat d'un alou que tenia a Masquesa i d'unes terres i vinyes del camp de Bonafret.^[54]

Posteriorment, l'1 de desembre de l'any 1098, el papa Urbà II confirma a l'abat Berenguer de Sant Cugat els béns i possessions del monestir, entre els quals hi ha l'*alodium et ecclesia Sancte Marie de Toldello*.^[55] Ja hem vist abans com l'alou de Toudell existia des d'anys anteriors^[56] i, de fet, fins que no apareix la primera cita de l'església,

seguim trobant l'alou de Toudell com a propietat de Sant Cugat del Vallès en successives confirmacions papals.⁽⁵⁷⁾

Malgrat que s'ha donat una data de consagració per a l'església de Santa Maria de Toudell, el 1112,⁽⁵⁸⁾ nosaltres no l'hem localitzada documentalment.

La darrera menció de Santa Maria com a propietat de Sant Cugat és per al 15 de febrer del 1120, quan Calixte II confirma al monestir vallesà els seus béns i privilegis.⁽⁵⁹⁾ Posteriors confirmacions el 1174 i el 1234, en aquests casos comtals, no esmenten ja l'església, sinó el *domum* (la casa) de Toudell amb delmes, primícies i tots els honors i rèdits sota el castell de Terrassa, casa que van fer Guillem, Bernat i Pere de Toudell.⁽⁶⁰⁾

Creiem que és a partir d'aquest moment que Santa Maria de Toudell esdevindria part del conjunt d'esglésies que pertanyien al priorat agustinià de Santa Maria de Terrassa, malgrat que la confirmació documental d'aquest fet sigui molt posterior.

Sant Miquel de Toudell

No hem trobat documentada l'església de Sant Miquel fins a la primera meitat del segle XII, quan l'any 1159 Alegret de Toudell fa donació de la mateixa a Santa Maria i Sant Pere de Terrassa, al seu prior Gerald i als canonges de Sant Ruf.⁽⁶¹⁾ Veiem com el qui segurament va ser propietari del castell de Toudell⁽⁶²⁾ integra d'aquesta manera en el priorat agustinià la parròquia que, si bé no sabem per quant de temps, hauria estat en les seves mans o en les de la seva família.

En un anterior document, concretament del 7 de març de l'any 1119, trobem esmentada com a afrontació d'una vinya la terra de Sant Miquel en el lloc de Canet del terme de Terrassa.⁽⁶³⁾

Desconeixem la ubicació del topònim Canet, encara que la referència al terme de Terrassa ens fa pensar que clarament podria tractar-se de Sant Miquel de Toudell, amb la qual cosa tindriem com a més certera data de construcció d'aquesta església el primer terç del segle XII, coincidint amb d'altres datacions.⁽⁶⁴⁾

ELS CANVIS DURANT ELS SEGLES XII I XIII

L'increment de la pressió senyorial

Hem esmentat que ja des del mateix segle x va començar a desgastar-se el petit alou pagès enfront de la concentració de terres i de drets en mans dels senyors, tant laics com eclesiàstics. Aquí hem de referir-nos a la situació que es va produir a mitjan segle xi, quan tot Catalunya es va veure afectada pel que s'ha anomenat la revolució feudal: disminució del poder del comte enfront de l'exercici sense control de l'autoritat per part dels antics vicaris que, a partir d'aquest moment, esdevindrien senyors, imposant el domini personal sobre els pagesos i apropiant-se mitjançant la violència del producte del seu treball.⁽⁶⁵⁾ El mot *fevum*, que fins al moment es referia a la terra comtal des de la qual s'exercia una funció pública, va passar a designar «qualsevol bé (d'origen públic però també ben aviat de caràcter privat) lliurat per un home a un altre a canvi d'obligacions i serveis, la natura dels quals no depèn sinó de la voluntat dels contractants».⁽⁶⁶⁾ Era l'època dels lligams d'home a home, de les tropes de guerrers privats, de les sagreres, de les càrregues banals i les exaccions.⁽⁶⁷⁾

De la mateixa manera que a tot el terme de Terrassa,⁽⁶⁸⁾ no va ser fins al segle xii, però, que van començar a aparèixer a Viladecavalls senyors que controlaven el treball del pagès per tal d'apropriar-se del seu excedent i lligar-lo així a la terra. Tot i que seguia havent-hi petits propietaris aloers, veiem com la majoria acabaven per treballar les terres d'un senyor, bé com a homes propis i solius més endavant, bé com a arrendats.

Aquest darrer és el cas, per exemple, de Bonfill i la seva dona, que el 29 d'abril de l'any 1105 reben l'establiment per part de Gerbert Hugó i la seva dona Edgarda de tres mojudes de terra que aquests tenen a Sorbet, a canvi de pagar tasca (una onzena part de la collita) anual del pa i del vi, un pern de porc i un parell de gallines, amb l'obligació de plantar-hi vinya i d'edificar-hi una casa.⁽⁶⁹⁾

Dels documents conservats per als segles XII i XIII es confirma la tònica general per a tot Catalunya del predomini del conreu de l'ordi i d'altres cereals i de la vinya, encara que hem de suposar el d'arbres fruiters, d'oliveres i de productes d'horta.⁽⁷⁰⁾

Vegem tot seguit quina era la situació a Viladecavalls a partir dels documents que hem trobat per a aquests dos segles referents als castells de la zona.

Els castells

La paraula castell va anar perdent el seu significat de centre administratiu dependent del poder comtal per esdevenir, en molts casos i amb la feudalització, propietat d'un senyor i privatitzar-se.

Amb el mot castell trobem designades quatre construccions a Viladecavalls: Viladecavalls superior, Viladecavalls inferior, Toudell i la Borrumina. Creiem que en el nostre cas aquests castells eren més aviat masies fortificades, algunes amb el seu terme jurisdiccional propi, de caire privat o públic, propietat d'un senyor o bé centre administratiu dependent d'un senyoriu més poderós. En tots dos casos els amos o encarregats tenien terres que eren conreuades per pagesos, possiblement descendents d'antics propietaris alodials que cercaven la protecció en els castells i esglésies i que cedien a les pressions aca-paradores dels senyors, que compraven o confiscaven les terres dels camperols empobrits.⁽⁷¹⁾

La situació jurídica dels pagesos viladecavallencs també va canviar, com ja veurem. Efectivament, des de mitjan segle XI a tot Catalunya els senyors van anar apropiant-se dels drets provinents del poder públic i imposaven als camperols tot tipus de càrregues i exaccions: des d'obligar-los a utilitzar els seus béns i a pagar per això, a forçar-los a treballar per a ells i entregar-los part de la seva collita, a més de fer-los donar-los alberg i avituallar-los la host, entre d'altres.⁽⁷²⁾

Mica en mica el pagès es va anar lligant a la terra i en el segle XII trobem ja homes propis i solius, dependents d'un senyor i que, a més d'haver de sotmetre's al que hem esmentat abans, no podien abandonar el mas (vivenda i terres que el camperol tenia pel seu senyor, a qui fins i tot en molts casos havien jurat fidelitat) sense oferir a aquell una compensació.⁽⁷³⁾

En aquest apartat, en què en alguns casos incloem dades referents al segle XIV per tal d'oferir la informació el més completa possible,

veurem com s'organitzaven les relacions entre els senyors i els pagesos de Viladecavalls a través de les notícies que s'han conservat i hem trobat dels castells abans esmentats.⁽⁷⁴⁾

El castell jussà

Del castell jussà, anomenat també de Viladecavalls inferior o de baix, no coneixem el lloc on s'erigia, encara que sí els territoris que posseïa aproximadament.⁽⁷⁵⁾ Dels documents que hem trobat podem deduir que el castell jussà era una construcció, seu de l'administració de les propietats d'una família: els Viladecavalls.

La primera menció d'aquest cognom que hem trobat és per al 1169, quan el 16 de novembre Bernat de Viladecavalls actua com a testimoni en la donació que Alegreta fa del cos del seu pare difunt, Alegret, a l'església de Santa Maria de Terrassa.⁽⁷⁶⁾

Anys més tard, concretament el 27 de juliol del 1182, l'esposa del mateix, suposem, Bernat de Viladecavalls, Ermessenda de Vilafort, es dona com a confrare a l'església de Santa Maria de Terrassa amb el consentiment del seu marit, a més de definir-li les primícies de dos masos.⁽⁷⁷⁾ Veiem, doncs, com la família posseïa propietats.

Això ho constatem de manera més clara el 22 d'octubre del 1242, quan Febrer de Perellada i la seva muller donen a Berenguer de Buadella i a la seva esposa una peça de terra que tenen per Guillem de Viladecavalls al lloc anomenat Canadell⁽⁷⁸⁾ i l'11 d'agost del 1249, quan el mateix personatge, juntament amb la seva esposa Ramona, ven a Guigó, prior de Santa Maria de Terrassa, i a la seva comunitat els drets que té al mas Puig, propietat del dit prior, per quarant-un sous.⁽⁷⁹⁾

No és fins al 1275, però, que trobem esmentada la *domus villae-quorum*, quan els marmesors de Guillem de Viladecavalls, Guillem de Castellet, Gerard de Viladecavalls i Bernat de Cort, reconeixen el 4 de febrer uns deutes que el difunt havia contret: cent cinquanta sous a Pere Ferrer d'Ullastrell per trenta quarteres d'ordi que aquest els va vendre, trenta-tres sous i nou diners a Pere Bover de Sant Martí de Sorbet per cinquanta-dues quarteres de vi que aquest els va vendre i nou sous de Viladecavalls a Bernat de Puig de Viladecavalls, a qui donen com a garantia que no li cobraran el cens i l'agrer que aquest ha de pagar per la custòdia de la casa de Viladecavalls fins que no li paguin el deute.⁽⁸⁰⁾

Un mes després, el 6 de març del mateix any, els mateixos mar-

mesors donen a Guillem Ferran la batllia de la *domus et fortitudine* de Viladecavalls per a un any, a partir de la festa de la Santa Creu i li demanen a canvi fidelitat i lleialtat.⁽⁸¹⁾ Val a dir que el batlle era el representant del senyor al castell, encarregat de l'administració de les terres i de les rendes del propietari.

Documents posteriors esmenten un nou propietari: Gerard de Viladecavalls, fins que un altre Guillem, hereu de la família Togores i Viladecavalls per matrimoni, ostenta el senyoriu.⁽⁸²⁾ Aquest nou Guillem de Viladecavalls, *miles*, el 18 d'octubre del 1318 confirma a Jaume de Castellar, del terme de la casa de Viladecavalls (... *de termino domus meum villa equorum inferiorum*) i home seu (*homini meo*), el mas dit de Castellar amb els seus honors i possessions, terres, vinyes, horts, aigües, pastures, oliveres i arbres que aquest té per ell i els seus (... *pro me et... meos*). Les condicions són que els successors de Jaume de Castellar visquin en dit mas com a homes propis i solius (... *homines solidi propri...*) segons l'ús i costum d'altres homes de Guillem de Viladecavalls. El cens establert és de dues quarteres d'ordi, una de blat, dos capons i la tasca de vi per Sant Joan, tot segons les mesures de la casa.⁽⁸³⁾

Finalment, el 23 de juliol del 1322, *Guillem de vila de cavals caualer*, estableix terres a diversos pagesos a canvi que aquests li paguin els censos corresponents: tasca de pa i d'altres productes, gallines i sous barcelonins. A més proclama en una crida feta conjuntament amb el batlle de Terrassa que tothom que tingui drets sobre uns honors que van ésser de Llorenç Bover de la parròquia de Sant Martí de Sorbet li ho notifiquin.⁽⁸⁴⁾

Hem vist, doncs, com, al menys a partir del segle XII, Viladecavalls és el nom que reb una masia fortificada amb el seu terme (en cap moment hem trobat que s'esmenti com a castell) propietat d'un cavaller i, per tant, dependent d'un castlà (el del castell de Terrassa?), que té homes dels quals n'extreu rendes i als quals fixa la seva residència, que demana fidelitat als seus representants (el batlle) i que fins i tot té mesures i monedes pròpies del seu terme. La feudalització va ésser ben patent a la zona.

El castell sobirà

Menys són les notícies que tenim sobre el castell sobirà, anomenat també de Viladecavalls superior o de dalt.⁽⁸⁵⁾ Sabem que el 1247 el senyor de Castellbell, Guillem, i la seva esposa Sabenxa estableixen

a Arnau Cort de Vedells un mas que tenen pels hereus de la casa de Viladecavalls al lloc anomenat Coll d'Amir, a la parròquia de Santa Maria d'Olesa, en la quadra i terme de Viladecavalls. Arnau Cort de Vedells els ha de pagar trenta-cinc sous i per Nadal quatre sous, la tasca dels fruits i una quartera d'ordi.⁽⁸⁶⁾

Veiem, doncs, que es tractava també d'un terme amb jurisdicció pròpia, en aquest cas esmentat com a quadra (unitat territorial, amb origen a l'època de les colonitzacions agràries a partir de mitjan segle XI, delimitada per un castell i que emmarcava un poblament).

El 23 de setembre de l'any 1317 trobem citat el propietari de la casa de Viladecavalls superior, novament un *miles*: Berenguer de Pedra, que té com a batlle Berenguer Bellver. En aquesta data Jaume de Perellada, de la parròquia de Sant Martí de Sorbet, reclama a l'esmentat batlle unes terres que li van ésser establertes per un cens de deu sous al lloc dit *acza ponça*.⁽⁸⁷⁾

Berenguer de Pedra també tenia homes propis i solius. Efectivament, el 9 de març del 1328 absol i dispensa Pere Rovira i Andreu de Cort de Vedells, juntament amb les seves esposes, que havien estat homes seus del terme de la seva casa de Viladecavalls superior. Tot i així, el mateix dia rep el jurament de fidelitat de Romeu del Puig del mas d'Albona al terme de Viladecavalls, que es declara home propi i soliu seu i s'encomana a la seva protecció. Romeu del Puig fins i tot presta homenatge a Berenguer de Pedra amb la boca i les mans, segons l'ús i costum de la casa (... *homagum ore et manibus comendatum ad usum et consuetudinem dictem domus...*).⁽⁸⁸⁾

El castell de Toudell

Ja hem vist com l'alou de Toudell s'esmenta des de finals del segle IX i que l'església de Sant Miquel es troba citada a partir de l'any 1159, tot i que suposem una mica anterior la data de la seva erecció. Doncs bé, en aquest mateix document del 1159 es fa referència per primera vegada a Toudell com a cognom.

Efectivament, Alegret de Tuldell fa donació en aquesta data de l'església de Sant Miquel de Toudell a Santa Maria i Sant Pere de Terrassa.⁽⁸⁹⁾ En el document només es parla del seu alou de Toudell, encara que podem pensar que en aquesta data ja hi hauria una construcció, segurament una masia fortificada, propietat d'Alegret de Toudell i de la seva família, que a més a més posseïen, fins a aquest moment, l'església de Sant Miquel.

El comportament feudal del personatge és ben clar, en declarar que això ho concedeix amb la condició que les persones del seu alou rebien el baptisme, la penitència i la sepultura o bé a Sant Miquel de Toudell o bé a Sant Pere de Terrassa.

No és fins al 1192 que s'esmenta Toudell com a castell, concretament el 8 de juliol, quan Ranulf, prior de Terrassa, concedeix a Pere de Salaverd i a la seva esposa Pereta totes les oliveres del mas Salaverd de la parròquia de Sant Miquel *in termino castri de tudello*.⁽⁹⁰⁾ De nou un terme amb jurisdicció pròpia i en aquest cas citat amb la paraula *castrum*.

Any més tard el propietari en seria Pere de Toudell qui, juntament amb el seu fill, de nom també Pere, dona, el 16 de desembre del 1238, a Bernat de Fornells i a la seva esposa una peça de terra al lloc dit *ad ipsas pariliatas* del terme de Toudell, a canvi que aquests li paguin tasca de fruits i delme, primícia i braçatge, a més de sis sous i dos capons per Sant Miquel.⁽⁹¹⁾ El mateix personatge apareix en una làpida que hi havia a la façana de l'església de Santa Maria de Terrassa amb data 21 de setembre del 1248 i esmentat com a *miles*.⁽⁹²⁾ Novament un cavaller, amo d'un castell, apareix apropiant-se del treball dels pagesos del seu terme. La pertinença del terme del castell de Toudell al del castell de Terrassa, però, és ben patent en un document de l'any 1244, en què s'esmenta el *castrum de toudello in termino castri terracia*.⁽⁹³⁾

El 4 de maig del 1287 trobem el jurament de fidelitat que Ferrer de Gontarda presta, com a batlle del *domo et fortitudine de Toudell*, a Dalmau i a Guillema, filla i hereva universal d'Arnau Soler, difunt, que havia estat el tinent del castell de Terrassa.⁽⁹⁴⁾ Suposem que el castell deuria canviar de propietaris i que la família Toudell deixaria pas a la Soler. Ferrer de Gontarda els promet residir-hi un any, regir i custodiar la casa i fortalesa, recollir i rebre tots els fruits, censos i agrers de la casa i donar-los-hi; en fi, les tasques d'un batlle. Tot això reafirma i jura posant les seves mans sota les d'ells. Per la seva part, Dalmau de Torre i Guillema manifesten deure a Ferran de Gontarda, per la custòdia i treball al castell, vuitanta sous barcelonins de tern i dotze quarteres d'ordi, en aquest cas segons les mesures de Terrassa, i estableixen com a compromís del deute els censos de la casa.

Novament deuria haver canvis en la propietat del castell, ja que el 30 d'agost del 1354 és Romeu de Montornés, *miles*, qui estableix a Bernat Magent de Sant Miquel de Toudell *totum castrum meum*

vocatum de Toudello amb els seus honors i possessions, amb la condició que aquest hi faci residència i li pagui trenta-cinc sous barcelonins cada Nadal.⁽⁹⁵⁾ Els anys transcorreguts des de l'anterior document i la pobresa d'aquest ens fa pensar que el paper de Bernat Magent correspondria més a la figura d'un masover que no pas a la d'un batlle i que el paper del castell ja no seria gaire destacat.

Això resta més palès en la propera cita. Efectivament, el 24 de juny de l'any 1369 el mateix Romeu de Montornés estableix per a un període de cinc anys un nou masover, en aquest cas Jaume Parent, també de la parròquia de Sant Miquel, el qual li ha de pagar vint sous cada Nadal.⁽⁹⁶⁾ Observem com ha baixat el cens de l'establiment.

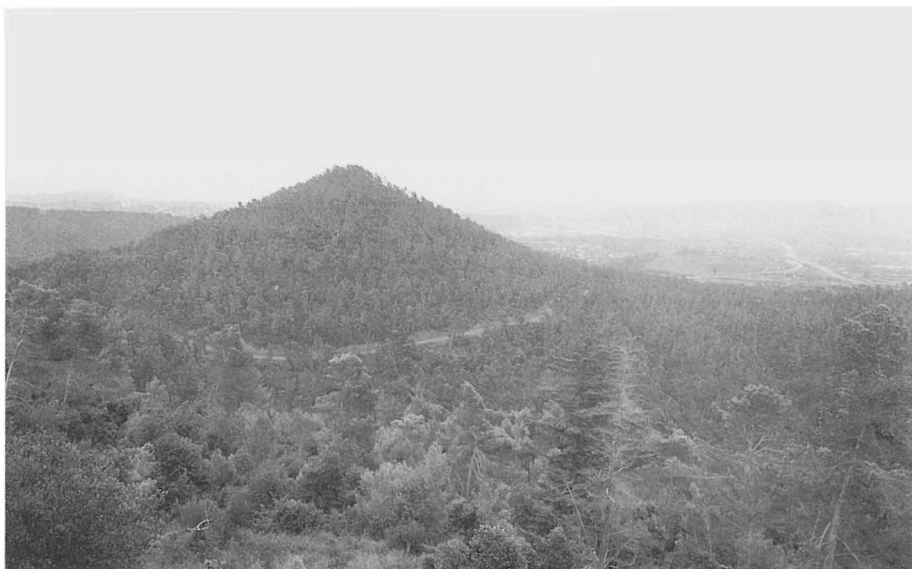
Aquests dos darrers documents ens fan pensar, doncs, que el senyoriu de Toudell entraria, a mitjan segle XIV, en declivi. De fet, més endavant trobarem el topònim Toudell citat només com a parròquia o com a quadra.⁽⁹⁷⁾

El castell de la Borrumina

Segons diu Salvador Cardús, en base a la documentació de Can Mitjans de la Guardiola a què va tenir accés, la primera menció d'aquest edifici és per a l'any 1114, quan la filla de Ramon de Gonteres defineix el mas de Gonteres, que «es proper a Burruminam».⁽⁹⁸⁾ Malgrat que el mateix autor parla d'una munió de pedres disperses que són les ruïnes del castell, actuals habitants de Viladecavalls manifesten no haver vist mai cap resta d'edificació en la muntanya que porta el nom de l'antic castell.

El mot ens apareix com a cognom el 21 d'abril de l'any 1186, quan Ermessenda de Borrumina fa testament i, entre d'altres coses, deixa tres sous a Santa Maria de Toudell⁽⁹⁹⁾ i novament el 15 de setembre del 1193, quan Benet de Gaià i la seva esposa Maria i Pere Lambot venen a Aguiló de *Brumina* (Cardús diu que es tracta del cognom *Barrumina*), per quaranta sous barcelonesos, un obrador que tenen a la parròquia de Sant Pere de Terrassa.⁽¹⁰⁰⁾

Sabem que l'any 1219 Ramon de Vice de Borrumina, senyor del castell, empenyora la seva casa i alou de *Barrumina*, a més del feu de *Cabaneis*, que tenia per Guillem de Terrassa.⁽¹⁰¹⁾ Si tenim present que Guillem de Terrassa és castlà del castell de Terrassa l'any 1223,⁽¹⁰²⁾ data en què s'ha trobat la primera referència documental d'això, podem pensar que potser ja ho era quatre anys abans i en tal cas el castell de la Borrumina també restaria sota la dependència del terrassenc.

La muntanya de la Borrumina al terme de Viladecavalls. A partir del segle XII la documentació ens parla d'un castell amb el mateix nom que molt probablement hi era erigit.

Fins al 1238, però, el castell era encara habitat, ja que l'11 de maig Berenguer de Vacarisses estableix un arrendament a l'abat Berenguer de Sant Llorenç de la venda de la meitat d'una casa i una possessió que va ésser de la Borrumina, feta al monestir per Ramon Porcell i la seva esposa Elissenda.⁽¹⁰³⁾

La darrera menció de la desapareguda casa de la Borrumina és per al 16 de desembre del 1376, quan Francesc de Muntanyans, donzell, habitant de la parròquia de Sant Jaume d'Horta, concedeix a Pere de Gonteres de la parròquia de Sant Pere de Terrassa la peça de terra de dita parròquia en què «antigament estava fundat el castell que s'anomenava castell ça Barrumina».⁽¹⁰⁴⁾ Es tracta de la primera vegada que apareix esmentada com a castell aquesta antiga casa que, per raons que desconeixem, va tenir una vida més efímera que la de la resta d'edificacions de caràcter senyorial de Viladecavalls.

L'enfortiment de l'Església

Ja hem comentat el paper predominant que dins la societat exercia l'Església en aquests temps, tant en l'aspecte religiós com en el social i polític, en cohesionar la comunitat pagesa i legitimar el poder comtal. També hem fet referència al seu paper dins el procés de feudalització, en convertir-se en propietària de dominis territorials i apropiar-se de l'excedent productiu del treball pagès, tot i la seva oposició a la violència feudal. En aquest sentit la documentació referent a Viladecavalls és prou clara i reflecteix l'afebliment de la petita propietat pagesa en favor de la concentració de terres, sobretot, i en aquest cas, en mans de l'Església a partir de mitjan segle XII.

És el priorat agustinià de Santa Maria de Terrassa el receptor de les donacions que hem trobat en la documentació. Ja l'any 1159 Santa Maria de Terrassa rep d'Alegret de Toudell l'església de Sant Miquel.⁽¹⁰⁵⁾ Aquesta família farà altres donacions a la mateixa església: el 16 de novembre del 1169 Alegreta fa donació del cos del seu pare difunt⁽¹⁰⁶⁾ i el mateix personatge, juntament amb el seu fill Pere de Toudell, es dona anys més tard, concretament el 6 de novembre del 1181, com a confrare; a més fan donació d'un camp que tenien a la parròquia de Sant Pere de Terrassa al lloc anomenat Fornells.⁽¹⁰⁶⁾

Altres dues representants de la classe propietària i senyorial de Viladecavalls fan donacions a l'Església: Ermessenda de Vilafort, esposa de Bernat de Viladecavalls, es dona com a germana i confrare el 27 de juliol del 1182, a més de lliurar cent sous i la definició de les primícies de dos masos, pels quals rep quaranta sous, a Santa Maria de Terrassa⁽¹⁰⁸⁾ i Ermessenda de Borrumina en el seu testament del 21 d'abril del 1180 deixa tres sous, en aquest cas a Santa Maria de Toudell i als seus clergues.⁽¹⁰⁹⁾

Membres de la jerarquia eclesiàstica deixen també llegats a Santa Maria de Terrassa i als seus canonges de Sant Ruf: el 16 d'abril de l'any 1167 és Berenguer de Terrassa, canonge de la seu de Barcelona, qui li concedeix el seu mas de Sorbet⁽¹¹⁰⁾ i el 22 de juliol del 1171 Guillem, bisbe de Barcelona, qui li dona el mas que posseeix també a Sorbet «a fi que els canonges de Terrassa tinguin el dit mas en alou propi, sense vincle ni reteniment d'home ni dona».⁽¹¹¹⁾

No tenim constància documental que els petits pagesos aloers fessin entrega de les seves propietats a l'Església, bé cercant protecció, bé sota pressió. Un seguit de documents ens fan pensar que així va ésser, però, donat que d'ells es desprèn el gran patrimoni que l'Es-

glèsia havia anat acumulant, cosa que no hauria estat possible sense produir-se nombroses donacions. Efectivament, tot seguit veurem l'Església com a gran propietària feudal, que ven, estableix i defineix terres, terres per les quals rep unes contraprestacions en diners en el moment de la compra o en espècies (la tasca del producte) com a cens. De la documentació es desprèn la primacia del conreu del cereal (la *terra* que apareix en els documents) de la vinya i de l'olivera.

Uns documents ens parlen de la donació que es fan d'unes propietats a pagesos perquè les treballin. Aquestes donacions no són res més que establiments emfitèutics, cessions que el senyor, en aquest cas el prior de Santa Maria de Terrassa, fa d'un bé, en forma d'emfiteusi a un vassall, per la qual li concedeix el domini útil o usdefruit però en conserva el directe o propietat. El propietari rep a canvi uns censos en diners i en espècies.

Així veiem com l'11 d'agost del 1168 Joan i la seva esposa Maria reben un honor consistent en terra, terra erma i vinya, de la parròquia de Sant Martí de Sorbet al lloc anomenat les Feixes perquè la conreuin; han de pagar dos sous i lliurar cada any tasca de pa i vi i un parell de gallines, a més de no tenir «més senyor que la dita església terrassenca» (es tracta de Santa Maria).⁽¹¹²⁾

El 8 de juliol del 1192 Pere de Salaverd i la seva esposa, Pereta, paguen quatre sous barcelonins per les oliveres del mas Salaverd a la parròquia de Sant Miquel, dins el terme del castell de Toudell; han de pagar quart i delme dels fruits i no reconèixer altre senyor que la comunitat del priorat.⁽¹¹³⁾

L'11 de desembre del 1218 Guillem Bover, la seva mare Ermessen- da i la seva esposa Berenguera reben un honor a Sant Martí de Sorbet a canvi de trenta sous i de pagar anualment la terça part dels fruits⁽¹¹⁴⁾ i l'11 de maig del 1244 són Bernat Udalt i la seva esposa qui reben el mas de Salaverd a la parròquia de Sant Miquel de Toudell al terme de Terrassa i una peça de terra al costat de la vinya del castell de Toudell a la parròquia de Sant Pere de Terrassa.⁽¹¹⁵⁾ És interessant destacar aquí la distribució jurisdiccional d'aquestes terres.

Remarquem l'increment del preu dels establiments (dos sous el 1168, trenta sous el 1218) i el fet que els pagesos hagin de reconèixer com a *senyors* el prior i tota la comunitat.

Altres documents fan referència a la propietat que ostenta Santa Maria de Terrassa sobre algunes terres. Per exemple, el 10 de juliol del 1236 Joan Cort de Vedells i la seva esposa Sança venen a Berenguer Bover i a la seva esposa Marina una casa que tenen per Santa

Maria de Terrassa prop de l'església de Sant Martí de Sorbet.⁽¹¹⁶⁾ Guillem de Viladecavalls i la seva esposa Ramona venen, l'11 d'agost del 1249, a Guigó, prior de Santa Maria de Terrassa, i a la seva comunitat tota la part dels seus drets que tenen al mas Puig, que és del prior, per quaranta-un sous.⁽¹¹⁷⁾ Veiem com el domini útil, que no el directe, d'aquestes terres que eren propietat de l'Església podia ésser venut pels qui en tenien l'usdefruit.

Tenim també dos exemples de cartes de definició. El 8 de gener de l'any 1265 Ramon i Ferrer Bover prometen al prior de Santa Maria de Terrassa fer signar a Guillem, germà seu, i a Maimona, esposa del primer, la carta de definició de les cases, mas i honors que tenen per dita església a la parròquia i sagrera de Sant Martí de Sorbet⁽¹¹⁸⁾ i el 22 de juliol del 1295 el prior de Santa Maria de Terrassa confirma a Guillem de Guardiola una peça de terra al lloc anomenat el Triador a la parròquia de Sant Martí de Sorbet, per la qual cosa Guillem paga dues gallines per Nadal al monestir.⁽¹¹⁹⁾

LA SITUACIÓ EN ELS SEGLES XIV I XV

Sota la influència de la vila de Terrassa

El comerç

És en el context de la repoblació portada a terme per la iniciativa reial a partir del primer terç del segle XIII que cal situar el creixement de la vila de Terrassa. Entendrem com a repoblació tant la creació de viles noves com la fixació administrativa i la concessió de privilegis en nuclis de població ja existents. L'objectiu d'aquesta política no era altre que consolidar el paper del monarca i debilitar el poder dels senyors; a canvi de la concessió de privilegis i d'una certa independència municipal s'aconseguia el suport de ciutats i viles reials a la monarquia.⁽¹²⁰⁾

Així, l'any 1228 Jaume I enfranquia els habitants de la vila de Terrassa dels mals usos, concedia la celebració d'una fira i mercat i obligava que passés per la vila el camí reial de Manresa.⁽¹²¹⁾ Altres monarques van concedir altres privilegis i monopolis, de manera que el creixement de la vila de Terrassa es va anar consolidant.⁽¹²²⁾

Fins al moment, Viladecavalls pertanyia al terme del castell de Terrassa i per tant en depenia només a nivell administratiu. Durant els segles XIV i XV Viladecavalls va seguir també inclòs en el mateix terme; i les seves parròquies, sota la dependència del priorat agustinià de Santa Maria de Terrassa. Malgrat això, tot i que la documentació que hem treballat no ho evidencia, cal plantejar-se un nou tipus de dependència i l'inici d'una certa hegemonia de la vila de Terrassa enfront de Viladecavalls i la resta de viles incloses al terme del castell de Terrassa.

Efectivament, si bé el comerç dels productes agrícoles no va pas aparèixer per iniciativa reial i s'havia desenvolupat des de molt abans, la concessió de la fira i mercat a la vila de Terrassa obligava els camperols de tot el terme a efectuar les seves transaccions en la seva seu, de la qual els monarques obtenien ingressos mitjançant el cobrament dels impostos corresponents.⁽¹²³⁾

Fins a la Baixa Edat Mitjana, doncs, Viladecavalls formava un conjunt de poblament dispers, en igualtat de condicions que la resta de parròquies, senyorijs, masos i viles del terme del castell de Terrassa. Això canviarà, i la posterior evolució dels dos nuclis ho evidenciarà.

El poblament a Viladecavalls

Durant el segle *xiv* s'ha constatat per a tot Catalunya l'abandó i decaïment de molts castells i cases fortes en favor de la construcció de palaus a viles i ciutats, la dependència de senyorijs més llunyans i la parcel·lació a càrrec de famílies mitjançant contractes emfitèutics.⁽¹²⁴⁾ En l'apartat anterior hem pogut veure com els castells de Viladecavalls van participar d'aquesta circumstància, excepte el sobirà.

Durant els segles *xiv* i *xv* Viladecavalls va continuar com a conjunt de poblament dispers, tot i que un document de l'any 1330 ens fa pensar en algun tipus de concentració al voltant de l'església de Sant Martí de Sorbet. El 7 de novembre del dit any Ramon Guàrdia i la seva esposa Guillelma, de la parròquia de Santa Maria d'Olesa, venen per cent deu sous a Bernat Puig, de la parròquia de Sant Martí de Sorbet, «totes les cases» amb les seves pertinences que tenen «a la sagrera de Sant Martí» pel prior de Santa Maria de Terrassa, així com una terra erma amb oliveres allà al costat.⁽¹²⁵⁾ Recordem que la sagrera era l'espai d'uns trenta metres al voltant de l'edifici religiós. L'existència de diverses cases en el seu interior és senyal d'un petit nucli de poblament concentrat.

Insistim que en aquest període, però, Viladecavalls seguia sense formar un nucli cohesionat, amb les seves cases fortes, masos i parròquies dependents bé del castell de Terrassa, bé del priorat de Santa Maria de Terrassa, bé de famílies nobles.

La condició del camperol i la seva relació amb els senyors

Ja hem vist com al llarg del segle *xiii* la situació dels pagesos es va anar endurint per causa de la intensificació de l'adscripció a la terra a què es veien obligats per part dels senyors. A mitjan segle *xiv* una crisi de producció agreujada per la pesta va fer incrementar la coacció senyorial sobre el camperolat que, cansat dels impostos cada vegada més elevats i dels mals usos, va acabar protagonitzant la revolta remença a finals del mateix segle.⁽¹²⁶⁾

No hem trobat cap referència a la revolta per a Viladecavalls, tot

i que sí hem constatat una disminució de la documentació generada a partir del darrer terç del segle XIV, circumstància que podríem considerar que potser en seria l'efecte.

La vida i la producció al camp van continuar marcades en aquest període pel contracte emfitèutic. De l'església direm només que va continuar actuant com a senyora i propietària de terres, seguint amb la tònica descrita en l'apartat anterior.⁽¹²⁷⁾

El contracte emfitèutic

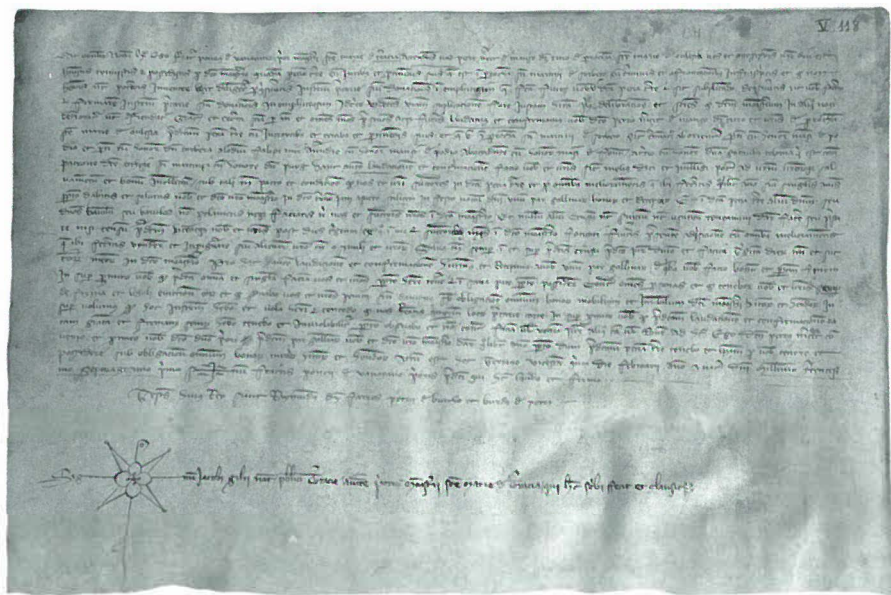
Al llarg dels segles XIV i XV el sistema de producció seguia essent a Catalunya el feudal, endurit per l'increment de les exaccions senyoriales sobre el camperolat i per la penosa condició jurídica dels pagesos que, com ja hem dit, a partir del segle XIII van passar a estar adscrits a la terra i a patir els mals usos, a més d'haver de pagar les rendes, cada vegada més altes, en metàl·lic i estar obligats a utilitzar i pagar els monopolis senyoriales.⁽¹²⁸⁾

El contracte emfitèutic era el que regulava la relació entre el senyor i el pagès pel que feia a la producció. Recordem que en aquest tipus de relació el senyor cedia a una altra persona el domini útil d'un bé immoble i en retenia el directe a canvi de la percepció d'una renda per part del senyor útil.

Vegem alguns exemples de contracte emfitèutic que hem trobat per a Viladecavalls. El 7 d'octubre del 1339 Pere de Parellada i la seva esposa Guillemma, de la parròquia de Sant Martí de Sorbet, estableixen i donen en emfiteusi a Romeu de Guardiola, de la parròquia de Santa Maria de Toudell, una peça de terra a la parròquia de Sant Martí que ells tenen per l'altar de Sant Joan de l'església de Sant Pere de Terrassa i el seu rector a agrer de tasca; el cens establert és de sis diners per Sant Miquel i de vint-i-cinc sous per a l'entrada.⁽¹²⁹⁾ Remarquem el pagament en metàl·lic de la renda.

El 25 de febrer del 1371 és Ponç de Venaià, prior de la parròquia de Santa Maria d'Olesa, qui confirma una peça de terra situada a Sorbet que té en emfiteusi per l'esmentat monestir.⁽¹³⁰⁾

Ja en la següent centúria, concretament el 19 de novembre del 1418, Francesca, esposa de Pere Noguera, de la parròquia de Santa Maria de Terrassa, propietària del mas de *les guanteres*, fa donació en emfiteusi a Joan Estella i als seus, de la parròquia de Santa Maria de Toudell, d'una peça de terra que té al lloc dit la plana de la Corbera; el pagament és també en metàl·lic.⁽¹³¹⁾

Document en què Ponç de Venaià, prior de Santa Maria de Terrassa, confirma una peça de terra del lloc de Sorbet a Pere Marcet (vegeu nota 130).

I un darrer establiment emfitèutic és el que fan, el 27 de setembre del 1440, Jaume Font i la seva esposa Antiga del mas de la Bodada de Sant Pere de Terrassa a Eulàlia, esposa de Bartomeu Vinyals del mas Poal també de Sant Pere, d'una peça de terra al lloc dit de les Feixes, essent també el pagament en sous barcelonins.⁽¹³²⁾

Can Mitjans de la Guardiola

Can Mitjans de la Guardiola ens apareix documentat com a mas al segle xiv, tot i que el mot *Guardiola* ja l'hem trobat citat anteriorment com a cognom.⁽¹³³⁾ Es tracta d'un exemple del funcionament i vicissituds d'un mas de l'època en aquesta zona, tot i que l'accés a la documentació originada pel mateix en permetria un estudi aprofundit que podria corroborar moltes de les coses que aquí hem dit.

La primera cita del mas és per al 16 de maig del 1314, quan Romeu de Corbera ven a Romeu de Guardiola una peça de terra al camp del Triador que confronta amb *ça Guardiola*.⁽¹³⁴⁾ Anteriorment, concretament el 2 de desembre del 1302, Berenguer i Bernat de Pedra, del castell sobirà, estableixen el mas de la Corona, de Sant Martí de Sorbet, a Guillem de Guardiola.⁽¹³⁵⁾

El mas, que era a la parròquia de Santa Maria de Toudell i que segons Salvador Cardús podria tenir el seu origen en les guardioles establertes a Catalunya durant els conflictes amb els musulmans els segles VIII-IX, va canviar de propietaris l'any 1476, quan l'1 de juliol Pere Villona, monjo de Sant Cugat del Vallès, l'estableix a Francesc Mitjans.⁽¹³⁶⁾ La darrera notícia de què disposem és per al 5 de març del 1480, quan l'abat del monestir de Sant Llorenç estableix al nou propietari de ça Guardiola el mas de Figueres a canvi del pagament d'un cens.⁽¹³⁷⁾

Com veiem, es tractava d'un mas propietat segurament de famílies pageses enriquides, sota el senyoriu del monestir de Sant Cugat i integrat en la complexa xarxa de diferents propietats i jurisdiccions que era Viladecavalls.

Per a tot el conjunt del què avui forma el poble de Viladecavalls, observem com en els segles XIV i XV s'anava afiançant l'organització de l'espai en funció del mas, conjunt d'explotació agrària amb la casa, les terres, els camps, les vinyes i altres possibles dependències, que evolucionaria cap a la masia de l'època moderna.

De nou les tres parròquies

A la baixa Edat Mitjana la parròquia era un element del tot cohesionat amb la vida de la comunitat pagesa. Els camperols es van fer seves les esglésies i capelles locals, al voltant de les quals es desenvolupaven nombroses activitats socials i litúrgiques que lligaven la vida quotidiana de la comunitat amb l'Església.

El paper del rector depassava l'estrictament religiós: a més de predicar, ensenyava als infants, sabia llegir, acollia els pobres i els malalts, feia de notari i dictava les directrius morals per les quals s'havia de regir la comunitat, sempre amb el rerafons de la preservació de l'ordre establert.⁽¹³⁸⁾

Les parròquies depenien en darrera instància del bisbat. En el cas de les de Viladecavalls, com ja hem dit, del de Barcelona. El bisbat exercia el control de les parròquies mitjançant les visites pastorals, un recorregut que, esporàdicament i al llarg de l'Edat Mitjana, feia el mateix bisbe o un representant seu per la majoria d'elles per tal de comprovar el seu funcionament, el seu estat material i espiritual i el seguiment que se'n feia de la legislació que la institució episcopal dictava en els sínodes.⁽¹³⁹⁾

Per a Viladecavalls hem trobat dues visites pastorals durant l'Edat Mitjana. Es tracta de les que es van fer els anys 1414 i 1421. Del seu contingut en deduïm que no es tractava pas d'un període de plenitud i riquesa per a les tres parròquies, encara que es tracta d'impressions no controlables en no existir anteriors visites pastorals. Tot i així, altres estudis per a aquesta època, encara que sobre altres indrets de Catalunya, han constatat un cert abandó en l'estat material de les parròquies i en el seu funcionament, la qual cosa ens fa pensar que potser ens podríem trobar dins un marc general de decaïment.⁽¹⁴⁰⁾ Caldrien, però, estudis sobre el bisbat de Barcelona i les visites pastorals als segles xiv i xv per poder contrastar la informació i veure si la nostra es tracta només d'una impressió aïllada.

La visita pastoral de l'any 1414

El 1414 Santa Maria de Toudell té com a prevere beneficiari Bernat Ginebreda, de l'església de Santa Maria del monestir de Sant Ruf de la vila de Terrassa, el qual porta el cos de Crist, el crisma sagrat i l'oli beneït de Sant Pere de Terrassa a Santa Maria de Toudell quan hi ha algú malalt i per celebrar-hi missa alguna vegada.

El 12 de març del dit any el vicari visitador i el prevere fan l'absolució al cementiri, visiten l'altar amb l'ara i els panys de lli i corporals, la vestimenta sacerdotal, els missals, evangeliaris i epistolaris i el calze d'estany. Com que l'altar no té mantell ni les fonts baptismals tanca, es mana que en el termini d'un any es reposin, sota pena de prohibir l'entrada a l'església als parroquians. Els rèdits de l'església són per valor de seixanta sous i a la visita són presents dos dels seus tres parroquians: Antoni Estella i Salvador Esglésies.⁽¹⁴¹⁾

Qui regeix Sant Miquel de Toudell en les mateixes dates és Pere Soler, prevere, en nom de Ramon Brugal, prevere diaca de Sant Pere de Terrassa. Els objectes visitats són els mateixos que a Santa Maria i també són a Sant Pere el cos de Crist, el crisma sagrat i els olis beneïts. Hi manca el mantell de l'altar i es mana de reposar en el mateix termini i sota la mateixa pena. Els únics rèdits de l'església són quaranta sous. Dels també tres parroquians que té Sant Miquel només és present Guillem Parent, el qual manifesta el seu descontent amb el prevere. Pere Soler, per la seva banda, declara que tots els parroquians es van a confessar i cap d'ells, ni en tot el terme, estan excomunicats.⁽¹⁴²⁾

També Pere Soler regeix l'església de Sant Martí de Sorbet i hi porta,

quan cal i des de Sant Pere de Terrassa, els tres objectes que tampoc són a les dues anteriors parròquies. Aquí el que manca és el cobriment per a les fonts baptismals, que també s'ha de reposar. Els rèdits són de quaranta sous i a la visita és present un parroquià: Pere Corbera. Tampoc hi ha excomunicats i tothom es confessa.

El registre de la visita acaba fent referència a les ordinacions del bisbe de Barcelona, el qual disposa que Sant Miquel i Sant Martí han de seguir unides en el diaconat de Sant Pere de Terrassa.^[143]

La visita pastoral de l'any 1421

Set anys més tard la situació no ha variat gaire. El 4 d'agost del 1421, data de la segona visita pastoral, Joan Guitart, prevere diaca de Sant Pere de Terrassa, regeix les tres parròquies de Viladecavalls i segueix portant-hi quan cal el cos de Crist, el crisma sagrat i els olis beneïts.

Remarquem que en aquesta segona visita s'esmenten més vestimentes i panys visitats i, a més a més, els llibres sagrats amb què compten les esglésies: missals, epistolaris, evangeliaris i oficiaris, ordinaris, psalteris, antifonaris i responsoris, tots de pergamí i alguns d'ells amb tapes de pell. El que s'ha de reposar és la llanterna a Santa Maria de Toudell i teles de lli a l'altar de Sant Miquel.

El valor dels rèdits és el mateix que per al 1414. Pel que fa als parroquians, són presents a Santa Maria Salvador Esglésies, Pere de Guardiola i Joan Estella; a Sant Miquel, Salvador de Garriga, Jaume Conomina i Guillem i Antoni Parent; i a Sant Martí, Pere Corbera i Pere Gontarda. Els testimonis dels parroquians envers el rector i d'aquest envers els primers són bons en els tres casos.^[144]

CONCLUSIÓ

Al llarg d'aquest capítol hem fet un seguiment del que va ésser la història de Viladecavalls durant l'Edat Mitjana. Val a dir que no ha estat gens fàcil, donada l'escassa documentació existent, sobretot pel que fa als primers segles. Tot i així, extrapolant informació referent a la comarca del Vallès i més concretament sobre la veïna Terrassa, podem aventurar l'existència de poblament a Viladecavalls durant la presència visigòtica i la franca al Vallès, i fins i tot una organització del territori en base a les administracions, tant política com religiosa, que aquesta presència va establir a la zona. Recordem, però, que la primera referència documental que ens confirma el poblament de Viladecavalls és per al segle x, possiblement per a finals del ix, quan apareix el topònim *Toudell*.

Com hem anat veient, no es tracta pas de la història d'un nucli cohesionat, ja que des dels primers segles que tracta el nostre capítol hem constatat l'existència d'un poblament dispers a Viladecavalls, en base als alous pagesos, les tres parròquies, els castells i els masos.

La dependència administrativa del castell de Terrassa i la pertinença de les tres parròquies al priorat agustinià de Santa Maria de Terrassa, així com l'existència de quatre castells amb el seu terme, encara que dependents del de Terrassa, van anar configurant una complicada xarxa de jurisdiccions i dependències que és present a Viladecavalls al llarg de tota l'Edat Mitjana.

En el marc d'aquesta xarxa hem assistit a l'evolució en les formes de la propietat de la terra i en la condició dels pagesos hi podem intuir el mateix procés que per a Catalunya ens mostren diferents estudis: preponderància de l'alou pagès en els segles ix i x, desgast del mateix en el segle xi, increment de la pressió senyorial, tant laica com eclesiàstica, sobre la terra i el camperolat en el segle xiii, augment d'aquest control durant els segles xiiii i xiv, quan trobem els homes propis i solius, i esclat en el conflicte remença en el segle xv, encara que això no ens consta en la documentació referent a Viladecavalls.

També hem pogut observar al llarg d'aquest període la presència

constant de l'Església, que mica en mica es va anar fent forta i omnipotent en la vida de la comunitat pagesa, tant des del seu paper espiritual com des del temporal.

El que avui coneixem com a Viladecavalls, doncs, era en l'Edat Mitjana un conjunt de poblament dispers que, inclòs en el terme del castell de Terrassa, vivia del treball pagès, del qual se n'apropiava i beneficiava la classe senyorial, tant la que exercia el poder des dels castells com la que ho feia des de les esglésies i monestirs.

I ja per acabar, insistim en el que dèiem en la introducció pel que fa al topònim Viladecavalls: aquest era el nom que rebien dos castells, el jussà i el sobirà, amb el seu terme, i que possiblement prendrien aquesta designació pel fet que estarien erigits sobre sengles turons. En cap moment, però, hem trobat cap referència a la cria de cavalls en la zona, la qual cosa ens fa desestimar aquesta explicació com a origen del nom del poble, tot i que la importància del bestiar cavallí en l'agricultura pensem que també podria relacionar-se amb la procedència del topònim.

Notes

- (1) CARDÚS, S., «Els dos castells de Viladecavalls: el sobirà i el jussà», *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*; núm. 28, maig-juny 1928. I també, DOMÈNEC, J.M. (coord.), *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*; Barcelona, 1982, vol. IV, p. 104.
- (2) SALRACH, J.M., «Dels orígens a 1714» a BALCELLS, A. (coord.), *Història del Països Catalans*; Barcelona, 1981, vol. I, p. 305.
- (3) BALANÀ, P., *Els noms de lloc de Catalunya*; Barcelona, 1989, p. 252.
- (4) Recordem que amb la paraula *cavall* es designen certes roques individualitzades.
- (5) SALRACH, J.M., «Dels orígens...» *op. cit.*, pp. 130-136. I del mateix autor, «Repoblament i colonització a l'alta edat mitjana» a *Estructura social i econòmica del camp català*; Barcelona, 1983, pp. 21-24.
- (6) FERRAN, D., «L'època tardoromana i l'administració visigoda fins a la presència musulmana (segles del III al VIII)» a *Història de Terrassa*; Terrassa, 1987, p. 116.
- (7) SALRACH, J.M., «Dels orígens...» *op. cit.*, p. 139.
- (8) FERRAN, D., «L'època tardoromana...» *op. cit.*, p. 119. Per a aquest apartat vegeu, a més d'aquest capítol i del mateix autor, «La baixa romanitat i la primera època medieval», *Terme*, núm. 3, novembre 1988, pp. 27 i 28.
- (9) Per exemple, segons l'opinió de Salvador Cardús: «... aquest territori vallesà restaria gairebé despoblat i abandonat dels homes a causa de trobar-se sotmès al domini musulmà... Ègara... degué ésser destruïda amb violència perquè havia plantat cara a l'enemic...» (CARDÚS, S., *Terrassa medieval. Visió històrica*; Terrassa, 1960, pp. 9-24).
- (10) GUICHARD, P., *Al-Andalus. Estructura antropològica de una sociedad islámica en Occidente*; Barcelona, 1976.
- (11) BORFO, A. i ROCA, P., «D'Ègara a Terrassa», a *Història de Terrassa*; Terrassa, 1987, pp. 128-130.
- (12) *Ibid.*
- (13) ABADAL, R. de, *Catalunya carolíngia. Els diplomes carolingis a Catalunya*; Gènev, 1926-1952, vol. II, p. 415 i ss.
- (14) CARDÚS, S., *Terrassa... op. cit.*, p. 15.
- (15) BORFO, A. i ROCA, P., «El poblament al terme del castell de Terrassa a l'època medieval», *Terme*; núm. 3, novembre 1988, p. 29.
- (16) *Ibid.*, p. 30.
- (17) BORFO, A. i ROCA, P., «D'Ègara a...» *op. cit.*, pp. 135 i 136.
- (18) SALRACH, J.M., «Dels orígens...» *op. cit.*, p. 211. I també, BONNASSIE, P., *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*; Barcelona, 1979, vol. I, pp. 89-92.

- (19) CARDÚS, S., *Terrassa... op. cit.*, pp. 19-21. I també, BORFO, A. i ROCA, P., «D'Ègara a...» *op. cit.*, p. 37.
- (20) RIUS SERRA, J. (ed.), *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*; Barcelona, 1946, vol. I, p. 144.
- (21) VALL, R., *El romànic del Vallès*; Sabadell, 1983, p. 340.
- (22) RIUS SERRA, J. (ed.), *Cartulari... op. cit.*, p. 3.
- (23) SOLER I PALET, J., *Egara-Terrassa*; Terrassa, 1928, p. 83.
- (24) CARDÚS, S., *Terrassa... op. cit.*, p. 31.
- (25) *Ibid.*, pp. 194-198.
- (26) SOLER I PALET, J., «Documents terrassencs, a l'A.C.A.», *Butlletí del Club Prenenc de Terrassa* (d'ara en endavant *B.C.P.T.*); Terrassa, 1926, vol. II, p. 33.
- (27) MIRET I SANS, J., «Los noms personals i geogràfics de la encontrada de Terrassa en los siglos Xè i XIè», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*; Barcelona, 1914, vol. VII, p. 502.
- (28) SALRACH, J.M., «Dels orígens...» *op. cit.*, pp. 185 i 186.
- (29) *Ibid.*, p. 188. I també, BONNASSIE, P., *Catalunya mil anys... op. cit.*, vol. I, p. 144.
- (30) BONNASSIE, P., *Catalunya mil anys... op. cit.*, vol. I, p. 151.
- (31) BORFO, A. i ROCA, P., «D'Ègara a...» *op. cit.*, p. 138. I dels mateixos autors, «El poblament al terme del castell de Terrassa a l'època medieval», *Terme*; núm. 3, novembre 1988, p. 33.
- (32) SALRACH, J.M., «Repoblament i colonització...» *op. cit.*, pp. 30 i 31.
- (33) BONNASSIE, P., *Catalunya mil anys... op. cit.*, vol. I, p. 97, nota 105.
- (34) *Ibid.*, p. 200.
- (35) BORFO, A. i ROCA, P., «El poblament al terme...» *op. cit.*, p. 31.
- (36) Vegeu notes 26 i 27. I més endavant l'apartat dedicat a la parròquia de Santa Maria de Toudell.
- (37) BORFO, A. i ROCA, P., «El poblament al terme...» *op. cit.*, p. 34.
- (38) Vegeu nota 27.
- (39) Vegeu nota 26.
- (40) BORFO, A. i ROCA, P., «El poblament al terme...» *op. cit.*, p. 32.
- (41) SALRACH, J.M., «Repoblament i colonització...» *op. cit.*, pp. 34 i 35.
- (42) BORFO, A. i ROCA, P., «D'Ègara a...» *op. cit.*, p. 146.
- (43) SALRACH, J.M., «Dels orígens a 1714» a BALCELLS, A. (coord.), *Història dels Països Catalans*; Barcelona, 1981, vol. I, pp. 223 i 224.
- (44) *Ibid.*, pp. 347 i 348.
- (45) BORFO, A. i ROCA, P., «D'Ègara a...» *op. cit.*, p. 146.
- (46) PLADEVALL, A. i CATALÀ ROCA, F., *Els monestirs catalans*; Barcelona, 1978, p. 55.
- (47) BONNASSIE, P., *Catalunya mil anys enrera*; Barcelona, 1981, vol. II, pp. 153-155.
- (48) PLADEVALL, A. i CATALÀ ROCA, F., *Els monestirs... op. cit.*, p. 56.
- (49) *Ibid.*

- (50) SOLÀ, F., *Relíquies documentals del Priorat de Santa Maria d'Egara*; inèdit, Barcelona, 1938.
- (51) A.H.T. Perg. IV-A núm. 7.
- (52) BONNASSIE, P., *Catalunya mil anys...* op. cit., vol. II, pp. 110 i 111. I també, SALRACH, J.M., «Dels orígens...» op. cit., pp. 348 i 349.
- (53) SALRACH, J.M., «Dels orígens...» op. cit., pp. 348 i 349.
- (54) RIUS SERRA, J. (ed.), *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*; Barcelona,, 1946, doc. 721. Per a tot l'apartat vegeu també, VALL, R., *El romànic del Vallès*; Sabadell, 1983.
- (55) RIUS SERRA, J. (ed.), *Cartulari...* op. cit., doc. 774.
- (56) Vegeu més amunt, L'ALOU DE TOUDELL.
- (57) RIUS SERRA, J. (ed.), *Cartulari...* op. cit., docs. 382, 412 i 486.
- (58) DOMÈNEC, J.M. (coord.), *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*; Barcelona, 1982, vol. VI, p. 104. No se n'esmenta la procedència documental.
- (59) RIUS SERRA, J. (ed.), *Cartulari...* op. cit., doc. 849.
- (60) *Ibid.*, docs. 1098 i 1320.
- (61) SOLÀ, F., *Relíquies...* op. cit., doc. 129-c.
- (62) Vegeu més avall, *El castell de Toudell*.
- (63) SOLÀ, F., *Relíquies...* op. cit., doc. 103.
- (64) VALL, R., *El romànic del Vallès*; Sabadell, 1983, p. 306.
- (65) SALRACH, J.M.; «Dels orígens...» op. cit., pp. 332-335. I també, BONNASSIE, P., *Catalunya mil anys...* op. cit., vol. II, pp. 22-27.
- (66) BONNASSIE, P., *Catalunya mil anys...* op. cit., vol. II, p. 26.
- (67) *Ibid.*, vol. II, capítols IX i X en general.
- (68) BORFO, A. i ROCA, P.; «D'Ègara a Terrassa» a *Història de Terrassa*; Terrassa, 1987, pp. 164-169. I dels mateixos autors, «El poblament al terme del castell de Terrassa a l'època medieval», *Terme*; núm. 3, novembre 1988, pp. 35-37.
- (69) SOLÀ, F., *Relíquies...* op. cit., doc. 87.
- (70) SALRACH, J.M., «Dels orígens...» op. cit., pp. 300 i 301. I també, RIU, M., «La feudalització del camp català» a *Estructura social i econòmica del camp català*; Barcelona, 1983, pp. 52 i 53.
- (71) BONNASSIE, P., *Catalunya mil anys...* op. cit., vol. II, p. 43.
- (72) *Ibid.* pp. 49-59.
- (73) *Ibid.* pp. 256-263. I també, RIU, M. «La feudalització del camp...» op. cit., pp. 63-68.
- (74) Per a una visió general dels castells de Viladecavalls vegeu, DALMAU, (ed.), *Els castells catalans*; Barcelona, 1967, vol. II, pp. 173 i 174.
- (75) CARDÚS, S., «Els dos castells de Viladecavalls: el sobirà i el jussà», *B.C.P.T.*; núm. 28, maig-juny 1928, p. 61.
- (76) SOLÀ, F., *Relíquies...* op. cit., doc. 50.
- (77) PUIG, P., *Pergamins del Priorat de Santa Maria de Terrassa (anys 977-1663)*; Terrassa, 1978, doc. 50.

- (78) A.H.T., BERTRAN, ACÒLIT, NOTARI PÚBLIC DE TERRASSA, 1242-1245, f. 10 (v).
- (79) PUIG, P., *Pergamins del Priorat de Santa Maria de Terrassa (anys 977-1663)*; Terrassa, 1978, doc. 84.
- (80) A.H.T., BERTRAN, ACÒLIT, NOTARI PÚBLIC DE TERRASSA, 1273-1275, f f. 62 (v) i 63 (r).
- (81) *Ibid.*, f. 69 (v).
- (82) CARDÚS, S., «Els dos castells...», *op. cit.*, pp. 62 i 63.
- (83) A.H.T., PERE FOLQUER, *Capbreu vint-i-vuitè* (1318-1319), f. 99 (r).
- (84) A.H.T., PERE FOLQUER, *Capbreu trenta-dosè* (1322-1323), f f. 45 i 46 (r i v).
- (85) Vegeu, per a les terres incloses al seu terme, CARDÚS, S., «Els dos castells...», *op. cit.*, p. 61.
- (86) A.H.T., BERTRAN, ACÒLIT, NOTARI PÚBLIC DE TERRASSA, 1247-1251, f. 12 (r).
- (87) A.H.T., PERE FOLQUER, *Capbreu vint-i-setè* (1317-1318), f. 87 (v).
- (88) A.H.T., BERENGUER DES FAR, *Capbreu segon* (1327-1328), s/f.
- (89) PUIG, P., *Pergamins del Priorat de Santa Maria de Terrassa (anys 977-1663)*; Terrassa, 1978, doc. 36.
- (90) SOLÀ, F., *Relíquies...* *op. cit.*, doc. 168.
- (91) A.H.T., BERTRAN, ACÒLIT, NOTARI PÚBLIC DE TERRASSA, 1237-1242, f. 50 (r).
- (92) VALL, R., *El romànic...* *op. cit.*, p. 62.
- (93) A.H.T., BERTRAN, ACÒLIT, NOTARI PÚBLIC DE TERRASSA, 1242-1245, f. 53 (v).
- (94) A.H.T., GUILLEM DE SANT CRISTÒFOR, *Capbreu* (1287-1288), f. 6 (r i v). Per a Arnau Soler, tinent del castell de Terrassa, vegeu, CARDÚS, S., *Terrassa medieval. Visió històrica*; Terrassa, 1960, p. 75.
- (95) A.H.T., JACME GILI, 1354, f. 23 (r).
- (96) A.H.T., JACME GILI, 1369 A.N., f. 30 (r).
- (97) DALMAU, (ed.), *Els castells catalans*; Barcelona, 1967, vol. II, p. 174.
- (98) CARDÚS, S., «El castell de la Burromina», *B.C.P.T.*; núm. 19, setembre-octubre 1926, p. 109.
- (99) PUIG, P., *Els pergamins del Priorat...* *op. cit.*, doc. 56.
- (100) SOLÀ, F., *Relíquies...* *op. cit.*, doc. 169. I també, CARDÚS, S., *Terrassa medieval...* *op. cit.*, p. 106.
- (101) CARDÚS, S., *Terrassa medieval...* *op. cit.*, p. 109.
- (102) BORFO, A., *Dels Sanlà als Terrassa*; inèdit.
- (103) VERGÉS, A., *Sant Llorenç del Munt. Son passat, son present y venider*; Barcelona, 1871, p. 82.
- (104) Vegeu nota 98.
- (105) Vegeu nota 89.
- (106) SOLÀ, F., *Relíquies...* *op. cit.*, doc. 139.
- (107) *Ibid.*, doc. 157.

- (108) PUIG, P., *Pergamins del Priorat...* op. cit., doc. 50.
- (109) SOLÀ, F., *Relíquies...* op. cit., doc. 152.
- (110) *Ibid.*, doc. 134.
- (111) *Ibid.*, doc. 141.
- (112) *Ibid.*, doc. 136.
- (113) *Ibid.*, doc. 168.
- (114) A.H.T. Perg. III, núm. 7.
- (115) A.H.T. BERTRAN, ACÒLIT, NOTARI PÚBLIC DE TERRASSA, 1242-1245, f. 53 (v).
- (116) MARTÍ, J.M., PUIG, P. i SANLLEHÍ, J., *Pergamins de l'Arxiu Històric de Terrassa a 1208-1276*; Terrassa, 1976, doc. 24.
- (117) PUIG, P., *Pergamins del Priorat...* op. cit., doc. 84.
- (118) A.H.T. Perg. IV-C núm. 16.
- (119) A.H.T. Perg. III núm. 73.
- (120) BATLLE, C., «L'expansió baixmedieval (segles XIII-XV)» a VILAR, P. (dir.), *Història de Catalunya*; Barcelona, 1988, vol. III, pp. 368-370. I també, SALRACH, J.M., «Dels orígens...» op. cit., pp. 433 i 434.
- (121) BORFO, A. i ROCA, P., «D'Ègara a...» op. cit., p. 172.
- (122) *Ibid.* I dels mateixos autors, «El poblament al terme del castell de Terrassa a l'època medieval», *Terme*; núm. 3, novembre 1988, pp. 37 i 38.
- (123) BORFO, A. i ROCA, P., «D'Ègara a...» op. cit., pp. 174 i 175.
- (124) BATLLE, C., «L'expansió...» op. cit., pp. 376 i 377.
- (125) A.H.T., BERENGUER DES FAR, *Capbreu cinquè (1330-1331)*, f. 150 (v).
- (126) SOBREQUÉS, J., «La crisi social agrària de la Baixa Edat Mitjana: els remences» a *Estructura social i econòmica del camp català*; Barcelona, 1983, pp. 72-76.
- (127) Vegeu com a exemples: el 3 de febrer del 1304 el prior de Terrassa dona a Joan i Maria un honor de la parròquia de Sant Martí de Sorbet, al lloc anomenat les Feixes, a canvi d'entregar tasca del pa i del vi i un parell de gallines (SOLÀ, F., *Relíquies...* op. cit., doc. 181); el 3 de febrer del 1305 Pere Bover reconeix que té pel prior i monestir de Terrassa una peça que havia estat cedida pel dit monestir l'11 d'agost del 1168 (PUIG, P. i d'altres, *Pergamins de l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa, 1278-1387*; Barcelona, 1988, doc. 57); el 13 de març del 1325 Ramon Corbera i la seva esposa Guillema, de la parròquia de Santa Maria de Toudell, venen per trenta-cinc sous un censal de dotze diners, que ells reben cada any, per una peça de terra que el comprador té a dita parròquia pel monestir de Sant Cugat del Vallès a agrer de tasca (PUIG, P. i d'altres, *Pergamins...* op. cit., doc. 84); el 8 de juny del 1367 Gerdal, de la vila de Martorell, defineix al prior i monestir de Santa Maria de Terrassa tots els drets que té sobre un mas a Sant Martí de Sorbet, alou de l'esmentat monestir (PUIG, P. i d'altres, *Pergamins...* op. cit., doc. 193).

- (128) BATLLE, C., «L'expansió...» *op. cit.*, pp. 290-293.
- (129) PUIG, P. i d'altres, *Pergamins...* *op. cit.*, doc. 113.
- (130) PUIG, P., *Pergamins del Priorat...* *op. cit.*, doc. 167.
- (131) A.H.T., Perg. VI núm. 48.
- (132) A.H.T., Perg. VI núm. 94.
- (133) Vegeu més amunt, L'ENFORTIMENT DE L'ESGLÉSIA.
- (134) CARDÚS, S., «Can Mitjans de la Guardiola», *B.C.P.T.*; núm. 28, març-abril 1927, pp. 140 i 141.
- (135) *Ibid.*
- (136) *Ibid.* Mentre, la família Guardiola havia seguit rebent establiments: una peça de terra prop de la riba de la Corbera el 17 de gener del 1427 i el mas *Orejos* de Sant Pere de Terrassa, «amb la seva gleba, quintanes, prats, pasturatges i garrigues».
- (137) *Ibid.*
- (138) BATLLE, C., «L'expansió...» *op. cit.*, pp. 396-398.
- (139) PUIG, I., «Les visites pastorals a la diòcesi de Girona. Segle xv», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*; Girona, 1986, vol. XXVIII, pp. 213-216.
- (140) *Ibid.*, pp. 221, 225 i 234.
- (141) A.D.B., *Visites pastorals*, t. XI, f. 122 (r).
- (142) *Ibid.*, f. 122 (v).
- (143) *Ibid.*, f. 123 (r).
- (144) A.D.B., *Visites pastorals*, t. XIV, f f. 242-244 (r i v).

Fonts arxivístiques i bibliografia

FONTS PUBLICADES

- ABADAL, R. de, *Catalunya Carolíngia. T. II, Els diplomes carolíngis a Catalunya*; Barcelona, 1926-1952, 2 vols.
- MARTÍ, J.M., PUIG, P. i SANLEHÍ, J., *Pergamins de l'Arxiu Històric de Terrassa a 1208-1276*; Terrassa, 1976.
- PUIG, P., *Pergamins del Priorat de Santa Maria de Terrassa (anys 977-1663)*; Terrassa, 1978.
- PUIG, P. i d'altres, *Pergamins de l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa, 1278-1387*; Barcelona, 1988.
- RIUS SERRA, J. (ed.), *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*; Barcelona, 1946, 3 vols.
- SOLÀ, F., *Relíquies documentals del priorat de Santa Maria d'Egara*; inèdit, Barcelona, 1938.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

- BATLLE, C., «L'expansió baixmedieval (segles XIII-XV)» a VILAR, P. (dir.), *Història de Catalunya*; Barcelona, 1988, vol. III.
- BENAU, J.M. i d'altres, *Història de Terrassa*; Terrassa, 1987.
- BONNASSIE, P., *Catalunya mil anys enrera*; Barcelona, 1979, 2 vols.
- BORFO, A. i ROCA, P., «El poblament al terme del castell de Terrassa a l'època medieval», *Terme*; núm. 3, novembre 1988, pp. 29-43.
- CARDÚS, S., «Can Mitjans de la Guardiola», *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*; núm. 21, març-abril 1927, pp. 140 i 141.
- CARDÚS, S., «El castell de la Burromina», *B.C.P.T.*; núm. 19, setembre-octubre 1926, p. 109.
- CARDÚS, S., «El castell de Toudell», *B.C.P.T.*; núm. 30, setembre-octubre 1928, pp. 92 i 93.
- CARDÚS, S., «Els dos castells de Viladecavalls: el sobirà i el jussà», *B.C.P.T.*; núm. 28, maig-juny 1928, pp. 61-63.
- CARDÚS, S., «Orígens del poble de Viladecavalls», *B.C.P.T.*; núm. 35, juliol-agost 1929, pp. 169-171.
- CARDÚS, S., *Terrassa medieval. Visió històrica*; Terrassa, 1960.
- DALMAU, (ed.), *Els castells catalans*; Barcelona, 1967, vol. II.
- FERRAN, D., «La baixa romanitat i la primera època medieval», *Terme*; núm. 3, novembre 1988, pp. 27 i 28.

SALRACH, J.M., «Dels orígens a 1714» a BALCELLS, A. (coord.), *Història dels Països Catalans*; Barcelona, 1981, vol. I.
SOLER I PALET, J., *Egara-Terrassa*; Terrassa, 1928.
TARRADELL i d'altres, *Estructura social i econòmica del camp català*; Barcelona, 1983.
VALL, R., *El romànic del Vallès*; Sabadell, 1983.

Abreviatures

A.D.B.: Arxiu Diocesà de Barcelona
A.H.T.: Arxiu Històric de Terrassa

ART
I
ARQUITECTURA

Domènec Ferran i Gómez

SANTA MARIA DE TOUDELL

Situació

L'església de Santa Maria està adossada a la masia de can Trias. Malgrat la seva proximitat al terme municipal de Terrassa, església i masia són a l'extrem nord-est del terme de Viladecavalls, al voltant dels 300 metres d'altura sobre el nivell del mar. Des del pla on és situada podem veure can Mitjans de la Guardiola.

Poc després (1 km.) d'agafar l'autovia de la Bauma, que va de Terrassa a Manresa, un trencall a la dreta ens hi porta, passant per entremig de la zona residencial i el polígon industrial de can Trias. És, però, fàcilment localitzable perquè església i masia es troben just darrera dels locals on la Generalitat de Catalunya fa la seva Inspecció Tècnica de Vehicles. Al nord de l'església hi ha el traçat de la via del ferrocarril de Terrassa a Manresa.

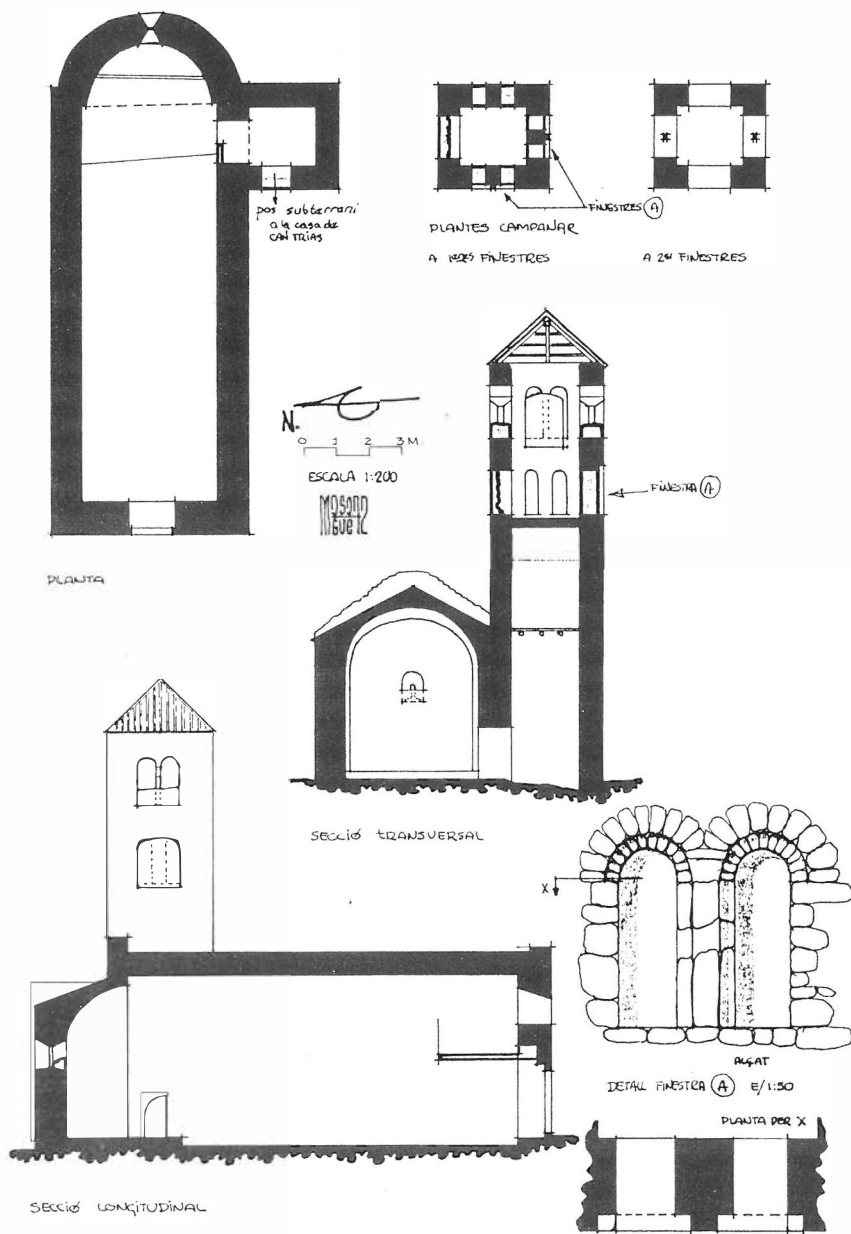
Descripció arquitectònica

Als voltants del terreny que ocupa la capella i la masia, es coneixen referències de troballes arqueològiques d'època romana i altmedieval.⁽¹⁾ Circumstància que esdevé molt habitual en altres indrets de la comarca on existeixen edificacions medievals ja siguin d'hàbitat o religioses.

L'esglesiola de Santa Maria de Toudell presenta una orientació d'est a oest, comuna en molts d'aquests tipus de construccions. La seva planta és de forma rectangular, amb nau única i absis semicircular.

Adossat a l'exterior de la nau, quasi bé a l'alçada del presbiteri, i comunicat en planta amb la nau, s'enlaira un campanar de torre de planta rectangular.

L'alçada de la nau és lleugerament superior a l'absis, i ambdós cossos estan dividits per un mur sobrealçat evident a l'exterior, que segueix l'estructura a doble vertent de la teulada.

Santa Maria de Toudell. (Planimetria: J. M. Masagué.)

Actualment l'església presenta cinc obertures, tres d'elles portes i les altres dues finestres. L'obertura per accés al campanar és per una curiosa forma de meitat d'arc de mig punt. Molt aprop d'aquesta i actualment tapiada, apareix una porta d'arc semicircular, adovellada i tant sols visible a la part exterior de l'edifici tocant a la caixa del campanar. Molt probablement aquesta última porta situada al mur sud hauria estat l'obertura original d'accés a l'edifici. L'accés actual a l'església està situat al mur oest, una mica més aixecat que la teulada, als peus de la nau. Es tracta d'una porta amb arc semicircular amb dovelles grosses de factura més moderna que la resta de paraments de l'edifici. Damunt d'aquesta porta està situada una estreta finestra d'esqueixada simple d'exterior a interior. L'altra finestra, aquella de doble esqueixada, està situada al centre de l'absis.

El campanar de torre medeix aproximadament 14 metres, i presenta dos nivells de finestres i dues plantes. A la planta baixa es comunica amb la nau de l'església mitjançant una obertura ja descrita i un corredor subterrani que condueix a l'interior de la masia colindant. Un entresolat de fusta divideix la planta baixa del primer pis. A un nivell superior existeixen la primera sèrie de finestres coronelles, actualment tapiades, geminades amb arc de mig punt, exceptuant la del parament nord, que no presenta el mainell divisor. El segon registre de finestres va estar malmès –pel que fa a les dues afrontades d'est i oest– en situar-hi les campanes, avui dia inexistents. L'altra parella de finestres, nord i sud, són geminades amb mainell format per capitell mensuliforme troncocònic i columna. El teulat és acabat a quatre vertents.

L'església té adossada al costat nord una construcció posterior que és un magatzem de la masia.

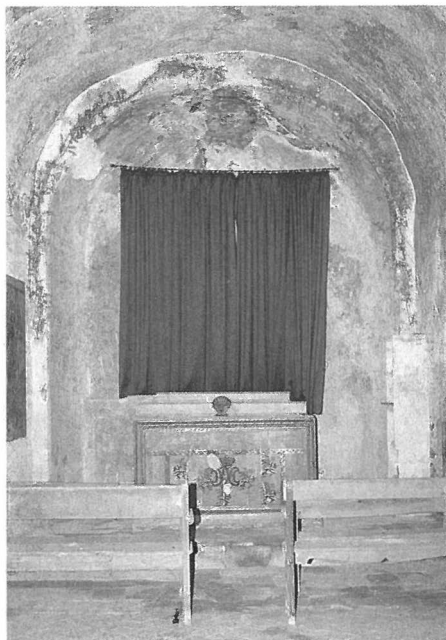
No presenta cap tipus de decoració exterior ni interior. Con-

Santa Maria de Toudell. Campanari i absis.

serva però restes d'arrebossat extern, sobretot al parament oest, actual porta d'entrada.

El tipus de parament és bastant regular a tot l'edifici, amb filades de carreus de petites dimensions i còdols escapçats, col·locats en filades horitzontals de dimensions semblants.

Santa Maria de Toudell. Interior.

Als peus de la nau, sobre de l'actual porta d'entrada té construït un cor, amb barana de fusta, al qual s'accedeix per una escala de cargol situada a l'esquerra de la porta d'entrada.

La primera cita documental on apareix Santa Maria de Toudell és de l'any 1085, en una confirmació de béns del monestir de Sant Cugat del Vallès. Es desconeix la data exacta de consagració, que alguns afirmen del 1112. De totes maneres hem de considerar propera a aquestes dues dates la seva construcció, encara que estilísticament ens decantariem a una cronologia més propera a la segona.

La volta de la nau és de canó. L'interior és totalment emblanquinat, tant sols a l'absis i al mur sud sobre la porta que comunica la nau amb la caixa del campanar apareixen restes de pintura de tons marronosos de factura molt tardana (s. XVIII-XIX). D'aquesta mateixa època, un quadre a l'oli sobre tela de grans dimensions, molt mal conservat, és penjat al mur nord, tocant a l'absis. Es tracta d'una representació de Sant Antoni de Pàdua, amb un ram de flors d'assutzena a la mà dreta, símbol de puresa, i el Nen Jesús a sobre d'un llibre al braç esquerre, com a imatge del somni del sant. Tota l'escena està emmarcada per un cortinatge grana.

Mare de Déu de Santa Maria de Toudell

Talla de fusta policromada

72cm x 30'5cm x 26cm

segle XIII

Museu Diocesà de Barcelona. Núm. inventari: 273

Procedent de Santa Maria de Toudell (can Trias), Viladecavalls (Vallès Occidental)

La imatge de la Mare de Déu va ésser retirada del seu lloc original a l'altar de la capella de Santa Maria de Toudell i es va dipositar al Museu Diocesà de Barcelona abans de l'any 1925.⁽²⁾

La primitiva decoració de la imatge era més aviat matussera i quasi bé no presentava cap motiu ornamental. De la mateixa en tenim constància fotogràfica de l'any 1920 i 1925.⁽³⁾ La decoració és modificada, i possiblement restaurada. En un dibuix de Mateu Avellaneda de l'any 1935⁽⁴⁾ ja apareix tal com la podem veure actualment.

Seria necessari fer una anàlisi radiogràfica i un estudi de les

Mare de Déu de Santa Maria de Toudell. (Museu Diocesà de Barcelona. N° 273.)

possibles capes pictòriques sobreposades que es varen modificar i així saber si la decoració actual és la original o bé ha estat repintada.

La imatge és una talla de fusta policromada amb representació de la Mare de Déu seient sobre un tron amb l'infant assegut sobre la seva cama esquerra. A la mare li manca l'avantbraç dret i la mà, mentre que el fill és mutilat de l'esquerra. En una de les fotografies anterior a la guerra civil, de Josep Mas Pvre i en el dibuix de Mateu Avellaneda de l'any 1935, apareixen les dues figures sense mutilar, sostenint semblantment sengles boles a la mà.

La imatge porta corona amb resalts trilobulats i circulars que s'alternen, dels que tant sols se'n conserven un dels primers i dos dels segons. Sota la corona i cenyida per la mateixa es desplega una toca o vel curt que li cau formant plecs per ambdós costats de la cara i li cobreix l'espatlla. Malgrat la toca es pot veure el cabell recollit enrera de color negre. El perímetre de la peça és acabat amb un galó o bordó de color fosc, segurament originalment argentat. L'interior és de color vermell, mentre que l'exterior és blanc i decorat amb relleus romboidals d'estuc de guix que presenten al seu interior el motiu de la flor de lis.

Vesteix mantell unit a sota del coll per un fermall circular que el cenyeix, obert pel davant fins a la cintura i caient pels avatbraços. A sota apareix la túnica que finalment complerta l'atuell de l'imatge. El mantell és vermell i acabat amb un galó o bordó de color fosc que en algunes zones conserva restes de pintura argentada i colradura. Igual que la toca presenta elements decoratius d'estuc de guix aplicats sobre la pintura vermella, alguns romboidals i altres circulars de color fosc platejat i amb el motiu ornamental de la roseta.

Al coll presenta dues línies de color negre. La superior més gruixuda i la inferior truncada a la part central, pensem que es tracta de la part superior de la túnica tancada amb galó obert en forma de «V» encara que per una imprecisió en la restauració de la peça no es va pintar amb el color verd de la resta de la túnica, sinó que es va acolorir amb les carnadures del coll i la cara.

La túnica que vesteix el seu cos és de color verd. Està decorada amb relleus circulars d'estuc aplicats de color vermell amb el motiu ornamental de la roseta i unes franges rectangulars argentades, visibles sobretot sota el genoll dret. L'extrem inferior és acabat amb un galó o bordó de color fosc que en alguns punts presenta restes platejades i colradura. La túnica descansa, formant un gran plec central, sobre els peus separats i calçats amb sabata apuntada que

al mateix temps reposen sobre un escambell. L'escambell està profusament decorat: la part superior presenta motius geomètrics, palmetes amb la flor de lis a l'interior, negres sobre fons ocre, mentre que la decoració inferior és amb sanefa de motius vegetals que originen una onda seguida de color blanc sobre fons blau.

L'infant és assegut sobre el genoll esquerre de la mare, on hi és clavat. Té el braç dret elevat i la mà en posició de beneïr. Cenyeix una corona simple amb acabament ondulat. Vesteix mantell de color vermell que li cau damunt l'espatlla i el braç esquerre, així com la cintura i la cama dreta. Aquest és acabat amb un ample bordó i decorat amb una franja rectangular i cercles amb motiu de roseta. Cobreix el seu cos una túnica de color blanc amb coll rodó acabada amb bordó fosc i decorada amb relleus d'estuc rectangulars, romboidals i circulars amb «rosetes». La túnica acaba a la part inferior amb un plec central i a sota apareixen els dos peus descalços i separats de l'infant.

La Mare de Déu seu sobre un tron massís, pintat de color vermell i decorat amb motius geomètrics de color negre dividits en tres registres a la part frontal, on el central podria ésser l'estilització d'una finestra. A ambdós costats del setial es representen motius vegetals que originen una onda seguida. Al davant té dos pilars cilíndrics, un a cada lateral, de color verd i acabats amb boles. Els angles posteriors apareixen escapçats violentament. La part interior del setial és buida. Aquest buit és tapat amb uns travessers, dels quals en manca el central, que formen el respatller, acabat amb arc peraltat i pintat amb dos pals de gules verticals sobre groc. Esquemàtic motiu heràldic de caràcter reial que també és present en altres imatges del segle XIII com per exemple la Mare de Déu de Sant Cugat o la Mare de Déu de Matadars o del Marquet. Cal afegir també que el fet que els pals siguin dos i no quatre té precedents al segle XIII en alguns membres de la família reial d'Aragó.^[5]

És innegable que ens trobem davant d'una peça important de talla policromada d'imatgeria romànica catalana. Tant per la bellesa i profusió de la seva decoració com pel caràcter suposadament reial que li confereix el motiu heràldic del setial. Podríem qualificar d'arcaïtzant el tractament dels rostres, molt hieràtics, encara que cronològicament situariem la talla a principis del segle XIII.

Aquesta cronologia tardana és determinada sobretot per dos motius, apart del tema heràldic ja exposat, per la posició de l'infant desplaçat del centre de la mare i pel tipus de decoració i l'ús de l'estuc de guix en relleu, trets característics del segle XIII.

Iconogràficament, situem aquesta imatge com a la Mare de Déu en majestat, derivada de la «Kyriotissa» bizantina, interpretada com a «Sedes Sapientiae» o setial per a l'infant.

Retaule de Santa Maria de Toudell

La primera referència que coneixem del retaule gòtic, d'estil ojival, de Santa Maria de Toudell és la de J. Mas.^[6] És coneguda també la seva exposició pública l'any 1939 a Terrassa, ja que en el catàleg té el número 322 i se'n reproduïx una fotografia.^[7]

Després d'aquesta exposició, el retaule va ésser retornat al seu lloc original, darrera la taula d'altar de la capella romànica de Santa Maria de Toudell, ubicació que ha conservat fins a temps molt recent. Avui dia, per raons de seguretat, resta desmuntat i guardat en lloc segur pels seus propietaris.

El retaule de Santa Maria de Toudell es conserva en perfecte estat en totes les seves parts. Presenta una gamma de colors poc extensa i predominen vermells, daurats i marrons. Un guardapols, decorat amb estels daurats el voreja. El cos principal del retaule és dividit en tres carrers o registres verticals. Un Calvari cimeja en el punt més alt, com és característic en el gòtic català. Sobre la taula central és situada una fornícula trilobulada coronada amb cresteria exempta, espai idoni per albergar una imatge de talla, que en algun moment va ésser la romànica de la Mare de Déu^[7] i que posteriorment va ésser substituïda per una altra.^[6] Flanquegen el fornàcul central dos estrets plafons amb Santa Apolònia d'Alexandria i Santa Bàrbara. Al plafó lateral dret, en dos registres, es representa l'Anunciació i el Naixement de Crist. Al lateral esquerre, l'Epifania i el Naixement de la Verge Maria. Una predel·la o bancal amb una taula inscrita al seu extrem inferior acaben l'estructura del retaule. Dividit en cinc escenes, d'esquerra a dreta, representen a Sant Sebastià, la Verge Maria, Crist Varó de Dolors, Sant Joan Evangelista i Sant Roc.

Sota la predel·la i de cap a cap del retaule apareix una fusta pintada de color marró, on amb lletres daurades es llegeix la següent inscripció:

«A · onor · e · gloria · d · nostro · senyor · e · d · la · veria · maria
· font · any · m^dxxxxlll», que en català actual vindria a dir: «A
honor i glòria de nostre senyor i de la verge maria (fem) l'any
1543».

CIMACI

Calvari

Escena de la crucifixió, amb Crist mort a la part central. És representat nu; tant sols un perizoni curt nuat al costat esquerre cobreix el seu cos. El cap el té lleugerament inclinat sobre l'espatlla dreta. Porta corona d'espines i ferida sagnant al costat dret.

Apareix amb «nimbe» circular daurat i amb creu vermella inscrita. Té clavades amb tres claus a la creu les mans i els peus. El peu dret és sobre l'esquerre i no tenen cap «suppedani» de sustentació. Sobre la creu, que és en forma de «tau» o «comissa», es llegeix la inscripció «INRI» (*Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum*).

Al peu de la creu apareixen, dempeus, la Verge Maria i Sant Joan Evangelista. Maria és situada al cantó dret, mentre que Sant Joan, amb capa vermella i melena per sobre de les espatlles, és situat a l'esquerra. Ambdós personatges porten aureola daurada i les mans juntes en actitud de pregària.

Com a escenari de fons apareix una gran urbs murada i merletada, amb torres rodones i amb sageteres d'extrems circulars a cada merlet i a les torres.

COS CENTRAL

El cos central és format per una fornícula central, trilobular, coronada amb tres arcs ojivals i cresteria superior. Aquest espai és el que presideix el retaule i és destinat a contenir la imatge exempta de la Mare de Déu. És pintat de color marró i decorat amb rosetes daurades. Aquesta mateixa decoració es repeteix als plafons laterals que el flanquegen. Al plafó de la dreta hi és pintada Santa Apolònia d'Alexandria, amb nimbe daurat, mantell fosc i túnica vermella, amb la palma de màrtir, símbol del triomf espiritual a la mà dreta, i les tenalles subjectant una dent a la part superior a la mà esquerra, més elevada. Aquest atribut respòn al seu martiri: per negar-se a sacrificar els déus pagans li varen arrencar les dents abans de cremar-la a la foguera. Al plafó de l'esquerra hi apareix Santa Bàrbara, amb nimbe daurat, mantell vermell i túnica negra, amb palma de màrtir a la mà esquerra i una torre de tres plantes i tres finestres a la dreta. Aquest atribut, segons ens explica la *Llegenda Daurada*, respòn a la torre on era tancada pel seu pare per allunyar els pretendents. La torre tenia

dues úniques finestres, però Bàrbara, en absència del seu pare, en va manar construir una tercera. Aquestes tres finestres, segons ella, simbolitzaven Pare, Fill i Esperit Sant.

LATERAL ESQUERRE

Anunciació

A l'escena de l'Anunciació es representen els tres elements essencials, l'Arcàngel Gabriel, el colom de l'Esperit Sant i la Verge Maria.

Apareix a la part esquerra de l'escena, Gabriel, en posició semi-flexionada. Alat, vestit amb capa vermella i túnica blanca i amb un cetre coronat amb «flor de lis» a la mà dreta, mentre que la mà esquerra la té alçada amb el dit índex estirat. Es dirigeix a la Verge Maria, agenollada, amb la mà dreta sobre el pit i el cap lleugerament inclinat assentint el missatge de l'arcàngel i rebent sobre l'aureola daurada al seu cap el colom (Esperit Sant) i un raig lluminic oblicu.

Al costat de la verge, a l'angle dret, apareix un pedestal, amb un teixit amb plecs que penja per un lateral i un llibre obert a la part superior que, segons Sant Bernat, està llegint la profecia d'Isaïes: «La jove està embarassada i donarà a llum un fill...» Més al fons, al mateix cantó, apareix un objecte rectangular de color vermell que podria tractar-se del llit de Maria.

En segon pla de l'escena apareixen dues caixes de fusta, una d'elles amb pany a la part central. El fons de l'escena és un fragment d'arquitectura amb arcuacions de mig punt i oculs als intermitjos, això construït amb carreus rectangulars amb arestes retallades a obra vista. Aquest mateix fons arquitectònic, amb més o menys obertura dels arcs, es repeteix a les altres tres escenes dels plafons laterals i a cadascun dels apartats de la predella.

Naixement de Crist

L'escena es presenta de la forma més tradicional. Sant Josep resta dret, amb capell i barba blanca, situat a l'esquerra de l'infant que reposa nu, nibat amb creu inscrita, al terra sobre l'extrem inferior de la capa de la Verge Maria, situada a la dreta. Tots dos personatges inclinen el cap i mentre que Josep presenta les mans separades i obertes, Maria les té plegades en posició de pregària.

Al fons, emmarcats a cantó i cantó de l'arquitectura de dos arcs de mig punt, apareixen els caps del bou i la mula, i la mateixa arquitectura els serveix de menjadora. Fora del decorat arquitectònic, al fons, apareix un minúscul personatge que pot tractar-se d'un pastor.

Darrera de Maria apareix un pilar que forma part de la mateixa arquitectura del fons i que podria ésser el que apareix per primera vegada en el segle xiv al text de les *Meditacions* de Giovanni de Caulibus.

LATERAL DRET

Adoració dels mags

Escena amb sis personatges. La Verge Maria i Sant Josep són asseguts sobre un objecte de fusta. Crist infant seu a la falda de la mare, té el cap nibat amb creu inscrita i vesteix túnica vermella. A la mà esquerra porta l'esfera terrestre coronada amb una creu com a Salvador del món, la mà dreta la manté alçada en posició de benedicció.

Davant la Sagrada Família, i guiats per una estrella de vuit puntes, que és visible a la part superior, són representats els tres reis d'orient. Gaspar, amb cabell i barba blancs, és postrat a terra davant l'infant, amb la corona a les mans en posició de pregària, mentre que Josep sosté a la mà una copa d'orfebreria, present del mag. Baltassar, amb cabellera i barba negres, manté la mà dreta alçada i a l'esquerra sosté el seu present, també amb copa d'orfebreria. Melcior es manté al seu darrera amb el mateix present sostingut per la seva mà esquerra. Com a fons apareix la galeria d'arcuacions de mig punt comunes a totes les escenes del retaule.

Naixement de la Verge Maria

Escena amb sis personatges on apareix Anna allitada, prenent aliments que li ofereixen les dues parteres que té dretes al seu costat. Arquitectura amb arcuacions de mig punt al fons i moble amb pany sobre el que descansen dos recipients, una copa i un pot amb nansa. A primer pla apareixen dues dones que escalfen una petita manta sobre un braser, per tapar la nou nada Maria que, com la seva mare, porta aureola al cap. Maria és a la falda de la dona vestida amb túnica negra, que seu sobre un banc de fusta al costat d'una caixa amb pany de tanca.

PREDELLA

Martiri de Sant Sebastià

A l'escena és representat Sebastià, de mitja cama en amunt. Lligat a un tronc amb les mans al darrera, aureolat, porta melena que li cau sobre l'espatlla i barba, amb el tors nu i sis fletxes clavades. Vesteix una faldilla curta com a únic atuell.

Al seu costat, i afrontat amb ell, apareix un arquer, amb barret vermell, tensant un arc amb una fletxa apuntant vers el cos del sant.

A segon pla és representada una arquitectura de fons amb tres arcs de mig punt. De l'arc central surt la mà de Déu beneïnt, dins d'una aureola daurada amb creu vermella inscrita i llançant tres ratjos en direcció al cap del sant.

Igual que Sant Roc, Sant Cosme i Sant Damià, és invocat com a protector contra la peste.

Verge Maria

Al segon plafó és representada Maria, de cintura en amunt, vestida de la mateixa forma i en la mateixa posició que al Calvari del Cimaci, però en aquest cas formant escena amb el plafó central on apareix Crist Varó de Dolors i amb el següent de Sant Joan Evangelista. La verge orant es dirigeix al plafó central.

Al fons es repeteixen les tres arcuacions i un tímid paisatge. A diferència dels dos plafons extrems, en aquest apareixen dos òculs circulars entre els arcs de l'arquitectura.

Crist Varó de Dolors

Al centre és representat el Crist de Pietat, de mig cos, nu, amb aureola daurada i creu inscrita vermella. Porta corona d'espines, front sagnant, melena i barba, el cap lleugerament inclinat a la dreta i els ulls tancats. Els braços els té creuats sobre el sepulcre i un petit fragment de teixit blanc, que és el llençol que l'embolcava. Les mans presenten els forats sagnants deixats pels claus. De la ferida sota el pit, al costat dret, produïda per la llança del soldat que és present al darrera, brolla la sang i aigua. Ell és situat dins del sepulcre del què són visibles les dues parts superiors paral·leles de fusta. Crist està voltat dels *arma* o instruments de la Passió. Sobre del sepulcre són dipositats els tres daus amb què els soldats varen sortejar-se la túnica

de Jesús. Al fons és representat el braç transversal de la creu amb els claus a cadascun dels extrems. De cada clau pengen els fuets de doble corda que varen servir per assotar l'espatlla de Jesús. És present l'escala que es va utilitzar per descendre Crist de la creu, la llança, el gall de la traïció de Pere sobre d'una columna i una canya amb una esponja xopada de vinagre per donar de veure al crucificat a l'extrem.

Sant Joan Evangelista

De forma igual que la Verge Maria que apareix a l'esquerra del Varó de Dolors, Sant Joan es dirigeix al plafó central en posició orant. És el mateix personatge i vesteix la mateixa indumentària que al Calvari representat al Cimaci. El fons de l'escena és molt semblant al de la Verge Maria, característica que contribueix a unificar el conjunt de l'escena.

Sant Roc

Al plafó de la dreta és representat Sant Roc. Apareix amb atuell i atributs de pelegrí, dempeus, amb aureola daurada, capell penjant a l'espatlla, mantell vermell i bordó. El bordó és una vara cilíndrica, pròpia dels pelegrins, amb tres ornaments, un pom a l'extrem superior i un altre més avall, entre els quals sobresurt el travesser en forma de ganxo. El sant presenta una ferida sagnant a la cama dreta que no es curava fins que va aparèixer un àngel enviat per Déu per a guarir-li. Aquest personatge alat és situat flexionat i beneïnt amb la mà dreta la ferida a l'angle inferior dret de l'escena.

La iconografia d'aquest sant normalment es completa amb la companyia d'un gos que li ofereix un panet per mitigar la seva indigència. Sant Roc és invocat com a protector de la pesta i les malalties infeccioses, i el seu destí és viatjar curant els apestats.

A segon pla és representada una arquitectura de fons amb tres arcs de mig punt de les mateixes característiques que l'escena de l'altre extrem amb sant Sebastià.

Conclusió

El retaule de Santa Maria de Toudell és una obra molt tardana dins de l'últim estil gòtic, datat a la part inferior de la predella de 1543. Pràcticament cap dels grans corrents i mestres del gòtic català sobrepassen l'últim terç del segle xv, període en què es desenvolupen els últims corrents del gòtic internacional. Pensem conseqüentment que estem davant d'una obra pràcticament desconeguda i molt interessant d'un autor o escola local que en plena etapa renaixentista treballa un estil gòtic molt auster, simple i primitiu, amb una tècnica poc acurada i un resultat propi i original.

La distribució de l'espai i la temàtica representada estan totalment d'acord amb molts d'altres retaules gòtics catalans. És un fet poc habitual, però, la inscripció i datació que presenta a la seva part més inferior.

Estilísticament, però sobretot en el tractament de les cares dels personatges i alguns fons amb carreus, trobem una certa semblança amb alguna obra de Pere d'Espallargues, pintor nascut a Molins de Rei l'any 1490 i mort a Barcelona el 1527. Artista conegut sobretot com a successor del taller de Pere García de Benavarri i autor del conegut retaule de l'església d'Enviny a la Vall d'Aran (avui dia a la Hispanic Society a Nova York), així com d'altres obres a la mateixa zona.^[8] Malgrat aquesta coincidència seria molt agosserat davant de la manca de dades concretes de què disposem, atribuir aquesta obra a l'autor o, per raons cronològiques, a la seva escola.

Retaule de Santa Maria de Toudell. Cos principal i Predella.
(Composició a partir de fotografies cedides per la família Trias).

SANT MIQUEL DE TOUDELL

Situació

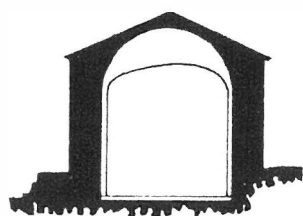
L'ermita de Sant Miquel es troba dins de la finca de Can Mir. Situada a uns 220 metres d'altura, en el mateix pla que el castell de Toudell, entre la riera de Gaià i el torrent del Salt. Malgrat la seva proximitat al castell no és possible la visió d'aquest.

Poc abans del km. 3 de la carretera que va de Terrassa a Viladecavalls, un camí asfaltat a l'esquerra de la carretera ens introdueix en un petit polígon industrial al mig del qual trobem l'ermita. Al seu voltant s'ha respectat una petita zona verda.

Descripció arquitectònica

És important destacar, en primer lloc, que en el mateix indret que ocupa l'edifici de la capella i al terreny que el circunda existeix algun tipus d'assentament humà antic, a jutjar per les troballes arqueològiques, d'època romana. Aquestes troballes es concentren bàsicament en dos punts; a la mateixa explanada de la capella, on fins a finals del segle passat existia el cementiri, i més concretament al sector sud, on ha estat obert modernament un carrer, es pot observar un estrat arqueològic amb material romà. L'altre punt es va detectar en el moment de l'ampliació de l'actual carretera de Terrassa a Viladecavalls, uns metres abans d'arribar al km. 3. Correspon a una necròpolis romana amb tombes de tègula acabades a doble vessant, les quals actualment es poden observar escapçades al marge de la carretera.^[9]

La planta de la capella és rectangular pel que fa a la nau, i té afegit un àbsis semicircular. La nau única acabada amb teulada a dues aigües, és més ampla i més alta que l'absis que s'hi entrega. Presenta la clàssica orientació d'est a oest. L'absis és decorat a l'exterior amb arcuacions cegues que de dues en dues se situen entre faixes llombardes, formant un total de cinc conjunts decoratius. La façana oest, on és situada la porta d'accés, és la part més visiblement reformada

SECCIÓ TRANSVERSAL

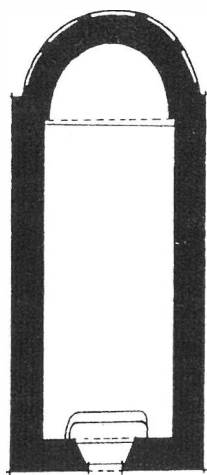

SECCIÓ LONGITUDINAL

ESCALA 1:200

MASA
MUE 70

PLANTA

Sant Miquel de Toudell. (Planimetria: J.M. Masagué).

de l'edifici, segurament al llarg del segle XVIII. Sobresurt en alçada de la resta de la nau i és acabada de forma horitzontal, de manera que l'element que més destaca és un gran campanar d'espadanya coronat a quatre vertents i amb dues obertures, descentrat de la façana i situat al cantó dret. La porta, amb grans dovelles, és situada al centre i un ull de bou amb finestra quadrada a dins, descentrat de la façana, dóna llum a l'interior de la nau. Adossat a l'extrem nord de la façana apareix un mur transversal, amb una porta adovellada de mig punt amb escales d'accés exterior que pensem podria ésser les restes d'algun pòrtic d'entrada al recinte sobreelevat de l'església i cementiri.

L'interior de la capella és totalment arrebossat recentment. La nau és de volta de canó i l'absis, més baix i estret, presenta una coberta aplanada formant un arc carpanell fàcilment visible des de la nau.

El parament dels murs és força irregular, amb còdols i pedres mínimament escairades i col·locades sense gaire ordre de filades amb restes evidents d'arrebossat. Una certa uniformitat constructiva es confirma a tota la nau i l'absis, exceptuant el mur oest. L'acabat de

San Miquel de Toudell. Angle sud-est.

la coberta és en volada complexa amb tres nivells a la nau i amb volada simple de les teules de la coberta a l'absis.

La construcció d'aquesta rústica edificació, de la què es desconeix la data de consagració, la situem a principis del segle XIII, sobretot responent al tipus de decoració llombarda del seu absis. Cal destacar també la important reforma que es practicà a l'edifici al segle XVIII, afectant sobretot al mur oest, on és situada la porta d'entrada, i a d'altres llocs per comprovar com podrien ser les voltes de la nau i de l'absis.

La necròpolis que era situada al sector sud de l'edifici era utilitzada sobretot pels veïns del proper nucli de can Mir (Quadra de Clarà) i vessants de la riera de Gaià. Va estar vigent fins a l'any 1874 quan va ésser substituït pel cementiri parroquial de Sant Martí de Sorbet.

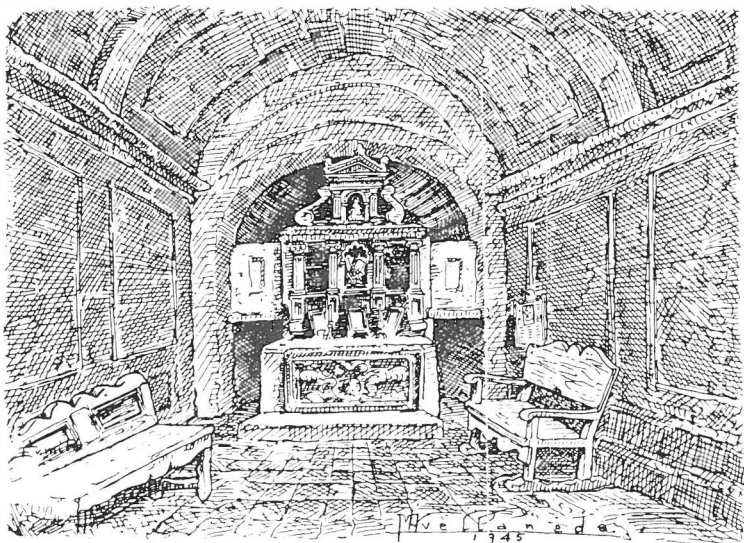
Retaule de Sant Miquel de Toudell

Coneixem l'existència d'aquest desaparegut retaule-altar tant sols per una cita bibliogràfica⁽¹⁰⁾ i per un dibuix de Mateu Avellaneda.⁽¹¹⁾ Era situat a la capçalera de l'església, sota de l'arc de l'absis on s'uneix amb la nau i va ésser cremat durant la Guerra Civil.

Es tracta, tal com podem veure en el dibuix, d'un retaule altar d'estil neoclàssic, dividit en tres parts. Un cimaci superior rematat amb frontó i una capella semicircular central, amb una imatge exempta i aureolada, flanquejada per dues columnes i dues volutes inclinades a l'exterior. El cos central és dividit en dos nivells, el superior amb quatre columnes d'estil jònic, flanquegen una capella central lobulada que conté segurament la imatge exempta del sant patró de la capella, Sant Miquel Arcàngel, de la que parlarem més endavant. A ambdós costats del fornacle central i al nivell inferior estan situats un total de cinc plafons que possiblement contenien les pintures de la Verge Maria a què fa referència la cita.⁽¹⁰⁾ La part inferior correspon a la taula d'altar amb una decoració heràldica al centre del frontal.

Per l'estil, decoració i estructura de la peça, cronològicament la situariem entre els segles XVI i XVII.

Amb el número 6976 d'inventari dels Museus Municipals de Terrassa, apareix una talla de fusta policromada que medeix 60 centímetres d'alçada per 28 d'amplada, parcialment cremada i que respon a la iconografia de Sant Miquel Arcàngel. L'objecte porta una

Retaule de Sant Miquel de Toudell, abans de la seva destrucció. (Dibuix: M. Avellaneda.)

etiqueta enganxada amb la inscripció «St. M. Toudell». Pensem que aquesta imatge mutilada pertany a la fornícula central del desaparegut retaule neoclàssic.

La imatge és totalment mutilada al cantó dret pel foc, han desaparegut el cap, l'ala, el braç que sostenia la llança i la cama. Sant Miquel és representat com a àngel custodi que venç el dimoni en forma de drac. Figura alada, vesteix com a guerrer, amb cota de malla, faldilla curta, i va calçat amb botes. Porta un escut ovalat amb creu plena a la mà esquerra, i una llança de la que tan sols se'n conserva la imprompta sobre el cos i la part extrema inferior, clavada a la boca oberta del drac de color verd que trepitja amb el

Fragment conservat del Retaule de Sant Miquel de Toudell. (Museu de Terrasa. N° 6976.)

peu esquerre. Dels colors originals, molt malmesos, són presents el verd del drac, vermell, daurat i marró. La destrucció del retaule per les flames l'hem de relacionar amb els fets que es varen desenvolupar a Terrassa i comarca el mes de juliol de 1936, en iniciar-se la guerra civil.⁽¹²⁾ La recuperació del fragment que avui dia es conserva a Terrassa és fruit segurament de la labor de salvaguarda del patrimoni que va portar a terme la Junta Municipal de Museus de Terrassa.

EL CASTELL DE TOUDELL

Situació

El castell de Toudell es troba situat dalt d'un cingle, en lloc estratègic sobre la riera de Gaià i el torrent del Salt, en el mateix pla i molt aprop de la capella de Sant Miquel, encara que avui dia un polígon industrial situat entremig impedeix llur visionament.

S'hi pot accedir per un petit corriol que parteix aproximadament del quilòmetre 3'5, abans d'arribar al pont que travessa la riera de Gaià, de la carretera que va de Terrassa a Viladecavalls.

Descripció arquitectònica

Hem esmentat ja en l'apartat de Sant Miquel de Toudell l'existència molt propera de restes arqueològiques probablement d'època romana.

Avui dia és molt difícil identificar la totalitat de les estructures de l'antic castell. La vegetació i les runes de l'edifici cobreixen quasi totalment la part superior del turó on està emplaçat. Per agreujar aquesta situació un esllavissament de terres al sector sud, sobre el torrent del Salt, ha fet desaparèixer gran part de la totalitat de la planta de l'edifici.

Identifiquem, però, dues estructures rectangulars, una dins l'altra, i un mur de contenció extern, al nivell inferior, conservat sobretot al sector nord-oest, formant tres planells esgraonats. L'estructura més gran i el mur de contenció medeixen aproximadament 14 metres de longitud i una amplada indeterminada, ara coberta parcialment. Estan formades per un parament exterior de pedres irregulars escapçades, unides amb argamassa de calç. Segueixen totes elles els accidents naturals del terreny, envoltant tot el coronament del turó.

L'estructura interior, més reduïda, és la part més alta i conservada del castell. El seu angle nord-oest és el més alt i visible actualment.

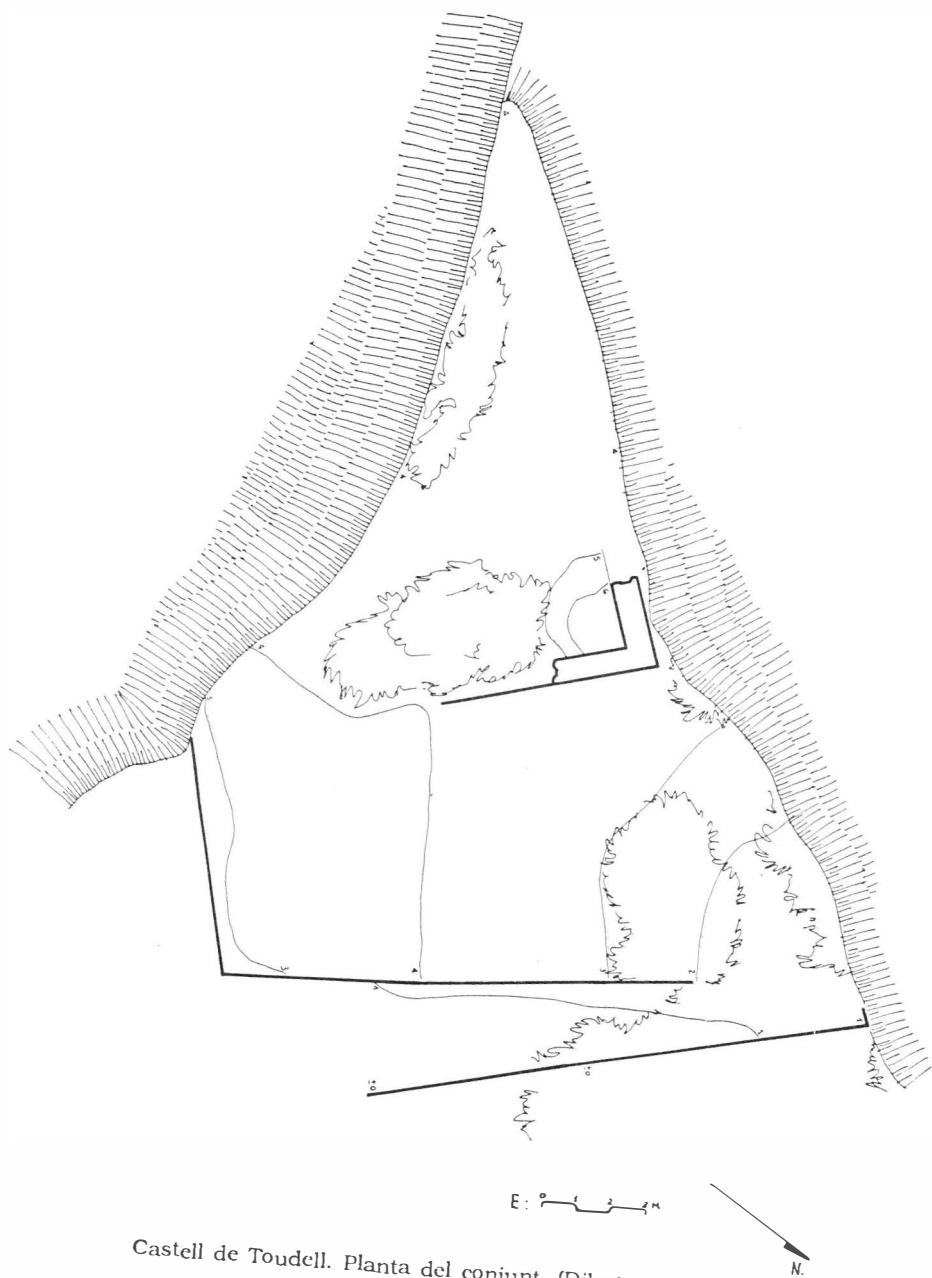
Presenta un parament amb grans carreus als angles, diferents de la resta, molt més irregular i groller. Els carreus angulars entre els que en destaca un amb un encaix perforat, semblen estar reaprofitats d'alguna estructura anterior que podria relacionar-se amb les troballes arqueològiques properes. El mur té una amplada de 80 cm. i l'estructura rectangular amida 6'5 per 3 metres. L'aparell està format per pedres escapçades i alguns carreus units amb morter de calç i restes d'arrebossat en alguns punts.

Es tracta d'un petit castell dins del terme del castell de Terrassa, esmentat a la documentació com a castell l'any 1192, però com a topònim el 986.

Dels senyors de Toudell se'n conserva una petita làpida de marbre blanc de forma pentagonal, adossada a la façana de l'església de Santa Maria de Terrassa, amb una creu petada a la part superior i una inscripció on es pot llegir en tres registres i en lletra gòtica: *«Obiit Petro de Toudel/miles XI Kalendas Octo/bris anno M CC XL VIII.»*

Castell de Toudell. Detall de l'estructura superior.

Castell de Toudell. Planta del conjunt. (Dibuix: J. M. Masagué.)

Castell de Toudell. Conjunt des del Torrent de Gaià.

SANT MARTÍ DE SORBET

L'església de Sant Martí de Sorbet és situada en el carrer Major, al bell mig del poble de Viladecavalls, d'on és la parròquia, a una altura de 278 metres.

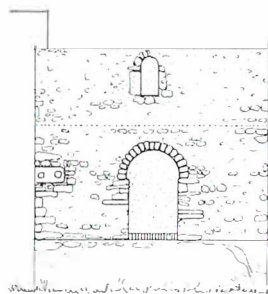
Descripció arquitectònica

L'antiga capella romànica de la parròquia de Sant Martí de Sorbet forma part de l'estructura de l'església actual i és aparentment imperceptible. La seva planta rectangular i nau única, ocupava la de l'actual «Cor» interior de l'església i la caixa del campanar.

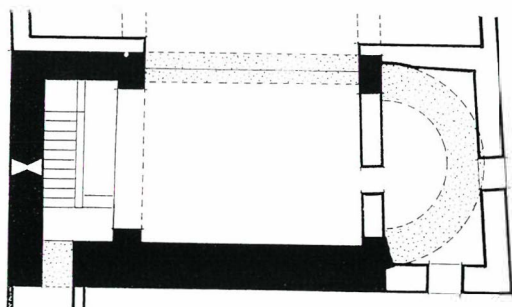
La seva orientació segueix l'eix est-oest. A l'extrem est, on actualment és situat el campanar, hi era construït l'absis semicircular del què molt probablement se'n conserva part de la planta. A l'altre extrem de la nau es conserva quasi íntegrament el mur oest, que presenta una porta d'entrada adovellada i una finestra a la part superior.

El mur lateral nord, pràcticament ha desaparegut a causa de la important ampliació i nova construcció de l'església parroquial a finals del segle XVIII. Desconeixem l'estat de conservació del mur sud, que es troba arrebossat i emblanquinat i en el qual actualment hi és situada la porta principal d'entrada al temple.

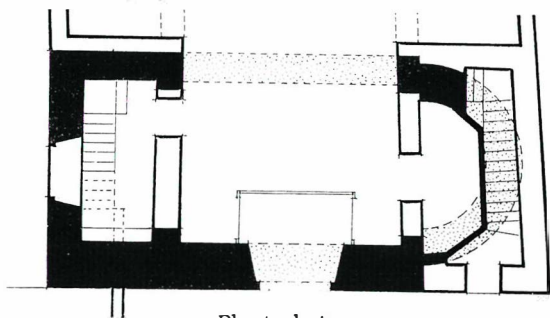
L'absis, tal com hem dit, era situat a l'actual caixa del campanar, que es va aixecar l'any 1883, destruint les restes que del mateix segurament es conservaven. Tant sols a l'alçada del primer pis, a l'interior del campanar, es conserven restes de l'extrem de l'antiga volta de canó de la nau romànica i de l'arrancada del mur de l'absis semicircular que se li entregava. També es conserva a l'extrem més oest del «Cor», un arc toral format per carreus regulars que de ben segur formava part de l'estructura de la volta de mig punt de l'antiga capella. Pensem però que aquest arc era una possible reparació o reforç de la volta romànica en època gòtica, hipòtesi que es confirma sobretot per la

Façana oest

Planta pis

Planta baixa

0 1 2 3 M

(C. M. Masagué)

Sant Martí de Sorbet. Església romànica. Al «Cor» de l'actual església. (Planimetria: J. M. Masagué.)

Sant Martí de Sorbet. Interior del Campanar, primera planta. Restes de la volta de canó de la nau romànica.

Sant Martí de Sorbet. Interior de l'actual «Cor». Arc toral de la nau romànica.

presència en un dels carreus que el formen d'una marca de picapedrer, tret característic sobretot del sistema constructiu gòtic.

El mur que es conserva menys alterat per tot aquest seguit de modificacions és l'oest. És construït amb parament de pedres i còdols escapçats, escairats i alguns carreus als angles entre els què en destaca un de reaprofitat a l'aresta nord-oest, amb dos rebaixos circulars al seu interior. Encara que el parament sigui més o menys uniforme, observem dos tipus diferenciats d'acabats, que podrien respondre a dues etapes diferents de la construcció: El tipus d'acabat amb les unions entre les pedres remarcades amb una línia incisa al morter imitant carreuatge que apareix sobretot de l'alçada de la porta en amunt i els acabats sense remarcar a la part més inferior del mur. Per sobre d'aquests acabats apareixen, però, en alguns punts, diverses superposicions d'arrebossats.

La part inferior del mur, a causa d'un important rebaix del terreny mostra perfectament totes les filades de fonamentació. La porta d'accés a la nau principal, centrada a la façana, està, per tant, enlairaada, i conserva un graó d'accés construït amb maons, sota el qual es devia trobar l'originari nivell d'ús de la porta. Es tracta d'una porta adovellada amb arc de mig punt lleugerament ultrapassat, les dovelles són estretes i llargues a ambdós laterals i petites i quasi bé quadrades a l'arc. Actualment aquesta porta està tapiada i a l'interior el buit que produeix és reaprofitat com a armari.

A la part superior d'aquesta porta i centrada amb ella, és situada una finestra tapiada, amb els brancals d'una sola peça de pedra tosca i coronada amb arc de mig punt de dovelles irregulars. L'acabat superior del mur és alterat per l'actual cornisa de la teulada.

La referència documental més antiga que coneixem de Sant Martí de Sorbet és l'Acta de Consagració de l'any 1096. Apuntem però la possibilitat, tenint en compte sobretot les ja mencionades dues fases de construcció del mur oest, de l'existència d'una primitiva construcció, anterior a aquesta data de consagració.

Coincidint amb un important augment de la població i el naixement al voltant del carrer Major del nucli urbà del poble de Viladecavalls, es procedí a l'engrandiment de la petita església parroquial l'any 1775. Les obres s'encarregaren al mestre Joan Camprubi i es van acabar disset anys després. Aquesta important reforma aprofità com a entrada, baptisteri i cor, alguns murs i espais de l'antiga església romànica, tal com ja hem descrit.

Es tracta d'una església de planta rectangular, dividida en tres naus. La central és més alta i acabada en volta de canó amb llunetes. A l'interior de les mateixes hi són disposats quatre ulls de bou circulars, amb sengles vitralls on hi són representats els símbols dels quatre evangelistes, el bou (Lluc), el lleó (Marc), l'home (Mateu) i l'àliga (Joan). Les dues naus laterals, més baixes, presenten volta d'aresta i es divideixen de la central mitjançant pilastres i arcs de mig punt.

L'absis és poligonal i presenta un retaule d'estil neoclàssic amb la figura de Sant Martí vestit de bisbe de Tours, amb mitra i bàcul, a la capella central. En altres espais del mateix retaule hi són presents la Mare de Déu amb el Nen i Sant Isidre. Al davant del mateix hi és situat un crucifixe i la taula d'altar.

L'entrada al temple és a través d'una porta dovellada amb arc escarser, situada al mur sud, contraposat a l'absis. La dovella central presenta un baix relleu amb la figura de Sant Martí vestit de soldat, dalt de cavall i amb la seva espasa partint la capa que vesteix en dues parts per oferir-la d'abric a un mendicant que és dret al seu costat. La resta de dovelles que formen l'arc tenen la inscripció «1792.HCDD». El brancal lateral dret de la porta és format per una grossa llosa rectangular reaprofitada, molt probablement un dintell de finestra, on molt malament es pot llegir: *DOMUM TUAM DOMINE...* 16... i l'anagrama de Crist format per les lletres *I.H.C.* i la creu al centre.

Sobre la porta d'entrada és situada una rossasa circular amb vitralls on s'hi representa el cap de Sant Martí amb mitra i bàcul voltat de cercles amb motius florals. Culmina aquesta façana una creu de pedra col·locada al trencant d'aigües de la teulada a partir dels anys vint.

Sant Martí de Sorbet. Portal d'entrada a l'església actual.

L'interior de l'església és totalment enguixat i pintat de color blanc. Una línia d'imposta motllurada ressegueix la part superior de la nau central i les pilastres que divideixen les tres naus. Un «Via crucis» interior i diverses imatges decoren el temple, la major part d'elles producte de donacions pietoses dels parroquians en la dècada dels vint. Destaquen les de Sant Josep, Sant Antoni Abad, el Sagrat Cor de Jesús, Sant Joan Evangelista i dos àngels, la imatge de la Mare de Déu de Montserrat, la Puríssima, la Pietat, el Carme i un Crist crucificat processional.

L'aixecament de l'actual campanar s'inicià l'any 1883 i després de molts anys es va cloure l'obra el 1922 amb la col·locació de dues campanes i el rellotge parroquial.

Culmina la planta de l'actual església la Capella del Santíssim Sagrament, afegida a l'extrem nord del mur oest l'any 1901. Com si fos un transepte de braç únic s'adjuntà a la nau única aquest cos d'estil neogòtic, planta rectangular amb contraforts exteriors i volta de creueria. L'absis és format per la taula d'altar i finestres amb vitralls al seu extrem on hi són representats Sant Pere, Joaquim, Miquel, Josep i Pau així com l'Ascensió de la Mare de Déu i la Combregació. Es tracta d'una obra dirigida per l'arquitecte del Bages, però resident a Terrassa, Lluís Muncunill i Parellada. L'hem de situar plenament dins del corrent historicista, amb *revival* de l'estil gòtic que prodigà l'arquitecte en la seva primera època, anterior a la plena entrada en els corrents artístics del modernisme. Cal dir que el mecenatge era molt important en aquests tipus d'obres (veure cap. V).

Cementiri parroquial

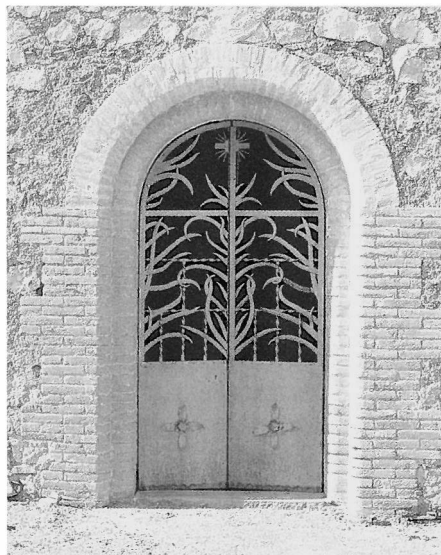
El cementiri actual fou construït l'any 1874, passant a ésser la necròpolis de la recentment unificada i engrandida parròquia de Sant Martí de Sorbet i substituint així mateix el cementiri situat tocant a la capella de Sant Miquel de Toudell, que fins al moment encara s'utilitzava i les suposades necròpolis que de segur existien al costat de l'església de Sant Martí de Sorbet i Santa Maria de Toudell.

L'any 1913 es va edificar l'actual Capella, obra de Lluís Muncunill, d'un estil eclèctic, amb pedra escapçada vista i maons a les obertures. L'any 1920 s'hi enterrà el rector Pere Vilaró a l'interior de la mateixa. Tenim constància documental d'una important reforma i la construcció de les portes del cementiri a la dècada dels anys vint. Actualment també s'estan practicant reformes al mur de tanca exterior i accés.

Cementiri parroquial. Nínxol de ceràmica decorada.

La capella està situada al fons del recinte a la seva part central, una doble filera de xiprès hi condueix des de la porta d'entrada. És de planta basilical i acabada amb un absis semicircular. El transepte és el cos més elevat de l'edifici i té una finestra circular -ull de bou- a cadascun dels extrems. La façana principal conté una porta semicircular de fosa amb decoració vegetal i un ull de bou a la part superior. L'interior de la capella és totalment blanc i els dos braços del transepte estan tapiats amb sengles nínxols funerals que tant sols permeten l'entrada de llum exterior per les dues finestres elevades.

Cementiri Parroquial. Porta d'accés a la capella.

ARQUITECTURA POPULAR. EVOLUCIÓ DE L'HÀBITAT DINS DEL TERME ACTUAL DE VILADECAVALLS

Pràcticament desconegut per a nosaltres és el tipus d'hàbitat de l'etapa prehistòrica i el món antic dins de l'actual terme de Viladecavalls. L'assentament humà més reculat del què tenim referència és del període calcolític a la Cova de les Pedres, situada a la serra d'en Ros, just al límit amb el terme de Vacarisses.⁽¹³⁾ De l'edat del bronze es coneix la necròpolis de Can Missert, però pel seu caire funerari no ens informa de la tipologia de l'hàbitat dels seus ocupants, encara que la major part del jaciment és dins del terme de Terrassa. Del període ibèric i romà ens han arribat restes disperses a diversos punts del terme, algunes d'elles pertanyents a necròpolis, com és el cas de Can Guanteres⁽¹⁴⁾ i Sant Miquel de Toudell.⁽¹⁵⁾ La major part de les restes d'aquesta etapa, però, són de possibles viles com la del Camí del Molinot, la Vinya de la Salut i la Planassa. Cal destacar també la troballa de restes a la Masia de Can Tries,⁽¹⁶⁾ sobretot pel seu significat quant a la perduració d'hàbitat en un mateix assentament.

El període medieval és totalment desconegut arqueològicament. Les esglésies de Santa Maria i Sant Miquel de Toudell i Sant Martí de Sorbet, pertanyents a Santa Maria i Sant Pere de Terrassa i els castells de Toudell, la Borrumina o Barrumbina i Jussà i Sobirà, dins del terme del castell de Terrassa, són exponents d'una intensa vida durant el període, però no ens informen de l'arquitectura i el tipus d'hàbitat de la població que hem de suposar dispers o a redós dels esmentats castells i sagres de les esglésies.

Coneixem a través de la documentació l'existència de masos i cases dins del terme. Sobretot a partir del segle XIII se citen els de Corbera, Guardiola i Guanteres entre d'altres.

És, però, a partir del segle XVI i sobretot al segle XVIII quan el masos o masies adquireixen la seva major importància. És de destacar per exemple que durant el segle XVIII la masia de Can Corbera es feu amb la propietat de les terres de Sorbet i la seva Sagrera. Durant aquest període apareixen la major part de les masies que més o menys transformades han arribat als nostres dies encara que algunes d'elles

fossin documentades amb anterioritat, Can Tries, Can Mitjans de la Guardiola, Can Guanteres, Can Boada de les Parentes, Can Margarit, Can Corbera, Can Trullàs, Can Mir, Can Colomines, Can Cabassa, Can Marcet, Can Turu, Can Duran de les Tauponerres.

Més modernament, al llarg dels segles XIX i XX, també s'han construït edificacions com Can Baiona, Can Purull, Can Garriga, Can Oleguer, Mas del Frare, Can Tarumbot, Can Sanahuja, Can Buixeres.

Les Masies

Considerem el mas o masia de forma tradicional com una unitat d'explotació agrària centrada en un habitatge i altres dependències, vestit en funció de l'esmentada explotació. La construcció del mas es disposa sempre dins del sector de conreus, separat de la zona de bosc.

La construcció de la casa acostuma a ser entre dues crugies, espai comprès entre dos murs de càrrega i amb teulada a dues vessants. És de dues o tres plantes. La planta baixa acull les dependències agrícoles amb les diferents activitats, corts, celler, trulls, rebost, forn..., la planta principal es destina a l'habitatge i la planta superior als graners.

Can Mitjans de la Guardiola. Façana principal.

Les dependències apart de la construcció principal solen ser corts, galliners, estables per al bestiar, l'era per a batre els cereals, el paller i la font, pou o cisterna per a la provisió d'aigua de la casa i el bestiar.

Els elements que més habitualment contenen valor artístic, decoratiu o bé motius simbòlics, cronològics i heràldics són les llindes de portals i finestres situats a les façanes principals. També existeixen altres elements com són els rellotges de sol, els forns de coure pa, les xemeneies..., que destaquen pel seu valor etnogràfic i d'arquitectura popular.

Destacarem en aquest apartat les masies que més bé han conservat l'estructura o alguns elements originals amb cert valor artístic o etnogràfic.

Can Mitjans de la Guardiola presenta una estructura rectangular amb planta baixa, primer pis i graner amb finestrals que es poden observar al llarg de tota la façana principal. Aquesta masia, tal com s'explica als llindars dels dos finestrals centrals del primer pis, va ésser totalment reconstruïda el segle XVIII, després d'un important incendi que la va destruir. Aquest motiu impossibilita el reconeixement de l'existència d'alguna estructura anterior pertanyent al primitiu edifici, documentat des del segle XIII com a mas de la Guardiola.

Can Mitjans de la Guardiola. Carreu amb motiu heràldic.

Presenta alguns elements de la seva fortificació, com és una espitllera allargada amb extrem circular a la façana sobre la porta i algunes més a l'interior del vestibul, a la caixa de l'escala d'accés al pis superior i al sostre, segon front de defensa de l'habitatge, una vegada assaltada la porta principal. El gran vestibul de la planta baixa té una segona sortida amb porta adovellada i motiu heràldic indesxifrabla a la dovella superior, que dóna al jardí interior.

La façana principal té una composició simètrica, amb un portal rodó adovellat al centre de la planta baixa, flanquejat per

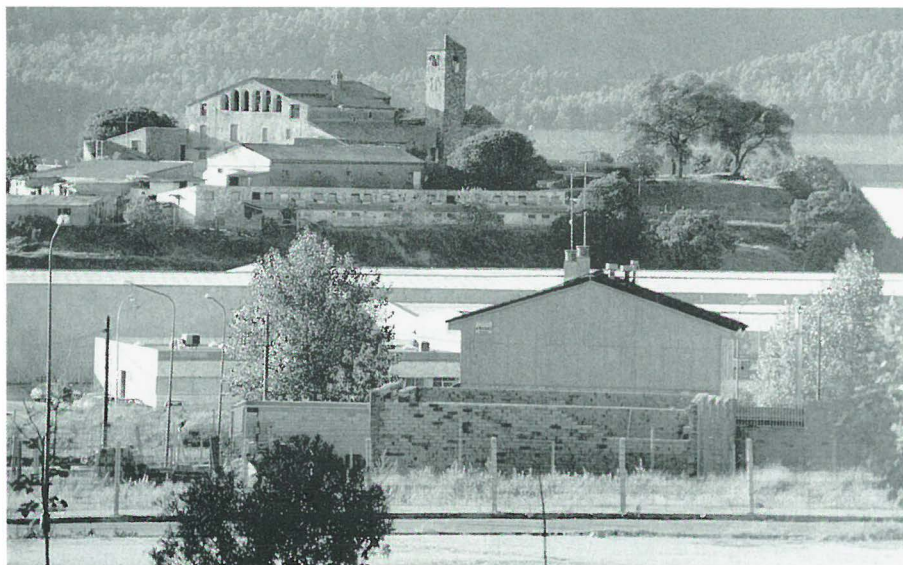
dues finestres a ambdós costats. La de la dreta, conté una llinda esculpida amb un motiu heràldic central amb l'anagrama de Crist. La primera planta la formen quatre finestrals equidistants, el de la dreta té gravat a la llinda la xifra «1588» i una creu amb peanya, els dos centrals contenen en llurs llindes les següents inscripcions: el primer, «*TRIBUS VICIBUS IGNE / TOTALITER DEVORATA / 1714*», i una creu amb peanya; el segon, «*AFUNDAMENTIS / VERO REAEDIFICATA / 1735*», i una creu amb peanya. La segona planta s'estructura amb una finestra central més ampla que les set que la flanquegen a cada costat, ocupant tota la façana.

Un carreu de pedra solt és guardat a l'interior de la masia. Presenta una orla heràldica amb tres registres interiors, un d'ells amb la representació de la flor de lis.⁽¹⁷⁾

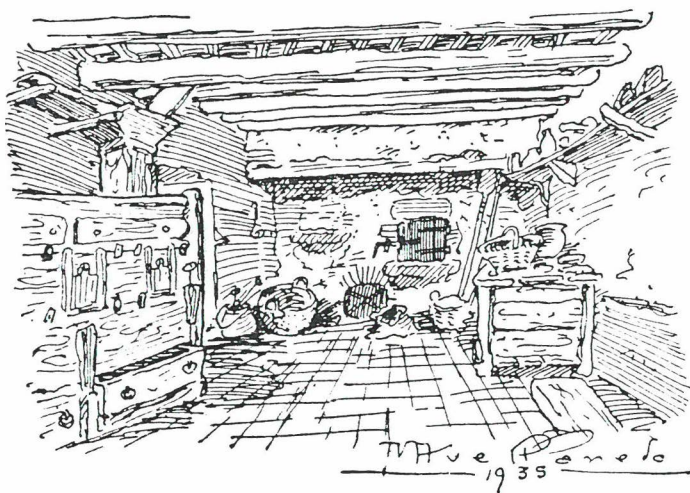
L'edifici de la casa principal actualment té adossats cossos a ambdós costats, amb dependències de la masoveria, tallers, corrals, així com altres estances aïllades i una gran era al davant. És destacable la gran zona ajardinada i vallada que té al darrera en direcció al torrent del Llort. La proliferació de vies de comunicació, enllaços i el recent aplanament de terrenys per a la construcció d'un complex industrial han degradat considerablement la imatge de la finca.

Can Tries, molt aprop de l'anterior, és una de les masies més antigues i més grans del terme. Té al seu costat la capella romànica de Santa Maria de Toudell, amb la què es comunica per un túnel. Actualment està completament aïllada i sobreviu entre les naus d'un polígon industrial. L'estructura de la masia és rectangular i està dividida en planta baixa, planta principal i pis superior-graner, amb tres àmplies obertures que culminen la façana principal. La coberta és a doble vertent i sobresurt una xemeneia rectangular, coronada a quatre vessants, element característic de l'arquitectura popular i que d'una forma molt semblant també trobem a la masia de Can Guanteres. Conserva part de l'antiga era, un pou per a l'abastiment d'aigua i altres dependències destinades a magatzems i corts. Al seu interior sobresurt una espaiosa cuina-menjador amb una llar de foc central, envoltada per un banc, així com un forn i un pastador de pa. En la seva estructura original ha sofert transformacions, una d'elles de l'any 1920, és documentada sobre unes rajoles de ceràmica.

Can Boada de les Parentes manté un cos antic de forma rectangular al què se li va adossar una estructura més alta al lateral, convertint-la en forma d'«L». Està dividida en tres plantes, la primera semisubterrània, utilitzada per a les feines del camp, la planta baixa conté

Can Tries i la Zona industrial que l'envolta.

Can Tries. Interior, el forn i el pastador. (Dibuix: M. Avellaneda.)

la cuina i el menjador i la superior els dormitoris. S'hi accedeix per una porta semicircular adovellada i a la façana posterior conserva una finestra amb un llindar que té una doble línia i esmotxadura a la part central, la més exterior a cadascun dels extrems presenta sengles motius antropomorfs. A la mateixa façana posterior, però al cos afegit al primitiu, està col·locada una claustra quadrada de pedra amb calat circular i estrella de quatre puntes amb roseta central inscrita.

Reaprofitat en un mur de contenció de terres lateral a l'edifici hi ha un carreu rectangular, possible llindar on es llegeix: «1706 JoSEP BVAdAS».

Com a dependències exemptes de l'edifici principal, a la part posterior existeixen corts, l'era i un pallar.

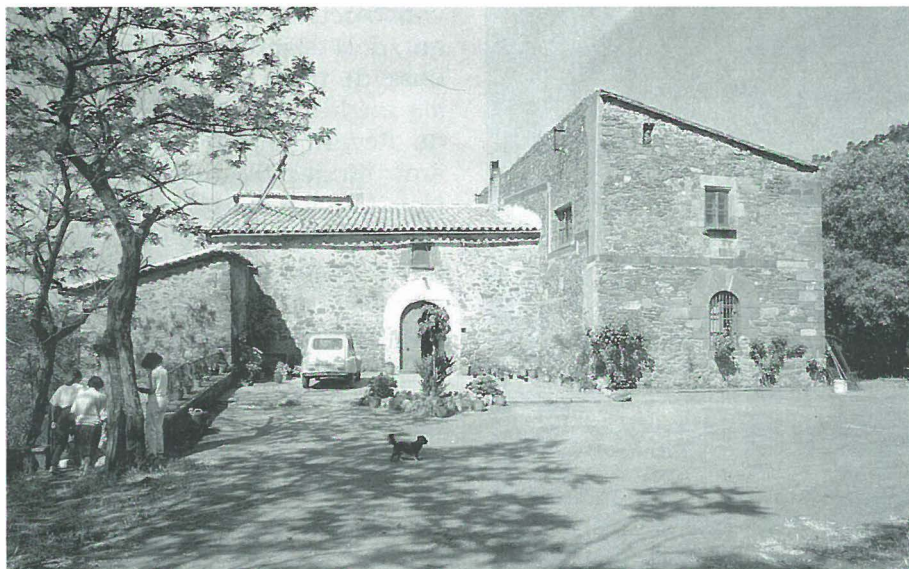

Can Guanteres. Xemeneia i rellotge de sol.

Can Boada de les Parentes.
Finestral a la façana posterior.

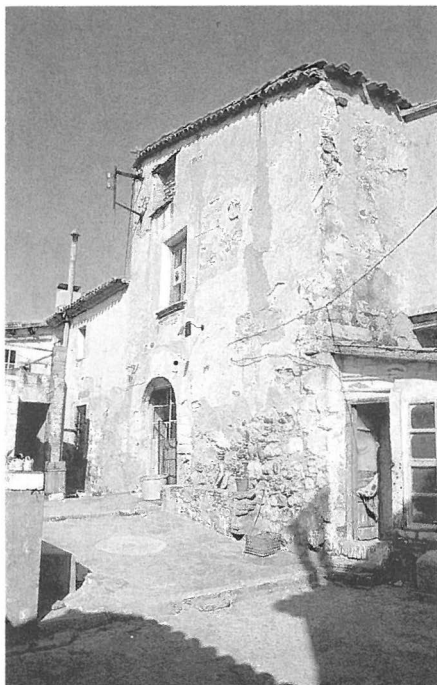
Can Corbera manté a l'interior de l'estructura actual la masia antiga, amb planta baixa, pis i graner superior en dos cossos de diferent alçada i trencant d'aigües. És interessant ressenyar el sistema

Can Boada de les Parentes. Façana principal.

Can Boada de les Parentes. Claustra a la façana posterior.

Can Corbera. Façana principal.

constructiu que s'observa en algun dels descrostats dels murs, a base de tàpia de terra i carreus als angles. A una de les façanes de llevant manté una finestra amb llindar d'esmotxadura central. A la façana principal i sobre la portalada amb arc semicircular està situada una finestra al llindar de la qual és incisa la data «1612» i l'anagrama de Crist al centre. A l'alçada de la planta baixa i en una obertura moderna és reaprofitat un carreu rectangular, antic llindar amb la data «1575» inscrita. Un pou per a subministrar aigua al mas és situat davant de la façana principal. L'estat de conservació de la masia és regular, però l'entorn és molt degradat, sobretot per la recent construcció molt aprop de la mateixa d'un vial de la nova autopista.

Can Sanahuja és una de les masies contemporànies més peculiars del terme. El gran portal forà d'accés al recinte pertany al desaparegut Palau del Vescompte de Santa Coloma al carrer Ample de Barcelona, i és una porta semicircular amb grans dovelles i uns motius simbòlics pintats amb mangra a la central, és flanquejada per una filera de carreus verticals encoixinats a cada costat tot coronat amb porxo a dues vessants. El conjunt és format per diverses edificacions: Una capella construïda l'any 1806, segons consta al llindar de la porta, la gran casa principal amb la masoveria adossada, corrals i uns impressionants cellers que demostren la importància en producció vinícola de la finca. La façana principal de la casa és distribuïda de forma simètrica amb planta baixa, primer pis i pis superior més estret i més alt que la resta de l'edifici. Dos bancs coberts amb rajoles de ceràmica policroma flanquegen la porta central. Una àmplia era és situada al seu davant.

Can Corbera. Finestral amb inscripció.

Can Sanahuja. Portal forà del Palau del Vescompte de Santa Coloma (Barcelona).

La casa senyorial de Can Buixeres, construïda al segle xx, és situada dalt d'un turó al costat del de la Barrumbina, des d'on es domina visualment tot el terme de Viladecavalls. És d'estructura complexa, vorejada de terrasses i jardins amb una capella consagrada a Sant Lluís al fons del jardí, davant de l'entrada principal de la casa. Una alta torre amb un pis superior amb barana balaustrada sobresurt de l'edifici. Les cobertes, de diverses vertents, estan decorades amb teules de colors blau i blanc, formant figures geomètriques. La resta de la construcció presenta paredat comú amb pedra vista.

Can Cabassa conserva l'estructura de masia original amb dues plantes i pis superior-graner. Sobre la porta d'entrada adovellada, existeix un balcó amb llinda, on es llegeix la inscripció «1574» i un símbol cristià al centre. La dovella superior de la porta té una mà esculpida en relleu. L'edifici està molt ben conservat.

Can Sanahuja. Façana principal.

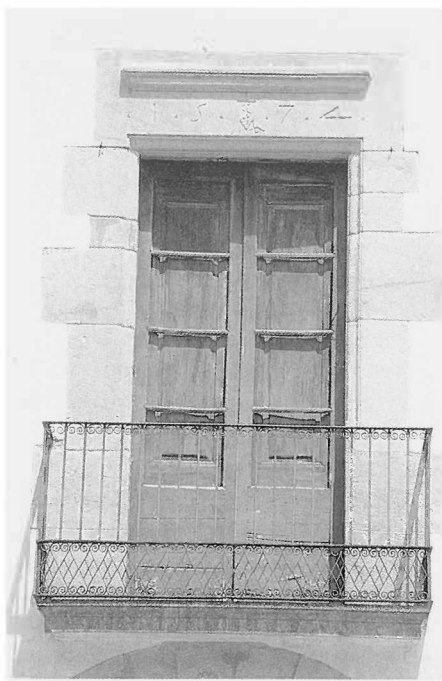
Can Buixeres.

Can Cabassa. Façana principal.

Can Cabassa. Relleu a la dovella central del portal d'entrada.

Can Cabassa. Finestral amb inscripció.

Can Oleguer és una petita masia que ocupa la part inferior de l'actual casa, molt més gran. Conserva un forn de coure pa al costat de la porta d'entrada i restes d'un cup i una petita finestra amb reixa de llargandaix a la façana posterior. La planta baixa és ocupada per la cuina i el menjador, i al pis superior se situen els dormitoris sota coberta a doble vessant. En un lloc proper a la masia, dins de la mateixa finca i pràcticament coberta pel bosc, es conserven algunes restes del Mas del Frare. A l'altra riba del torrent es poden veure també els vestigis de Can Tarumbot.

Can Baiona manté certa activitat agrícola de producció de vi. El camí d'accés a la casa des de la carretera que condueix a Olesa és vorejat de ceps de vinya. La casa consta de dues plantes i un

pis superior-graner, amb teulada a dos nivells i doble vessant. Conserva restes de l'antiga era i dependències annexes amb cup i una premsa.

Can Turu és una altra de les grans masies contemporànies del terme, amb una construcció principal on si compartien les dependències agrícoles, sobretot producció de vi i les d'habitatge. La urbanització del seu entorn i la futura transformació de l'edifici en equipament cultural han inclòs l'edifici en la xarxa urbana de Viladecavalls.

La resta de masies no esmentades aquí estan enrunades o bé la seva transformació ha estat tant important que no permeten una lectura arquitectònica clara. Deixem també de banda les que segons el nostre criteri no tenen estructures ni elements arquitectònics a destacar.

Can Oleguer a primer pla i Can Tarumbot.

Can Oleguer. Forn de coure pa.

Can Baiona.

El nucli urbà del poble de Viladecavalls

El primer nucli urbà de l'actual poble de Viladecavalls neix a mitjans del segle XVIII amb algunes cases del cantó oest del carrer de Dalt i el nucli anomenat de la Tarumba, a l'entrada del mateix carrer però al cantó est. Quasi bé contemporàniament es forma també el carrer Major, que més tard es perllongarà amb el de Sant Martí al nord de l'església. El segon creixement urbà es produeix al segle XIX amb el carrer Nou, on es concentraran l'Ajuntament, la Presó, Les Escoles i el Foment o Cal «Dalles».

El model característic de casa del poble entre dues parets mitjaneres és de planta baixa i pis, amb entrada d'arc semicircular de maons col·locats a sardinell o dovelles.

L'entrada dona a un rebedor utilitzat algunes vegades com a espai de venda de productes del camp, quadra del bestiar, o simplement de pas a les altres dependències de la planta baixa, que solen ser el cup, la cuina i el menjador amb la llar de foc. Aquestes dependències, al mateix temps, comuniquen amb el pati i hort posteriors. Del distribuïdor o rebedor també surt l'escala que puja al pis superior,

on estan situats els dormitoris. A sobre de les mateixes, a sota coberta estàn ubicades les golfes.

A la façana sobre la porta existeix generalment una petita finestra. L'obra dels murs és de paredat comú, arrebossat i emblanquinat, encara que algunes de les parets siguin d'obra de tàpia. La tipologia i l'estructura d'aquestes cases ha configurat la fesomia del poble fins ben avançat el segle xx, en què l'engrandiment del poble, la proliferació de les urbanitzacions i la construcció masiva amb nous models i noves tècniques ha trencat quasi definitivament aquesta antiga imatge que ben poc s'ha fet per conservar.

Carrer de Dalt. Casa de l'antic nucli de «la Tarumba».

Notes

- (1) «El Retablo de Santa María de Taudell», *Tarrasa Información*. Terrassa, 13 de febrer de 1961.
- (2) MAS, J. publica al *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*, 1925: «... La primitiva imatge de la verge, de la què en publiquem un gravat, és guardada avui en el Museu Diocesà de Barcelona...»
- (3) 1920, fotografia de l'Arxiu Mas amb el n° C-33718 de referència. 1925, fotografia d'en Josep Mas, pvre. publicada al *B.C.P.T.*, 1925, p. 132, làm. XXIII.
- (4) Publicat a AVELLANEDA, M. *Iconografia Terrassenca*. Terrassa, 1963, p. 197.
- (5) DE RIQUER, M. *Heràldica Catalana*. vols. I-II, Barcelona, 1983.
- (6) MAS, J. Pvre. «Santa Maria del Taudell», *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*. Terrassa, març-abril 1925, p. 137.
- (7) Catàleg de la «Exposición de una selección de obras de arte recopiladas por esta Junta en el local de los Amigos del Arte y en las Iglesias de San Pedro», Terrassa, juliol de 1939.
- (8) PÉREZ, C. «Modelos de cinco tablas góticas del Valle de Arán», *V Congrés Espanyol d'Història de l'Art*. Barcelona, 1984, pp. 273-280.
POST, Chandler Rathfon, *A history of Spanisch Painting*. Cambridge (Massachusetts), 1938, vol. II, pp. 238-263.
- (9) Salvador Cardús, a *La Ciutat i la Seu Episcopal d'Egara*. Terrassa, 1964, p. 50, descriu la troballa arqueològica.
- (10) PLAYA, J. Pvre. «Sant Martí de Sorbet i Sant Miquel del Toudell», *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*, Terrassa, maig-juny 1925, p. 145 «... i un senzill retaule amb pintures de la Verge Maria...».
- (11) TRENCHS, M. AVELLANEDA, M. *Iconografia Terrassenca*. Terrassa, 1963, p. 201.
- (12) RAGON, B., *Terrassa 1936-1939. Tres anys difícils de guerra civil*, p. 65.
- (13) *De Terrassa a Manresa. Autopista de Montserrat*, 1989, p. 21.
- (14) *La Comarca del Vallès*. 1912, 18, III-Núm. 1899, p. 3.
- (15) *La Comarca del Vallès*. 1915, 30, VI-Núm. 2853, p. 3.
- (16) «El Retablo de Santa María de Taudell», *Tarrasa Información*, Terrassa, 13 de febrer de 1961.
- (17) CARDÚS, S. «Can Mitjans de la Guardiola», *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*. Terrassa, març-abril 1927, p. 140, ens descriu tres escuts, el que nosaltres destaquem aquí el situa a l'entrada i cap per avall.

Bibliografia

- AVELLANEDA, M. *Iconografia Terrassenca*. Terrassa, 1963.
- BALLBÉ, M. *Ermites i Capelles de Terrassa, Matadepera i Viladecavalls*. Terrassa, 1988, pp. 98-110.
- CAMPRUBI, F. «El Museo Diocesano de Barcelona», *Analecta Sacra Tarraconensia*, volum 37. Barcelona, 1965.
- CARDÚS, S. «El Castell de Toudell», *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*. Terrassa setembre-octubre, 1928.
- Íd. *La Ciutat i la Seu Episcopal d'Egara*. Terrassa, 1964.
- Íd. «Can Mitjans de la Guardiola», *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*. Terrassa, març-abril 1927, pp. 140-141.
- DE RIQUER, M. *Heràldica Catalana*. Barcelona, 1983.
- *Els Castells Catalans*. Volum II. Barcelona, 1969.
- «Efemèrides Parroquials». *La Veu de la Parròquia*. Sorbet-Viladecavalls, febrer 1930, pp. 20-24b.
- MAS, J. Pvre. «Santa Maria de Toudell», *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*. Terrassa, març-abril, 1925, p. 137.
- MONREAL, Ll. «Mare de Déu, 38». *Thesaurus. Estudis*. Barcelona, 1986, pp. 64-65.
- PLAYA, J. Pvre. «Sant Martí de Sorbet i Sant Miquel del Toudell», *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*. Terrassa, maig-juny 1925, pp. 144-145.
- PUIG I CADAFAŁCH, J. *L'Arquitectura Romànica a Catalunya*. Barcelona, 1918.
- SOLER I PALET, J. *Egara-Terrassa*. Terrassa, 1928.
- TRENS, M. *La ciudad. Los museos. La vida*. Barcelona, 1962.
- VALL I RIMBLAS, R. *El Romànic del Vallès*. Sabadell, 1983.
- WHITEHILL, W. M. *L'Art Romànic a Catalunya, segle XI*. Barcelona, 1973.

VILADECAVALLS
A
L'ÈPOCA MODERNA
SEGLES XVI - XVII - XVIII

Esperança Iglesis i Montserrat

INTRODUCCIÓ

A les acaballes del s. xv, el panorama que presentava Catalunya era el d'un país exhaust i despoblat. El declivi econòmic i polític, les onades de pesta que des de mitjans del segle XIV l'anaven flagel·lant de forma quasi bé cíclica, les caresties, la fam i les guerres havien mermat el potencial demogràfic de forma ostensible.

La població del Principat, que era de 500.000 habitants l'any 1300, amb una densitat de 15,6 hab./km² passà a ser de 224.356 l'any 1497, amb una densitat de 7. No seria fins 1717 que s'assoliria de nou el sostre dels 500.000 habitants, tal com posa de manifest Joaquim Nadal. En paraules d'aquest autor, en iniciar-se l'Edat Moderna

«Catalunya és un país desert, compost d'una capital modestíssima (5.847 focs, o sia unes 23.000 ànimes), que no obstant aplega la dècima part dels habitants, d'una dotzena i mitja de ciutats i viles compreses entre 1.000 i 4.000 pobladors i d'un estol de llogarrets insignificants, esparsos emmig d'un paisatge desolat, romput aquí i allà per la silueta dels pobles abandonats i dels masos rònecs».⁽¹⁾

La crisi en la què estava immersa Catalunya no es deixava sentir sols en el terreny demogràfic, sinó que es manifestava igualment en el social, el polític i l'econòmic. Una altra visió ens l'ofereix Pierre Vilar:

«Catalunya insereix un món caòtic i ple de sotracs, una màquina rica en paranyes i en refugis, un poblament escàs i subjecte a variacions brutals, una societat esquinqada en guerres internes organitzades, i exposada a les guerres «del rei», però que compta, malgrat tot, amb uns quants punts sòlids (grans masies, petites viles)».⁽²⁾

La difícil situació agrària, els estralls de les pestes i les guerres, colpiren fortament el camp català, on eren corrents els masos abandonats «rònecs» dels què ningú no es reclamava hereu.

La Sentència Arbitral de Guadalupe, de 1486, que posà fi a les guerres pageses de la Baixa Edat Mitjana, tot i que garantia la continuïtat del règim senyorial, fou l'origen d'un nou equilibri social al camp.

Suposà, a més de l'abolició dels mals usos a què es veia sotmesa la pagesia, la liberalització de la condició del pagès de remença.

L'establiment del cens emfitèutic, que distingia entre la propietat útil del camperol i la propietat eminent, que quedava en mans del senyor, permeté donar sortida al problema dels «masos rònecs». Aquests s'incorporaren a les velles explotacions, donant com a resultat un tamany mig de les unitats de producció que al segle ^{xvi} entre duplicava i quintuplicava les del segle ^{xiii}.^[3]

El segle ^{xvi}, encara que dins d'un cicle demogràfic antic, de gran natalitat i gran mortalitat, conegué un redreç espectacular. De 1497 a 1626, el guany de població fou d'un 111,6%. En aquest important increment poblacional hi tingué una gran importància la immigració francesa, que deixà sentir-se en tots els racons del Principat. Aquest corrent migratori, iniciat a les darreries del s. ^{xv} anà en ascens fins a mitjans del s. ^{xvi}. Els francesos, que procedien en la seva major part de les comarques del Pirineu, Prepirineu i Llenguadoc passaren a Catalunya en busca de treball, ocupant-se de primer en feines temporeres de sega o batuda, per a restar més tard com a auxiliars fixos o mossos de pagès. Eren gent jove, que es casava i tenia els fills a Catalunya.

La Guerra dels Segadors, les pestes de 1629-31 i de 1648-53 i els canvis en la conjuntura política i econòmica provocaren una regressió en la població de l'ordre d'un 25% entre els anys 1626 i 1655. La lenta recuperació de la segona meitat de segle, malgrat la crisi rural de l'últim quart (plagues de llagosta, males collites, fam, pesta) culminaria amb l'assoliment, com ja hem dit abans, de 508.000 habitants l'any 1717.

Al segle ^{xviii} es produí un canvi en el règim demogràfic. Tot i que no es veié lliure de sotracs, es passà del cicle demogràfic antic, caracteritzat pels continus avenços i retrocessos, a un règim demogràfic en què, tot i haver de suportar encara una alta mortalitat, l'elevat nombre de naixements permetria un increment de la població sempre a l'alça.

El mode de producció havia canviat: ja no es produïa per a consumir sinó per a vendre. La indústria a domicili s'havia fet cosa corrent i era normal que als nuclis rurals, petits i grans, s'ocupessin en la filatura de cotó totes les estones que el camp deixava lliures. Bona constància d'això la donen els viatgers que visitaren Catalunya aquest segle. Francisco de Zamora, en el seu *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, el 4 de gener del 1787 anota el següent, fent referència

a Monistrol: «*La principal industria del pueblo es cardar e hilar lana, en que se ocupan todas las mujeres y algunos hombres, y trabajan para las fábricas de Tarrasa, Esparraguera y Monistrol.*» Arthur Young, que viatjà per Catalunya el juliol del mateix any, diu que a Martorell «Tothom fa punta».⁽⁴⁾ Els fabricants donaven estam per a filar a casa a les dones de Moià i «*de siete lugares circumvecinos unos dentro, otros fuera del Moyanés, donde las mugeres por la mayor parte se ocupan en hilar estambres.*»⁽⁵⁾

La nova situació econòmica i demogràfica comportà el poblament de zones desertes i el conreu de terres marginals amb una important extensió de la vinya. Els contractes a «rabassa morta» prengueren un impuls accelerat. La intensificació dels conreus, els progressos en el regatge, les noves tècniques de conreu i una tendència a l'especialització abocaren en un increment dels intercanvis comercials, tant interns com externs.

A finals del segle XVIII el país, si bé no estava lliure de crisis, sí que havia operat les suficients transformacions com per a col·locarse en el camí de superar la situació, tant demogràficament com econòmicament, característica de l'antic règim. La Catalunya de 1787, tot i que repartits de forma molt desigual pel seu territori, ja tenia uns 900.000 habitants.

ORIGEN I EVOLUCIÓ DE VILADECALLS

La divisió territorial a Catalunya

El poblament que ocupava l'actual terme municipal estava bàsicament dispers en masos, repartits pel territori. Aquest espai geogràfic, que avui és Viladecavalls, no sols no tenia una identitat territorial pròpia, sinó que estava subjecte a vàries divisions, que es podien superposar. Les diverses instàncies de poder dividien el territori de formes diferents que, a més, podien anar experimentant canvis al llarg del temps.

L'Administració Reial dividí el territori en vegueries, fins el 1716 en què el Decret de Nova Planta ho feu en Corregiments.

L'Església, organitzada en bisbats i parròquies, tenia un enorme pes específic en la societat, de manera que no només en condicionava les formes de vida sinó la seva organització. En uns moments en què les administracions civils no duïen estadístiques de població, els Registres Parroquials que comptabilitzaven baptismes, defuncions i matrimonis, feien constant referència a la parròquia i bisbat d'origen.

Els municipis, també anomenats universitats com a expressió de la voluntat de participació, van anar apareixent a Catalunya entre els segles xii i xv. Venien a respondre a una progressiva consciència veïnal i als comuns interessos dels habitants de les localitats, en els moments en què aquestes anaven prenent importància.

Una altra divisió era la jurisdiccional. En plena vigència del règim feudal, la vinculació a un senyor, laic o eclesiàstic, era un altre element de consciència territorial. A més, hom podia estar adscrit, per exemple, a la jurisdicció reial pels afers criminals i dependre d'instàncies senyoriales o eclesiàstiques quant als civils.

Emmig d'aquest panorama, probablement eren el mas d'origen i la parròquia –element socialment aglutinador–, les realitats territorials que vinculaven i identificaven bàsicament l'individu.

La variable territorial era sumament complexa en aquests segles i les fonts documentals generades per cada una de les instàncies no

són concordants en l'espai, espai que en el nostre cas té una heterogeneïtat de complex tractament i de difícil assimilació a una realitat present.

Les unitats veïnals preexistents

Viladecavalls⁽⁶⁾ formà part de la sots-vegueria del Vallès fins 1716, a partir de quina data quedà inclòs en el Corregiment de Mataró.

Aquest espai-marc comprenia les parròquies de Santa Maria de Toudell, Sant Miquel de Toudell i Sant Martí de Sorbet, la Quadra de Clarà i Viladecavalls, Quadra Superior i Inferior. Aquestes zones no cal entendre-les com a nuclis de població, que ja hem dit que romania dispersa en masos, sinó com a meres demarcacions territorials, depenents de les divisions eclesiàstica o jurisdiccional.

No sols no coneixem els límits exactes de cada una d'elles sinó que, en les fonts inèdites consultades, en més d'una ocasió trobem diferències de criteri a l'hora d'adjudicar una parròquia a un o altre terme. Potser hauríem de demanar-nos quina era la idea que els contemporanis tenien de «lloc» o «terme» quan identificaven d'aquesta manera una porció de territori.

Santa Maria de Toudell

La Parròquia de Santa Maria de Toudell era propietat del Monestir de Sant Cugat, que encarregava l'atenció espiritual dels feligresos al Pare Guardià dels Recolets del Convent de Sant Francesc de Terrassa. El frare es traslladava a Santa Maria quan havia de dir-hi missa o administrar-hi algun sagrament.

Les visites pastorals que periòdicament feien els bisbes a totes les parròquies de la seva diòcesi i que moltes vegades forneixen dades molt interessants sobre aquelles, deixen constància, entre altres coses, de la dotació material de les esglésies. En una visita de 1586 es feia menció del retaule, la imatge i una creu de plata, així com el fet que tenia tres campanes i cementiri propi. No hi havia fonts baptismals ni reserva, de manera que el capellà s'ho portava de Terrassa.

La parròquia de Santa Maria pertanyia al terme de Terrassa, però almenys en una ocasió –el 1669– l'hem trobada assimilada a Viladecavalls.⁽⁷⁾

Sota l'empar espiritual de la parròquia de Santa Maria s'hi trobaven les masies de Can Tries i Can Mitjans.

Dels orígens de Can Mitjans, conegut més antigament com «Mas de la Guardiola» o «Mas d'En Mitjans de la Guardiola», ja se n'ha parlat en aquesta mateixa obra.

El 1495, Pere Bellver, prevere obtentor de la mongia de Sant Pere de Terrassa, establí a Joan Mitjans dos masos contigus, ambdós derruïts, situats a Sant Martí de Sorbet: mas Boadella i mas Saporayada. El primer confrontava, per ponent, amb el torrent que passa per sota la Pedra Degollada i el segon, per llevant, amb el mas de la Guardiola.

El 1529, Galceran Ferrer establí a Joan Mitjans el molí fariner situat en el torrent de Llor.

El 1547, el procurador del Monestir de Junqueres confirmà l'establiment del mas Figueres, àlies Torres Verdes, derruït des del 1460, i situat a la Parròquia de Sant Pere, que li havia estat establert el 1480 per l'Abat de Sant Llorenç.

El 1556, Antic i Francesc Corbera feren donació a Joan Mitjans del mas «del coll de Ballida» que limitava amb honors de Torrevetret a llevant, amb el mas Boadella a migdia i amb Duran de Matassoleia i mas Castellar a ponent.^[8]

De la mateixa manera que les velles masies que havien sobreviscut als contagis i a les altres desgràcies, Can Mitjans s'estengué per les terres vacants contigües, incrementant notablement l'àrea de llurs pertinences.

Sant Miquel de Toudell i Quadra de Clarà

La Parròquia de Sant Miquel de Toudell, que com Santa Maria disposava del corresponent cementiri, depenia de les esglésies de Sant Pere i Santa Maria d'Egara d'ençà de la cessió feta per N'Alegret de Toudell. Estava adjudicada a un Beneficiat Diaconil, que vivia a Terrassa i que es desplaçava quan calia.

La quadra de Clarà podem situar-la, en base a diversos testimonis, dins dels termes de la Parròquia de Sant Miquel: «Jaume Cabassa, pagès de la Quadra de Clarà, de Sant Miquel de Taudell».^[9] «Jayme Cabassa labrador de la quadra de Clarà. Parroquia de San Miguel del Tauhudell.»^[10]

El Cens del Comte de Floridablanca, de 1787, diu textualment: «Pueblo de la quadra de Clarà. Parroquia de San Miguel de Taudell. Corregimiento de Mataró.»^[11]

La quadra de Clarà també és anomenada com «*quadra de San Pedro de Clarà*»; «*Josep Garriga, labrador en la Quadra de San Pedro de Clara*».⁽¹²⁾

Encara el 1805 trobem aquesta denominació: «Jaume Cabassa, fadri pagès de la Quadra de Clarà, resident i nascut a Sant Miquel del Taudell».⁽¹³⁾

Sant Miquel de Toudell també era del terme de Terrassa, però com en el cas de Santa Maria, en alguna ocasió hom l'ha assimilada a Viladecavalls.⁽¹⁴⁾

Sant Martí de Sorbet

Sant Martí era una més de les parròquies que, com Sant Miquel, estava dins dels termes territorials de Sant Pere, i de la mateixa forma unida al Benefici Diaconil. Mossèn Pere Matarrodona, que el 1767 havia obtingut el Beneficiat de Sant Miquel i de Sant Martí afirmava, en la visita pastoral de 1778, que hi celebrava missa totes les festes i que ho feia ell, a no ser que a la Col·legiata o a l'església de Sant Pere hi hagués missa prioral o l'enterrament d'algun infant, en quin cas anava a dir-la un frare del Convent dels Recolets, que pagava el comú de Sorbet. El calze, de plata, el compartien Sant Martí i Sant Miquel. Annex hi tenia el cementiri.

Sembla que en el segle xvi ja no quedava rastre de l'antiga sagrera que s'havia anat construint al seu voltant. En la visita pastoral de 1758 el rector afirmava tenir només dues cases a la seva demarcació⁽¹⁵⁾ –cal suposar que es tracta de Can Purull i Can Corbera–; però Sant Martí no trigaria gaire a guanyar habitants al poblar-se notablement el seu serral al darrer terç del segle xviii. El 1785 s'inicià la construcció de la nova església, que culminà el 1792.

Des del punt de vista jurisdiccional, Santa Maria, Sant Miquel i Sant Martí eren de jurisdicció reial, juntament amb Terrassa, a quin terme pertanyien. Estaven, per tant, vinculades a la seva organització municipal i sotmeses a l'autoritat del batlle, juntament amb les parròquies de Sant Julià d'Atura, Sant Vicenç de Jonqueres, Sant Quirze i Sant Pere.

Les diferències entre els veïns de la vila de Terrassa i els de la part forana que culminaren en el contenciós al voltant de l'erecció de l'església parroquial dins la vila de Terrassa, van portar el 1562 a la divisió de la Universitat, confirmada pel Privilegi del Lloctinent General de Catalunya de 9-3-1562 donant lloc, d'una banda, a la Universitat de

la Vila i de l'altra a la Forana, que agrupava les parròquies de Sant Martí de Sorbet, Santa Maria de Toudell, Sant Miquel de Toudell, Sant Vicenç de Jonqueres, Sant Julià d'Atura, Sant Quirze i Sant Pere.

La separació afectà tant els òrgans de govern com la fiscalitat, que fou independent de cada Universitat. Hom decidí que, tant els deutes ja contrets com les despeses que en el successiu generés el servei al rei es pagarien al 50%, mesura que perjudicava la Forana en tenir un menor nombre de veïns.⁽¹⁶⁾

Els habitants de Sant Martí, Sant Miquel i Santa Maria quedaren doncs vinculats a la Universitat Forana, participant en els seus òrgans de govern en la forma en què aquesta ho estipulà, o sigui, que dels càrrecs que fossin triples, dos s'adjudicarien a Sant Pere i el tercer a la resta de parròquies, i els que fossin dobles es repartirien al 50%.

Queda fora de l'abast d'aquest treball rastrejar quina fou la contribució concreta dels habitants d'aquestes tres parròquies en la gestió dels afers locals, però sabem que en el Consell Ordinari del 30-11-1567, de la bossa corresponent a l'elecció de consellers, en fou extret un rodolí a nom de Joan Mitjans, de Toudell. L'extracció de rodolins era el propi del sistema insaculador que, en una primera etapa, va funcionar a Terrassa des de 1560.

Viladecavalls

Viladecavalls es dividia en Quadra Superior i Quadra Inferior, divisió que hom suposa que provenia dels castells sobirà i jussà.

El 1514, el senyor de la Quadra Superior de Viladecavalls era Feliu Aymerich, de Sabadell, a qui el títol li hauria arribat a través de Berenguer de Banyolo. Aquesta quadra, vinculada a la parròquia de Santa Maria d'Olesa, comprenia els masos Marcet, o de les Marcetes que, juntament amb el derruït mas de l'Olivera, era de Pere Marcet; mas Matasoleya, d'Antoni Duran; mas Parent, mas Albo i mas Rovira, d'Antich Bayona; mas Alimberchs i la masoveria de Pare Senyor, d'Antiga Levayol; mas Samunta, mas Sesodes i mas de Berrens. Els que tenien aquests masos eren homes propis i solius, que reconeixien Feliu Aymerich com a senyor.⁽¹⁷⁾

A la Quadra de Viladecavalls Inferior, Cardús hi esmenta el mas del Castellar, mas Bover, mas del Soler, mas Coloma, mas Canyadell i mas de'n Vinya.⁽¹⁸⁾ Tant aquests com la major part dels de Viladecavalls Superior, ja es troben documentats al segle XIII.

El 1702 a la Quadra Superior també s'hi referien com a «Quadra de Sant Jaume de Viladecavalls», prenent el nom de la capella de Sant Jaume, avui dins del terme d'Olesa, que era sufragània de la parròquia de Santa Maria d'aquesta vila. Aquesta capella era visitada per la jerarquia eclesiàstica en ocasió de les visites pastorals que es realitzaven a Olesa, mentre que a Sorbet i a Toudell hi anaven coincidint amb les que feien a Terrassa.

Posteriorment es troben referències a Viladecavalls en la forma de «Parròquia», «Quadra», «Terme» o «terme de la quadra», indistintament,⁽¹⁹⁾ però potser és la qualificació de «terme» la que amb el temps es va fent més corrent. El fet que a principis del segle XVIII Viladecavalls tingués un batlle, fa pensar que aquesta comunitat s'havia dotat d'alguna forma d'organització municipal.

El 1716 es van establir les normes per a la institució de l'impost cadastral. Fins aleshores, la forma com el Principat tributava a la Corona era intermitent, ja que depenia dels subsidis parlamentaris. El pensament absolutista de Felip V es concretà, en matèria fiscal, en l'establiment d'una contribució única, directa i racional. Una nova institució –la Superintendència– fou l'encarregada d'administrar les rendes del Principat. José Patiño, el primer Superintendent, va adreçar a tots els rectors de les parròquies uns qüestionaris que calia que responguessin amb totes les dades que se'ls demanava, abans de posar en pràctica el nou impost cadastral.

Afortunadament, s'ha conservat la documentació referida a l'establiment del Cadastre a Viladecavalls. Per ella sabem que el rector, el batlle i dos testimonis foren el encarregats de respondre les preguntes del qüestionari, el 7 de febrer del 1716.⁽²⁰⁾

El rector era Antoni Font, el batlle Josep Boada, i els testimonis Joan Marcet i Miquel Serra. Aquests descriviren el terme en forma trapezoidal, donant com a mesures *de latitud una hora, de extensió una hora, y de circunferencia dos horas*, limitant amb Ullastrell al sud i a l'est, en part; Terrassa parcialment a l'est; Olesa a l'oest i Vacarisses al nord. Idèntica descripció ofereix el recompte de Serra i Postius, atribuït també a 1716,⁽²¹⁾ encara que ambdós no coincideixen en el nombre d'habitants.

Al terme hi havia 114 veïns i 14 cases, que qualificaven com: 8 de bones, 5 «*como unas barracas*» i una d'inhabitable. Aquesta darrera era de'n Joan Montada, que «*por tener su casa destruida y quemada sin tener forma para volverla a edificar se ha ido por el mundo a pedir limosna por amor de Dios*».

El 1716 el senyor del terme era Francesc Amat. A ell en qualitat d'usufructuari i a Marianna Amat com a propietària, eren als qui els pagesos pagaven part del delme. L'altra part la rebia el Monestir de Montserrat, tret de Can Turó i Can Duran, que delmaven al Rnd. Aleix Gavà, presbíter i canonge de Santa Anna de Barcelona, en qualitat de Beneficiat de l'Altar Major de Santa Maria d'Olesa.

La primícia la rebia el Monestir de Montserrat en qualitat de Rector d'Olesa, excepció feta de Ca'n Corominas, que la pagava a l'Ardiaca de Sant Pere de Terrassa.

Un plet entre Gaietà d'Amat i de Rocavertí, marquès de Castellvell i el Rnd. Pere Rovira, obtentor del Benefici del Priorat de la quadra de Viladecavalls inferior, culminà amb la sentència que va emetre la Reial Audiència del Principat el 10 d'abril de 1780, declarant el Rnd. Pere Rovira senyor directe i al·lodial i decimador universal. Aquesta sentència fou confirmada en instància de suplicació el 14 de juliol de 1786.

El recent confirmat com a senyor de Viladecavalls decidí el 1788 iniciar un procés de capbrevació. El dret de capbrevació, reconegut pel Dret Civil Català, era una poderosa arma en mans dels senyors, consistent en la facultat que els assistia per a exigir dels seus pagesos, en qualsevol moment, una confessió pública, davant notari, de tots els drets senyorials que ell creia que li havien de pagar. El més normal després d'un procés de capbrevació era que els pagesos haguessin de fer front a deutes contrets amb el senyor. Només amb l'aportació de proves documentals hom podia negar-se a pagar-los.

Sembla bastant evident que la decissió de fer capbrevar per part del Rnd. Rovira fou conseqüència de la seva confirmació com a senyor de Viladecavalls per la sentència de 1786. En els preliminars del capbreu es fa constar la intenció del senyor directe de cobrar dels seus emfiteutes diferents censos i rèdits, així com la conveniència de que aquests no es perdessin amb el temps.^[22]

Així doncs, entre 1788 i 1790 els pagesos de Viladecavalls anaren desfilar davant el notari Josep Vendrell, de la Quadra de Vallparadís, amb les seves escriptures d'establiment, confessant les seves pertinençes i reconeixent Pere Rovira com a senyor directe.

El Viladecavalls que es desprèn de la descripció que fan de les seves cases és ja molt diferent del que s'infereix del qüestionari de 1716.

Gran part de les terres de Viladecavalls havien anat revertint a l'heretat Corbera, juntament amb altres masos i terres, fins a formar una vasta propietat. En Pau Corbera, de Sant Martí de Sorbet, en el seu darrer testament, de 1756, instituí com a hereva universal dels

seus béns la seva néta Teresa Corbera. El matrimoni format per aquesta i Jaume Llonch decidí emprendre una política de cessió de terres. El resultat va ser la progressiva edificació de cases en el que seria el primer nucli del poble, l'actual carrer de Dalt, i l'extensió del conreu de la vinya, amb la cessió de terres a rabassa morta.

La Tarumba

Aquest motiu, que popularment ha pres Viladecavalls en algun moment, no l'hem trobat documentat abans del 1788 ni n'hem pogut escatir l'origen.

En l'esmentat capbreu promogut pel Beneficiat del Priorat de Viladecavalls, surt repetidament el nom de la Tarumba per a referir-se a la zona on s'havien edificat les cases i a les mateixes cases.

«... i que la porció on s'havien edificat les cases, dit vulgarment la Tarumba era part i de pertinença de la mencionada quadra de Viladecavalls inferior»; «Joan Turó, de la Tarumba»; «Francesch Turo pages del carrer o veïnat dit la Tarumba»; «Miquel Llonch pages del carrer o veïnat de la Tarumba terme de la quadra de Viladecavalls inferior»; «... establert pels Llonch Corbera que digueren era part de la heretat Corbera que dita Theresa tenia en la parroquia de St. Marti de Sorbet y en lo terme de Viladecavalls respectivament situada al carrer o veïnat de la Tarumba»; «y que la porció de terra ahont se havian edificat las casas ditas vulgarment la Tarumba era part, y de pertinencias de la mencionada quadra de Viladecavalls inferior».⁽²³⁾

Per tant, sembla clar que la denominació «La Tarumba» es feia servir per a referir-se a una porció de terra, inclosa dintre de la propietat Corbera i cedida en emfiteusi a una colla de pagesos i, per extensió, a un «carrer» o a unes cases. En el capbreu de 1788-90, hom utilitza normalment aquest nom per a referir-se a l'actual carrer de Dalt, tant en descriure els límits de les peces de terra, com en designar el lloc de residència dels confessants.

En cap dels documents consultats hi hem trobat altra referència a la Tarumba que l'esmentada. Quan en el Cadastre s'enumeren, una a una, les peces de conreu o de bosc, amb casa o sense, i es fa amb el nom amb què són popularment conegudes, cap d'elles duu aquest motiu ni altre derivatiu del mateix.

TIPOLOGIA I EVOLUCIÓ DE L'HÀBITAT

Els Camins

El geògraf Salvador Llobet cita Viladecavalls com a exemple de poble aglutinat, en forma longitudinal, seguint els vells camins del poble; però aquesta morfologia urbana és, com veurem, relativament recent.^[24]

El mateix autor fa notar l'absència de cap camí important en aquest poble. Efectivament, el camí ral que anava de Barcelona a Manresa, a partir de Terrassa, passava per Matadepera, per endinsar-se per la Serra de l'Obac. Els viatgers, o prenien aquest camí quan es tractava d'anar a Manresa, o seguien l'eix del Llobregat, per Molins de Rei i Martorell per anar a Montserrat, Esparreguera o Olesa.^[25]

El camí ral de Terrassa a Manresa passant per Montserrat transcorre, en un curt tram, pel limit nord del terme, entrant tot seguit a Vacarisses. És el camí que seguien els pelegrins que, des de Terrassa, es dirigien a Montserrat; però la seva situació marginal deixà Viladecavalls de banda del tràfec que pugués generar-s'hi.

D'aquesta manera, Viladecavalls, enfilat en un vessant, era com un cul de sac que quedava al marge de les rutes habituals, la qual cosa sens dubte condicionà la seva evolució i morfologia.

El Mas

La població –ja ho hem dit– estava dispersa en masos alguns dels quals es remontaven al segle XIII. El mas, segons Vilà Valentí, té el seu origen fonamentalment en el procés de desforestació que va comportar la repoblació i colonització agrícola que tingué lloc entre els segles IX i XI. Amb la cremada i rompuda dels sòls forestals, s'obriren les clarianes que permetrien l'aprofitament de la fertilitat del sòl.^[26]

Sota la denominació de «mas» cal incloure-hi, no sols la construcció en si, sinó la mateixa clariana agrícola i el conjunt de boscos i brolla

Can Corbera. Al fons, Can Mitjans.

Can Mitjans.

que l'envolten. El mas és una unitat de propietat i una unitat familiar d'explotació.

Fou sobretot als segles XII i XIII quan el mas esdevingué ja una unitat social i laboral integrada. Aquesta població, disposada en forma dispersa, tenia la parròquia com a centre més normal i regular de les seves relacions socials. La pertinença a un mas i a una parròquia eren elements essencials d'identificació de l'individu amb el territori.

El mas, que havia sorgit en plena Edat Mitjana, quedà plenament configurat als segles XV i XVI en la forma com ha arribat fins ara. Com en el cas comentat de Can Mitjans de la Guardiola, l'annexió de masos contigus deshabitats, conseqüència de la nova situació generada d'ençà la Sentència Arbitral de Guadalupe, incrementà la dimensió dels masos que, menats per una o unes poques famílies, en aquests segles assoliren extensions que mai havien tingut, consolidant-se com a base del sistema d'explotació agrària. El desdoblament o afegiment de construccions afirmà el seu caràcter de casa pairal.

La casa, des del punt de vista tècnic, era enormement diversificada: eines de tota mena, tines, coves, mesures de gra, portadores, restes de la darrera collita arreu... Núria Sales ressalta la relació que hi ha entre la quantitat d'estris domèstics, reflex del nivell de vida de la gent que hi viu, i la quantitat de terres i animals i l'amplitud de la casa, però en tots els casos amb absència de luxes. Podria dir-se que, independentment de la major o menor riquesa de la masia, la vida hi era austera.^[27]

Aquesta autora, en base a l'anàlisi que Jaume Codina ha fet dels inventaris de centenars de masies de l'Hospitalet i el Prat, constata la impressió d'un progrés constant en la dotació de la masia entre els segles XIV i XVIII:

«Al segle XIV, una masia pratenca típica constava de tres peces úniques; a la que potser feia de cuina hi havia la pastera, una paella, una dotzena i mitja d'escudelles i talladors, algun càvec i alguna aixada, una caixota que tal vegada servia de taula (no consta que n'hi hagués), dues cistelles, dues falçs, dues corbelles i un sagí de porc. A la segona habitació, on no manca ni una llança ni una espasa, hi ha dos llits de cordes, sense màrfegues ni coixí, i del sostre pengen dues pernes de cansalada, una a mig encetar. Ni un moble, ni un armari, ni una cadira. La tercera peça feia al mateix temps de rebost, graner, celler, estable i corral: s'hi trobaven el cup amb la verema, sacs de blat, ordi i farina, setze forcs d'alls, dues botes, una taula i un banc, feixos de borres filades, dues vedelles, un ase, vint-i-quatre galls i gallines amb els seus pollets».

Al segle xv ja solien tenir 4 peces, generalment totes també en una sola planta. Hi havia cellers i golfes, que podien fer de graner, planta baixa i pis, sala i tres o quatre habitacions.

«Al dormitori, sovint únic, llits no ja de cordes sinó de posts i bancs, amb màrfega plena de palla, les caixes de la roba, algunes armes, uns paternòsters o rosaris de corall.»

«A finals del segle xvi i principis del xvii, certs masos tindran algun armari de paret, cadires de cuir, caixes de noguera, carretes (les primeres), arcabussos o pedrenyals a més de ballestes, quantitats ingents de variades eines i estris, una dotzena de llumeneres i algun canalobre...»⁽²⁸⁾

Però mentre que als segles xv i xvi l'habitual era que tothom visqués en masos, ja no ho era tant en els segles xviii i xix, en què hi havia gent que vivia en cases, casetes o barraques. Recordem que els pagesos de Viladecavalls el 1716 afirmaven que hi havia 8 cases bones i 5 *«como unas barracas»*.

Pau Duran, Miquel Trullàs, Pau Margarit, Josep Boada i Josep Bayona tenien cases de *«4 aposentos, sin los corrales y bajos de dicha casa»*, per tant, cal comptar-ho com dormitoris; (en la casa de Josep Bayona no hi vivia ell, sinó el seu masover, en Miquel Serra). En Joan Marcet i en Francesc Colomines les tenien de cinc cambres i en Jaume Turó de sis, sempre independentment dels baixos. No sabem si el major nombre d'habitacions es podia correspondre amb un major benestar econòmic; en tot cas, tots els pagesos esmentats estimaven la seva propietat en una mateixa quantitat: 190 lliures. Però cal no perdre de vista que el Cadastre és una font fiscal i que l'interrogatori es feia amb la finalitat de determinar la imposició que s'establiria, de manera que eren corrents les ocultacions o, com a mínim, les infravaloracions. De les cinc semibarraques no en tenim cap descripció.

El Viladecavalls dels segles xvi i xvii i com a mínim de la primera meitat del segle xviii, era una àrea de poblament dispers, ocupada essencialment per masos en els que hi vivia una família, generalment molt nombrosa, composta per l'hereu, la seva dona i fills, germans i germanes, els pares sobrevivents, a vegades algun oncle, i els mossos i criades.

El nucli urbà del segle xviii

El segle xviii fou el de l'extensió i intensificació dels conreus per excel·lència. L'impuls de la població implicà un increment de la producció que, a la vegada, estava en l'origen del creixement demogràfic.

Les sembres i les noves plantacions foren corrents arreu. Pagesos i teòrics prengueren consciència dels beneficis que comportava un conreu més intensiu. Empesos per la pressió demogràfica, terrenys que fins aleshores havien restat erms entraren en el cicle productiu. El segle xviii fou l'època en què els contractes emfitèutics, «l'establiment» i la «rabassa morta» –forma de contracte aplicat a la rompuda vitícola– prengueren un ritme accelerat.

Els propietaris pagesos, atrets pels beneficis creixents del conreu, establien peces de terra, amb cens perpetu o indefinit. P. Vilar posa de manifest que l'establiment no sols fou practicat en gran escala pels que disposaven de terrenys vastos, sinó també per cada masia, a les parts més allunyades i menys fèrtils del seu domini.⁽²⁹⁾ Aquí es produí el moviment invers al que s'havia donat als segles xv i xvi: la gran unitat d'explotació es fragmentava.

F. de Zamora fa notar en el seu diari, referint-se a una gran masia de Matadepera:

«... muchas de estas casas no tienen señor directo; y otras, aunque lo tengan, tienen la misma libertad que si no lo tuviesen puesto que aunque ellos tengan establecidas sus haciendas, pueden venderlas, mejorarlas, establecerlas a otros, y hacer lo mismo que los dueños que no reconocen señorío. En efecto, esta libertad empieza a ponerse en práctica, pues muchas de estas casas, que poseían terrenos extendidos, han establecido algunos pedazos a otras familias, con la condición de hacer casa en medio de ellos, habitarlas de continuo y pagar tal censo o tales pactos de frutos, según la calidad y pactos del establecimiento, prácticas verdaderamente dignas de establecerse en el resto del Reino, pues producirían el efecto de poblar los grandes desiertos que ahora se hallan en Aragón, Castilla, etc.»⁽³⁰⁾

Això mateix és el que feren els Llonch Corbera amb les terres propietat de Teresa Corbera, que el seu marit usufructuava. Tot just encetada la segona meitat del segle, anaren establint peces de terra, unes amb la condició d'edificar-hi la casa, d'altres amb la de plantar-hi. Les condicions de l'establiment podem trobar-les clarament especificades en les escriptures. L'1 de novembre del 1769

«Pera millorár, y a objecte de fer casa en lo infrascrit tros de terra (...) per nosaltres, y nostres respectius successors establím, y en emphiteosi donám, y concedim a vos Joan Turo pagès del terme de Viladecavalls Superior de dit Bisbat, present, y baix acceptant, y als vostres y perpetuament, tot aquell tros de terra herma així com esta senyalat (...) Aquest establiment vos fem ab los pactes següents: Primo, que hajau de millorar dit tros de terra, y fabricar casa en ell, lo qual no podreu retenir, que no hi hajau edificat dita casa».

El cens que s'establí fou de dues lliures i setze sous, que en Joan Turó hauria de pagar en endavant cada primer de novembre, i com a entrada, entregar als Llonch Corbera dos pollastres.⁽³¹⁾

En el mateix acte es preveia que les parets mitgeres amb els veïns, en aquest cas Felip Neri Corbera i Jaume Boada, es fessin a mitges, donant i prenent carregament.

Aquests establiments, amb la finalitat d'edificar casa es van anar fent de forma consecutiva, en peces quasi regulars de 24 o 48 pams d'amplada. Ens hi hem referit somerament en parlar de la Tarumba.

Amb la construcció de les cases va anar constituint-se la primera aglomeració urbana de Viladecavalls, un barri de pagès que esdevindria el nucli del que partiria l'actual casc antic. Si no en totes les ocasions, en la majoria d'elles, les cases es concentraren a la banda de ponent del carrer, mentre que a la banda de llevant cada casa hi tenia, front per front, un tros de pati. Aquestes cases i patis limitaven a llevant amb Terrassa i a ponent amb terrenys d'Isidre Turó.

Entre le cases o patis de llevant i de ponent es reservaven vint pams per a carrer. Aquest carrer o barri se l'anomenà ben aviat com el de les Cases Noves. El 23 de novembre de 1759, en ocasió de la mort d'un fill de Miquel Mañosa, el rector anotava en el llibre de registre d'òbits «lo qual difunt fou lo primer que morí, en las Casas Nobas y lo primer que de ditas Casas Nobas se enterra en Sn. Martí». El 1760, quan morí Jaume Canudas tornà a fer referència al lloc de residència d'aquest de la següent manera: «del poble de casas Nobas de la Parroquia de Sorbet». El 1764 també es referí a Felip Neri Corbera, com «Pagès habitant en las casas novas de dita Parròquia de St. Martí».⁽³²⁾ L'any 1790 el «carrer o veïnat de la Tarumba» tenia 31 cases.

Aquests nuclis de nous establiments, conseqüència directa de la dinamització de l'agricultura al s. XVIII, constituïren un fet molt generalitzat. Tornant al diari de Fco. de Zamora, el dia 3 de juny de 1789 anotava:

«Después continuamos hasta Ullastrell, cuya rectoría es solitaria, y muy pequeña su iglesia. El rector nos dijo que el pueblo consistía antes

de seis casas de labradores, y con los establecimientos hechos por éstos para plantar se han aumentado, como nosotros lo hemos visto, y me parece serán unas treinta. Lo mismo sucede en todos los pueblos que hemos visto en este viaje. Desde aquí fuimos al pueblo de Rubí, descubriendo a la izquierda San Pedro de Sorbet, que es nuevo, y en fin llegamos a Rubí a comer».⁽³³⁾

En conclusió, creiem que el nom de Viladecavalls anà prenent força i imposant-se, a partir de finals del segle XVIII, precisament perquè la quadra de Viladecavalls fou el punt de partida de l'expansió urbana. Podríem demanar-nos què hagués passat si el primer nucli de població consolidat hagués sorgit entorn Sorbet o Taudell. De la mateixa manera, en iniciar-se aquesta aglomeració en el carrer de la Tarumba –era habitual que hom designés com a «carrer» qualsevol agrupació allargassada al costat d'un camí– la veu popular va assimilar Viladecavalls a la Tarumba, ampliant-se aquest topònim fins i tot més enllà de la superació dels límits de l'antiga quadra.

LA POBLACIÓ

Els segles xvi i xvii

L'anàlisi de la conjuntura demogràfica s'ha de refiar de fonts documentals que no van estar creades amb finalitats estadístiques.

Els fogatges, o llistes de cases habitades (focs) van sorgir a Catalunya, des del s. xiv, amb la finalitat principal de recaptar els donatius que les Corts acordaven pagar a la Corona i constitueixen una font documental de primer ordre per a l'estudi de l'evolució demogràfica de la societat d'antic règim. Ara bé, el seu ús no està exempt de dificultats. En primer lloc, la seva naturalesa fiscal en relativitza la validesa; a més, exclouen els focs no pagadors (militars, eclesiàstics, nobles, de funcionaris...), que poden ser diferents d'un fogatge a un altre.

En tractar-se de llars, cal aplicar un coeficient d'habitants per foc. Quin és l'adequat? El tamany de la família no és el mateix en un mitjà urbà que en un de rural, on conviuen les restes de l'anterior generació amb l'hereu i la seva dona, fills i germans. L'estatus econòmic és un altre factor condicionant del tamany familiar. En definitiva, el tamany de la família a Catalunya és diferent en funció de l'espai i del temps.

El fogatge de les Corts de Cervera, datat entre 1359-60 diu que hi ha 5 focs a la «quadra de Taudell de cavallers» i un foc de «Jacme Parent hom es parç d'esgleya de la parròquia de Taudell».^[34]

El de 1426, fet amb motiu del coronatge del rei Alfons, només deixa constància del foc de «Nantich Parent hom d'església de Migell de Taudell, terme de Terrassa» ja que «... són tinguts a tots los vasalls de l'església pagar cascun mig florí d'or d'Aragó (...) per cascuna coronació de Rey, e de Reyna, d'Aragó». En les talles de fogatges de Terrassa del reste del segle xv no hi ha cap més referència als focs de Toudell. Cal esperar a les talles del segle xvi perquè hi torni a aparèixer. En les 44 ocasions en que ho fa, entre 1516 i 1558, sempre hi ha set focs.^[35]

Pel que fa al segle ^{xvii}, Toudell té set focs el 1630 i el 1634, sis el 1637, set el 1641 i sis el 1644. La diferència correspondria a un foc que en unes ocasions seria pagador i en unes altres no.

Lamentablement, ni Sorbet ni Viladecavalls queden reflexats en cap fogatge.

Com pot observar-se, el nombre de focs de Toudell es manté completament estable mentre que, en el període que va de 1498 a 1570 es multipliquen per 4,35 els de la vila de Terrassa i per 1,07 els de la resta del terme.

Tal com remarquen F. Berenguer i J. Coma, aquest important increment de població a la vila és conseqüència de la política d'atracció de població cap a les ciutats, basada en la concessió de franqueses als nous pobladors.

L'estabilitat de la població de Toudell l'hem posada en relació al creixement de la resta del terme i al de la vila de Terrassa, però aquest darrer fou molt superior al de la comarca i el d'aquesta, a la vegada, al de Catalunya.

	1497	índex	1515	índex	1553	índex
Catalunya	55.541	100	59.435	107	66.719	120
Vallès Occ.	950	100	1.056	111	1.343	141
Terrassa (vila)	66	100	89	134	210	318

Font: BERENGUER, F. i COMA, J. *Història de Terrassa*.

Tal com hem posat de manifest en un altre capítol, el segle ^{xvi} i la primera meitat del ^{xvii} foren de clara expansió, a partir dels mínims de població que es donaren a finals del segle ^{xv}. Però el període que va del 1640 al 1714 quedà sota el signe de la crisi general.

L'evolució de la població depèn dels factors, favorables o adversos, que hi intervenen. L'antic règim econòmic la feia dependre de les fluctuacions de les collites. En uns moments en què la dieta alimentària depenia dels cereals panificables, un període de males collites i per tant d'escassetat, situava el preu del blat a nivells prohibitius per a la gran majoria de la població, la qual cosa comportava inevitablement períodes de fam. En aquesta situació les epidèmies trobaven el terreny abonat en una població debilitada, produint mortaldats de grans dimensions.

La pesta afectà amb gran intensitat Terrassa. Podem trobar-ne referències en l'obra de diversos autors terrassencs. Les autoritats locals feren crides i disposicions tendents a aïllar la vila per a prevenir-la del contagi, però aquestes mesures, d'altra banda inoperants des del punt de vista sanitari, no evitaven que la gent marxés: «Tots els terrassencs marxaren espaordits de la població i es refugiaren a les veïnes muntanyes i per les barranques de les hortes i de les vinyes».^[36]

La Guerra dels Segadors fou un altre factor que contribuï a la pèrdua d'efectius demogràfics per causa de les contínues lleves de soldats, a part de l'opressió fiscal que comportà la seva subvenció.

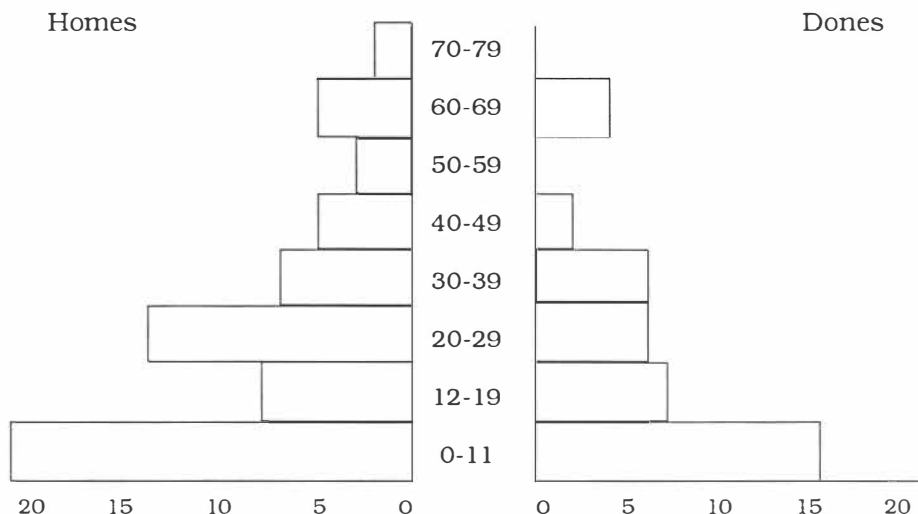
Si bé ara per ara no coneixem la forma concreta com tots aquests fets condicionaren l'evolució demogràfica de Viladecavalls, no podem pas pensar que se'n mantingués al marge. Salvador Cardús cita el fet que els nascuts a Terrassa durant l'epidèmia de pesta de 1598 foren batejats a Santa Maria de Toudell.^[37]

El segle XVIII

En el cens de 1718 Viladecavalls té 60 habitants i set la quadra de Clarà, però aquestes dades són contradictòries amb les respostes que els mateixos habitants donaren al qüestionari de Patiño l'any 1716. Hi ha coincidència en el nombre de cases -catorze- però no en el d'habitants; mentre que el cens els xifra en 60, ells diuen que són 114. Això, juntament amb el fet que fan un detall, família per família, dels membres que les componen, ens ha decidit a prendre en consideració aquesta darrera font.

A efectes d'analitzar l'estructura de la societat, el nombre d'habitants de Viladecavalls queda reduït a 104, corresponents a 12 cases, ja que en la relació n'hi falta una, segurament per un error, i una altra està derruïda, per la qual cosa la mitjana d'habitants és de 8,7 per casa, xifra molt alta si la comparem amb els 4 de Terrassa, els 4,27 de Barcelona, els 4,76 de Girona o fins i tot els 6,5 del Pla de Girona. J. Iglésies dedueix una mitjana de 4,07 persones per casa o família per al conjunt del Principat. El departament que oferiria una porporció més alta és Barcelona, amb 5,09 persones per casa. El Vallès en tindria 4,50 i el mínim estaria a Puigcerdà amb 2,02 persones/casa.^[38]

PIRÀMIDE D'EDATS DE VILADECAVALLS, 1716

La piràmide d'edats ofereix l'estructura típica de les societats d'antic règim demogràfic, amb una àmplia base. Els infants menors de 12 anys representen el 34,6% del total de la població.

La població masculina és molt més nombrosa que la femenina, donant una relació de masculinitat de 160; això és, que per cada 100 dones hi hauria 160 homes. Aquesta relació de masculinitat s'eleva a 175 si només considerem el tram d'edats compreses entre els 20 i els 39 anys.

Un factor fonamental tant pel que fa a l'important tamany familiar com al desequilibri entre els sexes, és l'alt percentatge del servei, que suposa més de la quarta part de la població, concretament el 26%, molt superior en relació a la població masculina –el 32,8%– que a la femenina –el 15%–. I és que hi ha molts més pastors i mossos que criades.

El servei representa el 22, 2% de la població menor de 12 anys; el 40% de la que té entre 12 i 19 anys; el 25% de la que té entre 20 i 29 anys; el 23% de la que està entre els 30 i els 39; el 42,8% de la compresa entre els 40 i els 49 anys i el 66,6% dels que tenen entre 50 i 59 anys.

A aquests 114 veïns i 13 cases de Viladecavalls cal afegir-hi dues

Llibre de baptismes de Sant Miquel de Toudell.

cases i set persones de la quadra de Clarà més les que pogués haver a Sorbet i a Toudell.⁽³⁹⁾

Per a completar la visió global de la població en aquest segle, hem utilitzat les dades que subministren les visites pastorals amb quin motiu, en ocasions, el notari eclesiàstic que acompanyava el bisbe o el seu delegat, anotava el nombre de cases o feligresos que tenia la parròquia, però excloent-ne els infants que encara no havien fet la primera Comunió. A més, disposem de les llistes de confessió i comunió Pasqual, de tres anys consecutius, de Santa Maria de Toudell.

Aquesta diversa procedència de les fonts crea la dificultat de coordinar diferents unitats de població (focs, veïns, cases, persones de comunió) i veure com poden reduir-se a una mateixa categoria, dificultat que cal afegir a la dispersió tant geogràfica com cronològica de les dades de què disposem, i que no permet establir un índex de creixement per al conjunt de Viladecavalls.

Per a aproximar-nos al nombre real d'habitants cal que a les xifres d'adults hi afegim la corresponent proporció d'infants. La frontera entre l'edat infantil i l'adult la constituïa la primera Comunió, que segons la norma corrent es feia als dotze anys. Per tant, a fi d'estimar

Llibre de Registre Parroquial amb la signatura del dianil Pere Matarrodona.

ANYS	SANT MARTÍ			SANT MIGUEL			SANTA MARIA			TOTAL ESTIMAT
	Nº CASES	ADULTS	POBL. ESTIM.	Nº CASES	ADULTS	POBL. ESTIM.	Nº CASES	ADULTS	POBL. ESTIM.	
1726	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-
1740	-	-	-	6	75	101	-	-	-	-
1758	2	15	20	4	65	88	2	20	27	135
1771	-	45	61	-	25	34	-	18	24	119
1778	-	90	121	-	25	34	2	25	34	189
1779							2	24	32	-
1780							2	20	27	-

Font: Elaboració pròpia a partir de Visites Pastorals i llistes de Comunió Pasqual.

la població existent, incrementarem les persones de comunió en el mateix percentatge de menors de 12 anys que oferia el Cadastre de 1716.

Per l'any 1778, en què coincideixen les dues fonts, hem pres en consideració la llista de comunió Pasqual ja que, en ser nominal, li concedim més fiabilitat.

A mesura que avançava el segle, Sant Miquel anava perdent població i Sant Martí en guanyava, sobretot a partir dels anys en què es construïren les cases noves, mentre que Santa Maria es quedava pràcticament estancada.

La trajectòria demogràfica de Catalunya al segle XVIII fou de creixement continu i de superació del règim demogràfic antic, caracteritzat per un moviment cíclic d'avenços i retrocessos. La vila de Terrassa havia crescut un 21,5% el 1787 respecte de la població que tenia el 1716, i el terme un 26,4%.

La línia ascendent en el guany de població de Sorbet no podem confirmar-la amb el cens de Floridablanca de 1787 que, tot i tractar-se ja d'un cens de característiques més avançades, segueix obviant, com la resta de censos del segle, Sorbet i Taudell. Aquest recompte atribueix 95 habitants a Viladecavalls i 8 a Clarà. La comparació amb el cens de 1718 donaria un guany de 35 habitants a Viladecavalls i 1 a Clarà.

Els registres parroquials

Els llibres de registre parroquials, si bé no permeten conèixer amb exactitud la xifra absoluta de població en un moment determinat, són l'instrument que permet pulsar, dia a dia, la marxa d'un nucli de població. Podríem dir que constitueixen el termòmetre de la història local, malgrat que algunes vegades presenten alguna carència i, en general, suposen un volum de documentació d'estudi molt laboriós.

A partir del Concili de Trento, l'església va sistematitzar el control dels naixements, les defuncions i els matrimonis, però no amb intencionalitat purament estadística sinó de control religiós i econòmic.

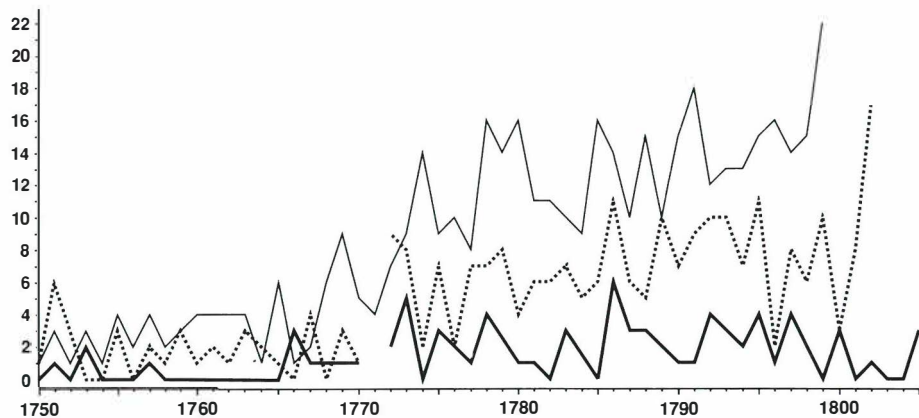
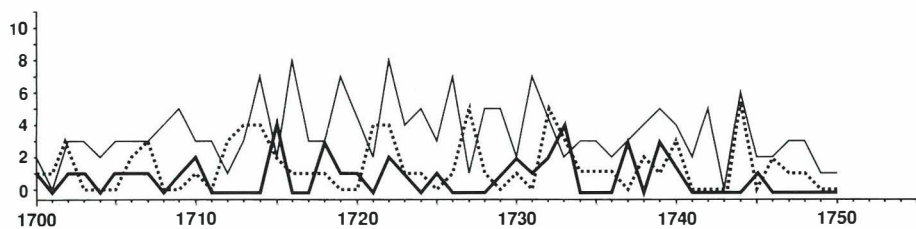
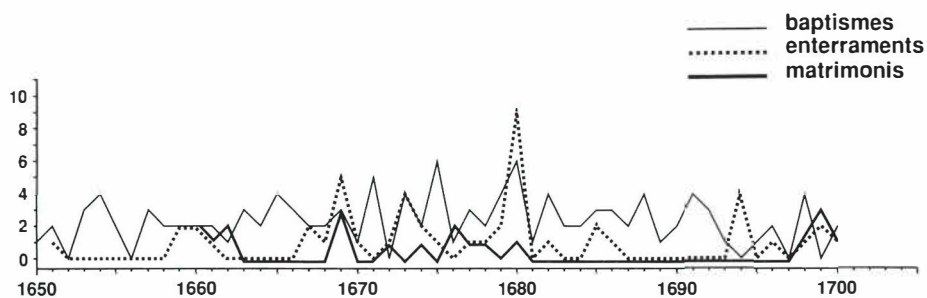
Hem fet el buidatge i recompte exhaustiu dels llibres de sagraments que s'han conservat de Santa Maria, Sant Miquel i Sant Martí. El petit tamany d'aquestes parròquies fa que el nombre anual de baptismes, enterraments i matrimonis sigui baix. Treballar amb magnituds tan escasses comporta el perill que, com diu J. Nadal, pugui confondre's la categoria i l'anècdota, o que qualsevol error prengui una importància relativa desproporcionada. Malgrat això, i en absència d'altres fonts, estem convençuts que la visió que hem obtingut, tant de la societat, com de l'evolució de la població a través dels registres parroquials, no l'hauríem tingut de cap altra manera.

Hem agregat les xifres de les tres parròquies, tant pel seu tamany

com perquè Sant Martí i Sant Miquel no estan diferenciades durant la major part del període estudiat. En les llistes indiquem els casos en què falten les dades d'alguna parròquia. Aquest només és el cas, en alguns anys, de Santa Maria. Cal tenir-ho present en l'anàlisi de les gràfiques, en les quals no ha estat possible destacar-ho.

L'observació quinquennal de les dades permet observar més clarament les diferents etapes en l'evolució de la població. El punt de partida de la nostra informació és la crítica situació del segle XVII. El nombre de naixements és molt baix i el lleuger increment dels anys 70 és encara vacil·lant i no es consolida. No seria fins la darrera dècada d'aquest segle que s'iniciaria una trajectòria ascendent per a assolir un punt màxim entorn els anys 1716-1720, després del sotrac de la Guerra de Successió.

La crisi rural de finals del segle XVII a Catalunya s'inicià probablement el 1677 i aconseguí els seus punts culminants el 1684-85 i 1694-95. El descens de la natalitat en la població de Sorbet i Taudell començà vers 1675 per a assolir els seus mínims en el quinquenni 1696-1700 (1,6 de mitjana). Les majors cotes de mortalitat foren les dels anys 1669-70 -punt de partida de la gràfica-, 1676-80 i 1711-15.

BAPTISMES SEGONS ELS REGISTRES PARROQUIALS

ANY	NOMBRE	MITJANA ANUAL DEL QUINQUENNI
1651*	2	
1652*	0	
1653	3	
1654	4	
1655	2	2,2
1656	0	
1657	3	
1658	2	
1659	2	
1660	2	1,8
1661	2	
1662	1	
1663	3	
1664	2	
1665	4	2,4
1666	3	
1667	2	
1668	2	
1669	3	
1670	1	2,2
1671	5	
1672	0	
1673	4	
1674	2	
1675	6	3,4
1676	1	
1677	3	
1678	2	
1679	4	
1680	6	3,2
1681	1	
1682	4	
1683	2	
1684	2	
1685	3	2,4
1686	3	
1687	2	
1688	4	
1689	1	
1690	2	2,4
1691	4	
1692	3	

ANY	NOMBRE	MITJANA ANUAL DEL QUINQUENNI
1693	1	
1694	0	
1695	1	1,8
1696	2	
1697	0	
1698	4	
1699	0	
1700	2	1,6
1701	0	
1702	3	
1703	3	
1704	2	
1705	3	2,2
1706	3	
1707	3	
1708	4	
1709	5	
1710	3	3,6
1711	3	
1712	1	
1713	3	
1714	7	
1715	2	3,2
1716	8	
1717	3	
1718	3	
1719	7	
1720	5	5,2
1721	2	
1722	8	
1723	4	
1724	5	
1725	3	4,4
1726	7	
1727	1	
1728	5	
1729	5	
1730	2	4
1731	7	
1732	4	
1733	2	
1734	3	

Any	NOMBRE	MITJANA ANUAL DEL QUINQUENNI
1735	3	3,8
1736	2	
1737	3	
1738	4	
1739	5	
1740	4	3,6
1741	2	
1742	5	
1743	0	
1744	6	
1745	2	3
1746	2	
1747	3	
1748	3	
1749	1	
1750	1	2
1751	3	
1752	1	
1753	3	
1754	1	
1755	4	2,4
1756	2	
1757	4	
1758	2	
1759*	3	
1760*	4	3
1761*	4	
1762*	4	
1763*	4	
1764*	1	
1765*	8	4,2
1766*	1	
1767*	2	

Any	NOMBRE	MITJANA ANUAL DEL QUINQUENNI
1768*	6	
1769*	9	
1770*	5	4,6
1771*	4	
1772	7	
1773	9	
1774	14	
1775	9	8,6
1776	10	
1777	8	
1778	16	
1779	14	
1780	16	12,8
1781	11	
1782	11	
1783	10	
1784	9	
1785	16	11,4
1786	14	
1787	10	
1788	15	
1789	10	
1790	15	12,8
1791	18	
1792	12	
1793	13	
1794	13	
1795	15	14,2
1796	16	
1797	14	
1798	15	
1799	22	16,75**
TOTAL	729	

Font: APS Llibres de Registre parroquials.

* No inclou Santa Maria de Toudell.

** Mitjana anual del quadrienni.

MATRIMONIS SEGONS ELS REGISTRES PARROQUIALS

ANY	NOMBRE	MITJANA ANUAL DEL QUINQUENNI
1660*	2	
1661*	1	
1662*	2	
1663*	0	
1664*	0	
1665*	0	0,6
1666*	0	
1667*	0	
1668*	0	
1669*	3	
1670*	0	0,6
1671*	0	
1672*	1	
1673*	0	
1674*	1	
1675*	0	0,4
1676*	2	
1677*	1	
1678*	1	
1679*	0	
1680*	1	1
1681*	0	
1682*	0	
1683*	0	
1684*	0	
1685*	0	0
1686*	0	
1687*	0	
1688*	0	
1689*	0	
1690*	0	0
1691*	0	
1692*	0	
1693*	0	
1694*	0	
1695*	0	0
1696*	0	
1697*	0	
1698	1	
1699	3	
1700	1	1
1701	0	

ANY	NOMBRE	MITJANA ANUAL DEL QUINQUENNI
1702	1	
1703	1	
1704	0	
1705	1	0,6
1706	1	
1707	1	
1708	0	
1709	1	
1710	2	1
1711	0	
1712	0	
1713	0	
1714	0	
1715	4	0,8
1716	0	
1717	0	
1718	3	
1719	1	
1720	1	1
1721	0	
1722	2	
1723	1	
1724	0	
1725	1	0,8
1726	0	
1727	0	
1728	0	
1729	1	
1730	0	0,2
1731	1	
1732	2	
1733	4	
1734	0	
1735	0	1,4
1736	0	
1737	3	
1738	0	
1739	3	
1740*	2	1,6
1741*	0	
1742*	0	
1743*	0	

Any	NOMBRE	MITJANA ANUAL DEL QUINGUENNI
1744*	0	
1745*	1	0,2
1746*	0	
1747*	0	
1748*	0	
1749*	2	
1750*	0	0,4
1751*	1	
1752*	0	
1753*	2	
1754*	0	
1755*	0	0,6
1756*	0	
1757*	1	
1758*	0	
1759*	0	
1760*	0	0,2
1761*	0	
1762*	0	
1763*	0	
1764*	0	
1765*	0	0
1766*	3	
1767*	1	
1768*	1	
1769*	1	
1770*	1	1,4
1771	-	
1772*	2	
1773	5	
1774	0	
1775	3	2,5**

Any	NOMBRE	MITJANA ANUAL DEL QUINGUENNI
1776	2	
1777	1	
1778	4	
1779	2	
1780	1	2
1781	1	
1782	0	
1783	3	
1784	2	
1785	0	1,2
1786	6	
1787	3	
1788	3	
1789	2	
1790	1	3
1791	1	
1792	4	
1793	3	
1794	2	
1795	4	2,8
1796	1	
1797	4	
1798	2	
1799	0	
1800	3	2
1801	0	
1802	1	
1803	0	
1804	0	
1805	3	0,8
TOTAL		139

Font: APS Llibres de Registre Parroquial.

* No inclou Santa Maria de Toudell.

** Mitjana anual del quatrienni.

Els naixements, en general, augmenten en els períodes d'abundància i disminueixen en els d'escassetat, però hi ha altres factors en joc, com són la incidència de les generacions mancades i la desnatalitat produïda pel trencament de parelles. La unió matrimonial freqüentment tenia una curta durada a causa de la mort d'algun dels seus membres. Un 14,1% dels homes i un 8,9% de les dones que contreïen matrimoni eren vidus. Tampoc era un fet massa habitual que els pares dels nuvis fossin vius en el moment de l'enllaç dels seus fills. El 64,7% dels pares dels nuvis i el 52% dels de les núvies ja havien mort, i de les mares en faltava el 54,6% de les dels marits i el 38,5% de les de les mullers.

Això pot donar idea de com era de baixa l'esperança de vida. La mortandad era especialment virulenta entre els infants, menys de la meitat dels quals arribaria a complir els 12 anys. De les defuncions produïdes entre 1669 i 1802 més de la meitat –el 54,2%– corresponien a infants –albats en la terminologia de l'època–. La mortalitat dels infants seria encara superior a aquesta mitjana entre els anys 1751 i 1802, en què representaria el 60,5% del total de les morts. D'aquestes, la gran majoria es produïa en els primers 4 anys de vida. No podem avaluar l'edat dels morts fins 1772, ja que fins aleshores només es feia constar si es tractava d'un adult –cos– o d'un albat, però per al període de 28 anys compresos entre 1772 i 1799, l'índex de mortalitat entre els menors d'un any era del 154,7 per mil.

ESTRUCTURA D'EDATS EN ELS ÒBITS PRODUÏTS ENTRE 1772 I 1802

EDATS	HOMES	DONES	TOTAL	%
de 0 a 11 mesos	30	32	62	27,6
d' 1 a 4 anys	35	41	76	33,9
de 5 a 11 "	7	2	9	4,0
de 12 a 14 "	2	2	4	1,8
de 15 a 29 "	5	6	1	15,0
de 30 a 44 "	3	5	8	3,6
de 45 a 59 "	7	9	16	7,1
60 o més	19	19	38	17,0
TOTAL	108	116	224	100
%	48,2	51,8	100	

Font: Elaboració pròpia a partir dels Llibres de Registre Parroquials.

ENTERRAMENTS SEGONS ELS REGISTRES PARROQUIALS

Any	Cossos	Albats	Total	Mitjana Anual del quinquenni
1669	0	5	5	
1670	1	0	1	-
1671	0	0	0	
1672	1	0	1	
1673	4	0	4	
1674	1	1	2	
1675	0	1	1	1,6
1676	0	0	0	
1677	0	1	1	
1678	0	1	1	
1679	2	0	2	
1680	5	4	9	2,6
1681	0	0	0	
1682	1	0	1	
1683	0	0	0	
1684	0	0	0	
1685	2	0	2	0,6
1686	1	0	1	
1687	0	0	0	
1688	0	0	0	
1689	0	0	0	
1690	0	0	0	0,2
1691	0	0	0	
1692	0	0	0	
1693	0	0	0	
1694	4	0	4	
1695	0	0	0	0,8
1696	1	0	1	
1697	0	0	0	
1698	1	0	1	
1699	2	0	2	
1700	1	0	1	1
1701	1	0	1	
1702	3	0	3	
1703	0	0	0	
1704	0	0	0	
1705	0	0	0	0,8
1706	0	2	2	
1707	1	2	3	
1708	0	0	0	
1709	0	0	0	
1710	1	0	1	1,2

Any	Cossos	Albats	Total	Mitjana Anual del quinquenni
1711	0	0	0	
1712	2	1	3	
1713	2	2	4	
1714	2	2	4	
1715	2	0	2	2,6
1716	1	0	1	
1717	0	1	1	
1718	0	1	1	
1719	0	0	0	
1720	0	0	0	0,6
1721	3	1	4	
1722	1	3	4	
1723	1	0	1	
1724	1	0	1	
1725	0	0	0	2
1726	1	0	1	
1727	4	1	5	
1728	0	1	1	
1729	0	0	0	
1730	0	1	1	1,6
1731	0	0	0	
1732	1	4	5	
1733	1	2	3	
1734	1	0	1	
1735	0	1	1	2
1736	1	0	1	
1737	0	0	0	
1738	2	0	2	
1739	1	0	1	
1740	2	1	3	1,4
1741*	0	0	0	
1742*	0	0	0	
1743*	0	0	0	
1744*	2	3	5	
1745*	0	0	0	1
1746*	2	0	2	
1747*	1	0	1	
1748*	0	1	1	
1749*	0	0	0	
1750*	0	0	0	0,8
1751*	6	0	6	
1752*	2	1	3	

ANY	COSSOS	ALBATS	TOTAL	MITJANA ANUAL DEL QUINQUENNI
1753*	0	0	0	
1754*	0	0	0	
1755*	3	0	3	2,4
1756*	0	0	0	
1757*	2	0	2	
1758*	0	1	1	
1759*	0	3	3	
1760*	1	0	1	1,4
1761*	2	0	2	
1762*	1	0	1	
1763*	1	2	3	
1764*	1	1	2	
1765*	0	1	1	1,8
1766*	0	0	0	
1767*	3	1	4	
1768*	0	0	0	
1769*	1	2	3	
1770*	1	0	1	1,6
1771	-	-	-	
1772	2	7	9	
1773	3	5	8	
1774	0	2	2	
1775	3	4	7	6,5**
1776	1	1	2	
1777	3	4	7	
1778	1	6	7	

ANY	COSSOS	ALBATS	TOTAL	MITJANA ANUAL DEL QUINQUENNI
1779	1	7	8	
1780	2	2	4	5,6
1781	4	2	6	
1782	2	4	6	
1783	5	2	7	
1784	2	4	6	
1785	1	5	6	6,2
1786	4	7	11	
1787	2	4	6	
1788	2	3	5	
1789	1	9	10	
1790	3	4	7	7,8
1791	6	4	10	
1792	3	7	10	
1793	3	7	10	
1794	3	4	7	
1795	3	8	11	9,6
1796	1	1	2	
1797	1	7	8	
1798	2	4	6	
1799	2	8	10	
1800	2	1	3	5,8
1801	3	5	8	
1802	8	9	17	
Total	170	202	372	
%	45,7	54,3	100	

Font: APS Llibres de Registre parroquials.

* no inclou Santa Maria de Toudell.

** mitjana anual del quatrienni.

La mortandat, d'altra banda, tenia un cicle vital anual; hi havia un factor estacional, tret de la mortalitat catastròfica, diferent per als adults que per als infants. Per als primers, els mesos de major morbiditat eren els de la tardor (setembre, octubre, novembre) amb el 32,2% de les defuncions, seguits dels de l'hivern (desembre, gener, febrer) amb un 23,9%, els de l'estiu (juny, juliol, agost) amb el 22,8 i, per últim, la primavera (març, abril, maig) amb el 21%. D'albats en

morien el 30,1 a l'estiu, el 30% a l'hivern, el 21% a la tardor i el 19% a la primavera.

Entorn als anys 1716-20 s'aconseguí la cota màxima de naixements del període comprès entre mitjans segle XVII i mitjans segle XVIII, coincidint amb un moviment invers de les defuncions. A partir d'aquí començaria una crisi que no es superaria fins la dècada dels 70 en què s'entraria en una nova dinàmica demogràfica. Fins 1720 la peste havia estat la pitjor de les epidèmies. A partir d'aquí ho seria la verola.

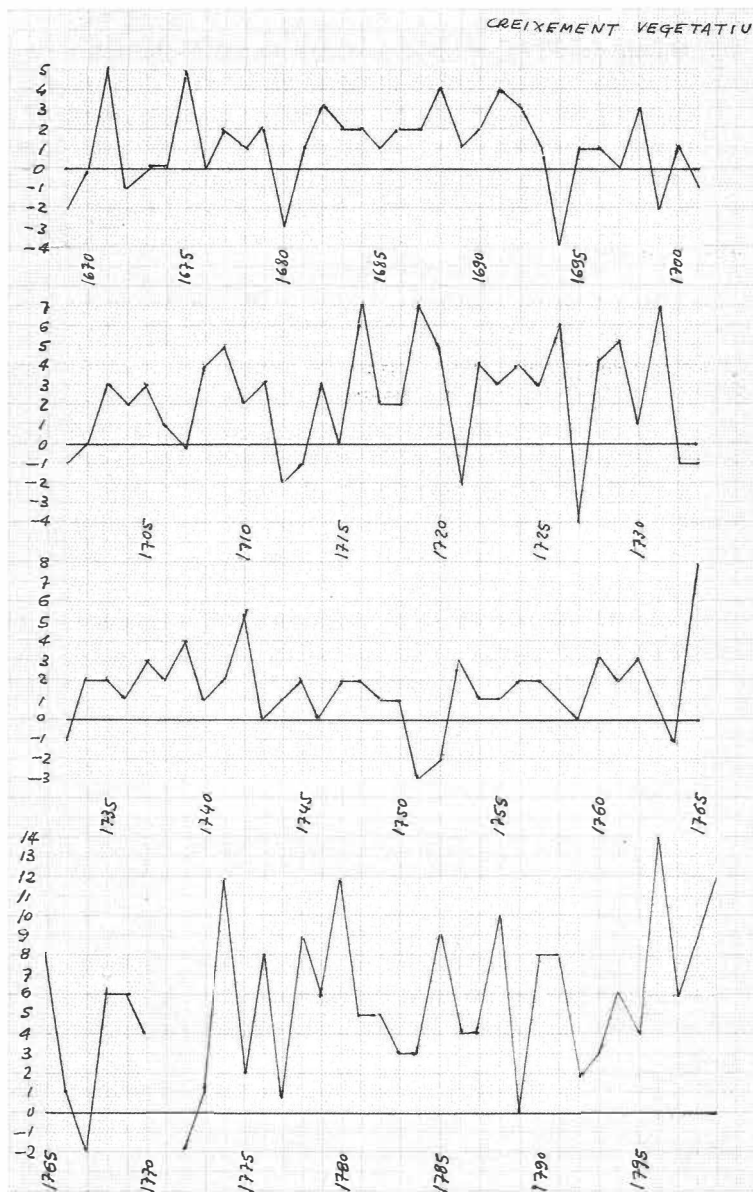
El segle XVIII no quedà lliure tampoc de crisis alimentàries, encara que com diu P. Vilar és difícil, en aquests anys, conèixer què és imputable a les crisis meteorològiques i què a les seqüeles de la Guerra de Successió. Els anys 1729, 1734 i 1735 foren de màximes en els preus del blat. Entre el 1745 i 1754 la sequera fou dramàtica i els preus del blat assoliren cotes altíssimes. La secada fou, a Barcelona i els seus voltants, d'una importància que posa de manifest el fet que els molins no tenien prou aigua i la gent es disputava els que encara voltaven. El 1753-54 els de Sant Boi, el Papiol i Molins de Rei feien pagar 7 sous la quartera molta, mentre que les tarifes ordinàries dels molins reials no havien sobrepassat un sou durant la major part del segle.⁽⁴⁰⁾

A l'evidència de les corbes demogràfiques s'hi afegeix el testimoni dels pagesos de Viladecavalls. No coneixem la data exacta, però amb posterioritat a les respostes al qüestionari de 1716 puntualitzaven el següent:

«Se advierte que en el papel general de las preguntas se pusieron ocho jornaleros, que entonces trabajaban en las casas de dicho término, y por la escasez del tiempo y no tener los Dueños de las Casas pan que comer, les han despedido, que bastantemente tienen trabajo de poder sustentar sus propias familias. Solamente se hallan hoy tres jornaleros».⁽⁴¹⁾

L'observació del creixement vegetatiu fa més evident quins foren els moments més crítics per als habitants de Sant Martí, Sant Miquel i Santa Maria –moments en què moria més gent que no en naixia– i el baix to que tingué el guany de població en el període comprès entre 1732 i 1765.

A partir d'aquests mínims s'iniciaria un ascens primer moderat, després ja més decidit, que suposaria entrar en una nova dinàmica demogràfica. El nombre de naixements superà els antics nivells i inicià, sobretot a partir dels anys 70, un fort ascens. De la mateixa manera que la natalitat, la mortalitat assolí altes cotes, però ja no

superiors a les dels naixements, donant lloc a una situació d'important mortalitat però de natalitat prou forta com per a presentar sempre un balanç positiu i creixent.

La immigració hi tingué a veure amb aquest guany de població. L'arribada de població forastera és un factor que cal tenir en compte en aquest creixement demogràfic i, a la vegada, és un indicador de les condicions econòmiques: la gent emigra on hi ha treball.

L'anàlisi del lloc d'origen i residència dels que contrauen matrimoni dona una alta proporció de contraents que, residint a Viladecavalls són nascuts fora, sobretot a partir de 1772.

Són migracions de curta distància. Els pobles d'origen d'aquests treballadors estan majoritàriament en un radi no gaire extens. Olesa, Vacarisses, Terrassa vila i terme, Mura i Sant Feliu del Racó són, per aquest ordre, els llocs d'origen més habituals. Menys freqüents són: Castellbell, Rubí, Sant Llorenç Savall, Abrera, Matadepera, el Bruch, Sant Cugat, Moià, Rubí i Castellgalí. En cap cas hi ha immigració de fora de Catalunya.

Els darrers anys del segle XVIII i primers del segle XIX tornaren a ser crítics. La població catalana sofrí pèrdues amb motiu de les guerres contra la França revolucionària, però també per causa de fams i caresties. El 1784 hi hagué epidèmies quasi generals i el 1794-95 es produïren grans mortandats. Les zones rurals, que patiren una carestia especialment aguda el 1802, foren molt més afectades que les urbanes. Les excessives morts del període 1800-1802 es degueren en gran part a les epidèmies infantils.

A Viladecavalls veiem com la natalitat baixa entre el 1780 i el 1785, al mateix temps que s'eleva la mortandat, que assoliria els màxims nivells en el període 1791-95 i l'any 1802, darrer de la sèrie. Dins de l'alta mortalitat d'aquests darrers anys del segle XVIII i els dos primers del XIX, la mortalitat infantil fou de proporcions extraordinàries: entre 1786 i 1802 la proporció de menors de 12 anys seria d'un 65,2% del total de les defuncions.

Recapitulació

La falta de xifres absolutes de població i les dificultats derivades, tant de la documentació com dels condicionaments territorials, ens veda la possibilitat de calcular un coeficient de natalitat versemblant.

En resum, pensem que el conjunt de Viladecavalls va seguir, en

termes generals, la línia evolutiva que hom ha establert per al conjunt de Catalunya. Al llarg de l'espai temporal analitzat pot observar-se un moderat ascens de la població fins 1675 i una situació de crisi d'aquí al tombant de segle, a partir de quin moment el creixement fou comparativament notable fins el 1716.

El període 1716-19 marcà una fita momentània en el progrés demogràfic a partir de la qual s'entraria en una nova crisi, més llarga que l'anterior. A diferència de la immigració, res no podem conèixer de l'emigració dels propis habitants, com a conseqüència del possible desequilibri entre homes i recursos. Aquesta situació de crisi no començà a superar-se fins mitjans de segle, en quin moment es feu el salt cap a una nova dinàmica, de forta natalitat.

Hi ha connexió entre les circumstàncies econòmiques i el desenvolupament demogràfic. El guany de població de la segona meitat del segle XVIII ja es va fer sobre unes altres bases. No sabem si pogueren intervenir-hi altres factors, però l'extensió dels conreus amb la cessió de terres ermes a rabassa morta permeteren, no sols un cert corrent immigratori sinó que possibilitaren la retenció al territori de fadrísters que d'altra forma hagueren emigrat.

Les altes taxes de mortalitat, sobretot infantil, de finals de segle, són l'exponent de la persistència, encara, de crisis epidèmiques. L'any 1802 seria, en aquest sentit, un any paradigmàtic.

LA SOCIETAT

A través de la demografia ens hem aproximat a la interpretació de la realitat social, però això quedaria incomplet si no hi afegíssim tots aquells aspectes que ens aporten un major coneixement de la mentalitat i de les formes de vida de les dones i els homes de l'època moderna al nostre país.

En la societat d'antic règim les festes eren molt nombroses; el calendari festiu en una comunitat pagesa estava ple de celebracions religioses, amb una estreta relació entre el calendari pagès i el litúrgic. Festes Marianes, de Sants patrons, Eucarístiques, festes majors, Setmana Santa, processons, rogatives o accions de gràcies relacionades amb la problemàtica meteorològica anaven intercalant-se amb els dies de treball, a mig camí entre la festa i l'expressió d'una religiositat barroca.^[42]

Els casaments també tenien el seu cicle anual, condicionat per les feines del camp i pel desvetllament de la incògnita de l'èxit de la collita. L'ordre de preferència mensual per a casar-se era el següent: febrer, setembre, gener, octubre, novembre, desembre, maig, juny, agost i juliol. Hom preferia els mesos d'hivern, en el transcurs dels quals se celebraven el 39,5% dels casaments, seguits per la tardor, amb el 32,5%. La primavera, amb el 15,3% i l'estiu amb el 12,7 eren les èpoques de l'any menys propenses per a celebrar-hi el casament. El mesos de menys treball agrícola eren els preferits i hom defugia, a més de les èpoques de molta feina, l'època de la penitència quaresmal.

La parròquia, que estava plenament integrada en la vida quotidiana de la gent, era l'eix vertebrador de la vida comunitària rural. Els fidels s'integraven en la seva estructura a través de la participació en les obres o fàbriques.

A la Parròquia de Sant Martí de Sorbet hi havia l'obra de Sant Martí, al davant de la qual hi havia un «obrер», i la de la Mare de Déu, administrada per una «obrerera». Al front d'aquesta darrera s'anaven alternant anualment la mestressa de Can Corbera i la de Can Purull fins que, a partir de 1760, en arribar nova població, s'hi anaren integrant altres dones. La tasca de l'obrerera era aplegar les caritats a

l'església i «per las casas circumvehinas» i dur els comptes d'ingressos i despeses (llànties, candeles, tovalles per l'altar...).

De la mateixa manera, l'administrador de l'obra de Sant Martí recollia les caritats a l'església i per les cases, anotant-ne el seu valor anual. A Sant Miquel de Toudell hi havia una obra similar que duïen a terme els seus parroquians.

El «*Llibre de la obra i administracions de la Parroquial Iglesia de Sant Martí de Sorbet*»,⁽⁴³⁾ seguint explícitament les instruccions emanades del Bisbat, va detallant l'import anual del recaptat, els administradors que en són responsables i les despeses. Les caritats aplegades quasi mai no ho eren en diners, sinó en espècies, concretament en blat. El pagament en espècies era molt corrent i el blat sovint adquiria un paper social en esdevenir fins i tot moneda de canvi.

En parlar de demografia ja hem constatat com la mort era un fet omnipresent en la vida quotidiana. En els llibres d'òbits s'hi aplega tot un seguit de misèria humana i de dolor. Dones que moren en el part, nadons que no sobreviuen, famílies que en el transcurs d'una setmana enterren dos fills... L'altíssima mortalitat infantil conformava un cert fatalisme davant la possibilitat de veure els fills criats i només hi havia una forma de fer-hi front: omplint la casa de criatures, en l'esperança que en sobrevisquessin el major nombre. El matrimoni format per Josep Cabassa i Petronila Llonch és exemplar en aquest sentit. Casats el 1766, desconeixem la totalitat dels fills nascuts abans de 1772, però la seqüència a partir d'aquesta data és la següent:

<u>Data</u>	<u>neix</u>	<u>mor</u>
1668?	Caterina	
17 febrer 1772	Josep	
26 febrer 1772		Caterina
23 desembre 1772		Ramon
6 octubre 1773	Joan	
30 octubre 1775	Miquel	
6 octubre 1777	Pere	
12 desembre 1779	Maria	
26 desembre 1781	Eulàlia	
14 març 1782		Maria
7 febrer 1784	Francisca	
7 febrer 1786	Anton	
4 febrer 1788		Miquel
20 març 1788	Francisco	
10 desembre 1789		Francisco
1 agost 1790	Mus	
11 juny 1791		Josep
3 febrer 1792	Josep	
12 juny 1797		Josep
6 agost 1804		Joan

Nombrosos nadons eren batejats a casa, cuitacorrents per la llevadora, un veí o el capellà. «Nasqué un noi en la casa del molí den Cabassa... per lo imminent perill de morir ha batejat Catharina Bas llevadora de la vila de Olesa...». «Ha batejat per lo imminent perill de la vida...» és una fórmula corrent. Si la criatura sobrevivia, un altre dia es feia el bateig solemne. Donada la forma en què les cases estaven escampades pel territori, també moltes vegades es recorria al capellà de la parròquia més propera: «... l'han batejat a Ullestrell per ser més aprop, per imminent perill de morir...». La recurrència al capellà d'Ullestrell és corrent a Ca'n Cabassa en els casos d'urgència.

En els enterraments, el capellà acompanyava el cos del mort de casa seva a l'església en processó «fent las absoltas acostumadas». En concepte de dret de processó cobrava 4 sous pels cossos i 2 pels albats.

En els llibres d'òbits també s'hi registrava el tipus de missa o ofici celebrat: «missa resada», «ofici d'àngels», «los 4 officis de enterro y honras»; el nombre de capellans i el que s'ha cobrat: «... lo acostumat 1 lliura 12 sous als qui han dinat a la casa del difunt i 1 lliura 16 sous als demes»; i el lloc d'enterrament: «al fossar», al «vas» o «tomba» de «dita casa dins la Iglesia».

A instàncies del Bisbat els capellans tenien cura de deixar anotades les últimes voluntats del difunt, sobretot en el que feia referència al nombre de misses que havia deixat encomanades i pagades o en cas d'haver instituït alguna pia obra, en la perspectiva de la salvació de la pròpia ànima. A vegades hi ha constància del Notari en el qual s'ha dipositat el testament i a vegades és el mateix capellà el que el recull, fins i tot verbalment; principalment en aquells casos en què no hi havia gaire a testar i més que res es tractava d'assegurar-se de la celebració dels oficis.

Els capellans portaven els registres parroquials el millor que sabien i podien, però tot i que eren, sobretot a pagès, les persones més instruïdes i quasi sempre els únics que sabien de lletra, sovint ho feien amb deficiències. En les visites pastorals, els delegats del Bisbe deixaven constància escrita de les mancances que hi observaven o de noves instruccions a tenir en compte –recollir el lloc d'origen dels contraents, si se'ls havia examinat de doctrina cristiana, si era el cas que algun difunt havia instituït alguna obra pia...-. A partir dels mínims obligats, ja depenia del criteri o de l'humor de cada clergue el grau d'informació recollida. Aquest és el cas de les causes de la mort.

No sempre en queda constància, però d'entre els casos que co-nexem n'hi ha alguns de mort «repentina» o «inopinadament»; «ha mort

opilada»; de «malaltia natural»; «malaltia corporal»; «ferit». Morts accidentals són: l'ofegament d'un serrador a la riera de Gaià; a causa de la precipitació al damunt d'un carro ple de carbó; i per l'acció d'un llamp. Hi ha un cas de suïcidi que qualifiquen de mort «loco o fatuo»: «lo trobaren penjat al aposento y lo rector de Ullastrell que si trobà dubtava que fos viu pero li donà la absolució sub condicione». Dues morts violentes: la de Josep Salas a qui el 30 de març del 1809 «mataren els francesos»⁽⁴⁴⁾ i la de Bartomeu Parull de las Gonteras, mort d'un cop de pedrenyal el 28 de juliol del 1659.

Les petites societats sovint resolien o intentaven resoldre les seves diferències de forma violenta. I Almazán⁽⁴⁵⁾ fa referència a dos processos que afectaren gent de Santa Maria de Toudell. L'un, de 18 de febrer del 1576, el motivaren els fets que es produïren quan Guillem i Antoni Mitjans es dirigiren al fosquejar cap a Joan Stella, de la mateixa parròquia, que treballava a una vinya del seu pare amb dos mossos estrangers i un altre pagès d'Ullastrell, amb la intenció de resoldre amb sang el conflicte que tenien ambdues famílies. Aquests contenciosos interfamiliars moltes vegades tenien el seu origen en causes d'indole econòmica, com ara la invasió de les terres d'un veí per part del bestiar, etc.

L'altre procés, de 9 de març del 1587, relata com a Bertran Manaut, francès que treballava a la vinya de Joan Mitjans, i a rel d'una burla, un company li arrencà el nas d'un cop de càvec.

El país era ple d'immigrats francesos, de treballadors sense terra i de fadrísters amb poca herència que s'havien de buscar la vida, grups tots ells que podien ser generadors de violència en moments i circumstàncies determinats. La línia divisòria entre la condició de desheretat i la marginació social era molt prima i el mateix passava pel que feia a la que separava la marginació de les pràctiques violentes.

En qualsevol moment una circumstància d'infortuni (una llarga sequera, la mort de bestiar...) podia sumir el pagès en la més absoluta misèria. P. Vilar explica molt bé la situació:

«Hi ha, doncs, un proletariat rural, fet sobretot de jornalers però també d'arrendataris, de masovers, de petits propietaris potser, que la més petita catàstrofe individual, o cada desgràcia periòdica, poden llançar al desesper i als camins de la mendicitat.»⁽⁴⁶⁾

Tal com expliquen els pagesos de Viladecavalls el 1716, en cremar-se-li la casa, en Joan Montada se n'havia anat pel món a demanar almoïna per l'amor de Déu.

El 1790, a la pallissa de Ca'n Mitjans trobaren morta Magdalena Fau, filla de Monistrol i casada a Terrassa, que anava a captar.

La condició femenina suposava tenir més probabilitats de caure en la marginació. La dona tenia un lloc a la societat que venia donat per la seva funció reproductora i, per tant, el seu estatus normal era el d'esposa, mare o filla mentre era soltera. Quan, per les causes que fossin, no tenia una estructura familiar en la qual enquadrar-se i li mancava una tutela, les coses se li posaven molt difícils. La viudetat era un greu contratemps en la seva vida. Per a una vídua era fonamental disposar d'un patrimoni per a poder subsistir. La falta de marit podia implicar un empobriment repentí que l'aboqués a la marginalitat. D'aquí que les segones núpcies fossin quelcom corrent.

D'altra banda, la societat estava basada en la unió conjugal, que tenia una distribució interna de funcions que s'alterava de forma greu en el cas de la mort d'un dels cònjuges. A pagès la participació de la dona en les feines agrícoles era essencial, de manera que si el sobre-
vivent era el marit i, a més, hi havia criatures, les segones núpcies eren segures.

La família, que girava entorn el nucli bàsic del matrimoni incloïa molts altres membres en convivència: els elements sobrevivents de l'anterior generació, oncles, germans i germanes, mossos i criades, que es consideraven membres de l'estructura familiar.

En la unitat de producció que era la masia, més que en cap altre lloc, la família havia d'atendre la reproducció i conservació dels béns i la seva transmissió. En aquest context, era essencial la procreació: els fills havien de garantir la perpetuïtat del sistema. Treball agrícola, treball domèstic, criança i cura dels fills, havien de trobar lloc en la quotidianitat de les dones.

Ja hem vist la freqüència amb que la mort feia acte de presència i la quantitat de fills que calia tenir per a conservar-ne de vius. Davant d'aquesta circumstància, que forçava a substituir un fill amb un altre, els sentiments necessàriament s'havien d'endurir i això per força havia d'incidir en l'afectivitat entre pares i fills. A mesura que l'esperança de vida aniria augmentant, es produiria un canvi en l'actitud respecte al nen i l'infant, com a tal, aniria ocupant un lloc central dins l'estructura familiar.

Les dones alletaven els fills durant un llarg període de temps –dos anys era el corrent–. D'una banda, era una garantia de supervivència i, de l'altra, era una forma d'intentar controlar la natalitat, allargant els períodes intergenèssics.

En aquests segles no era rar que s'abandonessin nadons a les portes de les esglésies o d'alguna casa. Unes vegades es devia a la il·legitimitat del seu naixement i d'altres a la més absoluta misèria dels seus pares. L'Hospital de la Santa Creu de Barcelona recollia els de tot Catalunya que havien pogut superar amb vida l'exposició i el trasllat fins a Barcelona. En els llibres parroquials hem trobat dos casos de nens abandonats, l'un el 1651 i l'altre el 1795.

També hem trobat 3 casos de nois, fills de pares desconeguts, que vivien a Viladecavalls i que duïen el cognom de les cases que els havien acollit.

L'etapa infantil, però, en absolut excloïa el treball. Era habitual que les criatures de 8 o 9 anys treballassin tantes hores com els grans, pasturant, eixarcolant, filant o guardant la mainada mentre la mare treballava al camp. N. Sales reproduceix la dita següent, que atribueix al segle XIX:

*«Quan tenen cinch o sis anys
als entregan un cabàs
si no'l portan ple de fems
no'ls donan esmorsà pas-».*⁽⁴⁷⁾

A. Young, en el seu *Viatge a Catalunya*, 1787, en referir-se a la circumstància –que ja hem esmentat en un altre lloc– que a Martorell tothom fa punta, hi afegeix: «àdhuc els petits de tres i quatre anys s'ocupen en aquesta feina».

Ja hem vist, en parlar de l'estructura de la població, com a Viladecavalls el 1716 hi havia 4 criats i 4 criades menors de 12 anys. No és pas un cas aïllat sinó, tot al contrari, ben corrent.

La instrucció no era habitual, i menys encara a pagès. Dels pagesos de la quadra de Viladecavalls que el 1788 se sotmeteren al procés de capbrevació no n'hi havia cap que sapigués escriure, i hagueren de signar els testimonis de part seva. La Teresa Corbera tampoc en sabia, mentre que el seu marit, Jaume Llonch, sembla que sí. Quan la instrucció començaria a generalitzar-se, serien els homes i, d'aquests, els de les classes més elevades, els primers que hi accedirien. Les dones, de moment, haurien de conformar-se amb anar a costura.

La condició de lletrats en una societat analfabeta –a més de l'autoritat moral conferida pel seu ministeri i el fet que, en definitiva, eren peces d'una estructura de poder– col·locava els capellans en una situació d'intermediació cultural i ideològica de gran importància en la societat.

El qüestionari de Patiño de 1716 el respongué el rector -en definitiva, era als rectors a qui l'adreçaren en principi-. Ni el batlle ni els testimonis sabien escriure: «... y per no saber de escriurer me han suplicat firmasen en nom de dits. Per los de mun dits y anomenats. Antoni».

L'AGRICULTURA

La font utilitzada per a conèixer el tipus d'agricultura practicat és el Cadastre de 1716. Conseqüentment, la informació obtinguda queda circumscripita al nucli de la quadra o terme de Viladecavalls.

Ens demanem si podem donar-li valor de mostra o si, per contra, en les explotacions de la part de Sorbet o Toudell hom practicava un tipus d'agricultura diferent quantitativament o qualitativament. Francament, no ho creiem gens probable. En tot cas, i a falta d'un estudi més ampli en fonts, per exemple, d'indole notarial, les dades que ens forneix el Cadastre serveixen per a fer una primera aproximació a la vessant econòmica del Viladecavalls del segle XVIII.

Conreus, producció i productivitat

La superfície dedicada a l'explotació era de 465 quarteres de les 540 que tenia el terme, repartides de la següent manera:

	núm. quarteres	%
<i>Terra erma. Pastura</i>	272	58
<i>Sembradura</i>	90	19,5
<i>Vinya</i>	48	10,5
<i>Bosc</i>	31	6,7
<i>Olivera</i>	18 i 1/2	4
<i>Hort</i>	5 i 3/4	1,3
	465 i 1/4	100

La superfície total dedicada a sembradura era d'unues 180 quarteres, en rotació biennal. Per a cada any d'explotació, la terra n'estava un altre en guaret, però en un guaret mort, totalment improductiu. D'aquí que, en el repartiment, les 90 quarteres de guaret estiguin incloses en la terra erma, dedicada a la pastura, juntament amb les terres marginals que mai s'havien posat en conreu.

El nombre i qualitat del bestiar era de: 7 muls o mules, 27 bous i vaques, 90 ovelles, 100 cabres, 82 cabrons, 96 porcs i 17 ases.

La tipologia del conreu era, com pot observar-se, la clàssica de cereals, vinya i olivera, però amb un major pes específic dels primers. En una situació de difícil geografia i de baixa qualitat del terreny, no es podia esperar res més, en uns moments en què ni la pressió demogràfica ni la perspectiva del mercat no eren encara elements dinamitzadors de l'agricultura per a la població de Viladecavalls.

No hi havia cap tipus d'especialització i hom feia una mica de tot, amb preferència per als cereals panificables. L'esforç primordial consistia a procurar, abans que res, pel consum de la pròpia masia.

Els productes sembrats, a més de la vinya i l'olivera, eren: blat, mestall (mena de blat de qualitat inferior), ordi, civada, faves, cànem, llegums i fruita.

El mestall o «mescladís» ocupava el primer lloc en importància amb un 60% de la terra de sembradura. Aquest era un tipus de cereal que habitualment cobria una alta proporció de la superfície de conreu, a causa de la importància que els cereals inferiors tenien en l'alimentació popular. Els pagesos no menjaven pa blanc, sinó una barreja de blat i cereals de segon ordre. Això ho vindria a confirmar l'escàs pes que tenien en el mercat degut tant al fet que eren objecte de consum per a la gran massa de camperols, com pel fet que els preus del transport incidien en una proporció sobre el valor del producte com per a eliminar-los de la concurrència al mercat.⁽⁴⁸⁾

En segon ordre d'importància trobem el blat, amb un 24% de la superfície de conreu, seguit de les faves amb el 8%, l'ordi amb el 4,5% i la civada amb el 3,5%.

L'hort es dedicava primordialment al cànem en una proporció del 54,5%, ja que aquest era un conreu d'alt valor relatiu. El seguien els llegums, amb un 36,5% i els fruiters amb el 9%.

El Cadastre va distribuir les terres en 32 classes o categories, en funció del lloc, el regatge, l'altitud, la fertilitat, el clima... Les classificades en primer lloc eren les de regadiu, que es tenien per fructíferes sempre. La terra de primera qualitat del terme de la destinada a sembradura va assimilar-se a la categoria 15^a, la segona a la 17^a i la tercera a la 20^a. L'hort de regadiu a la 13^a i el de secà a la 18^a. La vinya oscil·lava entre el 14e i 18e lloc i l'olivera entre el 21e i el 23e.

Els rendiments eren baixos. Els pagesos feren notar en les seves respostes al qüestionari que:

«...las tierras de dicho término producen poco por ser muy muntuosas, y de barrancos y piedras particularmente las tierras de primera calidad que en ellas se hace trigo dan de sí muy poco».

Els rendiments unitaris eren del 2,5 pel blat, al qual es destinava el sòl més productiu i del 3 i el 2 per les terres inferiors. Aquests rendiments estaven per sota de la mitjana. P. Vilar recull com a mitjana admesa pel conjunt de Catalunya la de 4 per 1. Aquest mateix autor fa notar com amb aquesta combinació de conreus i amb rendiments d'aquest ordre «una economia purament agrícola, un conreu de secà, hauria sostingut difícilment el fort creixement de la població».⁽⁴⁹⁾

Segons es desprèn dels indicadors demogràfics, el 1716 era un bon moment per a la població, però donades les bases en què es sustentava, d'incerta subsistència, no pot sorprendre la seva extraordinària fragilitat.

La producció anual era la següent:

<i>blat</i>	55	quarteres	
<i>mestall</i>	135	"	
<i>ordi</i>	10	"	
<i>civada</i>	8	"	
<i>faves</i>	18	"	
<i>llegum</i>	4	"	
<i>fruita</i>	1	"	
<i>cànem</i>	6	quintars	
<i>vi</i>	129	càrregues	
<i>oli</i>	5	"	i 8 quartans

Valor del producte

Els preus de mercat dels productes era el següent:

	<u>segons els pagesos</u>	<u>segons el Cadastre</u>
<i>blat</i>	28	28 rals la quartera
<i>mestall</i>	22	24 "
<i>ordi</i>	14	14 "
<i>civada</i>	10	9 "
<i>faves</i>	18	18 "
<i>cànem</i>	6	7 lliures el quintar
<i>vi</i>	20	20 rals la càrrega
<i>oli</i>	15	15 lliures la càrrega
<i>llegum</i>	28	24 rals la quartera
<i>fruita</i>	20	- rals la càrrega

Observi's com els preus de comercialització dels pagesos eren en alguns casos inferiors als que s'estimen per al conjunt pel Cadastre.

Càrregues senyorials i imposició cadastral

El delme era una exacció, en principi del 10%, sobre els productes de la terra que en origen estava destinat al manteniment del clergat i dels edificis religiosos i que, amb el temps, va passar a alguns senyors laics. Suposava una dura càrrega per a l'economia camperola ja que el seu càlcul es feia sobre el total de la collita, sense tenir en compte la despesa en eines o en llavors.

El delme, en una proporció d'una quartera cada catorze i mitja, es pagava en part al Monestir de Montserrat i en part a Marianna Llantiscar i Francesc Amat. Can Turó i Can Duran delmaven al Rnd. Aleix Gavà, presbíter de Santa Anna en qualitat de beneficiat del Priorat de Santa Maria d'Olesa.

El valor anual del delme era de 57 lliures, a raó de 20 pel Monestir de Montserrat, 25 pels Amat i Llantiscar i 12 pel Beneficiat Aleix Gavà. A més, tots tres percebien alguns censos, però no sabem ni quants ni quins.

La primícia, que era el dret a rebre els primers fruits, es feia efectiva, a raó d'una per 44, per part de Can Coromines a l'Ardiaca de Sant Pere de Terrassa i per part de la resta al Monestir de Montserrat en qualitat de Rector d'Olesa, en una proporció d'una per 36 quarteres. El valor conjunt de la primícia era de 20 lliures anuals.

El Cadastre distingia entre cadastre real i personal. El primer, afectava els béns immobles i el segon la població, però només l'estament comú, ja que els nobles i els que fruïen de privilegis militars en restaven al marge. Per a determinar el cadastre personal, als pagesos se'ls comptaven 100 dies útils a l'any, excloses les festes, les malalties, els dies de pluja...

A Viladecavalls, la imposició cadastral suposà 2.213 rals ardits per tots els conceptes, que vingueren a afegir-se a les altres càrregues.

Evolució al llarg del segle

Hem vist el baix nivell de l'agricultura el 1716, amb una escassa diversificació i absència d'innovacions tècniques; una agricultura d'autosuficiència, com la del segle anterior.

A partir de 1720 a Catalunya va iniciar-se un període de progrés agrícola que es manifestà, sobretot, en l'extensió i intensificació dels conreus i molt principalment en l'extensió de la vinya en la que progressivament anaren especialitzant-se els municipis de la costa per on s'efectuava l'exportació de vins i aiguardents. Tal com es desprèn dels indicadors demogràfics i dels testimonis dels viladecavallencs, aquesta etapa de progrés no es manifestà al terme, que entre el 1720 i el 1750 travessà una situació crítica.

La fi d'aquesta situació vingué aparellada amb el moment dels establiments a nous conreadors, fets que, evidentment, no són independents. L'extensió de la vinya es feu generalment per plantacions en terres de difícil conreu o ermes, i a costa de la reducció dels boscos. Sabem que entre 1758 i 1790 es posaren en conreu nombroses terres. Els beneficis derivats dels augments dels preus del vi feien de la vinya un conreu sumament atractiu. Ja hem comentat en altres llocs la importància del fenomen de la rompuda vitícola i l'increment, arreu, de la superfície de la vinya, i Viladecavalls no n'era una excepció.

No n'hem quantificat les dimensions però pel que es desprèn dels documents examinats, el panorama de finals de segle devia de ser ben diferent al de 1716. De la mateixa manera que a la resta del Vallès i de forma generalitzada a Catalunya, Viladecavalls va incrementar la seva superfície de conreu vitícola.

A Vacarisses, que segons Zamora tenia 120 cases i 700 persones *«se cogen 500 quarteras de trigo, 1.500 de centeno, y unas 5.000 cargas de vino, cuya cosecha aumenta diariamente porque se reduce aguardiente para embarcar»*.^[50] Aquest viatger diu que el ram d'aiguardents havia estat introduït al poble veí uns vint anys abans –per tant, vers 1767–.

En pocs anys s'havien operat canvis substancials. S'havia passat d'una agricultura pràcticament de subsistència a una altra dirigida al mercat, principalment el de vins i aiguardents. Produir excedents per a vendre s'havia convertit en l'objectiu del pagès.

Els conreus, a finals del segle XVIII, s'enfilaven pels vessants i es trobaven ceps i oliveres als racons més inversemblants. El manteniment dels conreus en terrenys de topografia difícil és el que va donar als catalans la fama de treballadors, com ho posen unànimement de manifest nombrosos testimonis de l'època.

«Los catalanes son de suyo laboriosos e inclinados a toda suerte de trabajos, y llevados de esa inclinación adelantan incesantemente la agricultura abriendo los terrenos que parecen más eriales y hasta los

montes más escabrosos». «Da mucho gusto ver crecer las plantas en lo vivo de las peñas, tal es el genio de los catalanes.»⁽⁵¹⁾

En la «Nota de tot lo que cobra primicia el Rnt. Diaconil de Tarrassa com a Parroco de Sant Martí de Sorbet y de Sant Miquel de Taudell, en totas las terras situadas dins la rodalia de estas dos sobreditas Parroquias»,⁽⁵²⁾ de 1821, pot observar-se el canvi operat en el ventall de productes conreats. Aquests són: forment o xeixa, mestall, ordi, civada, espelt, sègol, er, llobins, faves, favons, veces, llegumet, rojal (blat), cànem, vi i oli.

La presència d'herbes farratgeres –er i veces– per a l'engreix del bestiar fa pensar en la probable comercialització d'aquest. La intercalació de la veça associada al rojal (blat de primavera), fa pensar que es practicava una successió de blats de diverses qualitats, sense discontinuïtat.

Viladecavalls ha estat un poble eminentment agrícola, però podríem demanar-nos si a finals del segle XVIII no hi havia cap altra font d'ingressos: la de la indústria a domicili, de filat i teixit, que en aquests moments ja estava escampada arreu i que trobem documentada en pobles veïns. Tant pel que fa a la generalització del fenomen com per la situació geogràfica de Viladecavalls, a cavall entre Terrassa i Olesa, ens inclinem a creure que no en podia restar al marge.

Si bé, ara per ara, no en tenim constància (potser l'anàlisi de capítols matrimonials o d'inventaris ens en donaria alguna pista), sí que podem constatar la relació existent entre els pagesos i paraires i altres treballadors del tèxtil a través de l'observació dels oficis dels testimonis de casament. Mentre que els padrins de bateig acostumaven a ser parents directes (oncles, generalment), els testimonis de casament no tenien cap parentiu i les relacions amb els contraents són d'indole laboral o de veïnatge.

A partir de 1770, i cada vegada de forma més sovintejada, es detecta la presència de teixidors i paraires entre els testimonis de casament, alguns dels quals són veïns de Sorbet i els restants de Terrassa.

La progressió en el coneixement de les relacions laborals, comercials, socials i familiars entre els pagesos de Viladecavalls i la menestralia de les viles veïnes, particularment de Terrassa, de ben segur que eixamplaria de manera important la nostra perspectiva sobre l'economia local.

CLOENDA

Aquest cop d'ull sobre la història de Viladecavalls als segles xvi, xvii i xviii ha respost alguns interrogants, però n'ha obert molts d'altres, menys abstractes que els primers i algun dels quals ja hem apuntat.

No podia ser d'altra forma. Il·lustres historiadors ja han dit que en història no se'n sap mai prou.

La història de Viladecavalls d'aquest període l'hem basada primordialment, en la mesura que les fonts ho han permès i nosaltres hem pogut, en el demogràfic, el social i l'econòmic. Ha estat una opció clara d'antuvi.

Una mancança la constitueix la pràctica absència de referències als grans fets bèl·lics que sotraguejaren Catalunya en aquests segles. El motiu ha estat, en primer lloc, que no hem trobat prou referències concretes de la incidència que aquests fets pogueren tenir a Viladecavalls. Només algun indici, absolutament insuficient de moment, pot fer-nos pensar en la implicació directa del poble. ¿Es van deure a l'atzar o a la guerra les tres devastacions pel foc, el 1714, de Can Mitjans de què ens informa la llegenda de la llinda d'una finestra que cita Domènech Ferran al capítol 3er.?

Malgrat aquesta i d'altres insuficiències hem intentat donar una visió global i bàsica. No ha estat fàcil partir de zero. Ens agradaria pensar que això pot suposar un punt de partida per a que hom pugui desenvolupar, ja de forma més sectorial i aprofundida, els diferents aspectes que conformen la història de Viladecavalls dels segles xvi, xvii i xviii.

Notes

- (1) NADAL, J., «La població», dins *Història de Catalunya*, dirigida per NADAL, J. i WOLF, P. Vilassar de Mar, 1983, pp. 66 i 67.
- (2) VILAR, P., «Pròleg» dins SALES, N., *Els segles de la decadència*, vol. IV de la *Història de Catalunya*; dir. per VILAR, P. Barcelona, 1989.
- (3) VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol. II. Barcelona, 1986, p. 47 i 151.
- (4) YOUNG, A., *Viatge a Catalunya, 1787*. Barcelona, 1970, p. 72.
- (5) *Respuestas del partido de Igualada, Villafranca del Penedés, ciudad y término de Cervera, Obispado de Solsona, Manresa, etc.* al qüestionari de Francisco de Zamora, citat per TORRAS I ELIAS, J., a «Estructura de la indústria pre-capitalista. La draperia», *Recerques* núm. 11. Barcelona, 1981, pp. 7-28.
- (6) Aquest topònim l'utilitzem tant per a referir-nos a la quadra de Viladecavalls com al conjunt que constitueix l'actual municipi. Generalment, es desprèn del context el sentit que volem donar-li. Quan no és així, creiem haver-ho indicat.
- (7) APS: Registres Parroquials, Llibre I (1650-1771), foli 65.
- (8) Vegeu: CARDÚS, S., «Can Mitjans de la Guardiola», *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*. Març-abril 1927, pp. 140-141.
- (9) APS: Registres Parroquials, Llibre I (1650-1771), foli 42.
- (10) AHT: Ofici d'Hipoteques (1769-1771), Sèrie 6 nº 1.
- (11) IGLÈSIES, J., *El cens del comte de Floridablanca, 1787*. Barcelona, 1969, vol. I, p. 72.
- (12) AHT: Ofici d'Hipoteques (1769-1771), Sèrie 6 nº1.
- (13) APS: Registres Parroquials, Llibre III (1772-1848), foli 131.
- (14) APS: Registres Parroquials, Llibre I (1650-1771), foli 67.
- (15) ADB: Visites Pastorals, Tom 82, fol 379.
- (16) Vegeu: SOLÉ I SANABRA, M., «L'organització municipal a la Terrassa Moderna; segle xv al segle xviii» dins *Història de Terrassa*. Terrassa, 1987.
- (17) AHT: Capbreu de Feliu Aymerich, 1514/15.
- (18) CARDÚS, S., «Els dos castells de Viladecavalls: el sobirà i el jussà». *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*, núm. 28, maig-juny 1928, pp. 61-63.
- (19) AHT: Ofici d'Hipoteques (1769-1771), Sèrie 6 nº 1.
- (20) AMV: *Apeo y demás documentos que precedieron para la formación del catastro, o inventario de todas las piezas de tierra, casas y demás edificios, de Vila de Caballs del antiguo corregimiento de Mataró del año 1716*.
- (21) IGLÈSIES, J., *Estadístiques de població de Catalunya. El primer viceni del segle xviii*. Barcelona, 1974, vol. I, p. 460.

- (22) AHT: Capbreu del benefici de la quadra de Viladecavalls inferior, fundat a l'església parroquial d'Olesa de Montserrat (1788-1790).
- (23) AHT: *Ibidem*, folis 10, 12, 14 i 23.
- (24) LLOBET, S., «Evolución del poblamiento y población de la comarca del Vallés», *Estudios Geográficos*, 1942, pp. 751-832.
- (25) Aquestes són les rutes que prengueren viatgers com Francisco de Zamora o Arthur Young que es desplaçaren per Catalunya el darrer quart del segle XVIII.
- (26) VILA VALENTÍ, J., *El món rural a Catalunya*, Barcelona, 1973.
- (27) SALES, N., *Els segles de la decadència*, vol. IV de la *Història de Catalunya*, dir. per VILAR, P. Barcelona, 1989, pp. 229-234.
- (28) *Ibidem*, pp. 229 i 230
- (29) VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, 1986, vol. III, pp. 221-225.
- (30) ZAMORA, F., de, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Barcelona, 1973, p. 41.
- (31) Arxiu Família Turu.
- (32) APS: Registres Parroquials, Llibre I (1650-1771), folis 133 i 163.
- (33) ZAMORA, F., de, *op. cit.*, p. 287. Suposem que es refereix a Sant Martí. En aquest cas, aquesta seria la única referència que hi ha, malgrat que es mou força per la comarca.
- (34) BERENGUER, F., i COMA, J., «L'evolució del poblament» dins *Història de Terrassa*, Terrassa, 1987, p. 34. Totes les dades de fogatges que utilitzem provenen d'aquesta obra.
- (35) Els 14 focs laics, més un de capellans que J. IGLÉSIES atribueix a Viladecavalls del Vallès en *El fogatge de 1553*, Barcelona, 1979, i que comptabilitza dins de la comarca del Vallès, en realitat corresponen a Viladecavalls de Calders, de la «col·lecta de la ciutat i vegueria de Manresa».
- (36) CARDÚS, S., *El vot de Terrassa a Sant Roc*, Terrassa, 1964, p. 14. Fa referència a la pesta de 1589.
- (37) CARDÚS, S., *Ibidem*, p. 15.
- (38) IGLÉSIES, J., *Estadístiques...*, vol. III, p. 1115.
- (39) IGLÉSIES, J., *Ibidem*, p. 577.
- (40) VILAR, P., *op. cit.*, vol. III, p. 444.
- (41) AMV: *Apeo y demás documentos...*
- (42) Vegeu-ne un bon exemple a: PUIGVERT I SOLÀ, J.M., «El calendari festiu d'una comunitat pagesa d'Antic Règim mitjançant les processons: una mirada etnològica des de la Història», *Actes del 1er. Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Barcelona, 1984, pp. 429-434.
- (43) APS: *Llibre de la obra y administracions de la Parroquial Iglesia de Sant Martí de Sorbet. Del 1734 al 1857*.
- (44) Hem trobat molt poques referències directes a fets bèl·lics, i només referides a la Guerra del Francès, però, en tot cas, insuficients com per a valorar-ne la incidència a Viladecavalls.

- (45) ALMAZAN, I., *Delito, justicia y sociedad en Terrassa durante la segunda mitad del siglo xvi*. Tesina de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1986, pp. 371 i 382.
- (46) VILAR, P., *op. cit.*, vol. III, p. 128.
- (47) SALES, N., *op. cit.*, p. 227.
- (48) Vegeu: GARRABOU, R., «Sobre la formació del mercat català en el segle xviii». *Recerques* n° 1. Barcelona, 1970, pp. 83-121.
- (49) VILAR, P., *op. cit.*, vol. III, pp. 321 i 322.
- (50) ZAMORA, F., de, *op. cit.*, p. 50.
- (51) Ambdues cites, entre d'altres, citades per VILAR, P., *op. cit.*, vol. III, p. 194.
- (52) APS: *Llibre de la obra y administracions...*

Abreviatures

ADB.:	Arxiu Diocesà de Barcelona
AHT.:	Arxiu Històric de Terrassa
APS.:	Arxiu Parroquial de Sorbet
AMV.:	Arxiu Municipal de Viladecavalls

Bibliografia

- ALMAZÁN, I., *Delito, justicia y sociedad en Terrassa durante la segunda mitad del siglo xvi*. Tesina de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1986.
- BENAU, J.M., et. al., *Història de Terrassa*. Terrassa, 1987.
- CARDÚS, S., «Can Mitjans de la Guardiola». *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*, març-abril, 1927.
- «El castell de Taudell». *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*, juliol-agost, 1928.
 - «Els dos castells de Viladecavalls: el sobirà i el jussà». *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*, maig-juny, 1928.
 - «Origens del poble de Viladecavalls». *Butlletí del Club Pirenenc de Terrassa*, juliol-agost, 1929.
 - *Terrassa durant la guerra separatista dita dels segadors*. Terrassa, 1971.
 - *Terrassa medieval. Visió històrica*. Terrassa, 1984.
 - *El vot de Terrassa a Sant Roc*. Terrassa, 1964.
- GARCÍA CÂRCEL, R., *Història de Catalunya. Siglos xvi-xvii*. Barcelona, 1985.
- IGLÉSIES, J., *Estadístiques de població de Catalunya. El primer vicenni del segle xviii*. Barcelona, 1974.
- *El cens del comte de Floridablanca (1787)*. Barcelona, 1969.
- LLOBET, S., «Evolución del poblamiento y población de la comarca del Vallés». *Estudios geográficos*, 1942.
- NADAL, J., *La población española (siglos xvi a xx)*. Barcelona, 1973.
- NADAL, J. i GIRALT, E., «Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717». *Estudios de Historia Moderna* III, 1953.
- NADAL, J. i WOLFF, PH., directors. *Història de Catalunya*. Barcelona, 1983.
- SALES, N. «Els segles de la decadència. Segles xvi-xviii», vol. IV de la *Història de Catalunya* dirigida per VILAR, P. Barcelona, 1989.
- TARRADELL, M. et. al. *Estructura social i econòmica del camp català*. Barcelona, 1983.
- VENTALLÓ VINTRÓ, J., *Tarrasa antigua y moderna. Ensayo histórico*. Terrassa, 1879.
- VILÀ VALENTÍ, J. *El món rural a Catalunya*. Barcelona, 1973.
- VILAR, P. *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Barcelona, 1986.
- YOUNG, A. *Viatge a Catalunya, 1787*. Barcelona, 1970.
- ZAMORA, F., de, *Diario de los viajes hechos por Cataluña*. Barcelona, 1973.

ÈPOCA CONTEMPORÀNIA
i
TEMPS PRESENT

Josep Puy i Juanico

INTRODUCCIÓ

«Del passat a avui, d'avui al passat, el diàleg és constant.»
(Pierre Vilar)

Aquest darrer capítol té com a principal punt de reflexió la consolidació com a poble d'una comunitat dispersa que hem denominat i conegut, en d'altres capítols, com a Viladecavalls, Sorbet, Sant Miquel i Santa Maria de Toudell, quadra de Clarà, etc.

Ens cal no oblidar que la dispersió del poblament, l'entrellat de jurisdiccions que administraven el territori i l'extensió del terme són les principals característiques que han dominat aquest espai vallesà; la influència de les quals va estar present en la progressiva transformació produïda al llarg dels segles xix i xx.

Òbviament, la història contemporània de Viladecavalls ens presenta un nombre important de canvis, d'acord amb el temps i el país, i, sens dubte, en consonància amb les seves pròpies característiques. El poble, com a referent geogràfic, no pot ser estrany ni un cas aïllat davant els reptes que les comunicacions, la transformació del paisatge o la indústria hagin pogut plantejar.

La vila tampoc es pot aturar ni deixar de reaccionar davant les dificultats intrínseques que el seu espai físic genera. La tipologia del terreny, el problema de l'aigua o les característiques i situacions de la seva agricultura han condicionat, també, el seu tipus de desenvolupament i la seva actuació.

Estem fent referència, tant a agents externs com interns, per entendre i fer-ne diagnosi de perquè Viladecavalls és avui tal com és i quin ha estat el seu recorregut fins arribar als nostres dies. Molts aspectes actuals que puguin definir aquesta localitat s'han de relacionar amb elements que tenen el seu inici fa dos-cents anys.

Qualsevol aspecte, sigui de l'ordre que sigui, econòmic, social o administratiu ha pogut tenir una cabdal incidència en el desenvolupament de la vila. Investigar molt de la vora i per medi d'aquest procediment «abans i ara, ara i abans» no vol dir caure en un món aïllat i hermètic i fer-ne una història atípica, diferent i fora de context.

Analitzar la història contemporània de Viladecavalls vol dir, per exemple, entendre la proximitat/llunyania amb Terrassa o les repercussions d'un fenomen tan extens com greu com fou la fil·loxera. Però analitzar aquesta història significa, també, fixar-se en trets peculiars que si que emmarquen una microhistòria en funció dels seus protagonistes, dels seus mitjans i del seu entorn.

La manca d'un nucli històric medieval/modern al voltant d'una plaça o espai públic ha de tenir la seva transcendència.⁽¹⁾ Les irregularitats i desnivells orogràfics, la trajectòria associativa, el paper de l'església o la vinculació/desvinculació de les masies poden ser alguns exemples per entrar en aquesta microhistòria que, en cap circumstància, voldrà dir una història mítica, fantasiosa i «diferent». *Qualsevol història és interessant en si mateixa.*

Vull seguir insistint sobre aquest tema perquè amb l'anàlisi del Viladecavalls contemporani hom pot caure en el perill de fer-ne unes deduccions «exclusivistes». Seria fer aquella història on tothom ha seguit un camí i aquest poble, per ser «diferent» n'ha seguit un altre.

Si s'entra en l'àmbit de les comparacions, de forma immediata es passa revista a les actituds i reaccions d'Ullastrell, Olesa, Vacarisses... No es tracta d'extremar les «singularitats» ni de fer plantejaments de «bons i dolents», simplement, hi ha hagut processos diferents en funció d'unes circumstàncies també diferents.

L'escola ha estat una institució fonamental en la història recent de Viladecavalls. La mestra Mª Dolors Hospital i les seves alumnes al pati de costura del carrer Nou (1897).

Antic equip de futbol. Zona Lluís Millet -Tibidabo, davant la Creueta.

I amb tot això no ens hem d'oblidar de la gent, car el com i la manera de viure, incideix, sens dubte, en les seves decisions –canvi de treball, per exemple–. Entenc que no és gens agosarat si plantegem, àdhuc, una història de les mentalitats dins la pròpia història que ens ocupa. Si es tracten actituds i respostes col·lectives, en diferents moments, de la història d'aquest poble les explicacions no poden tenir l'atzar com a resposta. Hauríem de tornar enrere i valorar molts aspectes i condicionants.

Si a Viladecavalls han existit factors determinants com la distància, la dispersió del poblament o el poder d'unes poques però grans propietats és ben lògic que aquests mateixos factors siguin influents en la forma de ser d'una pagesia i en la seva forma de relació i resposta. És evident que factors geogràfics, econòmics i demogràfics ens expliquen el comportament col·lectiu i la trajectòria d'una societat.

No fóra coherent limitar-se a la successió cronològica de fets i canvis sense entendre el paper primordial dels seus protagonistes. Això no es pot oblidar i ens ha de fer conèixer millor tant les tradicions com la manera de guanyar-se la vida o l'impuls que hagi pogut tenir la vida associativa.

Darrera de cada família s'hi troba una part de la història d'aquest

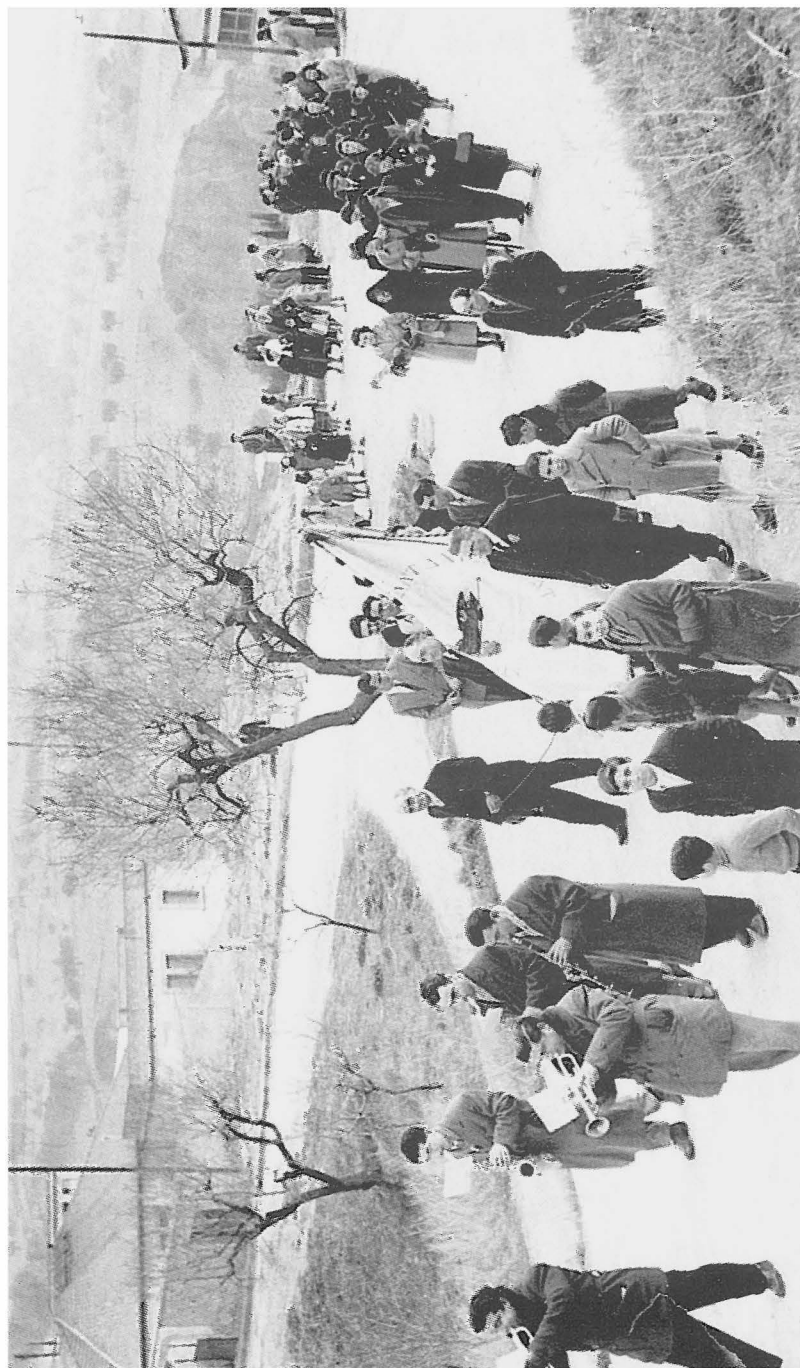
poble i això fa que en el tractament d'aquest període contemporani sigui fonamental la memòria popular dels seus personatges més representatius. Cada casa és una part del patrimoni històric i arquitectònic del poble i molts dels seus habitants són veritables capítols de tota una època.

Coneixem costums i tradicions per medi d'aquesta història oral que passa de pares a fills. A Viladecavalls no hem trobat llibres ni escrits de contadors d'efemèrides ni cronistes oficials. Si que ens ha servit de gran ajut i suport aquella informació precisa o una xerrada interessant com interminable d'alguns veïns del poble. Ens cal preservar aquesta memòria col·lectiva que ens explica les seves pròpies vivències i, a la vegada, les transformacions més significatives.

Les característiques d'aquesta història i d'aquest capítol en concret volen donar relleu al protagonisme i testimoniatge dels homes i dones de Viladecavalls, del carrer de Dalt, del carrer Nou, del carrer Major, del carrer Sant Martí... De tot un nucli de població on no ha estat senzill superar les dificultats i acceptar un progrés que, sovint, desconeix els límits de la sensibilitat, de la nostàlgia i del record.

La tradició i la festa defineixen una col·lectivitat. Festes de Sant Martí a finals del segle passat.

Festes de Sant Antoni. Anys cinquanta.

LA FORMACIÓ D'UN NUCLI HISTÒRIC

En anteriors capítols s'ha utilitzat el nom de Viladecavalls per a designar un terme, i fins i tot, una demarcació. Es tracta, a partir del segle XVIII, de parlar de Viladecavalls com a topònim que s'identifica amb un nucli de poblament, amb una organització municipal, i que des d'unes poques cases anirà consolidant el poble, el casc antic, que avui tots coneixem.

En la part oest del carrer de Dalt localitzem aquest origen amb unes primeres edificacions que daten de la segona meitat del segle XVIII i que són conseqüència del repartiment i règim contractual de terres pertanyents a l'heretat de Can Corbera. Cal no oblidar l'extensió i riquesa d'aquella propietat i com la construcció de cases de l'esmentat carrer –situat a migjorn– es fa en terrenys de la finca de Teresa Llonch i Corbera, propietària de Can Corbera.

Carrer de Dalt i carrer Major

Des d'un primer conjunt de cases, del que avui coneixem com carrer de Dalt, començaria el desplaçament urbanístic que, en una primera etapa, estava comprès per aquell carrer i més endavant pel carrer Major. En un segon moment, ja en el segle XIX, s'afegia el carrer Nou. El carrer Sant Martí –conegut també com «del ginebre»– formava part de la primera època, al igual que el carrer de Dalt i el carrer Major, del creixement del Viladecavalls modern.

Les cases més antigues les localitzem, per ordre, en els dos primitius carrers que donaven nom i sentit al concepte modern del topònim Viladecavalls. Parlem d'un nucli compacte de creixement lineal. Ens referim al carrer de Dalt, conegut per la zona de les Cases Noves i al carrer Major.

En d'altre temps, el carrer de Dalt rebé el nom de c/Antic i carrer Viladecavalls i, popularment, se'l coneixia com a carrer de la Tarumba. En el segle XX i abans de la nomenclatura actual tingué, també, els noms de 16 de febrer, José Antonio i fins i tot, de forma popular, carrer de «les estagues». El carrer Major durant molt de temps va ser

L'actual població de Viladecavalls arrenca de la segona meitat del segle XVIII.

carrer del Generalísimo. Cases com a cal Mañosa (1773) o cal Hostaler (1782) proven la importància del carrer Major a l'altre costat del camí de Terrassa a Olesa.

I encara que l'altre camí, el camí ral, no passés pel poble si que és obligat fer referència de l'hostal existent amb unes dimensions i dependències que, encara avui dia, donen fer de l'embalum, i activitat que en segles anteriors havia registrat. No oblidem, per exemple, les visites del Sr. bisbe a la parròquia de Sant Martí de Sorbet.

Des del carrer de Dalt, conegut, també, doncs, per carrer de «les estagues», s'endega aquest creixement que podem constatar en escriptures de l'època. En un protocol notarial de l'any 1768 hi llegim el següent:

En Nom de Deu. Sia a tots notori: Que nosaltres Jaume Llonch Pagès de la Parròquia de Sant Martí de Sorbet, Bisbat de Barcelona, i Theresa Llonch i Corbera conjuges en los noms de usufructuari i propietaria respe.: Per a millorar i en ninguna manera deteriorar, ansbe per a tenir en sana part pacíficament, i possehir perpetuam. i a obs de edificar i construir casa desde terra fins al cel, en dits respe. noms; De grat i certa ciencia nostra; Pero nosaltres, i los nostres hereus, i Successors qualsevols que sian presents, i esdevenidors, atesa empero, i consti-

derada en estas cosas la utilitat y profit nostre. Establim, y en emphiteusi donàm y concedim à vos Mariano Torrella Pagès de la Quadra Superior del terme de Viladecavalls de dit Bisbat...⁽²⁾

Poc a poc, aquells establiments donaven realitat a un primer conjunt de cases que, en documentació de l'època, fan referència a d'altres nomenclatures del carrer en qüestió. En aquell temps, finals del XVIII es parla de calle *Antigua* i més endavant de carrer *Viladecavalls*, en clara coincidència entre poble i carrer. Les dades contractuals i de localització reafirmen aquesta teoria sobre els primers moments de formació del poble. Constava com a carrer Antic per origen i datació i en relació a d'altres construccions posteriors, el carrer Nou, per exemple.

En la concreció d'aquell origen i situació ens cal fer d'altres aclariments. Pel que respecte a l'actual carrer de Dalt, hem de tenir en compte que només s'edifica, en un primer moment, en un sol costat del carrer, a ponent. Aquest fet era normal en qualsevol creixement rural i més si tenim en compte que l'espai del davant es dedicava com a pati i a emmagatzemar estris del camp i guardar-hi els animals.

I en tot aquest plantejament, què succeeix amb La Tarumba? Aquesta és la denominació que de forma usual fan servir molts foranis per remetre's al poble de Viladecavalls. Es parla i es fa referència al nom de La Tarumba com element identificador de tota una localitat. Aquest és un error històric important pel fet de batejar el tot per una part.⁽³⁾ I més si aquesta part que dóna nom a un carrer s'engloba dins d'una llarga tradició de la que no podem precisar quasi bé res.

L'altra confusió s'endinsa en el terreny estrictament anecdotari pel fet d'identificar aquest topònim amb un tipus de joc de cartes, autòcton d'aquestes terres, el qual va donar lloc a la posterior

Ca l'Hostaler (Major, 26).

En aquest conjunt de cases del carrer de Dalt es podria situar La Tarumba.

denominació toponímica. Ningú, absolutament ningú, m'ha pogut especificar la mena de joc i en què consistia. Hem de deixar aquesta qüestió com una simple teoria.

Recuperant el plantejament històric, La Tarumba podria fer referència a un conjunt de cases que es construïren en un sector del carrer de Dalt i que tenen una datació de finals del segle XVIII. Cal dir que el carrer Antic o el carrer Viladecavalls –actual carrer de Dalt– també era i és conegut com a carrer de La Tarumba. Esperança Igle-sis, en l'anàlisi de *Viladecavalls a l'època moderna*, (cap. IV) no ha trobat cap referència, sobre el nom de La Tarumba, anterior a 1788.

La procedència dels habitants d'aquelles cases era, possiblement, de gent directament o indirecta, relacionada amb Cal Tarumbot. Però això no és més que una altra hipòtesi. Per una millor situació ens estem referint a Cal Marxant, Cal Magí de les Mentides, Cal Rata, Cal Magre... Una altra cosa ben diferent, per damunt de contes i anècdotes, és que prop d'alguna d'elles s'hi organitzessin timbes i saraus d'una certa consideració.

En Ferran Canyameres, en el seu treball sobre el Vallès, fa la seva explicació sobre aquest tema:

Imatge insòlita i històrica. «Cal Marxant» (C/de Dalt).

«El poble de Viladecavalls està situat a l'oest de Terrassa, a uns sis quilòmetres d'aquesta ciutat per carretera o per ferrocarril. Antigament era conegut per Poble de les Noves, fins que va pendre la denominació de La Tarumba. En donen fe una escriptura de l'any 1769 corresponent a la venda d'un tros de terra molt propera del carrer de La Tarumba i un capbreu del 1787, en què surt amb freqüència el carrer o veïnat de La Tarumba. Més endavant s'adoptà d'una manera definitiva el nom de Viladecavalls, perpetuant així la denominació gairebé perduda del pretèrit castell i senyoriu de Viladecavalls jussà que, junt amb el sobirà, s'alçaven dintre el terme. Dels dos castells en parlen documents de la primera meitat del 1427. Llur específica missió sembla que era observar els moviments de les hosts moresques.

De l'origen del nom La Tarumba, sovint emprat encara, no se n'ha trobat cap rastre, però és tanmateix curiós constatar la seva antiga aparició. Aquest nom potser es relaciona amb la casa vellisima d'aquest poble acinglerat coneguda per Cal Tarumba, en peu encara no fa gaires anys. Trobem més acceptable aquesta definició que no pas la molt xocant de la gent del poble i de les localitats veïnes...»⁽⁴⁾

Les cases de La Tarumba formaven part d'aquell primer nucli urbanístic que s'englobava sota el nom de Viladecavalls. Una altra cosa

significava l'existència de determinats problemes jurisdiccionals sobre a quin municipi o altre pertanyien els carrers d'aquell assentament.

Per entendre el problema jurisdiccional i que és el cavall de batalla al llarg del segle XIX, ens convé seguir recordant que el que es coneixia com a poble de Viladecavalls amb Ajuntament propi (a partir del XVIII) estava integrat pel carrer Viladecavalls i el carrer Major. En aquest carrer, en concret, s'hi trobava l'Ajuntament. El Consistori, entre d'altres llocs va estar en el núm. 6 del carrer Major, casa d'en Francisco Llonch Busquets. Més endavant va estar en el carrer Nou. També haurem d'afegir a aquest nucli de població i formant part d'aquell ajuntament, la quadra de Clarà.

D'aquesta manera, en Pasqual Madoz quan fa referència a *Viladecavalls* ens diu el següent: «situado sobre una pequeña colina, formando dos calles separadas por el camino de Tarrassa a Olesa; reinan con frecuencia los vientos del oeste; su clima es templado y sano, propenso a fiebres de varios tipos y caracteres, y reumas...».⁽⁵⁾ Això ho escrivia als anys quaranta del segle passat.

Presó i escola eren dos edificis destacats del carrer Nou.

El camí de Terrassa a Olesa, que l'any 1899 s'inaugurava com a carretera, estava situat ben a prop del carrer de Dalt. Per entendre'ns passava a la vora d'on es troba, avui dia, l'agència de la Caixa d'Estalvis de Terrassa.

L'extensió del terme de Sant Pere de Terrassa

La importància del poble de Sant Pere de Terrassa i la gran extensió del seu terme fa que les incorporacions i canvis jurisdiccionals que es van produir a Viladecavalls durant el segle XIX estiguin relacionats amb tota aquesta problemàtica.

El domini territorial del municipi de Sant Pere va concentrar importants polèmiques durant el segle XIX entre aquest i l'ajuntament de Terrassa que demanava una i altra vegada la seva annexió.

Aquesta història de dominis i jurisdiccions començava quan el 7 d'agost de 1800, el rei Carles IV va ordenar la total separació de l'ajuntament de les parròquies foranes de la jurisdicció de la vila corresponent. A partir d'aquell decret, els pobles de Sant Pere i de Terrassa van viure de manera independent, un de l'altre. El fet de que el poble de Sant Pere disposés de batlle va portar tot un seguit de tensions i enfrontaments.

Terrassa experimentava un creixement industrial i demogràfic, que es veia limitat per l'extensió del terme de Sant Pere, que l'envoltava. En diferents moments del segle passat va haver-hi intents d'annexió de l'Ajuntament de Terrassa respecte Sant Pere que, per unes o d'altres circumstàncies, no van cuallar fins l'any 1904.

En tot aquest procés i problemàtica jurisdiccional, ens cal fer incidència en la trajectòria jurídica de Sant Martí de Sorbet, de Sant Miquel i Santa Maria de Toudell. La reorganització de les parròquies de Sant Pere, a la qual pertanyien, farà que s'incorporin a Viladecavalls a mitjans del segle XIX.

En una de les propostes per suprimir el municipi de Sant Pere, l'any 1841, l'Ajuntament de Terrassa presentava a la Diputació Provincial de Barcelona tots els inconvenients que hi havia en aquella situació. La llarga exposició, que serveix per reclamar l'annexió de Sant Pere, fa esment de la situació de les parròquies que uns anys després van integrar-se, així com de la situació jurídica del carrer de La Tarumba:

Dentro la jurisdicción del pueblo de San Pedro con gran perjuicio de la administración municipal y como resto del antiguo desarreglo tan gene-

ralmente observado en esta provincia; en cuanto al deslinde de términos, se hallan S. Vicente de Junqueras, S. Julián de Altura, S. Pedro de Tarrasa, Santa María de Toudell, S. Martín de Sorbet y San Miguel de Toudell. Y no se crea Excmo. Sr. que estas parroquias sean meras casas de campo aisladas o masías como comúnmente sucede en Cataluña, con su correspondiente iglesia excepto Santa María y San Miguel de Toudell que sirven para solar seis casas de campo, sino que son pueblos con un vecindario algo numeroso, y que por esta misma razón no deben estar todos reunidos formando un solo Ayuntamiento sino que debe procurarse que la administración municipal se regularice, o bien formando de cada uno o de cada dos de ellos un pueblo independiente con un Ayuntamiento separado conforme lo solicitan y desean, por ejemplo, los vecinos de Viladecaballs, y San Martín de Sorbet, o bien separándose del punto común a que están ahora reunidos, esto es San Pedro de Tarrasa, y agregando cada uno de ellos a las poblaciones que tienen más inmediatas, rectificándose de esta suerte las jurisdicciones civiles y eclesiásticas y verificándose una recta y justa distribución de territorio. Por este medio se cortarían los males que se están observando ahora y se quitarían las anomalías que existen y resultan, de que la parroquia de Junqueras por ejemplo, cuya jurisdicción civil llega a la villa de Sabadell, y cuyo término está tocando con las paredes de ella, depende de la Alcaldía de San Pedro de Tarrasa, que en el día se halla desempeñada por un vecino de San Martín de Sorbet, cuyo punto dista del ya citado de Junqueras cerca tres horas y media. Se remediaría el otro inconveniente de no menos consideración que presenta el indicado territorio de San Pedro de Tarrasa en el cual la parroquia de San Martín de Sorbet que forma parte de él, tiene una calle llamada La Tarumba a cuyo lado hay otra que pertenece a la jurisdicción de Viladecaballs. Éstas se hallan separadas por una senda que forma el término divisorio entre las jurisdicciones de Viladecaballs y la de San Pedro de Tarrasa.^[6]

Pel que diu l'escrit sembla deduir-se que dos carrers, un al costat de l'altre, pertanyen a jurisdiccions diferents -La Tarumba a Sant Pere de Terrassa i Viladecavalls a Viladecavalls- quan haurien de formar part d'una sola població i estar sota la jurisdicció d'un mateix alcalde i Ajuntament. Podriem entendre que el carrer de Viladecavalls estava en el costat oest i La Tarumba en l'est.

Això era qüestió freqüent en aquella època. El diputat monàrquic Alfonso Sala quan tracta en el Congrés dels Diputats la modificació del partit judicial de Tarrasa i la situació peculiar del poble de Sant Pere de Terrassa fa les següents consideracions:

«Hay un barrio unido a Sabadell en el cual hay calles de las cuales una acera corresponde al término municipal de San Pedro y la otra al

de Sabadell; tal estado de cosas no puede continuar, y es de evidente e imperiosa necesidad atender a los que piden la realidad de las cosas y las aspiraciones de los habitantes de aquellos municipios, agregando al de Sabadell el barrio denominado la Creu Alta, que ya forman una misma población, y por las mismas razones a Terrasa el barrio de San Pedro...».⁽⁷⁾

Aquelles diferències jurídiques es poden observar en temes com el cadastre. Una relació de noms ens situa, com a terratinents de Sant Pere, personatges que són representació d'importantes famílies de Viladecavalls: Miguel Margarit, Martín Purull, Andrés Manyosa, Pablo Llonch, Masia Guanteres, Miguel Llonch, Ramón Puig, José Gusi...⁽⁸⁾

No oblidem en tot aquest tema, la importància del cadastre de 1716.

La reordenació parroquial de 1848 va fer que desapareixessin de la jurisdicció civil i eclesiàstica del municipi de Sant Pere, les parròquies de Sorbet, de Sant Miquel i Santa Maria de Toudell. Fins aquella data havien estat regides pel diaconil de la parròquia del Sant Esperit i Sant Pere de Terrassa. El darrer rector d'aquella situació fou Mn. Valentí Alavedra.

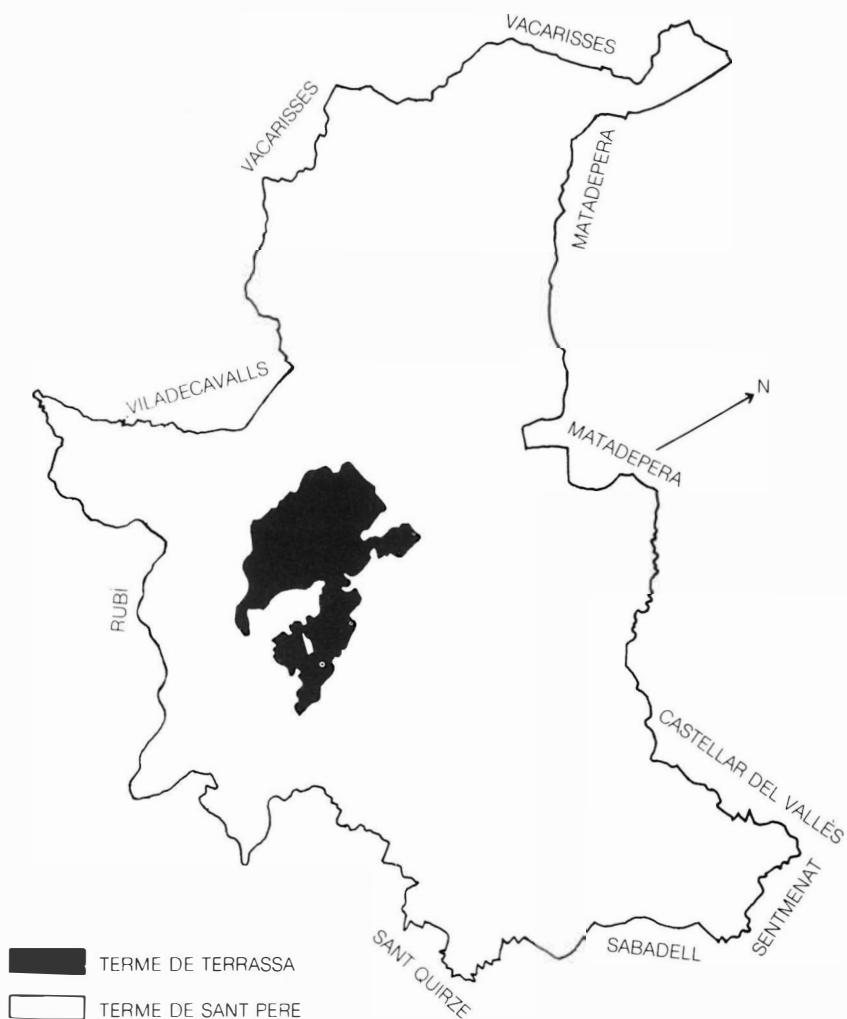
A partir de 1849, la situació de Sant Martí de Sorbet, Santa Maria i Sant Miquel respecte Viladecavalls restà tal com és en l'actualitat. Al poble de Viladecavalls s'havien incorporat sengles parròquies que, juntament amb una segona expansió urbanística –c/Nou– configuraven, en tota la seva extensió el municipi que, des de la perspectiva històrica, avui coneixem.

La modificació parroquial va significar, també, algunes modificacions pel que feia referència a les masies. Del terme d'Olesa es van annexionar a Viladecavalls les masies de Can Duran, Can Baiona, Can Boada i Can Margarit. Pel que afectava a Ullastrell va representar la pèrdua i annexió corresponent de Can Sanahuja, Can Oleguer, Can Trullàs i Can Turu.

Les relacions entre el municipi de Sant Pere i de Terrassa continuaren prou tibants, al marge d'aquella reordenació parroquial. Hi hagué d'altres intents d'annexió. No hi ha dubte que Sant Pere esdevenia una mena de paradís fiscal en relació a la vila de Terrassa. L'impost de consums era molt més elevat que en el municipi de la part forana.

La polèmica dels impostos es complementava amb interessos polítics i electorals. Sala Argemí, i Pi i Arsuaga, diputats per Terrassa i

Els termes de Terrassa i de Sant Pere, 1858

Font: J. SUBIRATS, 1877, *La villa de Terrasa, el título de ciudad y la Caja de Ahorros* (Terrassa 1977).

Cruïlla del carrer de Dalt.

Sabadell, van fer tot el possible perquè l'agregació i repartiment de Sant Pere fos realitat.

El 5 d'abril de 1904 es suprimia el poble de Sant Pere. Joan Picañol i Aldavert fou el darrer alcalde d'un poble que havia quedat desfet i repartit. La pròpia zona de Sant Pere passava a Terrassa i Sant Vicenç de Jonqueres, la Creu Alta, a Sabadell. Sant Pere de Terrassa perdia la seva categoria de municipi i la seva situació de privilegi econòmic.⁽⁹⁾

ELS HOMES I EL TREBALL

El poble de Viladecavalls tenia una dedicació exclusivament agrària durant el segle passat sense desmerèixer l'activitat artesanal i domèstica, així com d'altres intents fabrils que esmentarem en aquest apartat.

Gent del poble i de les masies vivien a fons el cicle agrari amb totes les dificultats i penúries que en aquell temps es poguessin produir. Es evident que a les pròpies dificultats d'una vida rural de terrenys accidentats, manca d'aigua i concentració en poques mans de la propietat ens cal afegir els inconvenients d'unies comunicacions deficitàries que no començaran a millorar fins ben entrada la segona meitat del segle XIX.

La població al llarg d'aquests dos segles -XIX i XX- registra les incidències de la reorganització parroquial de mitjans del segle passat, el descens de finals de segle, l'estabilitat dels quaranta i cinquanta, així com el traspàs cap a plantejaments més residencials a partir dels setanta.

En l'estudi sobre l'evolució de la població de Viladecavalls fet per Montserrat Caldés, J. Antonio Carboné i Elisa Iglesias es posa de manifest el creixement típic d'una zona rural fins arribar a la dècada dels cinquanta del present segle.⁽¹⁰⁾ Cal dir que, a partir dels seixanta s'observa un altre tipus de creixement com a fruit de la incorporació de la vila a la dinàmica industrial no solament com a punt d'influència sinó també com a resultat d'un procés d'immigració.

La taxa de mortalitat tingué poques variacions al llarg del XIX, sobre un 20% i es veu alterada per qüestions estrictament locals, com algun brot infecció o la famosa epidèmia de grip de 1918 o les repercussions de la guerra civil, en aquest cas, no pels morts del fet en si, sinó pels resultats de la instal·lació provisional durant aquell període del Sanatori de Tuberculosos en la finca de Can Buixeres. A partir de 1950 es produeix un descens d'aquesta taxa que passa a ser del 11% respecte al 18% del decenni anterior.

Pel que respecta a la taxa de natalitat es força elevada fins a finals del segle passat, entre un 36 i un 27%. Des de l'inici del segle XX es

produeix un descens important que es recupera entre 1921 i 1930 (26%). A partir de la dècada dels 30 el descens torna a ser considerable fins la dècada dels setanta on cal incidir en la població immigrada que forma part de les diferents urbanitzacions de Viladecavalls i que hi viuen com a primera o segona residència.

El professor i catedràtic de Geografia de la Universitat de Barcelona, Lluís Casassas, manifesta al respecte que: «El capitalisme més ferotge, que ha generat les grans urbs, la congestió d'aquestes i tots els inconvenients inherents a la concentració, ha creat, també, una necessitat nova, la possessió d'una residència forana on poder cercar tot el que «nega la ciutat» capitalista: el silenci, el descans, l'alliberament del dogal de les convencions socials, l'aire net, l'espai ample, el verd, i, al mateix temps, la sensació de ser «el» propietari de quelcom «únic» i diferent.

La conseqüència de tot això ha estat la creació de nuclis de població nous, d'urbanitzacions i de colònies de cases unifamiliars, de residències temporals i, inicialment episòdiques».⁽¹¹⁾

Ens cal fer notar que entre 1930 i 1950 el saldo fou negatiu car van ser superiors les defuncions que els naixements. És una època d'important estancament i després de la qual es varen produir dues fases diferenciades de creixement. Una més lenta entre 1950 i 1965 i una altra més destacada entre 1965 i 1975 per la pròpia dinàmica industrial i residencial.

El poble de Viladecavalls dels anys quaranta vivia, encara, un període gens planer, on les dificultats i l'esforç presidien la quotidianitat. Els horaris laborals de la gent que començava a treballar a Terrassa o la deficient infraestructura del poble són algunes característiques d'una localitat que, a punt d'entrar en un temps de transformacions es resisteix a sortir d'un aïllament i d'una agricultura amb molt poques compensacions.

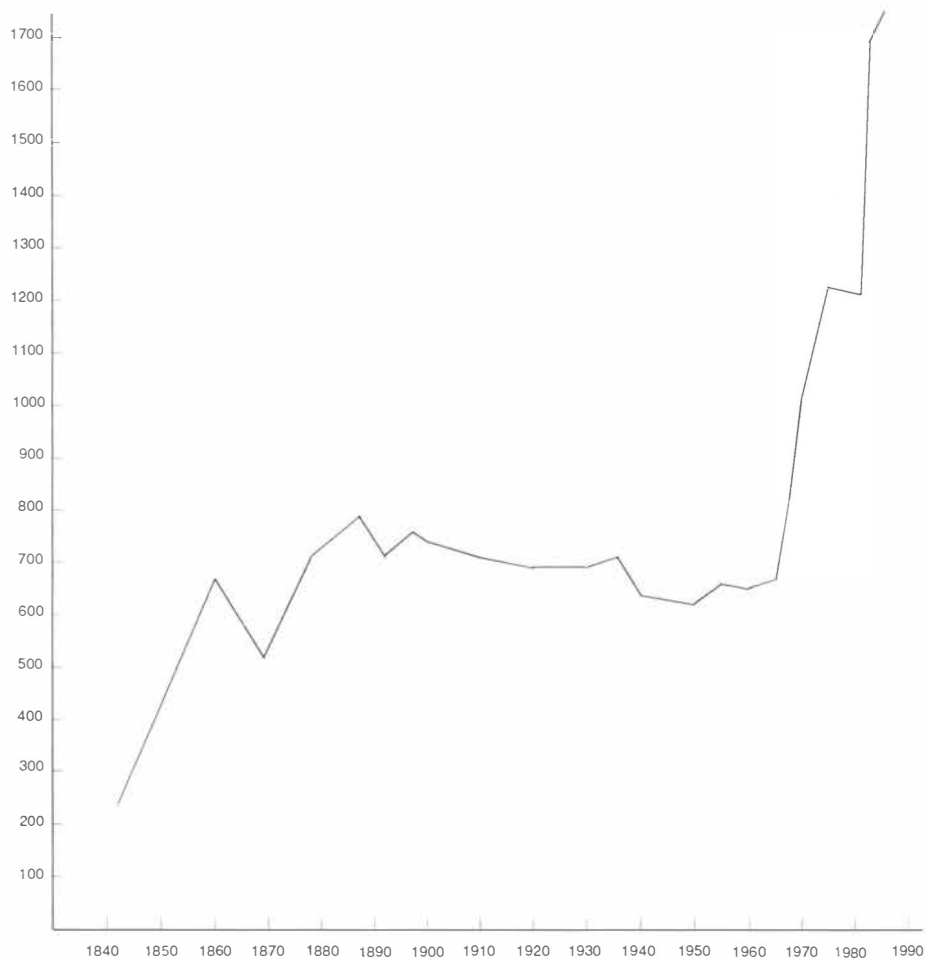
L'arribada de l'aigua al poble (1947) o el desastre provocat pel pantà de la Xuriguera (1944) podien ser molt bé la cara i la creu d'aquella realitat crua i gris, semblant a la de molts altres indrets de la Catalunya rural d'aquell temps.

L'aigua fou un veritable problema en aquesta població. Del seu poder destructor o de l'arribada d'aigua corrent ja en parlarem en d'altres punts del capítol. Ens cal tenir en compte la importància de les basses que hi havia al poble per abeurar el bestiar. Destaquem la bassa de ca la Pepa, la de cal Devesà, la de cal Policardo i la de cal Joan Purull.

De les fonts fem esment de la de Can Turu (final del carrer Nou)
i la del Capellà (final del carrer Major).

Evolució de la població de Viladecavalls⁽¹²⁾

<i>Any</i>	<i>Nombre d'habitants</i>
1842	236
1860	673
1869	526
1877	720
1887	791
1889	771
1892	706
1897	766
1900	743
1910	711
1920	695
1930	694
1936	703
1940	638
1950	622
1955	660
1960	650
1965	676
1968	820
1970	1016
1975	1224
1981	1152
1983	1690
1984	1848
1985	1977
1986	2392
1987	2508
1988	2680
1989	2952

Població per zones a l'any 1970. Un exemple de dispersió.

<i>zona</i>	<i>habitants</i>
Nucli històric	465
Carenes de «Can Turu»	63
Estació de Viladecavalls	31
Can Millet	39
Colònia «Can Guanteres»	141
Can Mir	19
Can Trias	175
Masies	84
total	1017

La terra

Aquesta gent que presentava un creixement demogràfic amb les característiques de la vida rural i que rep i pateix les condicions i dificultats de la vida de pagès, es dedicava, sobretot, al conreu de la vinya i d'altres productes de secà.

Òbviament, la vida agrícola s'acompanyava del corresponent bestiar per fer front al treball del camp i per la pròpia subsistència familiar. La vinya era l'eix on voltava el cicle del treball i de la vida. La vinya era el paisatge predominant i ocupava zones que més endavant deixaren pas al bosc, les comunicacions, les urbanitzacions i la indústria.

Amb el temps s'ha transformat el paisatge rural del terme el qual es caracteritzava per un sistema d'explotació de la terra fonamentat en la parceria. Aquesta modalitat d'explotació feia que el pagès-parcer-treballés la propietat de l'amo i li dongués, de forma anual, una part proporcional de la collita. Aquesta part proporcional podia ser el terç, és a dir, una tercera part o el quart, de quatre parts, una. El terç, per suposat, era més perjudicial.

El professor Albert Balcells, en relació al predomini de la parceria a la Catalunya prelitoral, escriu i precisa el següent:

«Si el propietari paga una tercera part del sulfat, del sofre i dels adobs i proporciona l'empelt mentre la plantació corre a càrrec del parcer, només rep una tercera part del raïm i el contracte dura normalment de quinze a vint-i-cinc anys, que és el temps que duraria la vinya si no es renovessin els ceps a mesura que es van morint. Quan el propietari no contribueix a les despeses del conreu o la terra és poc fèrtil i de poca categoria, sol quedar-se únicament amb la quarta o cinquena part de la collita.»¹³⁾

És evident que segons el nombre de propietaris i/o parcers canviaven les relacions i forma d'entendre la terra en una demarcació concreta. El parcer treballava molt més que un jornal·ler i tenia molts pocs beneficis perquè la teòrica col·laboració de l'amo era moltes vegades inexistent.

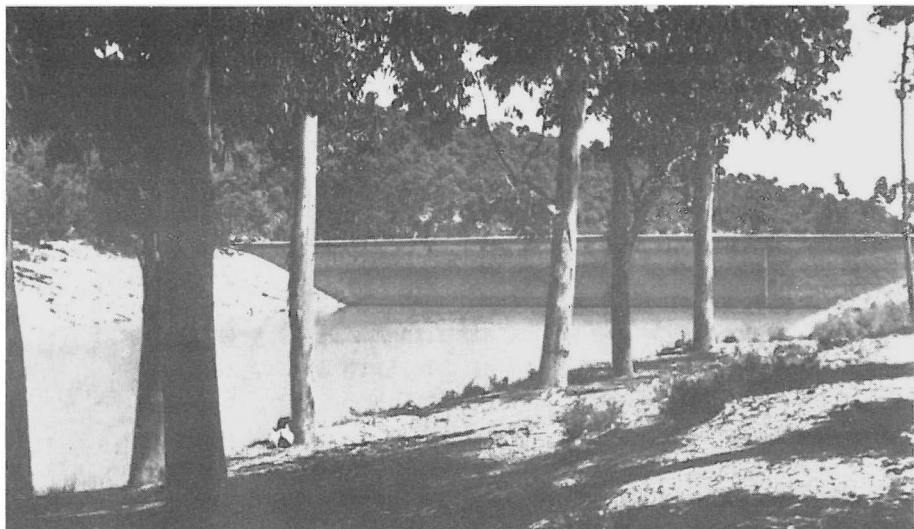
No oblidem que a més del «terç» del «quart» s'hi afegiria, més endavant, l'altre impost del *Cupo y reserva de productos*, on entre l'un i l'altre feien que els beneficis fossin ben pobres. El propietari de la finca i el *Ministerio de Agricultura* s'emportaven la majoria dels guanys que havia donat la collita. Calia passar per casa de l'amo i per *La Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos*.

Les relacions entre propietaris i parcers originaven tota una picaresca en funció de les possibilitats i ocasions per distreure o minvar la quantitat que anava cap a la masia. Les portadores, sempre que les autoritats i vigilància, ho permetessin anaven menys atapeïdes les que s'adreçaven a les grans propietats que les que es transportaven a les cases particulars dels pagesos.

El fet de ser propietari o no, era un canvi substancial en tot aquell entrellat. Per exemple a Ullastrell hi havia molts més propietaris que a Viladecavalls i això ha provocat un procés i desenllaç diferent a l'entorn de les relacions dins la vida rural d'aquestes contrades.

Dels pocs pagesos que resten a Viladecavalls tots coincideixen en les condicions i dificultats que envoltava el sector. L'Antoni Villaró, el «Tonet de l'Àngel» manifesta que «un home quan hi pensa fins i tot li venen ganes de plorar», malgrat que recorda amb nostàlgia tot un paisatge i una vida on les vinyes s'han canviat per les màquines: «abans se sentia olor de verema i de most i ara només se sent pudor de benzina». Malauradament s'han canviat les olors.

El bon amic Miquel Margarit no amaga aquesta realitat i records quan manifesta: «que no em puc queixar però hi he deixat la pell». Hom també coincideix en la manca de mecanització que, amb el temps, va patir l'agricultura de Viladecavalls. Quan va treure el cap, la gent ja havia canviat de feina.

Imatges del Pantà de la Xuriguera.

En les liquidacions o amillaraments dels productes i despeses de cada propietari fets durant el segle XIX ens pot servir la de 1853 per entendre la classificació i categoria dels propietaris.⁽¹⁴⁾ El repartiment de la contribució quedava de la següent manera:

<i>Propietari</i>	<i>Finca</i>	<i>Producte liquid imponible</i>
Busquets, José	Can Mitjans	9.876'14*
Llonch, Miquel	Can Guanteres	9.702'16
Salinas, Juan	Can Corominas	7.188'12
Sanahuja, Lorenzo	San Jaime	7.019'19
Trias, Pedro	Can Trias	6.982'12
Margarit, Valentín	Can Margarit	6.294'20
Trullàs, Miquel	Can Trullàs	5.762'8
Casanovas, Francisco	Can Baiona	5.289'14
Purull, Pedro	Can Purull	5.021'7
Cabassa, Juan	Can Cabassa	3.668'7
Turu, Miquel	Can Turu	3.215'18
Garriga, Jaime	Can Garriga	2.737'30
Marqués de Castellbell	Can Marcet	2.349'11
Font, Jaime		2.330'32
Marcet y Palet, Domingo	Can Sanahuja	2.172'22
Marcet y Bugoña, Benito	Can Corbera	2.072'9
Corbera, Martín	Can Olaguer	1.778'26
Purull, Francisco		1.777'30
Turu Janet, José		1.579'30
Carné, Magdalena		1.519'31
Turufa Tarumbot, José	Can Tarumbot	1.499'18
Pi, José		1.469'32
Llonch, Miquel	Can Ramonet	1.409'13
Corbera, Antonio		1.396'16
Volta, José		1.312'23
Seuba, José		1.241'20
Turu Marcet, José		1.202'23
Guilera, Francisco		1.079'20
Colomer, Pedro		1.077'33
Margarit, José		1.077'19
Corbera, Matías		1.040'16

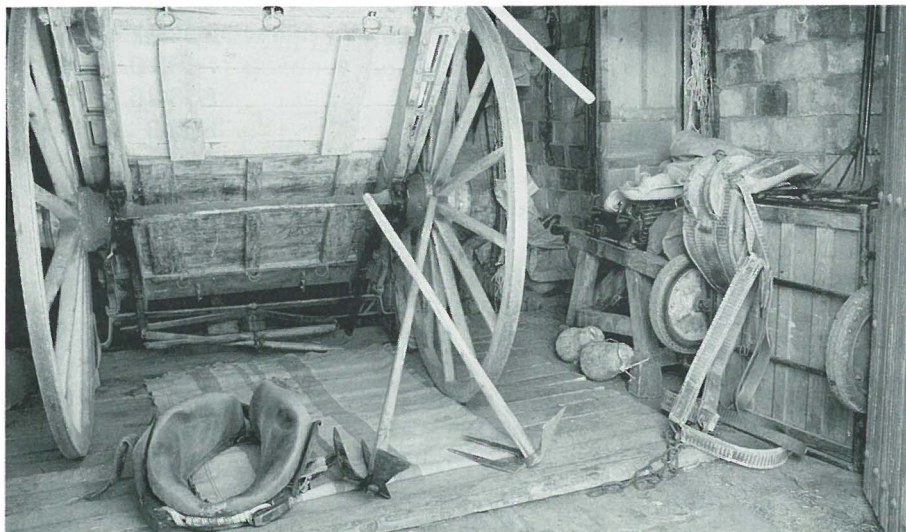
(*) reales de vellón y maravedis.

Mañosa, Martín	Los Huertos	1.026'1
Cabasa, Pedro		996'6
Colominas, Jaime		987'27
Carreras, José		948'10
Casajoana, José		833'26
Cabasa, Tomàs		830'9
Casanovas, Pedro		767'24
Casanovas, Jaime		699'19
Boada, Jaime		690'4
Anter, Juan		594'33
Boada, Pablo		508'19
Batllo, Mariano		490'16
Boada, Francisco		479'1
Amorós, Joaquín		449'15
Bobé Valentín		416'3
Boada, José		398'10
Cañellas, Colomer		376'33
Boada, Martín		344'13
Boada Margarit		236'14
Busquets, Lorenzo		210'20
Casals, Valentín		123'10
Ballester, José		66'23
Casajoana, Jaime		39'2

Les dues principals finques que venen referenciades en aquesta relació de contribuïents –Can Mitjans i Can Guanteres– són, possiblement, també, les que més grans transformacions han experimentat amb el temps. El resultat ha estat la reordenació del seu sol en terreny urbanitzable i industrial havent col·laborat a modificar, de forma significativa, el paisatge de bona part del terme de Viladecavalls. De l'origen de Can Mitjans se'n parla en d'altres capítols del llibre.

De Can Mitjans encara es recorda el nombre important de parcers que tenia aquella propietat. La gent gran del poble manté el record de com aquestes grans propietats com, després, Can Sanahuja mobilitzaven gent de i de fora de Viladecavalls que quasi bé treballaven nit i dia per buidar les portadores i tornar a començar.

De Can Guanteres hem de dir que l'aiguat provocat pel pantà del Guitart o de la Xuriguera va afectar molt directament les seves terres i que d'una manera catastròfica es tancava un capítol en la vida agrícola del poble.

Estris de la vida rural.

Celler de Can Sanahuja

El ferrocarril

Amb el temps, el terme de Viladecavalls gaudirà de tres estacions de ferrocarril: Sant Miquel de Guanteres, Viladecavalls i Olesa. L'inici d'aquesta història ens cal situar-la en la segona meitat del segle passat.

És evident que aquell mitjà de comunicació i la *Compañía de Ferrocarriles del Norte* van modificar definitivament el paisatge i àdhuc l'ambient del poble. La construcció de la via i de l'estació va originar un important moviment de personal i de terres. La construcció de la via va portar treballadors d'altres zones d'Espanya, Aragó i València, sobretot, els quals vivien de forma molt precària prop de les mateixes obres.⁽¹⁵⁾

Amb la intenció de fer realitat la línia Barcelona-Saragossa, es va pretendre com a primer objectiu la construcció del trajecte Terrassa-Manresa el qual fou inaugurat de manera oficial el 3 de juliol de 1860.⁽¹⁶⁾ Per la gent del poble i terme de Viladecavalls va significar un important avenç, perquè el tema de les comunicacions estava molt endarrerit i els camins eren els mateixos d'anys enrera.

El camí que portava a l'estació fou emprat per moltes generacions que utilitzaven el tren per anar a Terrassa per qüestions, especialment de treball. Els horaris laborals de tota una època justifiquen el trajecte de matinada de molts vilatans. Cal dir, també, que l'any 1929 es va inaugurar el servei elèctric de la línia.

La construcció del ferrocarril, a més de la seva precarietat de condicions laborals i possiblement de medis, va tenir també les corresponents modificacions de determinades propietats i àdhuc les queixes d'alguns propietaris.

Com exemple, d'un i d'altre, tenim els següents escrits:

De la medición practicada por los peritos agrimensores para la espropiación forzosa del terreno que debe ocupar el ferro-carril de Barcelona á Zaragoza, en el primer trayecto hasta Manresa resulta que, el Ilte. Sr. Marqués de Castellbell ha sido espropiado de nueve cuarteras, nueve cortanes de terreno de pertenencias de la heredad que posee en el termino jurisdiccional de Viladecaballs, conocido con el nombre de casa Marcet; Y se pone en conocimiento del M. Ayuntamiento Constitucional, para que disponga se haga la correspondiente baja de dicho terreno en el libro de apeo.⁽¹⁷⁾

Entre l'oposició i demandes de propietaris afectats directament amb la construcció tenim l'exemple de Luisa Palet, vídua de Margarit qui s'adreçava l'alcalde de «Viladecaballs» de la següent manera:

... que la vía ferrea de Barcelona a Zaragoza ha interrumpido las comunicaciones ó los caminos que desde el pueblo de Viladecaballs conducian desde tiempo antiguo e immemorial a la Casa y heredad llamada Margarit del término de dicho pueblo, por cuyos caminos extraian tanto los dueños de dicha casa como los enfiteutas de las tierras de la misma los frutos de dicha heredad. La falta de dichas comunicaciones se dejó sentir en la cosecha de ubas (sic) de este año pues que habiendo hallado obstaculos por parte de los guardas de la vía al paso de personal y caballerías para el transporte de la vendimia de dicha heredad, se vieron precisados los exponentes á solicitar permiso provisional del Sr. ingeniero gefe (sic) de la división de ferro-carriles de la Provincia para la extracción de los frutos de la espresada heredad, cuya autoridad penetrada de la justicia de la reclamación de los firmantes, tuvo a bien acceder á la petición de los que suscriben, concediendo autorización para pasar por tres puntos lindantes con dicha vía, llamados el uno desmonte del Manso Coll, el otro del desmonte blau y el otro en un punto intermedio de estos.

Pero esta concesión como llevan dicho no fue más que provisional duradera por dos meses; y como si dicha concesión y permiso no fuesen definitivos y perpetuos se acarrearían graves daños á los esponentes por no tener salida y extracción los frutos de dicha heredad.

Ante Vd. suplican que previo el informe que Vd. tenga á bien dar á esta solicitud se sirva elevarlo al Sr. ingeniero gefe de división de ferro-carriles de la Provincia para que previos los tramites establecidos en las leyes y reales disposiciones vigentes, se conceda á los infros. el permiso definitivo para construir tres pasos á nivel con manposteria el uno en junto llamado desmonte del Manso Coll, el otro en el llamado desmonte blau y el otro en un punto intermedio de estos, para el paso de caballerías al efecto de la extracción de los frutos; así lo esperan...⁽¹⁸⁾

Aquella estació i aquella via propiciaren la creació d'activitats fabrils prop del tren. És el cas d'una fàbrica tèxtil que es va posar en marxa a finals del segle passat i que l'any 1910 va deixar d'existir. Aprofitant el propi muntatge –local i màquina de vapor– es va posar en marxa una serradora que, també, aprofitava el tren per carregar-hi fusta. En l'actualitat ja no queda absolutament res d'aquelles activitats.⁽¹⁹⁾

En aquest repàs d'algunes i diferents iniciatives industrials ens cal no oblidar el que es coneixia per bòbila de Can Corbera, que la feia

anar el de ca l'Eloi. També no ens podem descuidar la serradora que hi va haver entre 1941 i 1960 al costat d'on trobem, en l'actualitat, la sucursal de la Caixa d'Estalvis de Terrassa que, precisament, va començar l'any 1960 les seves activitats.

En parlar de l'arribada del ferrocarril i la seva incidència en el poble de Viladecavalls no podem obviar la importància de l'estació i la seva degradació amb el pas del temps. Ferran Canyameres en feia una descripció ben diferent de la que avui podem conèixer:

Considerem que l'estacioneta del ferrocarril és una de les coses més subjugadores d'aquells verals, potser perquè hi passen trens de llarg recorregut sense aturar-s'hi; potser per aquells arbres fruiters arreglats en l'andanada oposada a l'edifici; potser perquè ens recorda estacionetes de terres castellanques, del sud d'Itàlia o de països balcànics; potser, simplement, per la bocassa del túnel oberta tan a prop i d'on els trens surten com de trasantó, per sorpresa, o perquè engoleix golaframent, com un xuclador, els que van cap al nord i que passen rabents, aixecant pols, fullaraca, faldilles, escabellant els arbres fruiters, l'herba i les plantes, i fent girar d'esquena els que esperen trens menys impetuosos, que són els que prenen els que van a treballar a les fàbriques de Terrassa, els estiuejants, que també n'hi ha que no tenen cotxe, els que van a consultar el metge, la pagesalla que va a compres, o, en fi, els que van a Barcelona o allà on els dóna la gana.⁽²⁰⁾

Imatge actual de l'estació.

La imatge bucòlica que ens pogui donar en Ferran Canyameres no pot amagar les deficiències que en d'altres temps presentava aquell medi de transport. El polític Alfonso Sala, que dominava el districte electoral, que l'escollia una i altra vegada, feia les següents observacions en defensa dels interessos de la zona:

Voy a repetir las quejas que en anteriores Cortes he formulado sobre los servicios de las Compañías de Ferrocarriles y, principalmente, sobre el detestable servicio que está realizando la Compañía del Norte, uniéndome en esto a las palabras que ha pronunciado aquí el señor Gómez Trevijano.

Actualmente, se da el caso de que tardan las mercancías para llegar desde Tarrasa y Sabadell a Madrid la friolera de veinte, veintidós y veinticuatro días, lo cual no pasa en ningún país medianamente civilizado, y la causa está principalmente en que la Compañía de los ferrocarriles del Norte, que explota el trayecto comprendido entre Manresa y Barcelona, no tiene montado el servicio como corresponde al movimiento de pasajeros y de mercancías, y lo realiza con los mismos medios que lo realizaba hace treinta años.^[21]

La fil·loxera

L'expansió important de la vinya a Catalunya es produïa entre 1845 i 1855 amb un desenvolupament, també, important dels contractes de rabassa morta, masoveria i parceria. La consolidació va donar els seus fruits quan en les dècades del seixanta i setanta es visqué una època daurada en el camp de la viticultura.^[22]

La situació difícil i tràgica que patia França en aquell temps per la plaga de la fil·loxera va fer que augmentessin de forma considerable les exportacions i es visqués un temps favorable pels nostres raïms amb la tranquil·litat aparent que els Pirineus foren una frontera insalvable per aquell paràsit.

Però l'avenç de la *Phylloxera vastatrix* va ser espectacular, catatròfic i desconcertant. L'any 1878 es localitzava a la província de Màlaga i un any després ja es trobava a l'Empordà. La comarca del Vallès fou invadida a partir de 1883 i es calcula que l'arribada a Viladecavalls fou al voltant de 1890.

Vacarisses, Sant Pere de Terrassa, Sant Cugat i Viladecavalls vivien una autèntica desfeta que incidia agràriament i demogràfica. Pobles com Rubí, d'una llarga tradició vinícola van rebre de valent davant

Imatges de l'antiga fàbrica tèxtil.
 (Localitzades en 11 *Treballs d'Arqueologia Industrial*, dirigits per Mercè Borràs)

els estralls d'aquell petit paràsit de color groc. No cal dir que la Lliga de Viticultors Rabassaires, creada l'any 1882, en aquell poble, va fer tot el possible per resoldre aquell desastre.

Per minvar les conseqüències de la fil·loxera van haver-hi diferents iniciatives que afectaren directament al poble de Viladecavalls. En Joaquim Monset i Antoni Ubach, terratinents i industrials de Terrassa, van crear, juntament amb l'enginyer Rafael Roig i Torres, la primera Estació Ampelogràfica del país amb la finalitat d'ajudar als propietaris agrícoles en la reconstrucció de les seves vinyes castigades per la fil·loxera.⁽²³⁾

El tema de l'empelt era fonamental per recuperar un sector prou afectat per aquella plaga. Fins i tot d'aquí, viatjaven experts a d'altres llocs per millorar la seva tècnica. L'Estació Ampelogràfica Catalana fou un important viver de ceps americans amb l'objectiu de col·laborar en les tasques de replantació després del desastre vitícola. No hem d'oblidar que el cep americà és més resistent però la vida productiva és molt inferior.

Una altra iniciativa van ser les reunions de viticultors que es varen celebrar a Terrassa amb l'objecte d'aconseguir el reconeixement de la rebaixa de la contribució de les vinyes afectades per la fil·loxera. Les reunions, a instància del diputat Alfonso Sala, es van fer els dies 23 d'agost de 1893 i 7 de gener de 1894.⁽²⁴⁾

Cal dir, també, que aquelles trobades i conclusions i àdhuc un futur *Sindicato de Contribuyentes* eren portades pels grans propietaris de la comarca en defensa, òbviament, dels seus interessos més immediats. Alfonso Sala es convertia en el gran protector de l'agricultura del país i en el lluitador a Madrid a favor dels pagesos de Catalunya que s'han vist afectats per la fil·loxera.

Hem de situar entre 1892 i 1903, aproximadament, el treball i esforç que el polític terrassenc va portar a terme davant tot el tema de la fil·loxera i la llei que desgravava la contribució per a tots els afectats.

En una mena de conferència entre l'exaltació i l'hagiografia, Epifani de Fortuny, Baró d' Esponellà, ens parla d'en Sala com si fos el gran heroi de l'agricultura catalana de finals de segle:

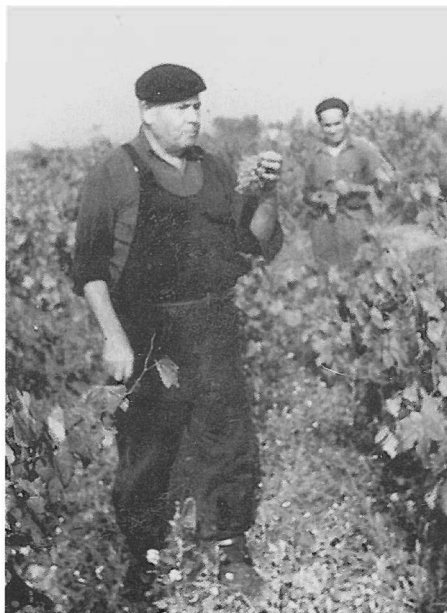
Fue un gran agricultor por tres conceptos, que desarrollaremos brevemente: Primero, por tradición familiar, por sangre, por raza. Segundo, por vocación innata desde su adolescencia. Tercero, por convencimiento, por patriotismo, por deber.⁽²⁵⁾

A casa o en el camp la vida rural feia el seu curs.

En els primers anys del segle xx, Viladecavalls començava la seva recuperació agrícola i, poc a poc, va recuperar el seu ritme de producció. A partir de 1915 es podria dir que la situació estava normalitzada i es van viure experiències prou importants, en quan a treball i qualitat, com les de Can Sanahuja i Can Turu.

La masia de Can Turu té el seu origen en el segle xviii i el seu emplaçament el trobem al final del carrer Nou, format en el segle passat. Per un costat la trobem molt propera al casc antic del poble i per un altre va donar peu, ja en aquest segle –anys quaranta/cinquanta– a la formació de la urbanització les Carenes de Can

Turu. En aquella masia va tenir lloc una gran activitat industrial vinícola.

Entre les innovacions i experiències d'aquell temps, hom recorda i destaca la de VINS ARMENGOL, que tenia lloc al voltant de 1929; és a dir, l'any de l'Exposició Universal de Barcelona. Es va voler fer un vi de marca i qualitat i, al mateix temps, fer-ne una campanya publicitària de gran projecció. Però, malauradament, l'ambició va ser superior a la realitat.

Dos emissaris del poble voltaven per tot el país i demanaven en els diferents hotels i restaurants que fossin servits amb vi Armengol. La reacció dels mateixos davant el desconeixement del cambrer era d'allò més «dramàtic». Immediatament, l'hotel o restaurant es posava en marxa per localitzar aquella marca de tan prestigi i categoria. La demanda va superar qualsevol previsió i l'experiència de Can Turu va tenir una durada ben efímera.

La masia i terres de Can Turu passaren per voluntat del Sr. Agustí Armengol i Jover a l'assil Busquets de Terrassa, inaugurat l'any 1903 i disposant de nou edifici des de 1908. La Fundació Busquets i l'Associació benèfica *El Amigo del Enfermo* feren ús d'aquelles dependències amb una clara voluntat benèfica i humanitària. L'any 1985 i per medi d'una cessió la masia de Can Turu va passar a l'Ajuntament de Viladecavalls i s'utilitza en aquests moments, com espai d'activitats culturals i de lleure.⁽²⁶⁾

Alguns obstacles, àdhuc la fil·loxera, es van poder superar. D'altres com el desastre provocat per l'aiguat del pantà de Xuriguera o l'alternativa d'un treball estable i sense problemes meteorològics a Terrassa van ser difícils de superar per frenar una crisi irreversible del camp a Viladecavalls.

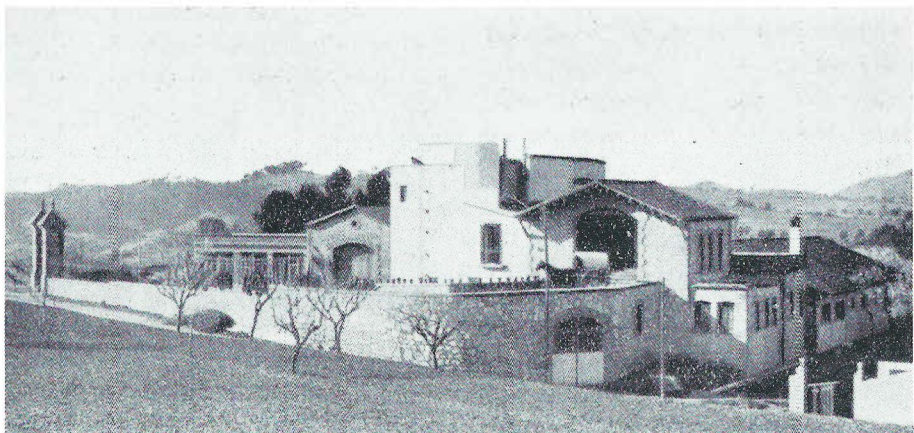
Les condicions del terreny, el sistema de propietat de la terra, o el desencís per determinades relacions contractuals van fer la resta. En una mena de qüestionari informatiu que, a mode d'enquesta, es va passar a l'Ajuntament de Viladecavalls l'any 1946, hi llegim:

No hay industrias de ninguna clase por ser la población puramente agrícola, no obstante, trabaja un 25% de personal obrero en la industria de Tarrasa.

Una altra frase encara més significativa pot ser la següent:

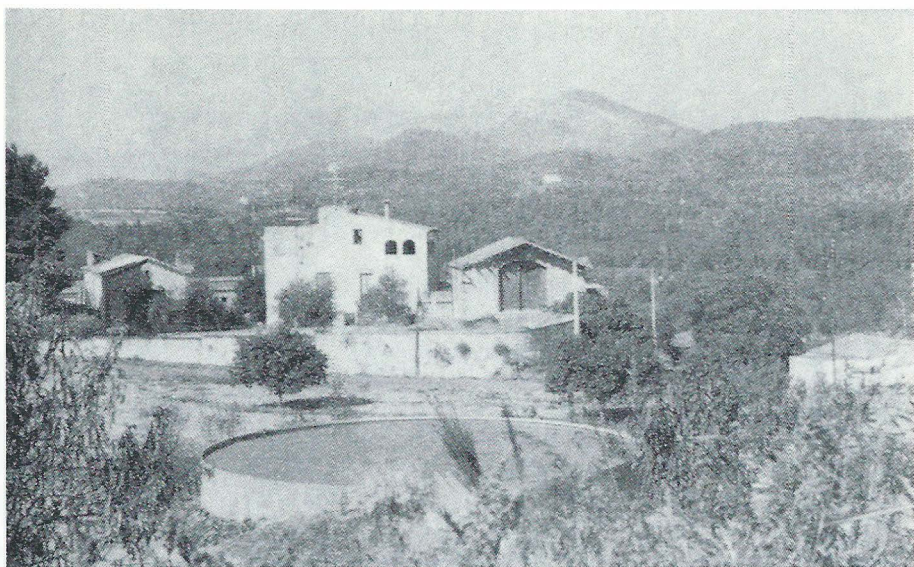
Quando se haya llevado a cabo la traida de aguas para el abasto de la población podrá interesar el plan de Urbanización.⁽²⁷⁾

La informació és de les més negatives que hagim pogut llegir.

CELLER ARMENGOL, s. a.

Crear treball i donar pà, són les activitats socials més belles

Masia Can Turu

ESCOLA I RECTORIA

Les dades més antigues que hem trobat sobre les escoles a Viladecavalls i l'anomenament de mestres, corresponen a 1860. El tema de la instrucció esdevé un element cabdal en el que podríem entendre com a procés integrador d'una collectivitat que no té sentit de poble fins el segle passat.

Ben curiós és que les designacions de mestre i mestra estaven per damunt de l'autoritat del batlle i corresponien al president de la *Junta de Instrucción Pública de la provincia de Barcelona*. L'alcalde podia manifestar el seu desacord amb l'actitud o nomenament d'un mestre, però no hi podia fer res més.

Amb un sou fix anual de 1.667 rals, la mestra Cristina Sala s'incorporava a l'escola de nenes mentre que D. Manuel de Castelar Calvís ho feia a la dels nens. Els comptes, des d'un principi, es portaven rígidament i és ben curiosa la relació d'inversions que en aquell 1860 es presentava al *Pueblo de Vila de Caballs*:

Inversiones que se ha dado al material según recibos.⁽²⁸⁾

	<i>reales vn. cent.</i>	
Por sesenta cartipacios de distintos números	16	
Por 50 plumas para escribir	9	
Por 2 libras de arena	3	
Por tres botellas de tinta fina	14	
Por tres libros titulados «Amigos de los niños»	12	50
Por cuatro libros titulados «El padre de familia»	19	
Por tres catecismos	9	90
Por doce cartillas silavarios	6	25
Por nueve libritos de urbanidad	9	
Por doce cuadernillos papel blanco	7	
Por cinco gramáticas castellanas	24	

La situació de les escoles ha seguit un llarg recorregut fins arribar al lloc actual que, evidentment, segueix essent del tot provisional. En

El mestre Josep Soler Mollevi i els seus alumnes (1918).

Escola de nenes amb la professora Maria Panadès (1928).

primer lloc es localitzaven al carrer Nou. En el número 40 hi havia l'escola de nenes i en el número 27, l'escola per a nens.

Després de la Guerra Civil, les escoles van passar on hi ha les escaletes i on encara resta un rètol com a testimoni. Val a dir, també, que l'any 1940 l'escola de nens va haver de tancar per falta de mestre. L'any 1958, les escoles van passar on hi ha l'actual Ajuntament fins que l'any 1987 es traslladaven als «barracons».

No és qüestió de fer una relació de tots els mestres que han passat pel poble, però si que podem citar el matrimoni Mª Dolors Hospital i en Josep Soler Molleví, així com la Maria Panadès Raduà, mare d'una de les autores d'aquest llibre, la Maria Teresa Nolla. Alguns homenatges de les forces vives del poble van anar adreçats a la figura del mestre. Aquest és el cas de la Concepció Sabaté o de la Núria González Montardit, homenatjada l'any 1971.

No hi ha coincidència sobre la influència i carisma que alguns dels mestres que han estat a Viladecavalls hagin pogut exercir sobre la mainada. De totes maneres no oblidem que el mestre, conjuntament, amb el mossèn i el secretari representaven l'ambaixada intel·lectual dins el poble. Ells portaven, sovint, un aire renovat i un esperit d'iniciativa.

Possiblement el mestre va jugar un segon paper en el capítol d'influències i domini de la jugada. És evident que tot depenia de la categoria de cadascun dels instructors que van passar pel carrer Nou. Ningú dubte, per exemple, de la categoria professional i humana de la Sra. Maria Panadès. Com algú ha dit era tota una senyora.

En una publicació, l'única que coneixem d'abans de la guerra, *LA VEU DE LA PARRÒQUIA*, editada l'any 1930, la Maria Panadès hi escrivia el següent:

El orden, la paz, el bienestar, el respeto, la armonía, cariño y amor mutuo, en el seno familiar, dependen en gran manera de la madre de familia. Si es de carácter bondadoso, flexible, equilibrado, comprensivo, si obra y actúa en todo momento impulsada por su espíritu justo y elevado, saturado de bondad y amor abnegado, sabrá dirigir y ordenar santa y cristianamente su familia.

Pero, en donde ha de destacar su máxima misión, es en la crianza y educación de sus hijos.

La misión de la madre es tan elevada, que sólo puede ponderarse debidamente, diciendo que es misión santa, sobrenatural, y esto a la mujer a la madre debe llenarla de gozo por lo que la dignifica. Pero no olviden las madres que esta misión entraña gran responsabilidad.^[29]

Amb la millora de les comunicacions i els contactes entre Viladecavalls i Terrassa, l'escola tradicional perdria molts dels seus components car els estudiants del poble es matriculaven en escoles i instituts de Terrassa. No oblidem que la limitació dels estudis a l'ensenyament primari fa que la decisió de trobar escola per a continuar estudiant era, en qualsevol de les situacions, inevitable.

El mossèn

No hi ha dubte que la figura del mossèn en l'activitat i desenvolupament del poble ha estat prou important. Les converses i entrevistes sobre la seva figura han coincidit en destacar-la i a trobar-hi comentaris a favor i també, en contra, però en cap moment no hi ha hagut mostres d'indiferència o desconeixement.

Va ser un mossèn, en Lluís Martí Puntas que va estar en el poble entre 1945 i 1948 qui, juntament amb autoritats i personalitats des-

Escola de nenes del carrer Nou.

Lloc de «las escuelas»
durant la postguerra.

tacades de la vila, va fer possible l'arribada d'aigües a Viladecavalls, l'any 1947. Un altre sacerdot, en aquest cas, Mn. Joan Busquets i Massana fou l'autèntic artífex de la creació del Casal Familiar, inaugurat l'any 1972.

Si la figura del mestre porta certs interrogants sobre la incidència i repercussió de la seva activitat respecte al poble, la figura del mossèn i, en concret, dels anteriors i d'altres que esmentarem no ofereix cap mena de dubte sobre el paper emprenedor i gestor perquè el poble millorés la seva categoria i situació.

Ens cal no oblidar que la durada del representant de l'església acostumava a ser prou llarga i, per tant, la integració en el propi tarannà del poble era, per sort, inevitable. La vinculació i suport feien que el personatge agafés carisma i estima per part dels vilatans i això explica moltes coses i molts records.

El mossèn representava l'aportació intel·lectual i assenyada que podia resoldre o, en tot cas, aconsellar davant certes situacions que, d'antuvi, no eren pròpiament d'església. El mossèn podia veure les coses des d'un altre nivell i, sovint, amb bona dosi de serenitat. Calia escoltar i fer de tot, en un poble on l'aïllament durant molts anys no va ser, tan sols, una utopia.

L'absència de notari els feia també receptors de testament i darreres voluntats. En un testament fet davant Pere Vilademunt, llegim el següent:

Quiero que todas mis deudas sean satisfechas y las injurias perdonadas a la mayor brevedad (sic) posible y segun de unas y otras constare. Ítem: Ordeno y mando que seguida mi muerte se celebren para descanso de mi alma y demás de mi obligación cuatro oficios de entierro o funeral y dos al cabo del año según costumbre de esta parroquia.

L'últim rector abans de l'arranjament parroquial va ser Mn. Valentí Alavedra. El primer que agafà possessió amb la nova ordenació -Parròquia de Sant Martí de Sorbet/Viladecavalls- fou en Mn. Francesc Ballaró qui regí la parròquia des de 1857 fin 1868. Del segle passat, ens cal citar l'anteriorment esmentat Mn. Pere Vilademunt qui, degut a la seva iniciativa, es va aixecar el Campanar l'any 1883.⁽³⁰⁾

Entre 1893 i 1897 va ser rector de Viladecavalls el Dr. Andreu Samaranch. Després va venir Mn. Pere Vilaró i Oliver qui fou un dels personatges més carismàtics del seu temps. La gent explica coses que ha sentit dels pares i els avis sobre la figura entranyable d'aquell capellà.

La frase més repetida és que «ho solucionava tot» ja que tant feia de capellà com de metge o farmacèutic. Era fill d'Avinyó i havia nascut el 13 de desembre de 1869 i va morir el 18 de maig de 1920 al poble de Viladecavalls. Fou enterrat al bell mig de la capella del cementiri. Capella de la qual havia portat a terme la seva construcció, obra d'en Lluís Moncunill i de la que en Domènec Ferran ens en parla en el tercer capítol d'aquesta obra.

També, i en els inicis de la seva gestió, fou inaugurada i beneïda la Capella del Santíssim Sagrament; en concret, va ser el 24 de novembre de 1901. La desaparició de Mn. Vilaró va ser una de les notícies més tristes que es recorden d'aquesta localitat, en els anys vint.

Entre 1920 i 1932 fou Mn. Joan Playà qui portà el timó de la Parròquia de Sorbet. Són els anys de la recuperació agrícola del poble i on capellà i mestres palesen bones intencions per dinamitzar la vida del poble i motivar algunes reflexions. És època en que es varen acabar les obres del Campanar (1922), es recuperaren festes i tradicions i s'endegà una campanya important en el camp de la música i el teatre. Ben cert, també, que les conseqüències de la guerra del Marroc afectaren al poble amb la desaparició d'en Josep Seuba i Llonch.

La gent també recorda una figura joiosa i fraternal que desenvolupà la seva activitat durant la República i que li va tocar viure els fets d'octubre i l'esclat de la Guerra Civil. Era Mn. Josep Oriol Roig. Mn. Oriol fou un gran amant de la natura i afeccionat a la caça.

Tenia costum de fer grans passejades i xerrar amb els pagesos i la gent del poble. Tothom l'apreciava i el respectava. Això ens explica la clara voluntat d'ajuda durant l'inici de la guerra i que no fos víctima de l'escamot d'incontrolats que pujaren de Terrassa per eliminar la gent de sotana i tot allò que els envoltava.

Un altre record ben diferent podria ser el que fa referència a la figura de D. Rómulo Duran i Rius, qui va estar en el poble durant la immediata postguerra (1939-1945). Mn. Duran era de temperament fort i autoritari, amb sermons que no tenien pèrdua. Fou mol dur contra *los rojos* i exigent amb les disposicions litúrgiques de l'època.

Va iniciar unes sessions de cinema a cal «dalles» –antic Foment– i procedí a la remodelació de la placeta que hi ha davant l'església amb modificació d'escales inclosa. Després de Viladecavalls es va traslladar a Sant Antoni de Vilamajor i encara es recorden anòmales circumstàncies en el fet de la seva marxa.

D'aquesta època d'immediata postguerra ens cal no oblidar qui manava i qui controlava. El temor anònim i col·lectiu era evident da-

vant el perill de qualsevol sospita o error. Es passava llista i els qui «tallaven el bacallà» ho feien sense contemplacions. Per alguns havia arribat l'època que tant havien esperat.

Una invitació religiosa de l'època, i signada per *El Cura Regente Rómulo Durán*, deia el següent:

Tengo el honor de invitar a Vd. a la Corporación Municipal y Jerarquías de Falange, a los actos religiosos que se celebrarán en esta Iglesia con motivo de las festividades de Semana Santa y Pascua...^[31]

D'en Mn. Lluís Martí Puntas ja hem escrit quelcom sobre el seu paper decissiu en l'arribada de les aigües al poble. Responia, perfectament, al concepte de personatge aglutinador de tota una col·lectivitat i que polaritza l'atenció i, àdhuc, col·laboració dels que l'envoltaven. Home empenedor en el teatre, el futbol, la música i el cant.

Sota la seva administració parroquial es procedí a la creació del *Centro Social Recreativo* (1948), entitat parroquial que es va crear com a perllongació de l'Acció Catòlica local i que podríem considerar com a pròleg del que, per diferents circumstàncies, donaria pas, més endavant, a la gestació i naixement del Casal Familiar.

Entre les activitats d'esbarjo i distracció en època d'en Martí Puntas i del que el va succeir Mn. Antoni Canals i Monturiol (1948-1958) preocupava el tema del ball. Amb el traspàs dels quaranta als cinquanta es començava a produir una certa escampada cap a Terrassa i el ball de «la piscina» (Ca n'Aurell) era un dels llocs de més èxit i gatzara.

La Fleca era el lloc on s'hi organitzava el cinema parroquial i es donava una certa llicència als balls amb gramola. Aquest tema fou cavall de batalla tant a dins com a fora del poble -bisbat-. Ben curiosa la normativa sobre aquest tema i que els Estatuts del *Centro Social Recreativo* recollien de la següent manera:

1ª) *Los bailes se agruparán en tres categorías:*

- a) *Bailes de Fiestas Mayores*
- b) *Bailes con orquesta en otras fechas*
- c) *Bailes con gramola*

2ª) *Los bailes de Fiesta Mayor (S. Martín, «Roser» y Liberación) correrán a cargo del Centro sólo cuando el Ayuntamiento, Comisión Fiestas, Empresa o un particular no anuncie su deseo de organizarlo por un mínimo de dos meses de antelación.*

3ª) *En caso de organizarlo Entidad o Empresa distinto del Centro, el*

LA VEU DE LA PARROQUIA

BUTLLETI UNIC PUBLICAT PER LA DELEGACIO LOCAL DE LA O. DELS E. P.

Amb llicència eccl siàstica

Església Parroquial. -
¿Quin sistema havem de
seguir per a resoldre el
problema de la vida?....

Els Exercicis Espirituals
ens en donaran raó.

Per què?

Única publicació i únic número d'aquella època.

Centro cederá gratuitamente la Sala, debidamente limpia, y además cooperará con el servicio gratuito de refrigerio a base de «carta» previamente acordada con los organizadores. El gasto de luz correrá también a cargo del Centro: todos los demás que hubiese, a cargo de la empresa.⁽³²⁾

Mn. Antoni Canals i Monturiol va ser prevere de la parròquia, entre 1948 i 1958. Era fill d'Esparraguera i després va ser destinat a Esplugues del Llobregat. Va tenir un protagonisme important tant a la pròpia localitat com quan convenia anar a la ciutat comtal. Va fer importants remodelacions en l'església i en la rectoria, així com la reordenació de tot l'espai exterior com, també, l'adquisició d'un terreny per a camp de futbol i la instal·lació de gronxadors.

Amb la col·laboració popular i el mecenatge d'algunes personalitats va fer possible que durant la segona època de postguerra es millorés la casa rectoral, així com l'escenari de la Fleca on hi desenvolupava les activitats de lleure, l'entitat del *Centro Social Recreativo*. El mossèn era un personatge cabdal en la dinamització de la festa i la tradició (Sant Antoni, Sant Martí, el Roser...).

La seva disposició no l'espantava a l'hora d'anar a trobar el bisbe o adreçar-se a la policia per qüestions directament relacionades amb el poble, tant de festa i lleure com de més trascendents, com podia ser la llibertat de gent detinguda.

No hi ha cap mena de dubte sobre el carisma i record d'en Joan Busquets i Massana, fill de Sant Quintí de Mediona i prevere de Viladecavalls entre 1958 i 1967. Amb una interessant conversa a Sant Fèlix de Sabadell, Mn. Joan recorda les anècdotes i vicissituds de tota una època, així com els motius pels quals eren conegudes moltes cases de la localitat.

Homenatge a la mestra Nùria Gonzàlez a les escaletes de l'església (1971).

Es considera testimoni directe del pas d'una societat rural i tancada a una època on es comença a sortir i marxar cap a Terrassa, a la primera de canvi. És evident, com diem en d'altres punts del llibre, que el pas del cinquanta als seixanta és també el pas cap a una mentalitat més oberta i on les opinions i iniciatives augmenten de nombre i de qualitat.

Mn. Joan Busquets fou l'autèntic artífex de la creació del Casal Familiar amb estatuts aprovats l'any 1968 i inaugurat l'any 1972. Mn. Joan va viure el traspàs de l'Acció Catòlica -Centre Recreatiu- al Casal Familiar amb tot el que això significa.

Des de la seva arribada va donar un gran impuls a les activitats artístiques i culturals del *Centro Social Recreativo* i va viure ben de la vora el desenllaç i tancament dels locals de la Fleca i la provisionalitat del que es va conèixer com el «casalet», a les antigues escoles (1966), fins la posta en marxa del futur Casal Familiar.

Feia falta una persona que endegués amb esperit i coratge una nova situació davant la falta de local per reunir-se la gent i per conrear-

Presentació de terrenys per a la construcció del Casal Familiar. Entre d'altres personatges: Joaquim Amat, Mn. Joan Busquets i Mn. Josep Segalà (1969).

hi tota mena d'activitats. Per qüestions estrictament parroquials com per qüestions socials i veïnals, Mn. Joan va ser una persona destacada.

No cal dir que, com a partícep i testimoni de tota època i de tot un procés, fa valdre i justifica de ple la teoria de que la representació parroquial tenia molt a veure en aquell procés d'integració i, òbviament, solidari.

Inauguració del nou pont de la riera de Gaià. Mn. Joaquim Gallinat (1971).

CONSISTORI, CACIQUISME I MECENATGE

Viladecavalls comptava amb una organització municipal des del segle XVIII. Ens cal no oblidar que a finals d'aquell segle, el carrer de Dalt ja tenia una trentena de cases i, per tant, podem parlar, des de tots els aspectes, de Viladecavalls com a nucli de població.

Per tant, l'Ajuntament va tenir els seus orígens en aquella època i va fer el seu corresponent itinerari, administratiu i de situació física, fins arribar a l'actualitat; és a dir, situat en el carrer Alfonso Sala.

Quina podia ser la parcel·la de poder en èpoques passades? Convé tenir en compte que en determinades situacions, el Consistori feia de testimoni i notari dels fets però poca cosa més. Convé no oblidar, tampoc, que qüestions que podien afectar a les grans propietats o al control polític de la zona ja tenien els seus canals d'actuació i defensa.

Són repetides les ocasions que l'Ajuntament palesa la seva disconformitat davant motius tributaris, d'ensenyament o d'intervencions de la superioritat i les seves queixes tenen molt poc ressò. Exemples concrets poden ser: l'anomenament dels mestres, els impostos de consums, les discussions territorials, la instal·lació de refugiats durant la guerra, la reclamació per part de les altes instàncies del *Subsidio al Combatiente*, o l'assalt al tren de 1947, per un tema d'avituallaments que més endavant comentarem.

En aquests i d'altres exemples, les decisions ja venien donades. Viladecavalls tenia la condició del poble petit que no aixecava polèmiques i que acceptava tot el que si demanés o exigís. Fent un acte de consciència i humilitat ens cal reconèixer el tracte secundari i, àdhuc, de poca consideració que s'ha pogut rebre en alguns moments i circumstàncies.

L'ex-alcalde Agustí Parera i Turu coincideix en el fet de que en algunes ocasions, l'Ajuntament de Viladecavalls era el germà petit de la pel·lícula. Això succeïa quan es visitava el Govern Civil de Barcelona on la burocràcia i algun que d'altre personatge els tractaven «a baqueta». No era el cas de la Diputació, on hi havia bones relacions o amb el mateix Ajuntament de Terrassa on també hi havia una bona entesa.

Hem d'entendre que el paper gestor i resolutiu que pugui tenir en l'actualitat el Consistori és el resultat de la lògica evolució de molts factors i on, en especial, els interessos i domini de la situació han canviat de forma destacada. En d'altres èpoques, el paper del Consistori era, sovint, de simple engranatge dins la màquina burocràtica i administrativa.

Hem trobat expedients interminables d'afers que avui hauríem de considerar de poca incidència i/o transcendència en la marxa de l'activitat quotidiana de Viladecavalls. És evident que els temps han canviat i, per tant, les situacions i conflictes que provoca la vida diària de la localitat són diferents.

És ben curiosa la situació que es va originar a resultes dels insults que en Martí Mañosa Corbera va dirigir contra l'alcalde Joan Amoròs, el dia de Nadal de 1899, en el cafè de la Fleca. Aquell fet va provocar un llarg expedient que es desenvolupà durant tot l'any següent amb un nombre important de testimonis, informes, aportacions orals i per escrit, etc.

Les coses han canviat com s'han modificat i arraconat, també, el nombre important de privilegis, influències, companyies plenes d'interessos, preferències, etc., i en tot aquest joc no podem oblidar el paper del Secretari, el qual representava l'aportació professional en la maquinària municipal. La seva figura era omnipresent i estava al cas de qualsevol qüestió o incidència.

El Secretari era una figura clau en el funcionament del poble i en èpoques políticament ben diferents. El Secretari destacava durant la Monarquia, la Dictadura primorriverista, la República i àdhuc durant el període de la Guerra Civil. Hem trobat informes on els Secretaris es bescanvien informacions confidencials sobre tal o qual persona.

En els anys quaranta, moltes recomanacions passaven per les seves mans i es comprovava com estava el capítol d'antecedents i fidelitats ideològiques. Si tot era conforme no hi havia problema per accedir a un determinat lloc de treball.

Òbviament, que el consistori tingui un paper testimonial o que el Secretari marqui el ritme de la Casa de la Vila no anul·len en cap moment que d'altres personatges vinculats o no amb l'Ajuntament juguin un paper relevant dins el poble i en el, podríem dir-ne, capítol de relacions interessades en el marc de la comarca i el districte electoral.

Alguns alcaldes han tingut aquest carisma, aquesta influència i, evidentment, un paper destacat més per les circumstàncies del mo-

La Diputació va estar present en actes importants del poble. Inauguració de l'asfaltat dels carrers (1973). Inauguració autovia Terrassa-La Bauma (1975).

ment que per una altra cosa. És natural que la gestió d'en Matias Corbera Turu (1924-1931), sigui recordada per la seva pròpia durada en l'alcaldia com el moment en que va succeir la Dictadura de Primo de Rivera.

En unes altres circumstàncies i moments històrics ens trobem amb en Martí Purull Duran que ho va ser durant la Guerra Civil (1936-1938) o en Josep Purull i Prunés que va ser alcalde durant la immediata postguerra (1940-1953). Hem d'incidir en el context històric perquè és qui marca unes relacions i una trajectòria dels esdeveniments.

Josep Purull Prunés fou un alcalde que jugà un paper relevant degut a l'època que emmarca la seva gestió com pels fets i elements que es destaquen en la història de Viladecavalls durant aquell període: protagonisme dels vençadors, la inundació provocada pel pantà de la Xuriguera, l'arribada de les aigües, els primers plantejaments residencials, l'alternativa de les fàbriques...

Alcaldes de Viladecavalls d'aquest segle

<i>Nom</i>	<i>Anys</i>
Joan Amorós	1899-1902
Matias Pujol	1902-1904
Lorenzo Casanovas	1904-1905
Lorenzo Trullàs	1905-1909
Francisco Turu Corbera	1909-1915
Martí Purull	1915-1918
Joan Turu Corbera	1918-1923
Isidro Margarit	1924
Matias Corbera Turu	1924-1931
Jaume Gusi	1931-1933
Domingo Marcet	1933-1936
Martí Purull Margarit	1936
Martí Purull Duran	1936-1938
Miquel Casanova Picó	1938
Manuel Brunet Prat	1938-1939
Antoni Parera Margarit	1939-1940
Josep Purull Prunés	1940-1953
Carles Santasusana Barcons	1953-1955
Josep Llonch Margarit	1955-1966
Agustí Parera Turu	1966-1979

Antoni Soler Hospital	1979-1983
Josep Cortès Turu	1983-1990
Antoni Parera Gusi	1990

D'altres moments claus per a la gestió del batlle i el seu equip, en el marc de circumstàncies ben diferents a les d'ara, poden ser els que fan referència a Josep Llonch Margarit i l'Agustí Parera Turu pel fet de viure molt de la vora els moments de canvi, transformació i creixement del poble de Viladecavalls.⁽³³⁾

Davant certs reptes no hi podia haber indiferència. Era qüestió de seguir superant les dificultats –economia, comunicacions, nivell de vida...–, o quedar-se en el mateix lloc. També cal reconèixer que, en alguns casos, el preu que s'ha pagat, ha estat considerable. Com dèiem a l'inici del capítol, Viladecavalls es fruit de les seves pròpies opcions.

El marc d'influències i relacions anava, per lògica, molt més enllà del que es podia generar dins el Consistori, fos al carrer Nou, fos al carrer Alfonso Sala. Personatges com en Joan Purull van desplegar una important activitat d'influències i interessos que hauríem d'anomenar com a «supralocals» per les connexions i repercussions que tenien.

El control del districte electoral per part del salisme exigia una representació poble per poble per lligar de la vora tots els aspectes abans, en i després de qualsevol campanya electoral. I això exigia fidelitat i constància perquè tan important era la millora de les comunicacions durant el període legislatiu, com la renovació del suport polític al candidat corresponent.

Salisme

Alfonso Sala és el candidat sempitern del districte electoral de Terrassa (1893-1922). És l'autèntic representant de la dreta monàrquica a Catalunya, de clares actituds espanyolistes i d'un manifest i reiterat anticatalanisme.⁽³⁴⁾

A Viladecavalls no hi havia massa interès per no dir gens en les eleccions municipals i on per dimensió i circumstàncies es produïa el periòdic relleu sense cap mena de rebombori. En moltes ocasions no feien falta les urnes.

Pel contrari les eleccions legislatives si que tenien molt ressò perquè formaven part d'aquella maquinària electoral que es desenvolupava

per tot el districte i on es col·laborava a decidir uns resultats que eren determinants en funció d'un partit i d'uns interessos.

Un decret de la Reina Regent Maria Cristina, de 22 de gener de 1887, modificava el districte electoral del que podríem dir-ne actual comarca del Vallès Occidental i en separava les ciutats de Sabadell i Terrassa, tot formant els seus respectius districtes.

Terrassa es quedava definitivament amb les següents localitats: Castellbisbal, Matadepera, Mura, Olesa de Montserrat, Rellinars, Rubí, Sant Pere de Terrassa, Talamanca, Ullastrell, Vacarisses i Viladecavalls.

El districte electoral de Terrassa, després de la separació amb Sabadell, va agafar una clara hegemonia terrassenca, fruit dels interessos concrets de la ciutat que veia, en la figura del diputat a Corts, la representació dels interessos econòmics i comercials. Els objectius s'havien d'aconseguir en les eleccions legislatives o de diputats al Congrés.⁽³⁵⁾

En algunes eleccions no hi havia contrincant i el candidat, Alfonso Sala, sortia escollit pel famós article 29. En d'altres ocasions la rivalitat podia ser més o menys destacada. Aquest és el cas de les eleccions de 1903 on el republicà i home important de la Casa del Poble de Terrassa, Josep Roca i Roca, va fer una autèntica oposició als interessos salistes.

En aquesta lluita per l'acta de diputat ens cal assenyalar que l'avenç del catalanisme i les reivindicacions autonomistes es varen fer notar en les eleccions de 1919, 1920 i 1923 amb un candidat de prestigi i categoria com fou en Domènec Palet i Barba. Les últimes (1923) varen ser guanyades pel representant de la coalició republicano-catalanista davant el banquer i candidat monàrquic en Joan Marcet i Palet.

En situacions compromeses on el candidat rival, a la candidatura tradicional, «oficialista» presidida per en Sala, podia presentar batalla, els resultats del districte eren fonamentals. Algunes eleccions –1903, 1910, 1919 i 1920– en Sala va sortir derrotat a la ciutat de Terrassa però el recompte de vots de totes les localitats del districte electoral li donaren la victòria.

Per aquest motiu calia tenir una bona representació en els diferents pobles. Representació que havia d'estar sempre alerta davant qualsevol situació que fes perillar les expectatives que si podien tenir. Viladecavalls va ser un poble fidel a la candidatura salista i això ho demostren aquells resultats en que hi podia haver veritable rivalitat.

El fet d'estar alerta significava, també, la utilització de recursos de tota mena per resoldre un fet imprevist. Si la marxa de la jornada electoral o les impressions, a mig matí, no eren prou bones es podia fer la corresponent «tupinada» (Rellinars) o endarrerir una hora el rellotge perquè el temps per anar a votar jugués a favor dels interessos dominants (Castellbisbal). La varietat de recursos polítics i electorals era prou extensa com per desaprofitar-la.

Eleccions legislatives a Viladecavalls

<i>Eleccions</i>	<i>vots/Alfonso Sala</i>	<i>vots/oposició</i>
1903	98	22 (Roca i Roca)
1910	107	17 (Valls)
1914	115	0 (Anglès)
1819	114	10 (Rigol)
		28 (Marsà)
1919	118	24 (Palet i Barba)
1920	110	27 (" ")
1923	125 (J. Marcet)	26 (" ")

El temps d'eleccions volia dir tot un desplegament de personal i medis per renovar «confiances» i perquè tot seguís igual. Alguna que d'altra promesa i posterior realitat acontentaven a la gent d'aquest i d'altres pobles –la carretera, el pont o el camí de l'ermita–. Un àpat de germanor o el privilegi de formar part del sometent i/o del comitè electoral engrescaven una bona colla en tot aquell muntatge propi de la Restauració i del sistema de partits.

De les eleccions i de les maniobres i manipulacions electorals en sortien uns divertits cuplets com aquest:

*Els saleros de Terrassa
van a casa el candidat.
Ja'ls hi surt el Gorineta
que an alli fà de criat.
Ja demanen an el Fonsu
i els hi diu que està malalt
i ells li diuen: -Calla burro
no siguis tan animal!
I tots quan van entrant
així'l van saludant:*

- Sala, un favor ens faràs
 Sala, que tu't presentaràs
 Sala, ala home ala
 sino vols fer
 un mal paper
 Sala, al carré has de sortir
 Sala, i anar fins a Rubí
 Sala, ala home ala
 i ja veuràs
 el bon paper que tu faràs

*Ja sabem que a Vacarissas
 per ara ho tenim molt bé
 els farem un cementiri
 i els regarem el carré.
 Potser també a la Tarumba
 ens hi abocaràn el cens;
 apa, corre, decideix-te,
 que pleguem si tu no vens.*

Alfonso Sala a Viladecavalls. Homenatge a la vellesa (1917). Balcó de la Rectoria.

Mecenatge

En aquest capítol d'interessos, favors i privilegis no podem descuidar les iniciatives filantròpiques i de mecenatge que s'han produït a Viladecavalls. En alguns casos hauríem d'entendre algunes accions com un caciquisme encobert.

De totes maneres, convé establir la corresponent diferència en quan a escala d'interessos i repercussions, entre la inauguració de la carretera (1899), les millores de l'església o l'actitud, totalment desinteressada d'un Joaquim Ristol davant un cas determinat o una celebració popular (homenatge a la vellesa o la Festa dels Reis).

És evident que no podem fer una relació exhaustiva de tots els actes de mecenatge, altruisme i beneficència que s'han pogut efectuar durant la història contemporània d'aquesta vila. Podem recordar que per motius de la reforma del campanar (1922), Agustí Armengol en va pagar el rellotge i els germans Pere i Lluís Amat Roumens van comprar la campana dels quarts.

Els propietaris de Can Mitjans han tingut en aquest terreny una participació destacada en diferents moments. El tema de les campanes o l'arranjament d'algun sector de l'església podien ser motiu d'aquelles col·laboracions per part de la il·lustre família. En diferents moments, però, també foren protagonistes en Manel Girona i en Pere Trullàs Rovira.

Hom podria dir que el tema de pagar o ajudar a comprar una campana era un dels aspectes predilectes d'aquest mecenatge. De fet és una cosa que serveix per recordar tota la vida. També cal dir que per aquest tema de les campanes hi ha hagut malsentesos i confusions entre receptors i donants.

En la Festa del Roser del 21 de maig de 1950, en Joaquim Amat Llopart i la seva esposa Antònia Trinxet van fer donació d'una de les tres noves campanes de l'església. Va ser tot un esdeveniment, amb un programa d'actes ben detallat i aquella campana donada pel matrimoni Amat de Can Mitjans va ser batejada amb els noms d'Antònia, Joaquina i Montserrat.

Per suposat que els detalls i fets individualitzats no poden tapar l'autèntic altruisme de tot un poble que ha fet possible que determinades festes, tradicions i homenatges hagin estat possibles en moments on la vida quotidiana era prou dura per pensar en cerimònies.

La resposta popular en les festes de Sant Antoni, Sant Martí, el Roser o el record per els més grans ha estat massiva i la col·laboració anònima fou la millor garantia de l'existència d'un sentiment ferm i solidari.

GUERRA I POSTGUERRA

Hom se'n recorda de la proclamació de la 2ª República, els fets d'octubre de 1934 i l'inici de la Guerra Civil, el juliol de 1936. Ben cert, també, que hi va haver una actitud majoritària de no violència ni enfrontaments tant l'any 1934 com en el 1936. Moviment de cotxes i poca cosa més en els dos primers esdeveniments.

És possible que en les entitats de l'època, el Foment i la Fleca, existissin afinitats polítiques, de dretes i esquerres, per entendre'ns. Hi havia gent més propera a l'Esquerra Republicana i gent pròxima a la dreta clàssica i organitzada al voltant del moviment salista, com en d'altres pobles de la comarca.

També cal dir que en el núm. 36 del carrer Nou –«Ca l'Elissa»– hi havia la Unió de Rabassaires, creada l'any 1936, de la qual en Josep Purull era el president i en Joan Turu, el secretari.

El panorama polític no era molt més ampli que tot això, on les simpaties i afinitats no implicaven esbaralles ni enfrontaments d'envergadura. Hi havia consens i, potser, la rivalitat era més en el terreny de la festa i la tradició que en el propi de la política. No cal dir que degut al clima de tranquil·litat i bonhomia que es respirava, va resultar ben paradoxal que en acabar la guerra fossin denunciats i detinguts alguns homes del poble que destacaren durant la Guerra Civil, però que, en tot moment, havien demostrat un clima de respecte i comprensió.

Faig referència a Martí Purull Duran, Jaume Puig, Cisquet Mañosa, en Fèlix Gorina, Cecilio Sarrate i Miguel Casanovas «el Miquelet de la Marina». Precisament, el «Miquelet de la Marina» fou el que encapçalà el Comitè de la CNT en aquell juliol de 1936. Un temps després, els membres del Comitè passaren a l'Ajuntament.

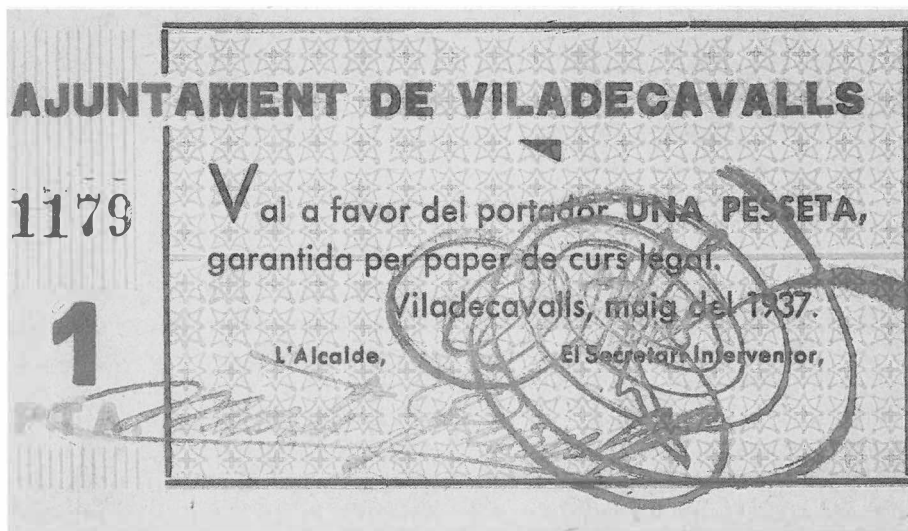
Els aldarulls i destrosses que es produïren en els primers dies de juliol i que afectaren a l'església i rectoria, varen ser provocats per gent que havia vingut de Terrassa i que formaven part de la colla del famós «Pedro», Pedro Alcocer. Per part de la gent del poble no hi va haver-hi res i en tot cas, els que tenien compromís polític i revolucionari van fer-se càrrec de la gestió municipal i com a molt van manllevar algun vehicle per a les seves activitats.

La vida quotidiana de Viladecavalls fou la típica de molts altres indrets de reduït nombre d'habitants. Les notícies anaven i venien i és normal que alguns estiuejants d'aquella època optessin per restar en el poble i no moure's cap a la ciutat.

Durant els anys de la Guerra Civil hi hagué un petit escamot de mossos d'esquadra que s'hostatjaven a Cal Marxant (c/ de Dalt, núm. 1); el cap de l'esquadra es deia Jaume Ortonobes i Sort. Durant la Segona República ja hi havia representació uniformada al poble, però després dels Fets d'Octubre van ser retirats i a petició de l'Ajuntament varen tornar.

L'any 1938 i amb en Miquel Casanova Picó, com alcalde del poble es van produir uns petits incidents entre el cap local dels mossos d'esquadra (Francesc García Abad) i la representació municipal. Hi va haver insults dels que tampoc s'escapava el secretari de l'Ajuntament. En Miquel Casanova va fer arribar la seva protesta al Cap dels Mossos d' Esquadra de Catalunya.

Una altra qüestió, prou important, fou l'arribada de refugiats al poble. Varen arribar l'any 1938 i, a finals d'agost, el seu nombre era d'una cinquantena. El Comissariat d'Assistència als Refugiats de Catalunya adjudicava a cada poble un nombre determinat de persones. En el cas de Viladecavalls en corresponien 140. L'Ajuntament, tot i

Paper moneda durant la Guerra Civil. La signatura correspon a Martí Purull Duran.

no haver arribat aquella xifra, palesava la seva incapacitat per atendre'ls si no rebia, de manera urgent, l'ajut corresponent (13 de maig de 1938).

Amb molt poc temps, els refugiats de guerra es van integrar en la dinàmica d'aquella situació «normal» de reraguarda. Encara es recorda alguna d'aquelles famílies i on, la gent en edat i força per treballar, van realitzar diferents tasques dins el poble.

Hi havia la família Arrastia procedent de Renteria, la família Díaz García que venia de Fraga, els Morera Purull d'Olesa, les famílies Masip i Tarragó Teixidor que eren de Flix o d'altres famílies que procedien de Madrid. Es van hostatjar en diferents cases del poble i, en les diferents entrevistes que hem realitzat per fer aquest treball, encara es tenen presents molts records i anècdotes de la seva estada a Viladecavalls.⁽³⁶⁾

El records d'una altra mena corresponen a la gent que va morir en el front i que d'un recordatori de 1942 n'hem obtingut els següents noms:

Jaime Turu Corbera
José Ballester Margarit
Enrique Soler Ubets
Antonio Bartolomé Navarro
Martín Mañosa Perarnau
Juan Torrents Costa
Francisco y Pedro Coma Pujol
José Mañosa Turu
Pedro Catllà Flor
Bernardo Casi Bosch
Vicente Planas Villaró
Pedro Colties Purull

Les coses del destí i de la vida fan que alguns d'aquells que van morir a la guerra havien representat, uns anys abans, una obra de teatre que portava per títol: «Maleïda sigui la guerra». L'autor era en Benet Puig Rusiñol i es va estrenar el 13 de març de 1932 al «Centre Cultural de Viladecavalls». L'entrada amb seient costava 0'80 pts., i la mitja entrada 0'40 pts.

En Benet Puig fou, també, l'autor de la lletra del «Cant a Viladecavalls» amb música d'en Josep Rusiñol i del qual n'adjuntem el text en els annexos d'aquest llibre.

El 25 de gener de 1939 entraven els «nacionals» a Viladecavalls.

Feia poc que encara s'havien vist soldats republicans en retirada. Entre les forces franquistes hi havia una columna d'italians, molts venien per la via i abans d'arribar a Terrassa sembla ser que es van parapetar en l'indret conegut com a «femer del fava».

En una recopilació de dades, feta per Antoni Soler i Hospital, «Rogeli», llegim el següent:

El dia 25 de gener del 1939; als vols de les onze quan un grup de persones van anar a mirar a la punta de cal Turu (la torre del carrer del Rosari) va sentir-se el siseig d'un obús d'artilleria que va espetegar a la Plana de Can Turu. Cap a quarts de dues de la tarda, una patrulla de les avançades que havien pernoctat al "bosc dels espígols" comandada, sembla que per un oficial, va fer l'entrada de descoberta per l'esmentat carrer i va entrar a l'Ajuntament en quin balcó onejava la bandera republicana, fou hissada al pal del balcó. No va passar gaire estona fins arribar tropes i més tropes, de pas cap a la via del ferrocarril, per tallar comunicacions i encerclar Terrassa. Així va ser ocupada Viladecavalls, entre la eufòria d'alguns, por de molts i l'aiguabarreig dels qui sempre es llencen en braços del vencedor...

Era un espectacle entre festiu, esfereïdor i estrany alhora, el veure desfilar els matins dels dies de festa a la jovenalla d'amdós sexes uniformats amb robes i colors vinguts de fora, sota banderes, crits, cornetes i tambors marcial, des de l'Ajuntament vers el temple parroquial, el regent del qual era membre important (censor) d'aquell organisme de complicades i poc conegudes sigles -FET y de las JONS- al pas de quina comitiva presidida per l'alcalde uniformat era obligatori per a tothom (i s'imposava certament) el plantar-se rígida i seriosament i saludar braç enlaire i mà oberta rígida la "bandera nacional".⁽³⁷⁾

El primer alcalde, després de la guerra, fou Antoni Parera Margarit. Va ocupar l'alcaldia els anys 1939 i 1940. Arreu va haver-hi confusió en els primers dies i por i temor en els mesos posteriors. De manera immediata les forces vives i triomfants es posaven a la feina. Falange Frente de Juventudes, Ex Combatientes, etc.

Un dels nous organismes de l'època fou el *Subsidio al Combatiente* que depenia del *Ministerio de la Gobernación*. El representant local era Faustino Lieza Sanmartín i tenia com ajudants en aquella Comissió a Juan Gorina, Marcelino Turu i Martín Turu Corbera.

El *Subsidio al Combatiente* demanava explicacions de perquè la recaptació era tan baixa a Viladecavalls car les vendes de tiquets eren molt mínimes.

En Faustino Lieza donava les següents explicacions:

En primer lugar debo significarle que en esta localidad sólo hay un café que se abre los miércoles y sábados por la noche y días festivos, concurriendo muy escaso personal debido a la proximidad y facilidad de trasladarse a la vecina ciudad de Tarrasa, pues el que quiere divertirse, con 70 céntimos tiene ida y vuelta por ferrocarril y se traslada a dicha ciudad.

Establecimientos sólo existen dos tiendas de comestibles y una panadería, pero en dichos establecimientos la venta de tiquets es casi nula por no vender géneros sujetos a subsidio, pues ello es consecuencia de las proximidades antes indicadas de la ciudad de Tarrasa que es donde el vecindario adquiere cuantos géneros están sujetos a subsidio.

Espectáculos sólo hay un salón de baile con piano de manubrio, por lo que no hay manera de efectuar recaudación alguna de importancia. ^[38]

En una visita a la comarca del Governador Civil Correa Veglisson trobem els següents noms i càrrecs: Josep Purull i Prunès com alcalde, Rómulo Durán Rius com a rector, Joan Casanovas com a jutge i Rosendo Martínez que era el delegat local de *Frente de Juventudes*.

La vida seguía el seu curs i cadascú anava ocupant el seu lloc. És el cas del Sometent, institució paramilitar de gran antiguitat, que ja havia donat senyals de vida molts anys abans i que ara, sota les

Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.

FIESTA MAYOR

DE VILADECABALLS

que se celebrará en honor del Patrón y Titular de la Parroquia de
San Martín de Sorbet
el Sábado y Domingo, días **8 y 9** de Noviembre de 1941.

disposicions franquistes, es reagrupava a partir dels homes de confiança del poble. El Sometent armat del poble acollia una bona colla de representants de la població:

José Davi, José Purull, Juan Casanovas, Martín Turu, José Boada, Marcelino Turu, Fernando Broto, Martín Corbera, José Sala, José Llonch, Carlos Santasusana, Evaristo Torres, Francisco Purull, Francisco Mañosa, Nicolás Casajuana, Miquel Marcet, Lorenzo Trullàs, Miguel Trullàs, Miguel Soler i Juan Turu Corbera.⁽³⁹⁾

La vida quotidiana fou també l'inici d'uns primers passos per urbanitzar el sol de Viladecaballs. Les Carenes de Can Turu van ser el primer objectiu. La dècada dels quaranta va ser un primer pas que fou seguit per d'altres com Sant Miquel de Guanteres, Can Corbera-Estació, La Planassa o Can Trias.⁽⁴⁰⁾

El Sr. Armengol va urbanitzar Can Turu els anys quaranta i és l'època que hom recorda com la *Casita de papel*, cançó interpretada per Raúl Abril (Josep Mª Juncosa) i que va donar nom als primers intents, amb llistons i canyes, de fer-hi algun rudimentari habitatge en aquella incipient urbanització.

Cara i creu de l'aigua

Les inundacions provocades pel pantà del Guitart o de la Xuri-guera van tenir unes importants repercussions, tant de forma immediata com a mig i llarg plaç. El pantà havia començat a funcionar l'any 1902 i va tenir moments tant de gran aprofitament com de sequera. La construcció de pantans obeïa a una lògica necessitat d'aigua i degut a problemes de potabilitat es va dedicar, especialment, a subministre industrial per la ciutat de Terrassa.

En el febrer de 1944 (nit del 23 al 24, dimecres/dijous), l'embassament no va resistir més, degut a les fortes pluges i l'augment de cabal. L'aigua es va endur tot el

Se venden parcelas para torres o «casals» en sus calles (Viladecaballs). Altura sobre el nivel del mar: 250-320 m.

VISTAS DELICIOSAS
CLIMA FRESCO Y SECO
AGUA ABUNDANTE-ELECTRICIDAD - TELEFONO

URBANIZACION

Fincas **ARMENGOL**

VILADECABALLS

Por el FF. CC. Norte, tren cada 2 horas. Por carretera que circunda la finca. Buen mercado, frutas, verduras y legumbres. Pescado, aves, carne

Razón: Viladecaballs, Secretario Municipal o Finca Armengol.

Tarrasa: San Valentín, 54.

Fincas Armengol

que trobava i la destrossa va ser molt important. Els masovers del Molí de Can Guanteres, la família Noguera, moriren de forma tràgica. Aquelles inundacions afectaren no solament els terrenys de Can Guanteres sinó els de Can Font de Gaià i els de Can Mir.

El panorama després de la tragèdia era prou dantesc i terrible ja que no va quedar res. La gent de Viladecavalls va tenir grans dificultats per reconèixer les seves terres, les seves vinyes. Un any després, una forta pedregada acabà per fer malbé l'esforç i dedicació de molts anys. L'aigua i la climatologia s'havien posat d'esquena als conreus i l'activitat agrícola de bona part del terme.

Molta gent ho va perdre tot i aquell desastre va significar el canvi de rumb en la vida laboral de molta gent. La fàbrica es presentà com una opció més segura i quelcom menys dura que la vida de pagès. Era una reacció normal davant la desaparició de tot un patrimoni agrícola que, en molts casos, havia costat anys i panys per aconseguir-hi.

L'arribada de les aigües a Viladecavalls -1947- és l'altra cara de la moneda. Hom recorda aquella jornada del 10 d'agost com a, veritablement històrica. La cronologia a llarg plaç recorda les proves que s'havien fet l'any 1923 prop de la Font del Capellà, l'any 1933 a la zona de la Creueta i les de l'any 1935.

L'any 1945 es va tornar a plantejar el tema amb un compendi de reunions i trobades per fer possible un autèntic somni. Reunions a la rectoria, presentació de diferents projectes i l'esforç de la gent d'Acció Catòlica són alguns aspectes d'aquell trajecte. El projecte del Sr. Agustí Armengol, adquirir l'aigua de la Mina de Terrassa, va ser acceptat majoritàriament.

Calia resoldre el tema financer i es formà una Societat d'Accionistes on el Sr. Antoni Parera, el president, i la resta de càrrecs estava format per Mn. Lluís Martí, Pere Margarit, Agustí Armengol, Lluís Ristol, Jaume Gusi i Joan Turu. Julio Comas Mallafré era el gerent.

En Lluís Martí Puntas, personatge clau en aquell afer, recordava en un escrit la cronologia immediata d'un esdeveniment que transformava amb escreix la fesomia del poble:

- 15 de novembre de 1946: construcció d'un dipòsit distribuïdor.
- 20 de febrer de 1947: apertura de la rasa.
- 2 d'abril de 1947: instal·lació de la tuberia Uralita.
- 25 de juliol de 1947: va rajar l'aigua al dipòsit.
- 10 d'agost de 1947: va rajar l'aigua al poble al costat de l'arbre de la Fleca.

Avituallament i Aniversaris

Hi havia entusiasme i s'obrien noves perspectives. Eren uns moments d'alegria junt a les dificultats de l'època. Viladecavalls volia millorar el seu aspecte i la seva situació. No cal dir que el famós restaurant RÍSTOL va col·laborar en divulgar el nom per tot arreu i qual-sevol festa de prestigi, inclosa la de les aigües, convergia en aquell indret del poble.

Per aquella casa van passar les millors orquestres i conjunts del moment. L'orquestra Hot Club de Terrassa, l'orquestra Miralles, la del Rigat (hotel que hi havia on es localitza actualment *El Corte Inglés* de Plaça Catalunya), la Demon's Jazz o en Rudy Ventura van actuar a Viladecavalls. La restauració i l'espectacle donaven a conèixer aquell indret que s'obria camí a finals dels quaranta. Tot era imprescindible per a millorar una qualitat de vida.

Les coses semblaven canviar però també se'n feien de gruixudes o, com a mínim, sorprenents. En comentem un parell en una època on tot semblava ben lligat i organitzat. El 26 d'octubre de 1947, l'alcalde Josep Purull Prunés s'adreçava al Governador Civil de la Província, per uns fets molt greus relacionats amb el tema d'avituallaments:

El Alcalde que suscribe cumpliendo con el deber que el cargo le impone, con el presente pasa a informarle del espectáculo que podría titularse: «Asalto a un tren de viajeros», que tuvo lugar en este término de mi jurisdicción el pasado día veinticuatro del corriente.

El expresado día según diferentes versiones que pueden anotarse fehacientes, el tren ligero de Lérida que no tiene parada en esta estación, al pasar por la misma serían poco más o menos las once de la mañana de dicho día, paró él mismo sin conocimiento del Jefe de la Estación y en aquel instante salieron de por aquellos alrededores unos cuarenta o cincuenta individuos, todos ellos vestidos de paisano, rodearon el tren y entrando dentro los coches se apoderaron en forma violenta de cuantos bultos y paquetes encontraban a los viajeros, ello motivó un escándalo formidable; hubo discusiones violentas con palabras malsonantes en contra de los autores y en deshonra de España, degenerando con una batalla de puños y garrotazos de la cual resultó mucha sangre.

Los cuarenta o cincuenta individuos al parecer del Gobierno cargaron un camión que tenían preparado con los bultos y paquetes ocupados, marchando en dirección a Olesa de Montserrat, quedándose una partida de estos hombres rondando por las calles de la población todos ellos con troncos y garrotes.

Imatges del Restaurant Ristol.
(En la primera es pot observar el plàtan de la Fleca).

Como esta Alcaldía supone que la ~~partida~~ ^{partida} de individuos que hicieron esta operación operaron de acuerdo con la Autoridad u orden del Gobierno y que no eran falsos agentes de la autoridad, no obstante creo tengo derecho a opinar y mi opinión es de que con la forma que se ha llevado este acto honra muy poco a España y perjudica totalmente al Régimen actual.

Además como Alcalde me pregunto a mí mismo y a V. E. qué Autoridad represento en mi jurisdicción, si tengo derecho a tener conocimiento de actos de tal naturaleza antes de efectuarse o después de efectuados, pues entiendo que la falta de conocimiento de tales hechos bastan para considerarme un cualquier vecino de la localidad y siendo así pierdo todos los efectos de Autoridad.⁽⁴¹⁾

Un altre fet, ben curiós, podia ser el que corresponia al Programa de *Fiesta del X Aniversario de la Liberación de nuestro pueblo*, on el contingut de tot el repertori d'actes està en llengua castellana i, entre d'altres, unes recomanacions com: *Queda prohibido el trabajo en este día y todas las casas, balcones y ventanas, se adornarán con colgaduras desde las 10 de la mañana hasta el anochecer.*

La sorpresa ve al final del programa. Una poesia signada per L. Roura Garriga, d'acceptable composició, en llengua catalana. No oblidem que estem parlant de 1949:

Glosa a Viladecavalls

AL EXM. AJUNTAMENT

*Es enclavat a una altura
on sempre l'aire satura
aquell clima exhuberant,
on el bésen les pinedes,
les muntanyes i vernedes
que te arreu al seu voltant.*

*Les fonts del Turu i Capellà,
veritable meravella
que el poeta pot glosar,
com la font del Molinot
d'on hom serva grat record
convidant-lo a reposar.*

*La font del Prat, és molt bella,
és, com una meravella
de la Viladecavalls,*

*és una aigua clara i fresca,
és com de la mel la bresca
que neix al fons de les valls.*

*El poblet, és doll de vida
per la salut ressentida
i una cura de repòs;
els habitants, honorables
i unes aigües confortables
que enforteixen nostre cos.*

*Sant Martí, patró del poble,
el veneren amb cor noble
ja fa més de vuit-cents anys,
i el cloquer amb alegria
recomana cada dia
a pregar per els afanys.*

*I si al poble hom troba vida
i el seu aire sa convida
al nostre cos defallit,
Déu sa casa benaurada
ofereix cada vegada
per dar pau a l'esperit.⁽⁴²⁾*

DEL FOMENT AL CASAL FAMILIAR

La vida associativa del poble de Viladecavalls presenta un panorama que va des d'unes primeres societats que podem situar a finals del segle XIX fins la creació del Casal Familiar, inaugurat l'any 1972. Es tracta d'un llarg però irregular recorregut que té moments de més iniciativa i d'altres de molt menys activitat.

És important l'anàlisi de qualsevol iniciativa que cerqui l'agrupament de tots els veïns perquè això denota una voluntat d'integració i d'esperit col·lectiu. No oblidem que les característiques que ens expliquen la formació i creixement de la vila encara ho fan més interessant i necessari.

El Foment era una societat que es trobava en els primers números del carrer Nou (1, 3, 5) i també era coneguda com a «cal dalles» (daies?). Hem sentit la pronunciació de les dues maneres. Un altre nom que batejava aquella entitat era el de «can tripa» o «can tripes».

La pagesia, que es reunia en aquells locals, funcionava com si fos una mena d'associació protectora, de la que desconeixem la seva cobertura, i que estava sota la invocació de Sant Sebastià. No hem trobat quasi bé res de documentació al respecte i, per tant, hem de partir de certes hipòtesis sobre les característiques i finalitats del Foment.

Hem de recordar, no obstant, la situació del Foment en un carrer on hi havia una gran activitat

Imatge actual del que fou El Foment o «cal dalles».

dins el poble. En el carrer Nou hi havia les escoles, la presó i l'Ajuntament (actual Centre Cívic). Si ens fixem detingudament en la façana i volum de l'edifici ens podem fer una idea de les seves dimensions i importància.

No hi ha acord sobre el seu tarannà polític i, sobretot, en comparació amb l'altra entitat coneguda con la Fleca. No podem fer equiparacions amb entitats i ateneus de les grans i mitjanes ciutats on cada grup polític tenia molt clar i definit el seu lloc de reunió. M'estic referint, per exemple, a la Casa del Poble, al Círcol Egarenc o al Gran Casino de Terrassa.

La gent tant anava al Foment com a la Fleca i no era qüestió estrictament política ni tampoc de viure en un carrer o altre. La Fleca era l'altra entitat del poble i es trobava al carrer Major (núm. 67). Sant Antoni era qui patrocinava aquella agrupació que també se la coneixia popularment com a «can paella». Algunes de les persones entrevistades opinen que potser la societat del carrer Major era més de dretes. No hi ha unanimitat al respecte.

Si que hi ha coincidència en que la rivalitat entre una i altra podia ser per qüestions més properes a les festes i tradicions que celebrava el poble durant l'any. El Carnestoltes i la Festa Major eren unes diades prou significatives per viure-les amb intensitat i natural competència entre ambdues associacions. L'arribada de la Quaresma i la festa de Sant Martí eren jornades molt celebrades arreu de la Catalunya rural.

Després de la Guerra Civil, la Fleca va tancar i tothom es concentrà a «cal dalles». Això succeïa en la immediata postguerra i va durar fins els primers anys quaranta. Mn. Rómulo Durán feia anar una màquina de cinema mut i aplicava la censura quan ho creia convenient.

A partir de 1945 la gent es traslladà a la Fleca. El Foment –can Baiona– amenaçava ruïna i motius de seguretat van aconsellar el canvi de lloc. En el local del carrer Major van seguir les projeccions cinematogràfiques d'una manera molt més sèria i professionalitzada. El ball o el teatre foren d'altres activitats d'aquell temps.

En el Foment s'hi va instal·lar el molí de l'oli que abans havia estat a cal Mañosa i més endavant va ser el lloc de la *Hermandad Sindical de labradores y ganaderos*.

La Fleca va ser el lloc d'acollida del *Centro Social Recreativo* i motiu de discussió entre Mn. Busquets i la propietària del local. La utilització d'aquelles dependències arribava al seu final i l'any 1966 s'establia una mena de pont entre l'Acció Catòlica el que serà el Casal Familiar.

Tot tenia un ambient precari i provisional. Mn. Joan fou el gran impulsor d'aquell renovat moviment associatiu i solidari que en els baixos de la rectoria començava el seu itinerari. Després va venir «el casalet» on hi havia les escoles després de la guerra i per fi començà a funcionar la *Asociación Casal Familiar de Viladecavalls*.^[43]

Els estatus d'aquella nova entitat són del desembre de 1968. Per la Festa Major de 1969 es col·locava la primera pedra. L'any 1972 es feia la inauguració de l'edifici que ha significat un pas decisiu i fonamental en la consolidació del caràcter propi de tot un poble. El Casal s'ha convertit en un símbol d'identitat. La Comissió gestora que va fer possible aquell somni estava formada per: Antoni Soler Hospital, Agustí Parera Turu, Josep García González, Pere Bercero Paloma, Josep Purull Prunés, Miquel Marcet Bigordà i Joan Purull Llobet.

La primera Junta Directiva del Casal va estar formada per: Miquel Ristol, Pere Trullàs, Josep García, Antoni Soler, Pere Bercero, Ricard Valldeperes, Miquel Marcet, Joan Purull i Martí Comas.

El Casal Familiar, el protagonisme de la Festa i la tradició, així com qualsevol altra iniciativa que dongués sentit d'unió i difusió han estat primordials en l'embranchida que aquesta localitat ha tingut en les dues últimes dècades.

Imatges anteriors i prèvies a l'actual Casal Familiar.

L'Homenatge a la Vellesa i el Carnet Daurat, la Festa Major i la recuperació de la Festa de Sant Martí, les Caramelles o la recuperació del patrimoni històric del poble –Can Turu– han estat senyals evidents d'un dinamisme i d'un afany de superació.

En el terreny de les publicacions ens cal citar el *VILADECALLS* (Butlletí Informatiu Municipal) de 1980, el *VILADECALLS/AVUI* de 1985 i el *VILADECALLS/INFORMATIU* de 1989, tots d'iniciativa municipal. I tant de bo que iniciatives populars com va representar la publicació *TODO* i després *TOT* es tornin a produir (1980-1981).

... i la història segueix.

En la preparació d'aquest llibre hem constatat que hi ha il·lusió i ambició per seguir treballant en la recuperació històrica i artística d'aquest poble. Les preguntes sobre l'origen, la identitat i el perquè d'unes transformacions són prova evident de l'interès per millorar el sentiment de poble que avança cap el futur sense renunciar al seu passat.

Homenatge a la vellesa.

La festa de «Les caramelles» ha tingut una especial tradició a Viladecavalls. Martí Puig i Burgaya i Antoni Soler i Hospital han col·laborat molt directament per enaltir aquesta festa.

Seria del tot injust aturar-se en les privacions i mancances que ha patit Viladecavalls i no escriure ni valorar el que s'ha fet i canviat, en relatiu poc temps. Al davant han destacat personatges fora i de casa, però el mèrit és de tota una població que, malgrat defectes i discrepàncies, ha sabut sortir de les dificultats i afrontar contrarietats i temps difícils.

Hom ja no mira Viladecavalls amb ignorància o despreci. L'oferta i la transformació experimentada aixeca elogis o crítiques, però en absolut indiferència. Potser s'ha anat molt de pressa o s'ha jugat molt fort davant determinades opcions. La història del temps present, amb errors i virtuts, l'escriuen els successors d'aquells masovers, parcers, treballadors del ferrocarril o dels que arribaren en un primer desplaçament tant residencial com industrial.

No ha estat senzill el trajecte i encara que, amb moltes dificultats, sempre s'haurà de conjugar el passat amb el futur. Així s'escriu la història de cada poble que mai serà millor o pitjor que la de qualsevol altre. La història local esdevé imprescindible i fer-ne l'anàlisi i discussió resulta del tot necessari.

Viladecavalls anys «40». Casal de Cal Met Ferrer. Pintura de Marian Trenchs.

Notes

- (1) Vegeu BENÉVOLO, L. *El arte y la ciudad moderna del siglo xv al xviii*. Barcelona, 1977. IDEM, *El arte y la ciudad contemporánea*. Barcelona, 1977. PIRENNE, H. *Las ciudades de la Edad Media*. Madrid, 1978. HILTON, Rodney, *Les ciutats medievals*. L'Avenç, Barcelona, 1989 (Còrsia, 2).
- (2) Establiment firmat per Jaume i Teresa Llonch i Corbera, cònjuges com usufructuari i propietària, respectivament, a favor de Mariano Torrella de Viladecavalls, de un tros de terra per fer-hi una casa (6 de gener de 1768).
- (3) En la poesia satírica dels períodes electorals es fa esment a la Tarumba de manera despectiva i com una de les localitats que formen part del districte i que són fidels al caciquisme desplegat per Alfons Sala.

*Els autos ja s'en van a la Tarumba
a la Tarumba
per convencer als pagesos, ballen la rumba,
ballen la rumba.
Apa salero
quin garlar te el Vinyals mes sandunguero
mes sandunguero
Tarumbenc vota a n'En Sala
mira que la cosa va mala
vota al nostre candidat
que el teu vot serà pagat.*

- (4) FERRAN CANYAMERES. *El Vallès*. Barcelona, 1970; págs. 291-292.
- (5) MADOZ, P. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Barcelona, 1985 (ed. facssímil), pág. 488.
- (6) SABAT ANGUERA, J. *Estudio histórico crítico del municipio de San Pedro de Tarrasa*. Tarrasa, 1904; págs. 20-22.
L'exposició ve signada per l'alcalde de Terrassa José Oriol Maurí i la resta del consistori, en data de 16 de novembre de 1841.
- (7) SALA ARGEMÍ, A. *Discursos Parlamentarios*. Barcelona, 1927; págs. 124-125.
- (8) AMV. Catastro para el año 1829. Viladecavalls. Corregimiento de Mataró.
- (9) PUY, JOSEP. «L'annexió de Sant Pere», *Història de Terrassa*, Terrassa, 1987; págs. 326-328.
- (10) CALDÉS, M., i d'altres. *Estudio de la evolución de la población de Viladecavalls*. U. Autònoma de Barcelona, s.d. 103 p. (treball inèdit).

- (11) LLUÍS CASASSAS, «La urbanització del món rural a Catalunya», *L'AVENC*, núm. 134, Barcelona, febrer de 1990; pàgs. 10-15.
- (12) AMV. Informació recopilada a partir del cens i diferents materials existents en aquest arxiu.
- (13) BALCELLS, A. *El problema agrari a Catalunya. La qüestió rabassaire (1890-1936)*,. Barcelona, 1983, pág. 27.
- (14) AMV. Amillaramiento de Viladecaballs; 1853.
- (15) MERCADO, M., ZAPATA, E. *11 Treballs d'Arqueologia Industrial*. Terrassa. I.B. Egara, 1988-1989. Premi CIRIT, 1989; 115 pág. Treball dirigit per Mercè Borràs.
- (16) AYUNTAMIENTO DE TARRASA. *Centenario del ferrocarril en Tarrasa, 1856-1956*. Tarrasa, 1956. BELLES, N., LÓPEZ, E. *Camins de ferro que comuniquen Tarrasa*. Tarrasa, 1983.
- (17) AMV. 30 junio, 1856.
- (18) AMV. 6 diciembre, 1859.
- (19) MERCADO, M., *op. cit.*, pàgs. 40-43.
- (20) FERRAN CANYAMERES, *op. cit.*, pàgs. 293-294.
- (21) SALA ARGEMÍ, A. *op. cit.*, pàgs. 126-128.
- (22) IGLESIES, J. *La crisi agrària de 1879/1900: La fil·loxera a Catalunya*. Barcelona, 1968.
- (23) Antoni Ubach i Soler va néixer l'any 1833 a la masia de l'Ubach en el terme de Vacarisses. Va destacar en moltes activitats i amb la creació de l'Estació Ampelogràfica va contribuir a que els propietaris agricultors no els hi faltés un ajut en la reconstrucció de les vinyes castigades per la fil·loxera. És un personatge de primera magnitud per entendre les relacions de poder i control econòmic en la Terrassa de finals del *xx*. Col·laborà en la creació de la Caixa d'Estalvis de Terrassa i en d'altres importants iniciatives ciutadanes com el Banc de Terrassa, el Sindicat de Contribuents, la Cambra de Comerç, etc. Ocupà diferents càrrecs en cadascuna de les anteriors entitats. Va morir el 6 d'agost de 1902.
- (24) CONCLUSIONES *que, según lo acordado en la reunión de contribuyentes celebrada en Tarrasa en 23 de agosto de 1893, formula la Comisión nombrada al efecto en la misma y han de someterse á la aprobación de la otra reunión que ha de celebrarse también en la misma ciudad en 7 de enero de 1894, convocada por su Presidente don Alfonso Sala Diputado á Cortes del Distrito sobre rebaja de la riqueza contributiva destruida por la filoxera*. Tarrasa, 1894.
- (25) BARÓN DE ESPONELLA, «Protección que Don Alfonso Sala prestó a la agricultura del país», *Homenaje al Excmo. Sr. D. Alfonso Sala y Argemí, Conde de Egara*, Tarrasa, 1950; pàgs. 127-137.
- (26) «La Masia de Can Turu, el gran equipament cultural per Viladecavalls», *VILADECAVALLS*, *avui*; any 2, agost 1986, núm. 4.
- (27) AMV. PLAN ORDENACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA. Ayuntamiento de Viladecavalls. Cuestionario informativo, 27 de mayo de 1946.

- (28) AMV. 9 julio, 1860.
- (29) *La Veu de la Parròquia*. Sorbet-Viladecavalls, 9 febrer de 1930, 24 pág. (Butlletí únic amb gràfics de la Parròquia de San Martí de Sorbet-Viladecavalls. Commemoriatiu de la tanda d'Exercicis Espirituals que del 10 al 16 de febrer de 1930 donarà en l'Església Parroquial el Dr. Eduard Romàn, Pvre). TORRENT, TESIS, *Història de la premsa catalana*. Barcelona, 1966, p. 133.
- (30) *La Veu de la Parròquia*. Op. cir., pág. 21.
- (31) AMV. Ofici adreçat al Sr. Alcalde y Jefe de Falange de Viladecaballs. 14 de abril de 1943.
- (32) *Reglamento del Centro Social Recreativo*. Viladecaballs, 1948; págs. 13-14.
- (33) En un *Anuario Oficial de Barcelona y su Provincia*. Barcelona, 1966, llegim el següent:

Alcalde: D. José Llonch Margarit.

Teniente-Alcalde: D. Joaquín Ristol Sánchez.

Consejales: D. Enrique Torras Taulé, D. Ramón Turu Pujol. D. Carlos Santasusana Barcons, D. Leandro Puig Torrella y D. Lorenzo Blanco Calvete.

Secretario-Interventor: D. Valentín Ponsa Estrada.

Depositario: D. Miguel Marcet Bigordá.

Arquitecto: D. Jorge Alsius Masgrau.

Aparejador: D. Manuel Adell Segarra.

Médico: D. Anselmo Gómez Guijo.

Veterinario: D. Joaquín Jiménez Nuez.

Matrona: D^a. Liria Aguilar Lapardina.

Maestros: D. Salvador Guillén de las Heras y Dª Nuria González Montardit.

Cura Párroco: Rvdo. D. Juan Busquets Massana.

- (34) Vegeu PUY, JOSEP, *Alfons Sala i Argemí. Industrial i polític (1863-1945)*. Terrassa, 1983.
- (35) Vegeu PUY, JOSEP. «La Terrassa de la Restauració» a *Història de Terrassa*. Terrassa, 1987; págs. 307-382.
- (36) AMV. Relació per grups dels refugiats acollits en aquesta localitat que a criteri de l'Alcalde de l'Ajuntament que presideix i del delegat representant dels refugiats tenen necessitat d'auxili de robes pel propinent hivern.
Sobre el mateix tema hem trobat unes llistes segons sexe i edat de tots els refugiats que hi havia a 7 de novembre de 1938.
- (37) Equip de Recerca i Recopilació de dades per a la «HISTÒRIA DE VILADECAVALLS».

- (38) AMV. Comisión Local del Subsidio al Combatiente de Viladecaballs. 2 marzo de 1940.
- (39) AMV. *Relación nominal de individuos vecinos de esta localidad propuestos para formar parte del SOMATÉN ARMADO de este pueblo de Viladecaballs con la edad, profesión, y domicilio de cada uno de ellos. Doce de enero de 1946.*
- (40) ESTATUTOS DE LA ASOCIACIÓN DE PEQUEÑOS PROPIETARIOS DE LA PARCELACIÓN DE SAN MIGUEL DE GONTERAS. Término Municipal de Viladecavalls. Barcelona, 1951.
La Junta Directiva estaba formada per: Alejandro Serra, Miguel Gallofré, Ramón Samaranch, Manuel Guillem, Amadeo Aymaní, Ramón Faura, Pascual Bardají, Tomás Camps i Daniel Ribera.
- (41) AMV. ALCALDÍA DE VILADECABALLS. 26.X.1947.
- (42) *PROGRAMA OFICIAL DE FIESTAS DEL X ANIVERSARIO DE LA LIBERACIÓN DE NUESTRO PUEBLO POR LAS TROPAS DE ESPAÑA DIRIGIDAS POR NUESTRO INVICTO CAUDILLO FRANCO. VILADECAVALLS, 25 DE ENERO DE 1949.*
- (43) ESTATUTOS DE LA ASOCIACIÓN «Casal Familiar de Viladecavalls» VILADECAVALLS, DICIEMBRE DE 1968.

Abreviatura

AMV.: Arxiu Municipal de Viladecavalls.

Bibliografia

- AMADES, J. *Costumari català*. Barcelona, 1982.
- AUTEMA. *De Terrassa a Manresa. L'autopista de Montserrat*. Barcelona, 1989.
- BALCELLS, A. *El problema agrari a Catalunya. La qüestió rabassaire (1890-1936)*. Barcelona, 1983.
- BAULIES, J., i d'altres. «Vallès Occidental, Vallès Oriental i Maresme». *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, vol. VI. Barcelona, 1982.
- BELLES, N., i LÓPEZ, E. *Camins de ferro que comuniquen Terrassa*. Terrassa, 1983.
- BENAUL, J. M., i d'altres *Història de Terrassa*. Terrassa, 1987.
- BUSQUETS, J. Mn. *Escenificació de la història de Viladecavalls*. 1966 (inèdit), 8 pàgs.
- CAHNER, M. «El Vallès Occidental». *Gran Enciclopedia Catalana*, vol. 15. Barcelona, 1980.
- CALDÉS, M., i d'altres. *Estudio de la evolución de la población de Viladecavalls*. U.A.B. s.d. 103 pàgs. (inèdit).
- CAMBRA OFICIAL DE COMERÇ I INDÚSTRIA DE TERRASSA. *100 Anys de Presència (1886-1986)*. Terrassa, 1986.
- CANYAMERES, F. *El Vallès*. Barcelona, 1970.
- DE BOLOS i CAPDEVILA, M., i d'altres. *Les relacions entre el Vallès Occidental i el Bages: les comunicacions Terrassa-Manresa*. Barcelona (sd), 84 pàgs., inèdit.
- DE ZAMORA, F. *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona, 1973.
- *Dinàmica i perspectiva del Vallès 1969*. Caja de Ahorros de Sabadell, 1970.
- *Estatutos de la Asociación Casal Familiar de Viladecavalls*. Viladecavalls, 1968.
- «El Vallès Occidental» *Arrel*, núm. 4. Barcelona, 1982-83.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. *Pla General. Secció de Camins. Memòria, Obres públiques, 1935*. Reedició de la Diputació Provincial de Barcelona, 1977.
- IGLESIES, J. *La crisi agrària de 1879/1900: la fil·loxera a Catalunya*. Barcelona, 1968.
- INSTITUT DE SOCIOLOGIA I PSICOLOGIA APLICADES (ISPA). *La problemàtica econòmica de Terrassa i la seva comarca*. Terrassa, 1982.
- LLOBET, S. «El Vallès». *Geografia de Catalunya*, vol. III. Barcelona, 1974.
- MADOZ, P. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Barcelona, 1985 (ed. facssimil).
- MERCADO, M. i ZAPATA, E. *11 treballs d'arqueologia industrial*. I.B. Egara, Terrassa, 1988-89. (Premi CIRIT per a fomentar l'Esperit Científic del Jovent, 1989. Tutors: Mercè Borràs i José Ignacio López).

- PRAT, J., i CONTRERAS, J. *Les festes populars*. Barcelona, 1979.
- SABAT ANGUERA, J. *Estudio histórico-crítico del municipio de San Pedro de Tarrasa y su supresión*. Terrassa, 1904.
- SUBIRATS, J. *La villa de Terrassa*. Terrassa, 1987.
- VIDAL CAÑAMERAS, J. *La vida económica de la villa de Terrassa (1800-1860). Aspectos demográficos y tributarios*. Tesi de doctorat, U.B. 1980.
- VILA, PAU. *La Comarca del Vallès*. Barcelona, 1930.

ANNEXOS

ANNEX 1

EL MÓN DE LA VEREMA I EL SEU VOCABULARI (Salut Turu i Pla)

LA VEREMA

Resulta curiós quan ens fem grans, pensar en els records de l'adolescència i encara més en els de la infantesa. Sembla que sigui ahir quan esperàvem amb il·lusió el temps de la verema.⁽¹⁾ En arribar a mig setembre ja es feien els preparatius per a netejar els cups,⁽²⁾ les fustes que els cobrien, les premses⁽³⁾ i les màquines de trepitjar els raïms. Com que encara no hi havia l'aigua potable al poble anaven a buscar-la entre dues persones amb els semalers⁽⁴⁾ i la portadora⁽⁵⁾ a unes basses⁽⁶⁾ que hi havia a cada carrer, aquesta aigua es recollia de les pluges i servia per rentar tots els estris.

Es treien les fustes del cup al carrer, s'arrepnjaven a la paret i amb un tros de sac s'anaven fregant fins que quedaven ben netes, també es netejava la premsa i el cup. El forat de comunicació que hi havia entre el cup i el xupet⁽⁷⁾ es tapava amb un garbó.⁽⁸⁾ I ja tot preparat s'esperava el dia de la verema.

Era costum del poble que dues o tres famílies s'ajudessin en la collita i d'aquesta manera s'estalviaven pagar jornalers.⁽⁹⁾ Entre tots es repartien la feina; uns tallaven els raïms, n'hi havia que feien les cargues, i els altres tregien les portadores. Quan arribaven les portadores plenes de raïm a les cases ja els esperava el trepitjador (perquè hi havia cases que encara no tenien màquina de trepitjar).

Màquina de trepitjar.

Allò era tot un festival, la canalla⁽¹⁰⁾ corria a ajudar el trepitjador; si ens deixava ens descalçàvem, pujàvem al cup i ens agafàvem en una corda lligada a una viga del sostre i apa! xip! xap! Anàvem xafant els raïms fins que tots els grans eren ben esclafats. Si algú es deixava anar de la corda fent l'entremeliat, com que el most⁽¹¹⁾ relisca tant, era segur que hi havia més d'un cop de cul. Els avis ens deien que això de trepitjar anava bé per les cames, per curar el dolor del creixement.

Aleshores el trepitjador apartava una de les fustes del cup i ho tirava tot a dins fins que s'acabava la verema.

Mentrestant, a les vinyes, els veremadors amb falçons⁽¹²⁾ tallaven els raïms i els anaven posant en coves, quan eren plens els portaven a un pla de la vinya, on hi havia el que feia les cargues. Aquesta feina consistia en omplir les portadores tant com es podia, apretant els raïms perquè n'hi capigués força, sembla senzill però era tot un art ja que era tant ben posat que en sortia la portadora curullada i perquè no caigués si posava el caperó.⁽¹³⁾

Imatge de la verema.

A les vinyes a vegades no s'hi podia entrar a carregar, llavors amb els samalers es treginaven les portadores fins el carro.

El suc del raïm dipositat en el cup passava a continuació al xupet de baix el celler,⁽¹⁴⁾ i la rapa⁽¹⁵⁾ que quedava al cup es premsava per acabar-li de treure el suc.

La premsa es preparava posant el buc⁽¹⁶⁾ al seu voltant i s'anava omplint de rapa, quan s'arribava a l'alçada del buc s'hi posaven els pilons,⁽¹⁷⁾ un cop tot muntat, s'incorporava la barra curta. I apa! clinc! clonc!, de bon matí ja et despertaves amb el soroll que feien al saltar els cadells⁽¹⁸⁾ de la premsa. Quan ja no es podia fer córrer més s'hi posava la barra llarga, que era moguda per dos homes o més, i anaven premsant fins que no rajava ni una gota de most. Aquest, en convertir-se en vi se'n deia vi premsat.

En desmontar-se la premsa es treia la brisa,⁽¹⁹⁾ s'esmicolava i quan ja s'havien fet dues o tres premsades més es repremsava. Del most resultant al convertir-se en vi se'n deia vi repremsat.

Aquesta brisa repremsada i esmicolada de nou es guardava en sacs i es treia al carrer, formant grans piles i tots els infants disfrutàvem jugant damunt dels sacs a mil jocs diferents fins ben entrada la vesprada. Els jocs s'acabaven el dia que venia a recollir els sacs el camió de la Societat Vinícola de Martorell, que en treuria l'esperit de vi.

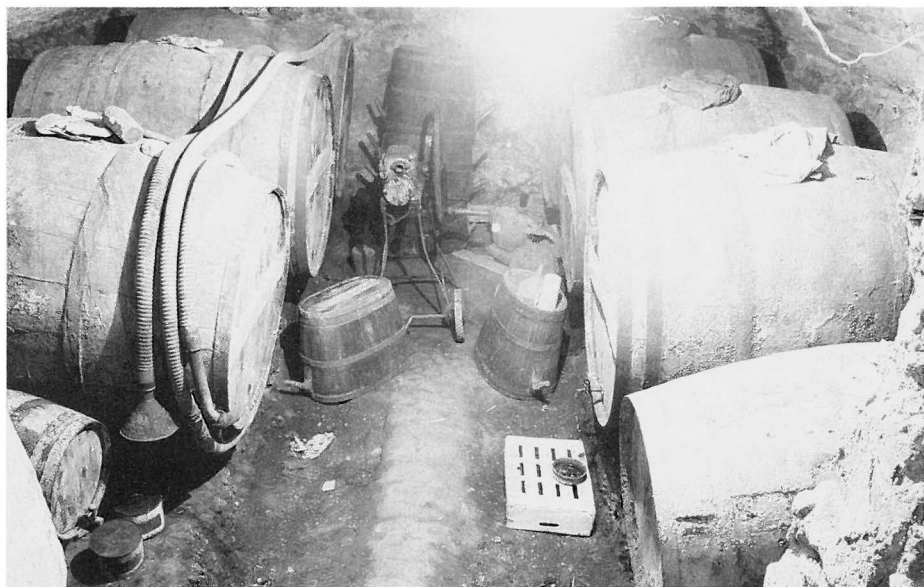
Només restava posar el vi a les bótes⁽²⁰⁾ del celler, agafant-lo del xupet amb un bujol.⁽²¹⁾ S'hi donava lluket,⁽²²⁾ es tapava la bóta i a esperar que el vi fos ben bo per poder-lo encetar.

De tant en tant, es fiblava⁽²³⁾ per comprovar el procés i veure si era necessari tornar-li a donar lluket.

En acabar la collita s'anava de romiatge a Montserrat per donar gràcies a la Moreneta, tot esperant que l'any vinent encara fos millor i no caigués cap pedregada.⁽²⁴⁾

Premsa.

Cellar.

Vocabulari

- (1) VEREMA: Collita dels raïms, que és efectuada quan han assolit el grau just de maduració.
- (2) CUPS: Recipients generalment d'obra sobre els quals es trepitja el raïm i on el most es transforma en vi.
- (3) PREMSA: Màquina constituïda bàsicament per dos elements plans o cilíndrics, generalment l'un fix i l'altre mòbil i que serveix per sustreure el suc de la rapa i pallofa dels raïms.
- (4) SEMALER: Cadascun dels dos pals amb què dos homes traginen una portadora, l'un agafant-los pels extrems anteriors i l'altre pels posteriors.
- (5) PORTADORA: Recipient format per dogues de fusta, de fons i boca generalment ovalats i eventualment circulars, més alt que ample i amb la boca més gran que el fons, proveït de dos agafadors disposats als extrems del diàmetre gran de la boca, que serveix per a transportar raïm o vi.
- (6) BASSES: Qualsevol excavació o sot gros o petit que s'omple d'aigua, especialment, el destinat a recollir aigua de les pluges. Les basses que hi havia al poble eren: la de cal Joan Purull al carrer Sant Martí. La de cal Policardo al carrer Sant Josep, al costat de les cases de mestres. La de ca la Pepa on ara hi ha la Plaça Pere Amat. La de cal Devesà al capdevall del carrer de Dalt.
- (7) XUPET: Recipient generalment d'obra construït baix el celler comunicat amb el cup; per mitjà d'una aixeta en rajava el vi.
- (8) GARBÓ: Feix fet de gatoses i branca de noguera que es col·locava en el pas que hi havia entre el cup i el xupet, feia les funcions de colador evitant que no passés la rapa ni les pallofes del raïm. A casa meua es guardava sec i per Tots Sants el feiem servir per torrar les castanyes.
- (9) JORNALERS: Els que treballen a jornal. El jornal és el que guanya un obrer pel treball d'un dia.
- (10) CANALLA: Mainada.
- (11) MOST: Suc de raïm abans de fermentar i esdevenir vi.
- (12) FALÇÓ: Mena de falç petita emprada per a tallar els raïms durant la verema.

- (13) CAPERÓ: Peça d'espart que s'usava per tapar la portadora, formada per dues caputxes.
- (14) CELLER: Lloc on s'elabora i guarda el vi.
- (15) RAPA: Raïm despullat de grans.
- (16) BUC: Objectes de fusta que formen la cavitat de la premsa, s'obren en dues parts per millor treure la brisa.
- (17) PILÓ: Fusta per a fer pes sobre la biga d'una premsa.
- (18) CADELLS: Peça lleugerament corbada, afuada per un dels seus caps que, aplicada per aquest cap contra una roda o barra dentada, permet el pas de les dents (que li imprimeixen un moviment d'oscil·lació) quan la roda o barra es mou en un sentit determinat, i impedeix que aquesta es mogui en sentit contrari.
- (19) BRISA: Residu sòlid que resta del raïm després de trepitjat o premsat, constituït per la rapa, la pallofa, la polpa i el pinyol.
- (20) BÓTA: Recipient destinat a contenir líquids (generalment begudes alcohòliques). Fet de fusta, més llarg que ample, de secció transversal, circular o oval i més gran el ventre que les testes. Formada per dogues encorbades a la superfície lateral i per dogues de fons a les bases unides per sis o vuit cèrcols de fusta o més general d'acer.
- (21) BUJOL: Galleda, ordinàriament, de zenc amb un forat lateral superior, en el qual s'hi posa un mànec de fusta d'un metre i mig de llargada aproximadament, que va molt bé per a recollir líquids que estiguin apartats.
- (22) LLUQUET: Tros de palla de caramuixa, de cànem, etc. ensofrat que en acostar-lo a una brasa, crema amb flama. Hom l'empra amb freqüència per a treure les emanacions malsanes de les bótes.
- (23) FIBLA: Obertura que hom fa a la bóta amb un punxó per a treure un rajolí de vi i comprovar el seu estat. En treure el punxó es tapa el forat amb una mica de paper d'estrassa o de diari.
- (24) PEDRAGADA: Precipitació atmosfèrica en forma de calamarsa. És un dels flagells més grans contra les vinyes.

ANNEX 2

ACTA DE CONSAGRACIÓ
DE L'ESGLÉSIA DE SANT MARTÍ DE SORBET.
(Transcripció i traducció a cura de Pere Puig i Ustrell)

Acta de consagració de l'Església de Sant Martí de Sorbet

1096, abril 17

L'any de l'Encarnació de Nostre Senyor Jesucrist 1096, era 1134, indicció cinquena, En Folc, venerable bisbe de la seu de Barcelona, vingué a Terrassa, al lloc anomenat des de l'antiguitat Sorbet, constituït l'il·lustre Col·legi de canonges de la seu i a precés d'En Gerbert Hugó, prohóm destacat, i la seva esposa Ledgarda i altres homes del lloc, hi consagrà l'església en honor de Sant Martí, fundada pels esmentats veïns del lloc al bisbat de Barcelona, dins els termes de l'església de Sant Pere d'Ègara, de la qual depèn aquesta església de Sant Martí des de temps antics. Així doncs, l'esmentat Gerbert Hugó, pel precepte de dit prelat, concedí de dret propi un cementiri de trenta passes a l'entorn de la dita església segons el costum eclesiàstic, per tal que sigui posseït perpètuament per la mateixa església, de tal manera que, si algú invadís aquest espai, hi perpetrés alguna violència o infringís la sagrera establerta, que romanguí per sempre sota el vincle de l'anatema, si no ho rescabala com a sacrilegi canònicament. A més, el mateix Gerbert dóna a la dita església de la hisenda pròpia un mas òptim, on resideix Sicarda i els seus fills. Aquest mas és a Sorbet, no gaire lluny de la pròpia església, i termena a llevant amb el coll de Benya, a migdia amb el Clos, a ponent amb un alou de Santa Maria de Montserrat, a tramuntana amb el turó anomenat Cardenal. Tot el que inclouen aquests termes ho donen l'esmentat Gerbert i la seva esposa Ledgarda a la dita església, a condició que ho tindran durant la seva vida i en pagaran tasca a la mateixa església, i després de la seva mort restarà sòlid i propietat de la dita església. I a Montlleó li donen una mujada de vinya, per tal que l'església citada en frueixi des del dia present.

Així jo, Folc, bisbe de Barcelona, per la meua autoritat pontifical concedeixo i confirmo totes les coses donades a la dita església per Gerbert i la seva esposa, o per altres fidels, i totes les que li siguin donades en el futur, de tal manera que, si algú gosés temeràriament usurpar res de les coses concedides o de les que seran concedides en el futur, o afectar-les amb alguna maquinació, que romanguí castigat per excomunió, fins que no rescabalarà segons la sanció canònica corresponent al bisbe de Barcelona i els clergues del lloc, salvant en tot el dret de l'església d'Ègara.

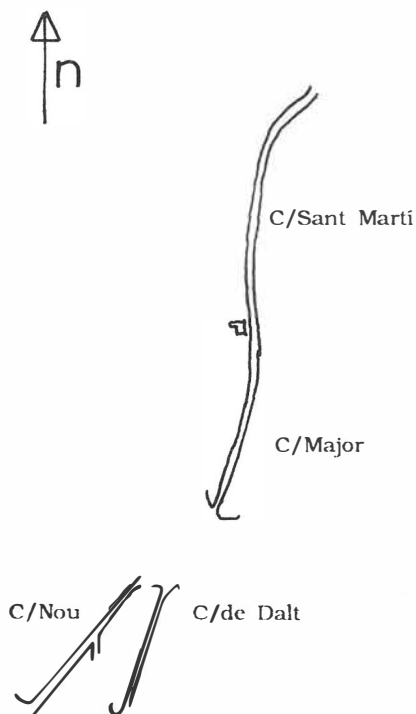
Fou fet això el dia 15 de les calendes de maig de l'any 36 del rei Felip.

Folc, per a gràcia de Déu bisbe de Barcelona +. S+ Esteve, levita. S+ Guillem Ramon. S+ Guilabert, levita. S+ Berenguer, levita i cabiscol. S+ Gerbert Hugó. S+ Ledgarda. Nosaltres, que vam demanar aquesta consagració i confirmem el que consta a sobre. Guillem, prevere. S+ Ramon Geribert. S+ Bertran Bonfill. S+ Guillem Ermemir.

Bernat, levita, que ho escriví i subscriví el dia i any indicats.

ANNEX 3

MOTIUS DE VILADECAVALLS (Salut Turu i Pla)

Carrer de Dalt

Nº 2	:	Ca la Pepa	Restaurant Capvespre
Nº 4/6	:	Cal Ximin	
Nº 8	:	Cal Felip Neri	Cal Salanova
Nº 10	:	Cal Genet	
Nº 12	:	Ca la Pigota	Cal Joan Garcia
Nº 14	:	Cal Pujant	Cal Vaqueret
Nº 16	:	Cal Pansit	Cal Latrilla
Nº 18	:	Cal Macianet	Queviures Vinaixa
Nº 20	:	La Premsa	Cal R. Valldeperes
Nº 22	:	Cal Feló	Cal Ramoneda
Nº 24	:	Cal Feliu	Cal Meri
Nº 26	:	Cal Magí	
Nº 28	:	Cal Carner	
Nº 30	:	Cal Batzuca	Cal Rue
Nº 32	:	Cal Seca	
Nº 34	:	Cal Mariano	Ca la Salut
Nº 36	:	Cal Baiet	
Nº 38	:	Cal Joan dels Duros	
Nº 40	:	Cal Xiquet	Cal Fredo
Nº 42	:	Cal Jordi	
Nº 44	:	Cal Tòfol	Cal Gravat Ca l'Ejarque
Nº 46	:	Cal Fèlix	Cal Federico
Nº 48	:	Cal Martinet	
Nº 50	:	Cal Devesà	Cal Santiago Valldeperes
Nº 1	:	Cal Marxant	
Nº 3	:	Ca la Maria del «Mi José»	Cal Magí de les Mentides
Nº 5	:	Cal Rata	
Nº 7	:	Cal Magre	
Nº 9	:	Cal Roure	Cal Castro Ca la Conxita Blanco
Nº 11	:	Cal Panxa Ampla	Ca la Veneranda Ca la Valenciana
Nº 13	:	Ca la Petxarota	Cal Blanco
Nº 15	:		
Nº 17	:		
Nº 19	:		
Nº 21	:		
Nº 23	:	Cal Boter	Torre Casasayes
Nº 53	:	Ca la Sorda	Cal Mañas

Carrer Nou

Nº 2	:	Cal Xiquet	Cal Fernando
Nº 4	:	Cal Na Fent	
Nº 6	:	Cal Fuster	Ca la Maria d'Estudi Cal Cortés
Nº 8	:	Ca l'Azañedo	
Nº 10	:	Cal l'Ernestina	Ca la Pepeta de Can Baiona
Nº 12	:	Cal Joan Felip Neri	Cal Fèlix
Nº 14	:	Ajuntament Vell	Centre Cívic
Nº 16	:	Ca la Benita	
Nº 18	:	Ca la Casilda	
Nº 20	:	Cal Ferrer	Cal Ventura Forn actual
Nº 22	:	Cal Peret del Fermí	
Nº 24	:	Cal Morisco	
Nº 26	:	Cal Selva	
Nº 28	:	Cal Ballester	
Nº 30	:	Ca la Pepa del Joan	
Nº 32	:	Cal Manco	Ca la Trullassa
Nº 34	:	Cal Matetes	
Nº 36	:	Ca l'Elisa	Unió de Rebassaires
Nº 38	:	Cal Mingo	
Nº 40	:	Escola de Nenes	
Nº 42	:	Cal Gaig	Cal Carnisser
Nº 44	:	Cal Rusca	
Nº 46	:	Cal Vermell	Cal Bercero
Nº 48	:	Cal Parenostres	
Nº 50	:	Cal Xic Xambó	
Nº 52	:	Cal Carneret	
Nº 54	:	Ca la Rita	
Nº 56	:	Cal Cabassa	Cal Massip
Nº 58	:	Cal Benet	
Nº 60	:	Ca la Trullassa	
Nº 62	:	Cal Miqueló del Sardà	
Nº 64	:	Cal Rata	

Nº 1, 3, 5 : Cal Daies [Foment]

Nº : Col·legi dels Nois i presó (sòtans)

Carrer Major

Nº 2 : Cal Campaner
Nº 4 : Cal Fermí
Nº 6 : Cal Faustino Cal Ivo
Nº 8 : Cal Berto
Nº 10 : Cal Cal Ferrer
Nº 12 : Cal Martí Purull
Nº 14 : Cal Pau del Malament Cal Benito Paleta
Nº 16 : Ca la Pentinadora
Nº 18 : Cal Martí Nuet
Nº 20 : Cal Bosses
Nº 22 : Cal Mir
Nº 24 : Cal Sever
Nº 26 : Ca l'Hostaler
Nº 28 : Cal Policardo
Nº 30 : Cal Felip
Nº 32 : Cal Temerari
Nº 34 : Cal Metferrer
Nº 36 : Ca la Victòria
Nº 38 : Cal Janperu
Nº 40 : Cal Joanet de Barcelona
Nº 42 : Cal Jep Margarit Cal Pepis
Nº 44 : Cal Salines
Nº 46 : Cal Manyosa
Nº : Barberia del Peret del Fermí

Nº 60 : Torre Villa Chile
Nº 1 : Cal Joan del Ballester
Nº
Nº
Nº 9 : Josep de Cal Berto
Nº 11 : Ca l'Eloi
Nº

Nº 35 : Ca la Masovera Cal Maurici
Nº 37 : Cal Salvador
Nº 39 : Cal Pelacanyes
Nº 41 : Cal Miqueles

Nº 43	:	Ca la Llarga	Ca la Inés
Nº 45	:	Cal Tino	Ca la Pepa Seca
Nº 47	:	Cal Gall	
Nº 49	:	Cal Rectoret	
Nº 51	:	Ca la Pitxota	Cal Sastre
Nº 53	:	Cal Garibaldi	Cal Rogeli
Nº 55	:	Cal Carnisser	Cal Carreter
Nº 57	:	Cal «Muy Bien»	Cal Fèlix Xic
Nº 59	:	Cal Parera	
Nº 61	:	Cal Xic Feliu	
Nº 63	:	Ca l'Anton	
Nº 65	:	Cal Serjant	
Nº 67	:	La Fleca	

Carrer Sant Martí

Nº 1/3	:		
Nº 5	:	Cal Joan Purull	
Nº 7	:	Ca la Xampeta	
Nº 9	:	Ca la Pona	
Nº 11	:	Cal Minguet	
Nº 13	:	Cal Pi	
Nº 15	:	Cal Cargol	Cal Sainàs
Nº 17	:	Cal Carter	
Nº 19	:	Ca l'Àngel	
Nº 21	:	Ca l'Espardenyer	Cal Buixadé
Nº 23	:	Cal Malament	Ca la Petronilla
Nº 25	:	Cal Gaspar	
Nº 27	:	Cal Vaquerissà	
Nº 29	:	Ca la Laia	
Nº 31	:	Ca l'Avaro	
Nº 33	:	Cal Pujol	
Nº 35	:	Cal Serra	Ca l'Esparver

PLAÇA DE L'ESGLÉSIA

Nº	:	Ca la Dolores del Mosso (derruïda)
Nº	:	Cal Porta
Nº	:	Ca l'Agustí del Racó

ANNEX 4

FLORA I FAUNA
(Mª Teresa Nolla i Salut Turu i Pla)

A

Alber - arbre
 Alfals
 Alzina - arbre
 Ametller - arbre
 Anís comú
 Arnica
 Atzavara pita
 Atzavara Vera
 Avellaner - arbre

B

Bardana
 Bardisses
 Bleda
 Boga
 Boix
 Bojac - *Calèndula officinalis*
 Borratja
 Bosses de pastor
 Botja
 Botó d'or
 Bufanaga

C

Cabruna
 Calèndula
 Calabruix
 Camamilla
 Canya comú
 Canyota
 Card
 Cep bord
 Cirerer - arbre
 Cirereta de pastor
 Citrons
 Civada - cast. avena
 Corretjola
 Cosconilla
 Cua de cavall

D

Digital - didalera

E

Esbarzer
 Escabiosa
 Esparreguera
 Espígol
 Estepa blanca
 Estepa negra
 Estramoni

F

Falguera
 Falzia o flazilla roja, blanca o
 negra - cast. culantrillo
 Fanal
 Farigola
 Figuera comú - arbre
 Figuera de moro
 Freixe - arbre, cast. fresno
 Fumària

G

Cabarró
 Galant de nit
 Galceran
 Gallarets o roselles
 Gatoses
 Ginestera
 Ginebre - cast. enebro
 Gram

H

Herba de Sant Joan
 Herba de Sant Benet
 Herba queixalera - cast. belenyo
 Heura comú
 Heura de terra
 Hisop

J

Jonc
Julivert

L

Liquen

LL

Llengua de vaca
Lletera
Lletsó
Llevamans
Lligabosc – cast. madreSelva
Lliri silvestre blau
Llinària
Llorer

M

Malva
Malvi
Margall
Màstec
Mata
Menta comú
Menta de gat
Mil-en-grana – cast. biengranada
Mollera roquera
Morritort d'aigua – cast. berro
d'aigua

N

Nouera - arbre

O

Olivarda
Olivera – arbre
Om – arbre
Orenga
Ortiga

P

Panical
Panissola
Plantatge
Pi comú
Pi verd o pinyoner
Pollancre o xop – arbre
Pota d'ase – cast. Tussilago
Pulmonària

R

Ravenissa
Regalèssia
Roldor – cast. emborracha cabras
Romaní
Roser silvestre o boscà
Roure – arbre

S

Sabonera
Sajolida
Sant Pere Màrtir
Sarriassa
Saüquer – arbre
Sempreviva
Serpoll

T

Trèvol

V

Verdolaga
Vidalba
Violier

X

Xicoira
Xop o pollancre – arbre

FAUNA MÉS COMÚ A VILADECAVALLS

Aus

Àliga
Cadenera
Falzia
Gafarró
Garsa
Òliba
Oreneta
Pardal
Perdiu
Pinsà
Rat penat
Cabrota - mussol banyut

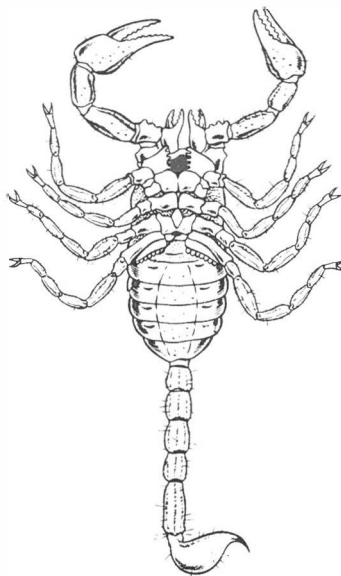
Altres animals

Conill
■ dragó

Esquirol
Escarçó comú
Escorpí negre
Escarçó negre
Escarçó
Gat Mesquer
Granotes
Llangardaix
Llebre
Porc senglar
Salamandra
Serp blanca
Serp negra
Talp
Toixó

Perdiu

Escorpí

ANNEX 5

HIMNE DEL CASAL FAMILIAR (Antoni Soler i Hospital)

HIMNE DEL CASAL FAMILIAR

És el Casal Familiar casa nostra
És el Casal Familiar casa de tots
Sempre en la vida allò que val és el que costa
Tant més s'estima el que precisa més esforç
Volem honrar amb el Casal el nostre poble
Perque es parli bé de Viladecavalls
i el fer-hi estada sigui un goig ben noble.
¡Amunt els cors; amunt, minyons; avant, avant!

(Tornada)

És el Casal Familiar
El que promou el nostre anhèl i el nostre afany.
És el Casal Familiar
Orgull per tots, cosa de tots, per tots la llar.

Casal que a tots ens uneix amb alegria
i al poble ajuda a viure més feliç.
Casal que ens dóna una nova fesomia
i ens pregon a bona fama en el país.
Casal que honora a tots els qui l'emparen
i glòria atorga als qui el varen fundar
i als nous plançons, els infants que són ara,
Els farà dones i homes fermes per el demà. *(A la tornada)*

Aquest veïnat necessitava un bon estatge
On aplegar-se i fer-hi relació social;
La vida humana no pot pas ésser imatge
De insolidària actitud individual.
Alcem els ulls cap al cel, gent de la terra;
Vers horitzons de inefable infinit;
Si és el seny i l'amor el que ens mena
El nostre viure estarà lliure del neguit. *(A la tornada)*

ANTONI SOLER I HOSPITAL

ANNEX 6

INVENTARI DE MARIA CASAS I TORRELLA (1793)
(Transcripció de Rosario Cano)

Diecio treinta y seis maravedis.

SELLO SEGUNDO: CIENTO
TREINTA Y SEIS MARAVEDIS.
AÑO DE MIL SETECIENTOS NO-
VENTA Y TRES.

En nom de Deu Sie notori. Que com pexa
contax tota suspita de frau y centax penax
pealo diet comminadas y altiament gaxa
delx privilegi concedits ab la constitucio ge-
neral de cathaluña que comença: La b
aquesta nostra Constitucio peatots temps
valedora sancxim, que la mullex mort lo
maxi... y altres benefeys que la llei orde-
nan sie pealo maxi diet estatutis lo terme
del Inventari, demanara que la viuda que
noten gaxa delx privilegi de dita Constitucio,
converxa en dat y creix, y com tribuixe te-
nucariax delx benx delx reus difunts maxi
debeniformar Inventari. El benx que aque-
to depara en, dins lo termini de dos mesos con-
tador del navé dia de la noticia de la sua mort
en avans; Llexo de Maxia Casar y Torrella
Viuda de Marti Cidar Lager del Carrer o Vi-
nar dit de Taxumba terme de la Quadra de Mi-
ladecavall inferior pexa evita ditax penax
y gaxa delx reposit privilegi y benefeys, y

acquiria la tinenta: I senw prejudici de
dita tinenta, com a usufructuaria de la
heretat y benw del nomenat difunt maxit
meu, en virtut del llegat del vnderfuyt per
aquest a mi fet ab son codicil que otorga en
poder del infuit Nostre a quinze dias del mes de
febreu del corrent any; I tambe senw pre-
judici del demer llegat per aquell a mi
fet ab lo dit son codicil, y ab altre qualresol
disposicio sua, constituhida personalment
en lo quarto de la casa del Despaig del Nostre
avall erexit situada en la Lladra de la cantu-
ra de Vallparadur en presencia de dit Nostre
y dels testimonis que baix se nomenaxan
se format y dretat en Inventari tots los
bens del dit Maxti Cavaix Maxit meu, con-
fessant com confesso haver trobat pentan-
yer a la heretat de aquell los bens y cosas
avall erexitas y següents: —

3 En un quarto de la casa de Maxiano

3 torrella Pagar del dit Carrer de la ta-

3 rumba Pare meu, y loge del dit Man-

3 ti Cavaix —

Primo dos caixas ab sos panys y claus usa-
das, la una de fusta de pollanch o alber, y la
altre de fusta de pi, y en aquesta la roba se-
quent —

font blanc, altre de monfont de color & bri-
sa, y lair alixer & boxell

Item una Jaqueta & monfont color & bri-
sa, usada

Item altre Jaqueta de setre negre, y un jale-
co & boxell, usat tot

Item altre Jaqueta & telar, y un gambeto &
setre negre, usat tot

Item un paxell & mitjar & lli, y una calvi-
lla de coto, usat tot

Item sir camisar & bri per home lair sinch
usada y la altre dolenta

Item tres draps & cirtella los dos & bri y lo al-
tre & estopa, una saca y un sach de quantera
per posar blat, tot usat

Item una gorra vermella, y un sombrero ne-
gre tot & llana y usat

Item un calson de cuir roig, y una sabo-
ta de corda ab sair civellat & llautó, y un
mocador & coto ab viar encanriada a la vo-
xa, usat tot

Item tres llansols de estopa los dos usats, y lo
altre dolent

Item una mantxa petita & bonia y blanch usada

Item dos taballons & bri ab mortia & pinijo,
y una vanova blanca ab mortia de rejolera,
y una flarada & llana verda, usat tot

Item om liet soes den banken, y sinch poste, tot
defuncte d' p. v. v. t.

Item en altre caixa propria & mi dita Ma-
xia en la qual tinch la roba & mon port y vs
retroba la roba que lo dit Marti Casar Ma-
xit meu me entregà en lo Contracte & nos-
tre matrimoni, y ci la seguent: vnas fal-
dillas & erot negre, altres & mallorcas, vn
gipó de sempre dura obscura, y altre gipó &
erot negre

Item una romaneta ab on piló tot d'espero vada _____

Stein der fehr y der podadoxar ab der manechy
Defiwra urat tot _____

Amo do Brazil de fexno usats ———

Item tres covens de vimetr, los dos femetex
y lo altre petit y tres cistellus & canijas la
una mediana y la otra petita y vat tot —

Item una bandexa de segador, y una ami-
lla de parip tot dolens.

Item vast bellola & tela _____

Kem di: vermalh. _____

3 En la Entrada de dita Casa

Item vne escuier & furea

Item (vire p^{re}tille & adari riedi rdi) dos ma-
gallas, un m^oall, y un xapo tot & ferno
ab sos manecar & punta, y viat _____

Item una destria petita & ferra ab son ma-
nech & fura, usada

3 En la cuyna de dita casa

Item una banqueta & fura, usada

Item una paella de axam mediana ab son
manech & fura usada

Item un llum d'launa, y un ganivet & bu-
paca usat tot

3 En lo celler de dita casa

Item dos botas de set carregar & vi ab cen-
col de furra buida, y usada

Item altre bota & quatre carregar ab cora
de una carregada & vi dintre ab cencols & fu-
ra usada

Item altre bota & carregada ab cencols & fu-
ra buida y usada

Item dos canabarras de posar vi la una de dos
maispadellas y la altre & maispadella usada

Item un parell de pontadonau medianas ab
cencols de furra usada

Item tota aquesta perra & tena plantada
d'vinija situada en la hereta Corbena y
lloch de la planarva

Item un hort d'vinguda un quartà situat
en lo lloch de lo torrent & casa Corbena

Item altre perra & tena plantada d'vinija
situada en la hereta Corbena y lloch de las Cortas

Item altre perra & tena plantada d'vinija

qual perra pomeheix a tanta Exoracia Pau
Blonch y conhera

Item altre perra de terra plantada de vinya
situada en la heretat de casa Nix. Pero no
se han encontrat los titols o actes de diras
terras

Los quals Beny y no altres pentanyents
a la heretat del dit q^e Martí Casar mon
marit afirma haver trobat fins al dia
present. Y protesto expressament, que si
en avant trobare altres beny a dita hereta-
tat pentanyents los continuare en lo pre-
sent, o de ell fare altre Inventari nou. Y
los sobre escrits beny quedaran en non poder
y prometo donar d'ells compte y rahó sem-
pre que vingalo cas de la restitució d'aquest
Inventari, bair de la obligació d'ells los meus
beny, y d'ells molles o immobles haguts y
per haver ab totas renunciacions neces-
sarias. Y queda advertida que de aquest In-
ventari se ha de pendre rahó en lo ofici de
hipotecar de la Vila de Exanolleu dins tren-
ta dias presinguts ab Pragmatica de Sa
Majst. Lo punt Inventari ha estat fet
en la Quadra de la Cantissa de Vallparadis si-
tuada dins del terme de la Vila de Tarras-
sa Bisbat de Barcelona al dia primer del
mes de Maig any del Naissem^t de J^o V^o de

mil setcenti novanta y tres essent pre-
sents pex testimoniis Lluís Vendrell escri-
vent de dita Vila, y Felip Pratpinerton Pa-
ger del terme de Matadepera. Y Tolo No-
tari avall essent qui coneix a la dita Ma-
ria Casar y Torrelba, per la qual que ha
expressat no saber escriuiren, de sa facul-
tat ha firmat un de dir testimoni De q^e
far fe = Lluís Vendrell testimoni = Devant
de mi Joseph Vendrell y Salvany Not^{ari} de

Sig. nu Joseph Vendrell, et Salvany aut^{em} Reg. Not. Rel^{ato}
relata Guadix qui predicta recepit et requiri-
tus clausit sub pap. Reg. r^{eg}. secundi commi-
ssus interposito dicto die.

Tomada en la arca del p^{re}ste alfol. 416. El libro m^uo. 2.
hoy en la Villa de Guadix a veinte y uno Mayo
mil secento noventa y tres.

D. Manuel Argemir S.^{no}

Inventari pres per Maria Casas i Torrella viuda de Martí Casas Pages del carrer dit la Tarumba terme de la Quadra de Viladecavalls inferior dels Bens que foren de aquest.

En poder de Jph Vendrell y Salvany Not(ari) Publ. de la Quadra de la Cartuxa de Vallparadis a 1 Maig 1793.

Ciento treinta y seis meravedis.

SELLO SEGUNDO, CIENTO
TREINTA Y SEIS MARAVEDIS.
AÑO DE MIL SETECIENTOS NO-
VENTA Y TRES.

En nom de Deu Sie notori: Que com per a coitar tota suspita de frau y certas penas per lo dret comminador, y altrament gosar dels privilegis concedits a la constitució general de Cathaluña que comensa: Ab aquesta nostra constitució pertots temps valedora sancxim que la muller mort lo marit : : : y altres beneficis que las lleys ordenan sien per lo mateix dret estatuhit lo remey del inventari, demanava que las viudas que volen gosar dels privilegis de dita constitució, conservan son dot y creix, y constituhirse tenutarias dels bens dels seus difunts deuen formar inventari dels bens que aquestos deixaren, dins lo termini de dos mesos contadors del nové dia de la noticia de la sua mort en avant; Perso Jo Maria Casas y Torrella viuda de Martí Casas Lager del carrer ó veinat dit La Tarumba terme de la quadra de Viladecavalls inferior pera evitar ditas penas y gosar dels referits privilegis y beneficis, y adquirir la thenuta: Y sens perjudici de dita thenuta, com a usufructuaria de la Heretat y bens del nomenat difunt marit meu, en virtut del llegat del usdefruyt per aquest a mi fet ab son codicil que otorga en poder del infrit Not(ari) a quinze dias del mes de febrer del corrent any, Y tambe sens perjudici dels demes llegats per aquell a mi fets ab lo dit codicil, y ab altre qualsevol disposició sua, constituhida personalment en lo quarto de la casa del despaig del Not(ari) avall escrit situada en la Quadra de la Cartuxa de Vallparadis en presencia de dit Not(ari) y dels testimonis que baix se nomenaran he forat y descrit en Inventari tots los bens del dit marit Casas marit meu, confessant com confesso haver trobat pertanyer á la heretat de aquell los bens y cosas avall escritas y següents-----

En un quarto de la casa de Mariano Torrella Lager del dit carrer de la tarumba, pare meu, y sogre del dit Marti Casas-----

Primo dos caixas ab sos panys y claus usadas, la una de fusta de pollanch ó alber, y la altre de fusta de pi, y en aquesta la roba seguent-
Item quatre calsas usadas las dos de monfort blau, altres de monfort de color de brisa, y las altres de borrell-----

Item una jaqueta de monfort color de brisa, usada-----

Item altre jaqueta de setsé negre, y un jaleco de borrell, usat tot--

Item altre jaqueta de telas, y un gambeto de setsé negre, usat tot--

Item un parell de mitjas de lli, y unas calsillas de cotó, usat tot--

Item sis camisas de bri per home las sinch usadas y la altre dolenta-

Item tres draps de cistella los dos de bri y lo altre de estopa, una saca, y un sach de quartera per posar blat, tot usat-----

Item una gorra vermella, y un sombrero negre tot de llana y usat--

Item uns calsons de cuyro roig y unas sabatas de cordobá ab sas civellas de llautó, y un mocador de cotó ab vias encarnadas á la vora, usat tot-----

Item tres llansols de estopa los dos usats, y lo altre dolent-----

Item una marfega petita de borras blanch usada-----

Item dos toballons de bri ab mostra de pinjó, y una vanova blanca ab mostra de rejoleta, y una flassada de llana verda, usat tot-----

Item uns calsotets de tela de la rosa usats-----

Item un llit so()e dos banchs, y sinch posts, tot de fusta de pi usat-

Item en altra caixa propria de mi dita Maria en la qual tinch la roba de mon pare y us se troba la roba que lo dit Marti Casas marit meu me entregá en lo contracte de nostre matrimoni, y es la seguent: unas faldillas de escot negre, altres de Mallorcas, un gipó de sempredura obscura, y altre gipó de escot negre-----

Item una romaneta ab son piló tot de ferro usada-----

Item dos fals y dos podadoras ab sos manechs de fusta usat tot--

Item dos braguers de ferro usats-----

Item dos covens de vimets, los dos femeters y lo altre petit, y tres cistellas de canijas la una mediana y las dos petites usat tot-----

Item una bandera de segador, y una armilla de panjo tot dolent--

Item una toballola de tela-----

Item dos vermalls-----

En la entrada de dita casa-----

Item uns esclops de fusta-----

Item (una paella de aram mediana) dos magallas, un magall, y un xapo tot de ferro ab sos manechs de fusta, y usat-----

Item una destral petita de ferro ab son manech de fusta usada-----
 En la cuina de dita casa-----
 Item una banquetta de fusta usada-----
 Item una paella de aram mediana ab son manech de fusta usada--
 Item un llum de llauna, y un ganivet de butxaca usat tot-----
 En lo celler de dita casa-----
 Item dos botas de set carregas de vi ab cercols de fusta buýdas y
 usadas-----
 Item altre bota de quatre carregas ab cosa de una carrega de vi dintre
 al cercol de fusta usada-----
 Item altre bota de carrega ab cercols de fusta, buýda y usada-----
 Item dos carabassas de posar vi la una de dos maýtadellas, y la altre
 de maýtadella usadas-----
 Item un parell de portadoras medianas ab cercols de fusta usadas-
 Item tota aquella pessa de terra plantada de vinýa situada en la
 Heretat Corbera y Lloch dit la planassa-----
 Item un hort de tinguda un quartá situat en lo loch dit lo torrent de
 casa Corbera-----
 Item altre pessa de terra plantada de vinýa situada en la heretat
 Corbera y lloch dit las Costas-----
 Item altre pessa de terra plantada de vinýa situada en la mateixa
 heretat Corbera, qual pessa posseheix a carta de gracia Pau Llonch
 y Corbera-----
 Item altre pessa de terra plantada de viña situada en la heretat de
 casa Mir. Pero no se han encontrtr los titols ó actes de ditas terras-
 Los quals Bens y no altres pertanyents a la Heretat del dit qº Martí
 Casas mon marit afirmo haver trobat fins al dia present. Y protesto
 expressament, que si en avant trobaré altres bens á dita heretat
 pertanyents los continuaré en lo present, ó de ells faré altre Inventari
 nou. Y los sobre escrits bens quedan en mon poder y prometo donar
 de ells compte y raho sempre que vinga lo cas de la restitució de aquest
 Inventari, baix de la obligació de tots los meus bens, y drets mobles
 è immobles haguts y per haver ab totas renunciacions necessarias.
 Y quedo advertida que de aquest Inventari se ha de pendrer raho en
 lo ofici de hipotecas de la Vila de Granollers dins trenta dias previnguts
 ab Pragmatica de sa Magt. Lo prmt Inventari ha estat fet en la Quadra
 de la Cartuxa de Vallparadis situada dins del terme de la Vila de
 Tarrassa Bisbat de Barcelona al dia primer del mes de Maig any del
 Naixamt del S^{or} de mil setcents noranta y tres essent presents per
 testimonis Lluís Vendrell escrivent de dita Vila, y Feliu Pratginestos

Pages del terme de Matadepera, Y Jo lo Notari avall escrit qui coneix
a la dita Maria Casas y Torrella, per la qual que ha expressat no saber
escriurer, de sa facultat ha firmat un de dits testimonis. De qe fan
fe = Lluís Vendrell testimoni = Devant de mi Joseph Vendrell y Salvany
Not(ari). Joseph Vendrell et Salvany aûte Reg. Nott relata Quadra qui
pradicta recepit et requisitus clausit sub pap. reg. sigl. secundi
comuni

ero interposito dicto die.

Tomada la razon al fol. 416 del libro de la Villa de
Gran(ollers) a treinta y uno Mayo mil sett(ecientos) noventa y tres.

Dn. Manuel de Argemir

ANNEX 7

FESTES I TRADICIONS: «ELS ESQUELLOTS»

(Poema escrit a principis de segle per Joan Turu
Corbera i recopilat per Núria Garcia Turu)

«Acta interior que hem hagut d'aixecar
perquè Don Bartroldo Rebuelta i Serafina Crustos,
davant de nostra presència
no es podien fer petons.
I si esteu un xiquet quiet
sense fer gens de tabola,
us diré tot punt per punt
l'argument d'aquesta obra.
Jo advocat de molt talent
i avesat a aquesta feina
vull que consti al testament
tot el que hi ha de pe a pa
de les vostres relacions,
i hasta vull que consti aquí
tot quant us poguéssiu dir,
i davant de l'advocat
no s'amaga cap pecat,
igual que al confessorari
que es guarda dintre l'armari
i si convé es posa al diari
per no ser-ne revelat.
Ja sabeu que un home savi
sempre amb la llei a la mà
per més que sigui sectari
jo crec que és bon gat d'armari
que tot ho vol remenar.
I ara per donar-hi força
i tingui tota la fe:
¡¡Batllori porta el tinter!!

»Un dia a dos quarts de sis
m'estava a la finestreta
i va passar Don Bartroldo
i em volia fer l'aleta,
em va dir: Serafinons
que potser t'estàs soleta?
Sí, li vaig dir.
¡¡Remenoi baixa'm a obrir!!
que et tinc de dir una coseta.
Entra i s'asseu vora el foc,

acostat, quasi em fregava,
hasta li vaig haver de dir:
¡¡Aparta't que ve la mare!!
Vam passar així vint minuts,
sense dir-me una paraula
s'anava fregant les mans
hi dant-me alguna mirada
a l'últim es va atrevir
a donar-me una abraçada.
A llavors jo li vaig dir
¡¡Ai Panxito de mi alma!!
no quedo pas satisfeta
si no me'n dónes una altra,
i ell tot avergonyit
no sabia pas que feia,
sort que aquell precís moment
va arribar Donya Quitèria
des d'aquell dia endavant
quan a festejar venia
em deia unes coses
que quasi m'hi adormia,
això sí que no ho puc dir
perquè tothom se'n riuria.

»-No senyora Serafina,
perquè el que es rigui d'això
no el voldrem a la xupina.
-Em diu sucre candi dolç,
terrosset de confitura,
i hasta em diu melonet meu
quan em fa alguna postura.
Seré jo el teu estimat,
seré sempre el teu consol
quan tindrem un bordegàs
jo te'l bressaré al bressol.
En fi, serem molt feliços,
viurem com dos reietons,
i al morir cap a la Glòria
per haver estat bons minyons.»

ANNEX 8

POESIA A VILADECAVALLS
(J. Ayllon)

RECORT DE MONTANYA

Quant al començar l'istiu
un arriba a trenc d'albada
en aquesta hermosa vall
de salut tant saturada,
sembla que fuig a fatiga
i el cor amb delit respira
perque l'aire el troba pur
i es atractiu tot quant mira.
La flayra de farigola
espigol i romanins
i altres herbas olorosas
que s'ajunta amb la dels pins,
no hi ha cap classe de dupte
que regenera la vida
i com que no hi ha burgit
tots els pesars un olvida.
Desp'res, quant del Montserrat
la Moreneta ens envia
son oreig de matinada
que omplena els cors d'alegria,
es troba un tant satisfet
d'estar en plena Natura,
que sols el goig el fà viurer
desconeixent la tristura.
I ademés, quan os trobeu
dintrà d'aquesta masia
ahont los seus masovers
tant si es de nit com de dia
estant sempre disposats
a servirvos amb bon zel
perque es gent molt falaguera
i el treball es son anhel,
tot contribueix a viurer
sens caborias de cap mena,
puig la vida camperola
allunya dels cors la pena.

*No és estrany doncs que amb recansa
un s'en torni a ciutat,
i que al deixar aquesta vall
se'n vagi molt anyorat.
Tant es aixís, que al fugir
d'aquesta terra boscana,
de congoixa s'ompla el cor
i d'enuig ell s'encomana.
Per aixó amb veu ben alta
i sense fer escarafalls,
diré sempre: per salut
cap a Viladecaballs.*

J. AYLLON

ANNEX 9

ELECCIONS MUNICIPALS (1979, 1983, 1987)

ELECCIONS MUNICIPALS

REGIDORS

PARTIT

1979

Antonio Soler Hospital (alcalde)	Unitat per la Democràcia de Viladecavalls
Félix Farré Verdaguer	" " "
Rafael Solà López	" " "
Ricardo Troyano Gomà	" " "
Valentí Bach Bonhora	" " "
J. Bernardo Guzmán Fernández	" " "
Francisco Roldán Granados	" " "
José Davi Bou	Centristes de Catalunya-UCD
Juan Purull Llobet	" " "

1983

Josep Cortés Turu (alcalde)	Convergència i Unió-CiU
Antoni Parera Gusi	" " "
Pablo de Miguel Castaño	" " "
Lluís Turu Mañosa	" " "
Carlos Arcas Hidalgo	Colectivo de Izquierda Progresista de Viladecavalls
Leopoldo Díaz Mauro	" " "
Martí Salanova Azañedo	" " "
J. Antonio Melus López	" " "
J. Bernardo Guzmán Fernández	PSUC

1987

Josep Cortés Turu (alcalde)	Convergència i Unió-CiU
Antoni Parera Gusi	" " "
Pablo de Miguel Castaño	" " "
Carles Arcas Hidalgo	" " "
Martí Salanova Azañedo	" " "
Francisco Carretero Martínez	Iniciativa per Catalunya (IC)
J. Antonio Murcia Nieto	" " "
Rafael Solà López	" " "
Francisco Roldán Granados	" " "
Antonio Jerez García	" " "
Miquel Pastor Vinader	" " "

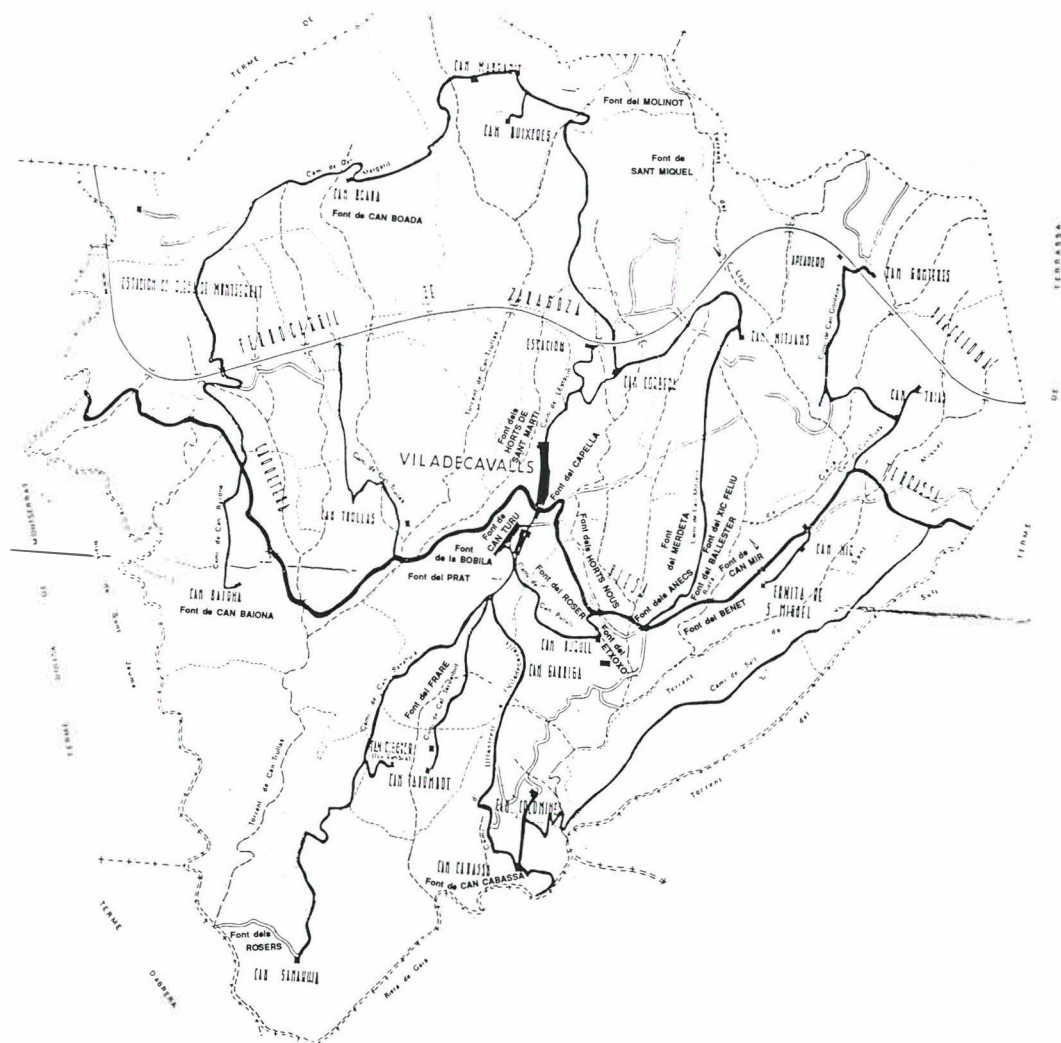
Corporació Municipal 1979

D'esquerra a dreta: Ricard Troyano, José Bernardo Guzmán, Rafael Solà, Fèlix Farré, Antoni Soler Hospital (alcalde) Valentí Bach, Francisco Roldán, Josep Daví, Joan Purull i el Secretari Josep Ferrer Solans.

ANNEX 10

FONTS DE VILADECALLS
(Salut Turu i Pla)

Plano de las fuentes de Viladecavalls

ANNEX 11

CANT A VILADECAVALLS

(Escrit per Benet Puig (1932) i
recopilat per Rafael Puig Rusiñol)

CANT A VILADECAVALLS

«Viladecavalls,
sendes daurades,
serres jamades,
turons i trencalls.

Les reconades
que tu saps servir
i molt més crear,
són dignes palaus de fades.

Unes muntanyes amb les altres ben lligades,
amb la xarxa de la boscúria abundant,
tu reculls dels reis de l'aire les refilades
que per l'espai onejant tot llençant el seu cant.

Semblant talment un petit poble de pessebre
que el cel vol arribar de la terra, estant
lluny de tu es consumeix sempre amb la febre
del retorn, el pobre emigrant.

Oh!, ovella
de Montserrat,
la més bella
de son remat.

Deixem clamar,
bell paradís,
deixem cantar
ton encís.

Viladecavalls,
sendes daurades,
serres jamades,
turons i trencalls.»

Montserrat Peregrina (1964), llicenciada en Història Medieval per la U. Autònoma de Barcelona. Ha participat en diferents campanyes d'investigació dins el Vallès Occidental. Destaquem la investigació sobre la masia «Torre de Mossèn Homs» de Terrassa.

Domènec Ferran (1957), llicenciat en Filosofia i Lletres (secció Art) per la U. Autònoma de Barcelona. Ha participat en la direcció de diferents campanyes d'excavacions en el nucli històric de Terrassa. Actualment és tècnic de museus de l'Ajuntament de Terrassa.

Mre Teresa Nolla (1930), llicenciada en Llengües Romàniques per la U. de Barcelona. Ha realitzat nombrosos estudis sobre prehistòria i món antic en el terme de Viladecavalls. És professora de llengua catalana a la ciutat de Barcelona.

Josep Puy (1955), llicenciat en Filosofia i Lletres (secció Història) per la U. Autònoma de Barcelona. És especialista en el tema de Restauració i caci-quisme dins Catalunya. Ha escrit i collaborat en diferents treballs sobre el tema i en l'actualitat és professor d'Història a Secundària.

Esperança Igleis (1947), llicenciada en Filosofia i Lletres (Història Moderna) per la U. Autònoma de Barcelona. Ha participat en diferents congressos sobre història Moderna de Catalunya i participa, en l'actualitat, en la Creació d'un Banc de Dades Bibliogràfic d'Història Local de Catalunya.

